

Milli Məclis

Analitik informasiya jurnalı

Zamanın
fövqünə
yükşələn
ömür

*“Azərbaycanda
hakimiyyətin
mənbəyi xalqdır!”*

H.Əliyev

Milli Məclis

Analitik informasiya jurnalı

Təsisçi:
Azərbaycan Respublikasının
Milli Məclisi

Redaksiya şurası:

Oqtay Əsədov, Ziyafət Əsgərov,
Bahar Muradova, Valeh
Ələsgərov, Səfa Mirzəyev,
Əli Hüseynov, Ziyad
Səmədzadə, Eldar İbrahimov,
Hadi Rəcəbli, Arif Rəhimzadə,
Şəmsəddin Hacıyev, Nizami
Cəfərov, Rəbiyyət Aslanova,
Səməd Seyidov, Ağacan
Abiyev, Məlahət Həsənova

Baş redaktor:

Ülviyyə Abdullayeva

Baş redaktorun müavini:

Mübariz Əsgərov

Redaksiya heyəti:

Aidə Əhmədova
İsmət Həmidov

"Kütləvi informasiya vasitələri
haqqında" Azərbaycan
Respublikası Qanununa müvafiq
şəkildə təsis edilib.

Redaksiyanın ünvanı:

Azərbaycan 1152, Bakı,
Parlament prospekti, 1.

Tel/Fax: (+99 412) 510 67 01
(+99 412) 438 97 75

Materiallarımızdan istifadə
zamanı jurnalı istinad
etmək vacibdir.

Jurnalda Milli Məclisin
Televiziya Mərkəzinin,
"Azərbaycan" qəzetinin
və "AzərTAc" İnformasiya
Agentliyinin materiallarından
istifadə edilib.

**Jurnal 2007-ci ilin may
ayından nəşr olunur.**

Bu sayda

Zamanın fövqünə yüksələn ömür	2
Azadlıq cəfəkeşi: Nəsib bəy Yusifbəyli	14
Sitatlar	18
Mehriban Əliyeva: "Mən konkret iş görmək, konkret adamlara kömək etmək istəyirəm"	20
Rəsmi xronika	30
Yeni Azərbaycan Partiyası prezident seçkilərində özünə rəqib görəmür	32
Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyası: Türk dünyasında yeni mərhələ	38
Azərbaycan dövlətlərin ərazi bütövlüyünə zidd heç bir bəyannaməni dəstəkləməyəcək.....	40
Avropa hüquq mexanizmində insan haqları və Azərbaycan	43
Azərbaycan ABŞ üçün gələcəkdə daha da güclü tərəfdəş olacaq	46
Fotosessiya: Tallin	50
Milli dövlətçiliyə sadıq deputat.....	52
Həyat qanunlardan mürəkkəbdır	56
NATO Parlament Assambleyasının 68-ci "Roze-Roth" seminarı	58
Ermənistan-NATO münasibətləri	62
Kosovo: arzuolunmaz presedent, yoxsa unikal hal?	66
Mart soyqırımının tarixi kökləri	74
Ən uzunömürlü parlament: Tinvald	78
Yaponiya: "Nəzakətlə seçilənlər"İN parlamenti	84
Dünya parlamentləri	91
Komandantenin sirlı həyatı	92
Vətəndaşların şərəf və ləyaqətinə qorumaq dövlətin konstitusion vəzifəsidir	98
Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunması mexanizmləri	102
Milli Məclisin BVF ilə əməkdaşlığı yeni mərhələyə qədəm qoyub	104
Bələdiyyələrin fəaliyyəti genişlənir və təkmilləşir	106
La-Manşın altından keçən yol	110
Milli Məclis virtual aləmdə	114
Düşüncələr	116
Qəribə qanunlar	118

A color photograph of Heydar Aliyev, an elderly man with dark hair and a warm smile. He is dressed in a light blue long-sleeved shirt, a red patterned tie, and dark trousers. He is standing outdoors in a park-like setting with blossoming trees in the background. He is holding a dark jacket in his left hand and has his right hand in his pocket.

**"Mənim həyat əməlim
bütün varlığım
qədər sevdiyim
Azərbaycan xalqına,
dövlətçiliyimizə,
ölkəmizin iqtisadi,
siyasi, mənəvi
inkışafına xidmət
olub".**

Heydər ƏLİYEV

ZAMANIN FÖVQÜNƏ YÜKSƏLƏN ÖMÜR

- Heydər Əliyev milli tariximizdə özünəməxsus yer tutan elə nadir tarixi simalardandır ki, xalqımızın XX əsrin sonunda və yeni minilliyyin əvvəlində əldə etdiyi nailiyyətlər məhz bu görkəmli dövlət xadiminin şərəfli adı ilə bağlıdır. Öz Vətəni, xalqı qarşısında göstərdiyi misilsiz xidmətlərə görə zəmanəsinin ən qüdrətli siyasetçiləri ilə bir sıradə dayanan Heydər Əliyevin zəngin irsi bütöv bir idarəcilik məktəbini, xalqımızın dövlətçilik və azərbaycanlıq şüurunu, çağdaş ictimai-siyasi fikrin ən ümdə keyfiyyətlərini özündə ehtiva edir.

Ümummilli liderimizin həyat fəlsəfəsi onun müstəqil dövlətçilik və azərbaycanlıq məfkurəsinin dərindən öyrənilməsi, geniş təbliğ olunması və hərtərəfli inkişaf etdirilməsi Azərbaycanımızın işıqlı gələcəyi naminə mühüm məsələlərdəndir. Heydər Əliyev müasir dövlətimizin ideoloji-siyasi əsaslarını tarixi ərs və milli-mənəvi dəyərlər əsasında yaradaraq onu real həyatda gerçəkləşdirmiş müdrik şəxsiyyət kimi hələ sağlığında iken canlı əfsanəyə çevrilmişdir. Milli özünüdərkin ən yüksək siyasi ifadəsi olan müstəqil dövlət ideyası ən yeni tariximizdə məhz Heydər Əliyevə məxsusdur.

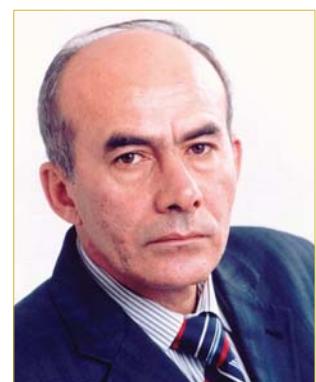
Böyük rəhbərin dövlətçiliyimizin ən ağır günlərində göstərdiyi qətiyyət və iradə sonsuz Vətən sevgisinin parlaq nümunəsidir. Əsl vətəndaş, tarixi şəxsiyyət və Ümummilli lider kimi o, millətini, torpağını labüb fəlakətlərdən qurtarıb, çevriliş, qiyam cəhdələrdən qoruyaraq cəmiyyətdə özünəninam hissini bərpa etmiş, ölkəmizdə sabitlik və firavanlıqə təminat yaratmışdır.

Heydər Əliyev uzaqqörən, qətiyyətli siyasetçi olduğunu hələ ölkəyə ilk dəfə rəhbərlik etdiyi 1969-82-ci illərdə sübut etmişdir. Həmin illərdə Azərbaycanda dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatda, elmdə, mədəniyyətdə, bir sözlə həyatın ən müxtəlif sahələrində böyük nailiyyətlər qazanılmış, coşqun bir tərəqqi

dövrü yaşamışdır. Məhz bu illərdə milli və mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılmasında, dövlətçilik, o cümlədən parlamentarizm ənənələrinin inkişafı istiqamətində əməli addımlar atılmış, xalqın intellektual keyfiyyətlərinin meydana çıxmazı üçün əsaslı zəmin yaradılmışdır. Bu dövrdə onun xalqı qarşısında göstərdiyi ən böyük xidmətlərdən biri Azərbaycan dilinin ölkənin əsas sənədində - Konstitusiyasında dövlət dili kimi təsbit edilməsi olmuşdur.

Heydər Əliyev bugünkü Azərbaycan dövlətinin qurucusu olmaqla yanaşı, həmdə haqlı olaraq müasir Azərbaycan parlamentinin banisi sayılır. Sovet dövründə digər sosialist respublikalarında olduğu kimi Azərbaycanda da parlamentin qəbul etdiyi qanun və qərarlar Kommunist Partiyasının siyasi, iqtisadi və ideoloji məqsədlərini həyata keçirməyə xidmət edirdi. XX əsrin 50-60-cı illərində respublikada milli-mənəvi dirçəliş istiqamətində bir sıra ehtiyatlı addımlar atılsa da, bu sahədə məqsədyönlü iş Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi seçildiyi vaxtdan başlandı.

Respublikanın rəhbəri kimi Heydər Əliyev ilk gündən uzaqqörənliliklə bütün dövlət hakimiyyəti orqanlarının, o cümlədən parlamentin işini xalqın iqtisadi və sosial-mədəni tərəqqisinə, milli dirçəliş siyasetinin reallaşmasına yönəltdi. Bu dövrdə Azərbaycan parlamenti respubli-

Mehman QAYIBOV

*Milli Məclisin
Mətbuat katibinin müavini,
III dərəcə Dövlət müşaviri*

kada Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan böyük quruculuq işlərinin hüquqi bazasının yaradılmasına mühüm töhfələr verdi. O, mahir siyasetçi kimi ali qanunvericilik orqanının mövcud imkanlarından bacarıqla istifadə edərək milli oyanışın və gələcək müstəqilliyin möhkəm təməlini qoydu.

Ümumiyyətlə, 1970-1985-ci illər yeni Azərbaycan tarixinə quruculuq illəri kimi daxil oldu. Ölkə həyatında baş verən dəyişikliklərin miqyasına, iqtisadi və sosial sahələrdə aparılan köklü struktur islahatların xarakterinə, xalqın maddi rifah halının yüksəlməsinə görə bu illər Azərbaycanın hərtərəfli tərəqqisində mühüm mərhələ idi. Bu dövrə respublika iqtisadiyyatında böyük bir canlanma baş verdi. Yüzlərlə zavod və fabriklər inşa edildi, yeni istehsalat sahələri yarandı. Neft və neft avadanlıqları, polad borular, əlvan metallar, sintetik kauçuk, elektrik mühərrikləri, tikinti materialları, meişət kondisionerləri, avtomobil hissələri, mineral gübrələr,

çini-saxsı qablar, xalça və xalçaçılıq məmulatları istehsalı üzrə Azərbaycan keçmiş SSRİ-də ön sıraya çıxdı.

Heydər Əliyev sovet ideologiyasının tügən etdiyi bir vaxtda Azərbaycana fikir plüralizmi, demokratik və azad düşüncə tərzisi, güclü sosial ədalət duyğusu və milli özünüdərk hissi gətirdi. O dövrde keçmiş İttifaqın aparıcı elm və təhsil ocaqlarında gənclərimiz lazımı ixtisaslara yiye-ləndi, milli kadər korpusu forma-laşdı. Sovet dövründə əldə edilmiş nailiyyətlər gələcəkdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması üçün əsaslı zəmin yaratdı. Məhz bu illərdə Heydər Əliyev Vətəni Azərbaycanı yüksəkliklərə qaldırmaqla yanaşı özü də zəngin idarəçilik və dövlətçilik təcrübəsi toplayaraq dünyanın görkəmli siyasi və dövlət xadimlərindən birinə çevrildi. Sovet imperiyası tərkibində yaşamış dövrü Heydər Əliyev belə xarakterizə edirdi: “**Bu illər bizim xalqımız üçün bir tərəfdən faciələr, itkilər, məhrumiyyətlər illəri olmuş, eyni**

zamanda xalqımızın maariflənməsi, təhsil alması, inkişaf etməsi, Azərbaycanda böyük iqtisadi potensialın yaranması, xalqımızın dünya mənəvi dəyərlərinə qovuşması sahəsində müsbət rol oynamışdır”.

Heydər Əliyev harada çalışmasından asılı olmayaraq, həmisi xalqına, Vətəninə sədaqətlə qulluq etmiş, doğma Azərbaycanla heç vaxt əlaqələrini kəsməmişdir. O, Moskvada SSRİ rəhbərliyində təmsil olunduğu dövrde də respublikanın inkişafı üçün əlindən gələnə əsirgəmirdi. Siyasi olimpin Kreml zirvəsini fəth etmiş Heydər Əliyev çox qısa bir vaxtda idarəçilik və dövlətçilik məharəti nümayiş etdirərək SSRİ Nazirlər Soveti sədri-nin birinci müavini kimi ona həvalə olunmuş bütün sahələr üzrə irəliləyişə nail oldu. Bu onun xarizmatik şəxsiyyəti və özünəməxsus fərdi keyfiyyətləri ilə bağlı idi.

Bu istedadlı dövlət xadiminin fəaliyyəti təkcə Sovetlər İttifaqında deyil, hətta onun hüdudlarından kənarda da geniş əks-sə-

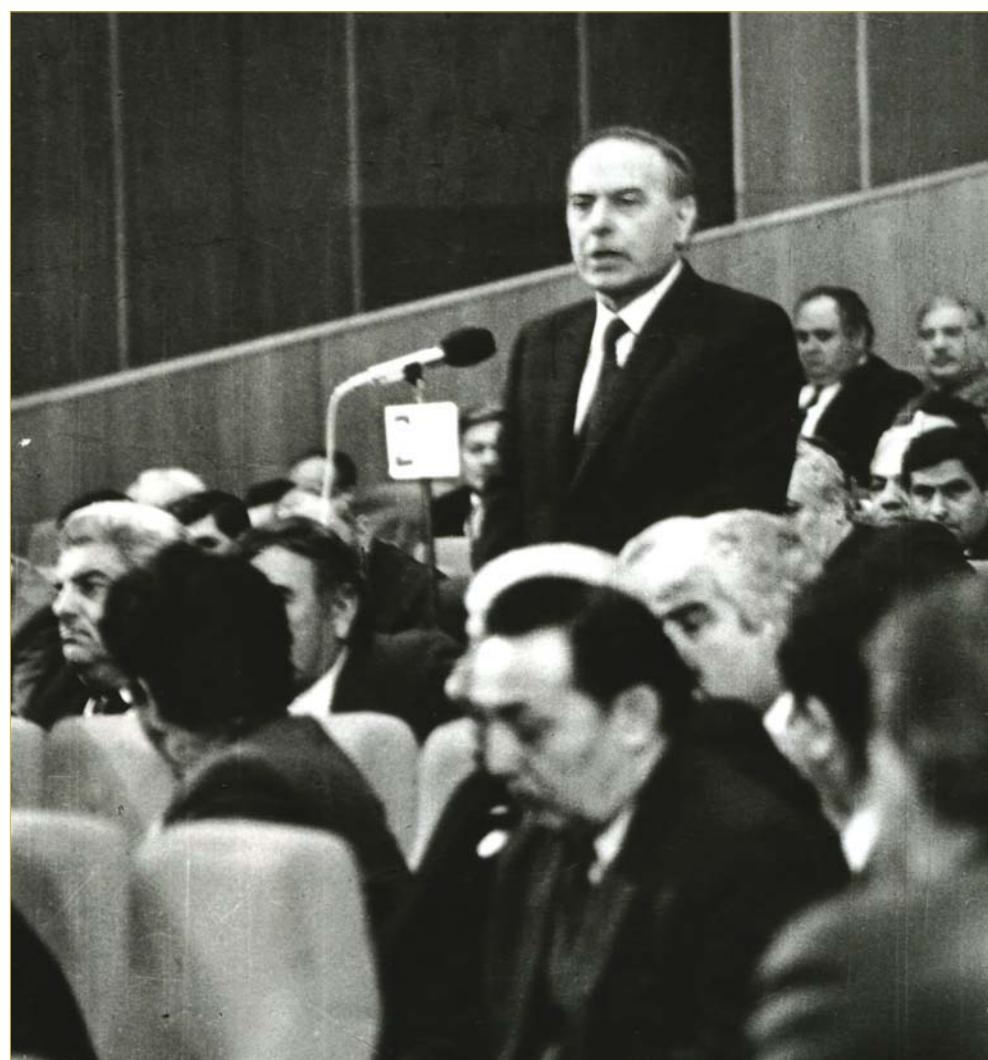
da doğurmuşdur. Heç də təsadüfi deyil ki, xarici mətbuatda onu “Sovetlərin dəmir müsəlman rəhbəri”, “Kremldəki türk” kimi dəyərləndirirdilər.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin “Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin 85 illik yubileyi haqqında” 11 mart 2008-ci il tarixli sərəncamında bu haqda belə deyilir:

“Heydər Əliyevin idarəcilik istedadı, tükənməz enerjisi və misilsiz işgührələri 1982-ci ildən SSRİ-nin dövlət başçılarından biri kimi fəaliyyət göstərdiyi və irimiqyaslı layihələrə rəhbərlik etdiyi vaxtlarda özünü xüsusilə parlaq surətdə təzahür etdirmişdir. Həmin dövrdə Heydər Əliyev fenomeni ümumittifaq miqyasında etiraf olunurdu. O, ölkədə baş verən ən ekstremal vəziyyətlərin aradan qaldırılmasının bilavasitə iştirakçısı olması sayəsində dövlətin ən nüfuzlu siyasi xadimlərindən birinə çevrilmişdi”.

XX əsrin 80-ci illərinin sonunda İttifaq rəhbərliyi müsəlman respublikalarına qarşı açıq-aşkar qərəzlə siyaset yeridirdi. Uydurma “yenidənqurma” isə öz acı bəhrələrini verməkdə idi. Həmin dövrdə ölkənin ali rəhbərliyində təmsil olunan Heydər Əliyevin bu məsələdə tutduğu prinsipial və qətiyyətli mövqe onun Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun və SSRİ Hökumətinin tərkibindən istefası ilə nəticələndi.

Azərbaycanı parçalamaq, etnik münaqişəyə cəlb etmək məqsədi ilə tezliklə qondarma Dağlıq Qarabağ problemi ortaya atıldı. Xalq öz haqlı etiraz səsini qaldıraraq azadlıq istəyini bəyan edəndə isə qanlı 20 Yanvar faciəsi törədildi. Bakı küçələrində əliyalın əhalinin üzərinə sovet tankları yerildildi. O faciəli günlərdə Heydər Əliyev yenə xalqı ilə birlidə olduğunu sübut etdi. Respublikanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək Mərkəzin və Azərbaycan rəhbər

bərliyinin xəyanətkar mövqeyini ifşa edən bəyanat verdi. Bu cəsərətli siyasi bəyanat təkcə Azərbaycanda deyil, həm də bütün keçmiş SSRİ-də yeni siyasi era-nın başlangıcı oldu.

Heydər Əliyevin Sovetlər İttifaqındakı böyük nüfuzundan xoflanan şovinistlər onun hər addımını nəzarətdə saxlamağa, ölkədə gedən proseslərdən təcrid etməyə çalışırdılar. Moskvanın bütün təzyiqlərinə baxmayaraq, Heydər Əliyev Azərbaycana qayıtmış isteyini gizlətmirdi. Mərkəz isə bu istəyin reallaşmasına hər cür maneçilik yaradırdı. Onu gözləyən ciddi təhlükələrə rəğmən xalqının taleyinə biganə qala bilməyən böyük siyasetçi 1990-ci il iyulun 20-də Vətənə döndü. Lakin onun Bakıda yaşamasına imkan verilmədi və iyulun 22-də Heydər Əliyev doğulub boyra-başa çatdığı Naxçıvana

getdi.

Heydər Əliyevin nüfuzu nəinki Naxçıvanda, respublikada da kifayət qədər yüksək idi. Bu isə o dövrkü iqtidarı və rəsmi Moskvanı narahat edirdi. Əslində isə Heydər Əliyev öz doğma Vətəninə yenidən siyasi hakimiyyətə qayıtmak üçün deyil, bu ağır günlərdə xalqı ilə birlikdə olmaq üçün qayıtmışdı. Sonralar Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 12-ci çağırış I sessiyasında (1991-ci il fevralın 9-da) çıxışı zamanı o, bu barədə belə demişdi: “...**Doğma Vətən torpağına heç də yenidən hakimiyyətə qalxmaq... üçün yox, ancaq və ancaq respublikanın bu ağır və çətin dövründə xalqın dərdinə şərik olmağa, vətəndaşlıq borcumu yerinə yetirməyə, azadlıq uğrunda mübarizəyə qoşulmağa gəlmışəm. Məni bir azərbaycanlı kimi bu hüququmdan**

heç kəs məhrum edə bil-məz..."

Həmin dövrdə bütün respublikada olduğu kimi, Naxçıvanda da vəziyyət çox gərgin idi. Erməni separatçılarının Dağlıq Qarabağda törətdikləri vəhşiliklər, respublika rəhbərliyinin çəşqinqiliyi, Mərkəzin Azərbaycana qarşı qərəzli mövqeyi ölkəni böhran həddində götürüb çıxarmışdı. Sovetlər İttifaqı artıq özünün son günlərini yaşayırıdı. Respublikanın səbatsız rəhbərliyi isə müstəqilliyinin əldə edilməsi üçün taleyin bəxş etdiyi nadir tarixi fürsətdən istifadə etməkdə acizlik göstərirdi. Heydər Əliyev öz uzaqqorənliyi ilə İttifaqın dağılacağını qabaqcadan görür və Azərbaycanın müstəqillik ulduzunun yenidən parlayacağına qəlbən inanırdı.

Belə bir ağır vaxtda o, Naxçıvanda milli dövlətçilik ənənələrini bərpa etməyə başladı. 1990-ci il noyabrın 17-də Muxtar Respublikanın ali qanunvericilik orqanında məhz onun təşəbbüsü ilə Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli bayrağı qaldırıldı. Heydər Əliyevin sədrliyi ilə keçən həmin tarixi sessiyada Muxtar

Respublikanın rəsmi adından "Sovet Sosialist" sözləri çıxarıldı, qanunverici orqanın adı dəyişdirilərək "Ali Məclis" adlandırıldı. Bunun ardınca 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan parlamenti də respublikanın adının dəyişməsi və dövlət bayrağı haqqında qərar qəbul etdi. Həmin il yanvarın 13-də Ali Məclis Heydər Əliyevin işləyib hazırladığı "1990-ci ilin yanvar ayında Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında" bəyanat qəbul etdi. Bu dövrdə sözün həqiqi mənasında Naxçıvan parlamenti Azərbaycanın ali qanunverici orqanı üçün nümunə idi.

1991-ci il martın 7-də Ali Sovetdə Sovetlər İttifaqının saxlanması barədə referendum keçirilməsi haqqında məsələ müzakirə olunarkən Heydər Əliyev dərin məzmunlu nitq söylədi. O, öz çıxışında Sovet imperiyasının süquta doğru getdiyini tutarlı arqumentlərlə əsaslandırdı və Azərbaycanın gələcək müstəqilliyi üçün lazımi tədbirlərin görülməsinin vacibliyini vurğuladı. Heydər Əliyevin və demokratik qüvvələrin ciddi etirazlarına baxmayaraq, respubli-

ka parlamenti SSRİ-nin saxlanması barədə referendumda Azərbaycanın iştirak etməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bu referendumda o zaman yalnız Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası iştirak etmədi.

Heydər Əliyev imperiyanın qorunub saxlanmasına çalışan qüvvələrə, ilk növbədə Kommunist Partiyasına və Sovet dövlətinə açıq etirazını bildirərək, onların riyakar siyasetini cəsərtlə ifşa edirdi. 1991-ci il iyulun 19-da o, Kommunist Partiyası sıralarından çıxdı. Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Kabinetini partiya təşkilatına göndərdiyi ərizəsində yazırıdı: "Azərbaycanın dövlət suverenliyi, ərazi bütövlüyü Konstitusiyaya zidd olaraq kobud şəkildə pozulub. Ermənistanla Azərbaycan arasında elan edilməmiş müharebə gedir. Bütün bunlar dırnarası "humanist ideologiyalı" sovet dövləti üçün adı haldır".

1991-ci il avqustun 26-da Naxçıvan ərazisində Azərbaycan Kommunist Partiyasının fəaliyyəti dayandırıldı, onun bütün strukturları ləğv edildi. Həmin

ilin yayında uğursuzluqla nəticələnmiş “avqust qiyamı” da o dövrkü iqtidarı qəfət yuxusundan oyatmadı.

Zaman Heydər Əliyevin haqlı olduğunu sübut etdi. 1991-ci il oktyabrın 18-də “Dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiya aktının qəbul edilməsi ilə Azərbaycan tarixinin yeni bir dövrü başlandı. Bu, keçmiş SSRİ-də və bütün dünyada 80-ci illərin ortalarından başlayaraq gedən ictimai-siyasi proseslərin labüb nəticəsi idi.

Tarix dəfələrlə sübut etmişdir ki, xalqın əvəzsiz milli sərvəti olan müstəqilliyin qorunması onun əldə edilməsindən qat-qat ağır və mürekkeb vəzifədir. Müstəqillik Aktı qəbul olunan dan sonra da Ayaz Mütəllibov rejimi Mərkəzə yarınmaq məqsədi ilə Moskvanın yeritdiyi siyaseti müdafiə edir, Ermənistanın təcavüzünün qarşısını almaq, ordu quruculuğu ilə məşğul olmaq əvezinə hər vəchlə öz hakimiyyətini qoruyub saxlamağa çalışırıdı. AXC ilə Mütəllibov arasındaki münaqışə ölkəni vətəndaş müharibəsinə sürükləyir, torpaqlar işgal olunurdu. Heydər Əliyev 90-ci illərin əvvəllərində baş verən proseslər barədə belə deyirdi:

“Təəssüf ki, 1991-93-cü illərdə bu istiqamətdə heç bir iş aparılmadı. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin keçdiyi yeni mərhələdə ölkənin iqtisadi, siyasi maraqları, təhlükəsizliyi, ərazi bütövlüyünün təmin olunması ilə bir araya sıxma yan daxili və xarici siyaset müstəqil dövlətçiliyə, onun sonrakı taleyinə ağır zərbələr vurdu. Azərbaycanda Ermənistanın təcavüzü ilə yanaşı, daxili ictimai sabitlik də pozulmuş, müxtəlif qanunsuz silahlı dəstələr yaradılmış və ölkənin daxilində qızığın hakimiyət çəkişməsi başlanmışdır.”

Belə çətin bir vaxtda xalqın təkidi ilə Heydər Əliyev Muxtar Respublikanın Ali Məclisinə

rəhbərlik edirdi. O, bu vəzifədə fəaliyyətə başladığı ilk gündən dövlət quruculuğuna, idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə, iqtisadi islahatların aparılmasına, xarici ölkələrlə əlaqələrin qurulmasına, müdafiə və hərbi quruculuq məsələlərinə ciddi fikir verirdi.

Həmin il sentyabrın 7-də Naxçıvanın Ali Məclisi Dövlət Müdafiə Komitəsi yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Heydər Əliyev Naxçıvan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin

Moskva ilə əlbir işlədiyini aşkar etdi və bu təşkilatın fəaliyyətini Ali Məclisin qərarı ilə müvəqqəti dayandırdı.

1991-ci il dekabrın 16-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi İran və Türkiyə ilə sərhəddə tikanlı məftillərin söküldüyü günü - 31 dekabrı Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü elan etdi. Heydər Əliyevin Naxçıvanda yerləşən sovet ordusunun hərbi hissə komandanlıqları və Rusiya döv-

lətinin rəhbərliyi ilə apardığı gərgin danişqılar nəticəsində 75-ci motoatıcı diviziya və 441-ci sərhəd dəstəsi öz əmlaklarını Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinə təhvil verərək Naxçıvan ərazisini tərk etdilər.

Tezliklə blokada şəraitində olan Naxçıvanın vəziyyətini yüngülləşdirmək üçün qardaş Türkiyə və İranla əlaqələr yaradıldı. Bu dövlətlərlə imzalanmış sənədlər Naxçıvanın vəziyyətini xeyli yüngülləşdirdi. Qısa zamanda Sədərəkdən köçürülmüş əhali öz doğma yurdlarına qaytarıldı. 1992-ci il martın 24-də “Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Türkiyə Cumhuriyyəti arasında əməkdaşlıq protokolu”, həmin ilin avqustunda isə “İran İslam Respublikası ilə müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq haqqında” sənəd imzalandı. Naxçıvan aeroportu yenidən quruldu. Culfa və Şahtaxtı-Poldəst keçid məntəqələri inşa olundu. Muxtar respub-

lika üçün həqiqətən həyatı əhəmiyyət kəsb edən, xalq arasında “Ümid körpüsü” adlandırılan Sədərək körpüsü tikildi.

1993-ci il fevralın 5-də Naxçıvanda Türkiyə Respublikasının, martın 8-də isə İran İslam Respublikasının konsulluqları fəaliyyətə başladılar. Heydər Əliyev ABŞ-ın, Türkiyənin, İngiltərənin, Fransanın səfirləri ilə keçirdiyi görüşlərdə dünya dövlətlərinin diqqətini Azərbaycandakı vəziyyətə cəlb edə bildi.

Muxtar Respublikada çətin və mürəkkəb şəraitdə fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin, musiqisinin, elminin vəziyyəti ilə də yaxından maraqlanırdı. Onun təşəbbüsü ilə 1992-ci ildə Naxçıvanda Azərbaycanın böyük şairi Hüseyin Cavidin 110 illik yubileyi böyük təntənə ilə qeyd edildi.

1991-1992-ci illərdə cəbhə

xəttində vəziyyət gündən-günə kəskinləşirdi. Artıq Xocalı faciəsi baş vermiş, xəyanət nəticəsində Şuşa və Laçın düşmənə təslim edilmişdi. Yaranmış vəziyyətdən istifadə edən Xalq Cəbhəsi parlamentin binasına hücum çəkərək hakimiyyəti zorla ələ aldı. Ancaq cəbhəcilərin səriştəsizliyi ucbatından daxili və xariçi siyasetdə buraxılan səhvələr onsuz da mürəkkəb olan vəziyyəti daha da gərginləşdirdi.

Bu hakimiyyət də əvvəlki iqtidar kimi Heydər Əliyevin nüfuzuna qısqanlıqla yanaşır, hər vəchle onu respublikada baş verən siyasi proseslərdən təcrid etməyə cəhd göstərirdi. Ancaq xalqın taleyinə biganə qala bilməyən ziyalılar, sadə zəhmət adamları başa düşürdülər ki, ölkəni gözləyən fəlakətlərdən ancaq Heydər Əliyev müdrikliyi xilas edə bilər. Bu məqsədlə onlar “Səs” qəzetində “Azərbaycan Sizin sözünüüzü gözləyir”

adlı müraciətlə çıxış edərək Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında yeni bir siyasi partiyanın yaradılması barədə görkəmli dövlət xadiminə müraciət etdirilər. Müraciətdə deyildirdi: “Əgər bu partyanın əsası Sizin kimi təcrübəli dövlət xadimi tərəfindən qoyulursa, onda o, bizim xalqın neçə nəslü üçün siyasi kamillik məktəbinə çevrilə bilər.”

Bundan qorxuya düşən Xalq Cəhbəsinin silahlı qüvvələri 1992-ci il oktyabrın 24-də Naxçıvanda çevriliş etməyə, Heydər Əliyevi tutduğu vəzifədən devirməyə cəhd göstərdilər. O dövrü Heydər Əliyev belə xatırlayırdı:

“1992-ci ilin oktyabr ayında biz Naxçıvanda ağır şəraitdə yaşadığımız zaman bəziləri bunu da bizə çox gördülər, Naxçıvanda dövlət çevrilişi etmək istədilər. Xalq Cəhbəsinin böyük bir silahlı dəstəsi Daxili İşlər Nazirliyini zəbt etdi, televiziyanı zəbt etdi.

Onların bəzi nümayəndələri televiziya ilə xalqa müraciət edib bizi devirmək çəgirişlərini ilə çıxış etdirilər. Ancaq heç bir şey edə bilmədilər. Çünkü xalq bizimlə idi...

Bir neçə saat içərisində Naxçıvanın 20 minə qədər qeyrətli, namuslu kişiləri, qadınları, gəncləri, aqsaaqqalları toplaşdırılar və sinələrini irəliyə verib Naxçıvanın o vaxtkı Ali Məclisini və Heydər Əliyevi müdafiə etdirilər”.

Heydər Əliyev xalqın dəstəyinə arxalanaraq dövlətçiliyə balta vurmaq isteyənlərin məkrli niyyətlərinin qarşısını aldı. O, siyasi hakimiyyətə yenidən qayıtdıqdan sonra da - 1994-cü ilin oktyabrında və 1995-ci ilin martında xalqla birlikdə silahlı müxalifətin qarşısını aldı. Xalq yenə də Heydər Əliyevlə birlikdə öz kövrek addımlarını atmaqdə olan müstəqil Azərbaycan dövlətinin keşiyində möhkəm dayandığını

bir daha nümayiş etdirdi.

O dövrkü iqtidarın bütün təqib və təzyiqlərinə baxmaya-raq, 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirildi. Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan bu partiya yeganə siyasi qurum idi ki, onun təsis konfransı paytaxt Bakıda deyil, ölkənin blokada şəraitində olan bir bölgəsində keçirilirdi. YAP tezliklə təşkilatlandı və respublikanın siyasi arenasında öz dəstixətti olan siyasi bir qüvvəyə çevrildi.

Müxalifət partiyası kimi yaranmasına baxmayaraq, YAP öz fəaliyyətində milli maraqları hər şeydən üstün tuturdu. Bu barədə partiyanın III qurultayında ölkə Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri cənab İlham Əliyev belə demişdi: “**Yeni Azərbaycan Partiyası 1992-ci ildə çətin şəraitdə yaranmışdır. Xalqımızın Ümummillili-**

deri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaranan Yeni Azərbaycan Partiyası müxalifət partiyası kimi yaranmışdır. Ancaq indiki bəzi müxalifət nümayəndələrindən fərqli olaraq, Yeni Azərbaycan Partiyası müxalifətdə olan dövrədə heç vaxt Azərbaycan dövlətçiliyinə, Azərbaycanın milli maraqlarına müxalifətdə olmamışdır”.

1993-cü ilin ortalarında Azərbaycan real vətəndaş mühərabəsi təhlükəsi, separatlılıq meylləri ilə üz-üzə dayanmışdı. Azərbaycan parçalanmaq, bir dövlət kimi məhv olmaq fəlakətinin lap yaxınlığında idi. O dövrkü həkimiyətin “milli qəhrəmanı” Surət Hüseynov qoşunları cəbhə xəttindən çəkərək iqtidara meydand oxuyurdu. Hadisələri düzgün qiymətləndirə bilməyən rəhbərlik əhali arasında günbəgün öz nüfuzunu itirir, baş vermiş proseslərdən düzgün nəticə çıxara bilmirdi. Heydər Əliyev bu dövrü belə xarakterizə edirdi:

“Gərək heç kəs bunu unut-

masın ki, 1993-cü ildə Azərbaycan parçalanmaq, bir ölkə kimi, müstəqil dövlət kimi məhv olmaq təhlükəsi qarşısında idi. Azərbaycanda vətəndaş mühərabəsi baş vermişdi. Bundan istifadə edən bəzi qüvvələr - həmin o Xalq Cəbhəsinin içərisindən çıxmış qüvvələr Azərbaycanın cənubunda yeni bir “cümhuriyyət” yaratmağa çalışırırdı.

Şimalda yeni hərəkat başladı, separatlılıq meylləri artıq özünü göstərdi. Bir tərəfdən Ermənistənən Azərbaycana qarşı 1988-ci ildən başlamış təcavüzzü, mühəribə və Azərbaycanın daxili vəzivətinin bu qədər ağır, bu qədər çətin olması, idarə oluna bilməməsi. Bundan istifadə edərək Ermənistən silahlı qüvvələri çox hallarda heç bir müqavimətə rast gəlmədən Azərbaycanın torpaqlarını sürətlə işgal etməyə başlıdılardı.

1993-cü ildə Azərbaycan yanındır”.

1993-cü ilin may ayının 25-də

Prezident Aparatında hüquq mühafizə orqanları işçilərinin müşavirəsində Əbülfəz Əliyev hakimiyyətin ölkədə yaranmış vəziyyətə nəzarət etməkdə gücsüzlüyünü etiraf edərək deyirdi: “Xalq deyir: - Kaş canımız bu Xalq Cəbhəsinin əlindən qurtagayırdı. Prokurorluqdan, məhkəmədən xahiş edirəm buna cavab versinlər. Bu gün respublika niyə dağılır?”

Belə bir vaxtda, 1993-cü ilin iyunun 4-də iqtidarın fərsizliyi ucbatından Gəncədə qardaş qanı töküldü. Hadisələrin ertəsi günü iyunun 5-də Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi Naxçıvanı Ali Məclisi hadisə ilə əlaqədar bəyanat verdi. Bəyanatda qəhrəman Cavad xanın nəvərləri - gəncəli lərə müraciət edilərək onların imperiya nökərlərinə layiqli cavab verəcəklərinə, müstəqilliyimizi və gənc Azərbaycan dövlətini qoruyub saxlayacaqlarına böyük inam ifadə olunurdu: “Əziz həmvətənlərimiz! Baş vermiş hadisə Azərbaycanın hər yerində olduğu kimi, Naxçıvanda

da qazəb və hiddətlə qarşılanmışdır. Biz bunu müstəqil dövlətçiliyimizə edilən qəsd, yenice titrək addımlarını atan Azərbaycan dövlətinə arxadan vurulan zərbə hesab edirik.

Azərbaycan Respublikasının bir hissəsinin düşmən tapdağında olduğu, dünyanın mütərəqqi dövlətlərinin Azərbaycana diqqətinin arttığı bir dövrdə cina-yətkar ünsürlərin törətdiyi qardaş qırğınıni təcavüzkar Ermənistandan dəyirmanına su tökmək kimi qiymətləndiririk...

Belə bir ağır şəraitdə biz, Naxçıvan MR xalq deputatları seçicilərimizin fikirlərini ifadə edərək Azərbaycan dövlətçiliyini qorumaq məqsədilə xalqı birliyə çağırırıq!"

Bakı isə hələ də susurdu. Öksinə səriştəsizlik, bəd əmələri ucbatından özlərini itirmiş yuxarı dairələrdə qədim Gəncə əhalisinin köçürülməsi, şəhərin bombardman edilməsi barədə sərsəm fikirlər səslənirdi. İyunun 8-də isə Əbülfəz Elçibeyin Milli Məclisdəki məntiqsiz çıxi-

şı və AXC-nin bəyanatı hamını sarsıldı. Bu düşünülməmiş avantürist hərəkətlərin məntiqi nəticəsi kimi Gəncə əlliklə ayağa qalxdı. Vəziyyətin ciddiliyini nəzərə alan siyasi partiyalar, cəmiyyətlər və digər təşkilatlar iqtidara qarşı etiraz bəyanatı imzaladılar. Sənəddə deyildirdi: "Prezident Ə.Elçibeyin 08 iyun 1993-cü il tarixdə Milli Məclisdəki çıxışının və onun fikrinin davamı kimi AXC-nin 09 iyun 1993-cü il tarixli bəyanatını vətəndaş mühərabəsinə çağırış kimi qiymətləndirərək qətiyyətlə pisləyirik!"

O günlərdə Gəncədə aramsız mitinqlər keçirildi. Bu mitinqlərdə şəhər əhalisi ölkəni vətəndaş mühərabəsinə sürükləyən respublika rəhbərliyinin istefasını və Gəncə hadisələrinə siyasi qiymət verilməsini qətiyyətlə tələb edirdi. İqtidar çəşqinliq içərisində idi. Belə bir mürəkkəb vəziyyətdə iflasa uğradıqları ilə barışmali olan cəbhəçilər də vəziyyətdən çıxış yolunu xalqın istəyi ilə razılaşaraq Heydər

Əliyevin Bakıya dəvət edilməsində göründülər. Dövlətçiliyimizin müqəddəratının həll olunduğu belə bir məqamda Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbini nəzərə alaraq Bakıya gəlişi respublika əhalisində böyük ümidi yaratdı.

İyunun 15-də Heydər Əliyev xalqın yenilməz iradəsi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Soveti-nin sədri seçildi. Heydər Əliyevin ölkənin ali qanunverici orqanına sədr seçilməsi respublika həyatında cox mühüm bir hadisə oldu. Bu siyasi qayıdış, sözün həqiqi mənasında Azərbaycanı azərbaycanlılara, milləti özünə qaytardı. Hadisələrin sonrakı gedisi göstərdi ki, 15 iyun Azərbaycanın müstəqillik tarixində yeni siyasi eranın başlangıcı oldu!

Onun heyrətamız xilaskarlıq missiyası nəticəsində Azərbaycan tezliklə təlatümlərdən, sarṣıntılardan uğurla çıxaraq gələcəyə inamla baxan bir dövlətə çevrildi. Heç də təsadüfi deyildir ki, müstəqil Azərbaycanın parla-

menti Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışı gününü özünnün 1997-ci il 27 iyun tarixi qərarı ilə Azərbaycan xalqının Milli Qurtuluş günü elan etmişdir.

Əslində Heydər Əliyevin öz xalqının iradəsinə tabe olaraq ölkə rəhbərliyinə qayıtması müstəqil Azərbaycanı məhv olmaqdan xilas etmək kimi çox çətin və şərəfli bir missiyani könüllü olaraq öz üzərinə götürməsi idi. Bu, “ömrümün qalan hissəsini də xalqıma qurban verirəm” deyib meydana atılan böyük ürəkli Vətən oğlunun öz xalqı, öz Vətəni qarşısında misilsiz fədakarlığı idi.

Bu tarixi qayıdışın dövlətçiliyimiz üçün misilsiz əhəmiyyəti oldu. Tezliklə ölkədəki xaos və anarxiya aradan qaldırıldı. Separatçıların respublikanı parçalamamaq kimi mekrli niyyətlərinə son qoyuldu. Dövlətçilik principləri tədricən bərpa olundu. Milli ordu quruculuğu sahəsində mühüm işlər görüldü. Cəbhədə atəşkəs elan olundu. Dövlət çevrilişi cəhdlerinin və terror aktlarının qarşısı alındı. Müstəqil Azərbaycanın yeni Konstitusiyası qəbul olundu. Azad və demokratik şəraitdə prezident, parlament və bələdiyyə seçkiləri keçirildi. Ölkədə demokratik dəyişikliklər aparıldı. Söz və mətbuat azadlığının etibarlı təminatı üçün qanunvericilik bazası yaradıldı. Hüquq-mühafizə, məhkəmə sistemi yenidən qoyuldu. İqtisadiyyatın dirçəldilməsi üçün konkret tədbirlər həyata keçirilməyə başladı. Sənayedə, kənd təsərrüfatında islahatlar aparıldı. Torpaq kəndliyə verildi. Özəlləşmə həyatın reallığına çevrildi. Ölkəmizin beynəlxalq strukturlarla əməkdaşlığının genişləndirilməsi üçün məqsədyönlü, ardıcıl siyaset aparıldı. Milli qanunvericilik Avropa standartları səviyyəsinə qaldırıldı. Dünyanın tanınmış neft şirkətləri ilə “Ösrin müqaviləsi” və digər kontraktlar imza-

landı. Azərbaycana investisiya axını başlandı. Respublikamız qədim İpək Yolunun bərpası, Bakı - Tbilisi - Ceyhan, Bakı - Tbilisi - Ərzurum kimi global neft və qaz xətləri çəkilişinin fəal iştirakçısına və təşəbbüskarına çevrildi.

Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə qayıdışı ilə qoca Qafqazın bu bölgəsində yeni bir siyasi dövr, yeni təfəkkür mərhələsi başlandı. Məhz bu yeni dövr Azərbaycanın XXI əsrə hüquqi, demokratik dövlət kimi adlamasına əsaslı təminat yaratdı.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev 28 May - Respublika Günü münasibətilə keçirilən mərasimdə bu barədə belə demişdir: **“1993-2003-cü illər ərzində Azərbaycanın dövlətçiliyi quruldu. Azərbaycanın inkişaf strategiyası müəyyən olundu. Bütün istiqamətlərdə xarici müstəvidə, xarici siyaset baxımından ölkəmiz özünü dünyaya etibarlı tərəfdəş kimi, ləyaqətli ölkə kimi təqdim edə bildi. Bütün ölkələrlə xarici əlaqələrimiz qarşılıqlı hörmət və maraqlar əsasında qurulubdur və bu gün də bu belədir. Azərbaycanda 1993-cü ildən başlanmış və bugünə qədər davam edən iqtisadi və siyasi islahatlar ölkəmizin dünya birliyinə layıqli üzv kimi daxil edilməsində çox mühüm rol oynadı. Bu gün Azərbaycan həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən çox sürətlə inkişaf edən ölkədir. Bu islahatlar bu gün də davam edir. Azərbaycanda güclü sosial siyasetin əsasları da məhz o illərdə qoyulubdur. Ona görə Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətləri unudulmazdır, əvəzləlməzdir və onlar tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Məhz o illərdə Azərbaycan müstəqil ölkə kimi özünü bütün dünyaya təqdim etdi. O illər ərzində Azərbaycanın indiki güclü iqtisadi potensialı formalaşdı. O illərdən başlayaraq bugünə qədər Azərbaycan bütün istiqamətlərdə çox açıq, prinsipial siyaset apararaq öz xalqının milli maraqlarının tam şəkildə təmin olunmasını təşkil edir. Biz də bu siyasetə sadiqik”.**

Ulu öndər Heydər Əliyev 34 ildən artıq bir dövrü əhatə edən zəngin siyasi fəaliyyəti ilə Azərbaycan dövlətinin tarixində müstəsna rol oynamışdır. Məhz buna görə xalqımız Ulu öndərin adını milli tariximizə dövlətimizin xilaskarı, memarı və qurucusu kimi həkk etmişdir. Heydər Əliyevin banisi olduğu müstəqil Azərbaycanın yeni parlamenti dahi rəhbərin başladığı bütün işlərdə ona dəstek olmuşdur. Bu gün ölkənin III çağırış Milli Məclisi Azərbaycan parlamentarizm ənənələrini uğurla davam etdirərək ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin yeritdiyi xarici və daxili siyaseti birmənalı şəkildə müdafiə edir, öz üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirir.

Bu gün Heydər Əliyev mənəvi-siyasi ırsinin ən layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın çağdaş tarixinin yeni şanlı səhifələri yazılır. Cənab İlham Əliyev bütün sahələrdə Heydər Əliyev ideyalarının layıqli davamçısı olduğunu hələ prezident seçiləməmişdən əvvəl də Ulu öndərimizin müəllifi olduğu yeni neft strategiyasının həyata keçirilməsinə, Milli Məclisin deputati və Azərbaycan parlamentinin AŞ PA-dakı nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrimizin inkişafına, Azərbaycan idmanının yüksəlinə verdiyi töhfələrlə sübuta yetirmişdir.

2003-cü il oktyabrın 31-də keçirilən andıçmə mərasimində cənab İlham Əliyev Ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik ırsını sədaqət andı içərək demişdir: **“Azərbaycanı qüdrətli dövlətə çevirmək üçün ən başlıcası**

ölkədə Heydər Əliyevin siyassəti davam etdirilməlidir. Bu gün yüksək kürsüdən çıxış edərkən mən Azərbaycan xalqına söz verirəm ki, bu siyasetə sadıq qalacağam, heç vaxt bu yoldan dönməyəcəyəm”.

Bu gün Heydər Əliyev cismən aramızda olmasa da, ölkəmizi işıqlı sabahlara aparan bəşəri ideyaları ilə xalqımızın qəlbində yaşayır. Azərbaycannı yeni mərhələdə dinamik sosial-iqtisadi inkişafı, ölkəmizin dünənya birliyində öz yerini daha da möhkəmləndirməsi məhz Heydər Əliyev ideyalarının yaşamاسının, Ümummilli liderin siyasi kursunun uğurla davam etdirilməsinin nəticəsidir.

Ulu öndərin müəllifi olduğu zəngin idarəcilik fəlsəfəsinə sadıq qalan cənab İlham Əliyev Prezident kimi fəaliyyət göstərdiyi dövrdə ölkəmizdə sosial-iqtisadi yüksəlişə, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesinə layiqli töhfələr vermiş, Azərbaycanı Cənubi Qafqazın lider ölkəsinə çevirmişdir.

Tale elə gətirmişdir ki, bahar təravətli gözəl may günlərində mübarizələrlə dolu şanlı tarixə malik xalqımız iki böyük bayramı - Ulu öndərin 85 illik yubileyini və Şərqdə ilk Cümhuriyyətin yaranmasının 90 illiyini qeyd edir. Bunun özündə isə bir rəmzi məna var. Ötən əsrin əvvəlində Xalq Cümhuriyyətini obyektiv və subyektiv səbəblər ucbatın-dan qoruyub saxlamaq mümkün olmamışdısa da, XX əsrin sonunda xalqımız Heydər Əliyev döhrası işığında bu müqəddəs istəyinə nail oldu, müstəqilliyinin əbədiyyini və dönməzliyini təmin edə bildi. Bu tarixi nailiyyətə görə qədirbilən xalqımız öz Böyük oğluna minnətdardır. Ona görə də mənali həyat yolu ilə zamanın fövqünə yüksəlmiş, bütün dünya azərbaycanlılarının qəlbində əbədi yaşamaq haqqı qazanmış Dahi rəhbərimizə xitabən fəxrlə deyirik:

**“Ad günün mübarək,
Ulu öndər!”**
**“Bayramın mübarək,
Azərbaycan!”**

AZADLIQ CƏFAKEŞİ

NƏSİB BƏY YUSİFBƏYLİ

Nəsib bəy Yusifbəyli 1881-ci ildə Gəncə şəhərində bəy ailəsində dünyaya göz açıb. Onun atası Gəncənin maarifpərvər ziyanlılarından biri idi. Uşaq vaxtlarından elma böyük həvəsi olduğundan Nəsib bəyi Gəncə şəhərində yerləşən klassik gimnaziyaya göndərirler. Burada təhsilini başa vurduqdan sonra o, 1902-ci ildə Odessa Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olunur. Universitetdə təhsil aldığı illərdə Nəsib bəy Yusifbəyli hər il yay tətilində doğma Gəncə şəhərinə qayıdır. Onun Gəncəyə hər gəlişi yeri tələbələr üçün bayrama çevri-

lirdi. Nəsib bəy tez-tez şəhər klubuna gəlirdi. Bu klubun hər bir üzvü onu öz evində qonaq görmək istəyirdi. Belə vaxtlarda Nəsib bəy zarafatyanı: "İnciməyin, bu gün mən sıfariş olunmuşam. Şəhər tələbələri ilə görüşüm var"- deyirdi.

Onun universitetdə təhsil aldığı dövr Rusiyada inqilabi hərəkatların başlanması ilə üstüste düşdüyündən Nəsib bəy bu hadisələrdən kanarda qala bildəməzdidi. N. Yusifbəyli universitetdə tələbələr tərəfindən yaradılan Azərbaycan Həmyerilər Təşkilatının başçılarından biri idi. Bu təşkilat rəhbərləri arasın-

Bu azadlıq aşiqinin hayatı barədə çox az məlumat var. Nəsib bəy Yusifbəylinin Azərbaycan tarixindəki rolunu yalnız Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə tutduğu nazir və Baş nazir vəzifələri ilə xarakterizə etmək olmaz. Onun müstəqillik hərəkatına töhfəsi hələ bu postlara təyin olunduğu dövrdən əvvələ təsadüf edir. Lakin onun uşaqlıq və gənclik illəri demək olar ki, qaranlıq qalır. Milli tərihimizi, dilimizi və mədəniyyətimizi sevməklə yanaşı o, həm də Avropa mədəniyyətinə də böyük hörmətlə yanaşırırdı. Sadə insan, ictimai-siyasi xadim, prinsipiallığı ilə seçilən demokrat Nəsib bəy kimliyindən asılı olmayaraq, söhbət zamanı eks tərəfi öz ideyalarının vurğunu etməyi bacarırdı. Onu heç kim öz mənafeyini güdməkdə günahlandıra bilməzdidi. Hətta bolşeviklər də sonralar ona qarşı irəli sürülmüş ittihamlardan əl çəkmək məcburiyyəti qarşısında qaldılar.

da Nəriman Nərimanov, Xosrov bəy Sultanov, Şahmaliyev qardaşları da var idi. Tələbələrin inqilabi mübarizəsindən qorxuya düşən çar hökuməti 1907-ci ildə müvəqqəti olaraq Odessa Universitetini bağlamağı qərara alır. Universitet bağlandıqdan sonra Nəsib bəy Yusifbəyli Krim vilayətinin Bağçasaray şəhərinə yollanır. Burada o, görkəmli ictimai-siyasi xadim İsmayılov bəy Qaspralının nəşr etdiyi "Tərcüman" qəzeti ilə əməkdaşlıq edir. Qaspralının qızı Şəfiqə Soltan xanımla evlənib bir müddət orada yaşayır. Həmin illərdə Azərbaycan dramaturq-

lарин өсөрлөрни Бағчasarayда тамаша яланы Нәсіб бәй өсәс rollarda (*məs. "Dagilan tifaq"da Nəcəf bəy*) çıxış edir.

Ehtiyac üzündən təhsilini başa çatdırı bilmeyən Nәsіb bәy Yusifbəyli 1908-ci ildə çar xəfiyyələrinin təqibindən qurtulmaq üçün Türkiyəyə mühacirət edir. Bir müddət İstanbul şəhərində “Türk dərnəyi” adlı cəmiyyətdə çalışır. Lakin sultan istibdadının rus çarizmi qədər qəddar olduğunu görən Nәsіb bәy Yusifbəyli 1909-cu ildə Gəncə şəhərinə qayıdır. Bir müddət Gəncə şəhər bələdiyyəsində çalışan Nәsіb bәy tez-tez Bakıya gəlir. Burada o, “Açıq söz” qəzetiñin redaktoru Məmməd Əmin Rəsulzadə ilə tanış olur.

1911-ci ildə Azərbaycan ziyaları M.F.Axundovun anadan olmasının 100 illiyini geniş qeyd etmək üçün təşəbbüs irəli sürürələr. Nәsіb bәy Yusifbəyli də onların arasında idi. “Molla Nəsrəddin” jurnalının o illərdə müdafiəçilərindən biri də Nәsіb bәy olub.

1917-ci ilin martında Nәsіb bәy Gəncədə Türk Ədəmi-mərkəziyyət Partiyası yaradır. Bu partiya Rusiyani federativ şəkillədə qurmaq və onun tərkibində Azərbaycana muxtarıyyət vermək uğrunda mübarizə aparır. Yeni partiya xalqı öz programı ilə tanış etmək üçün şəhərin Şah Abbas məscidinin həyətində böyük mitinq təşkil edir. Mitinqdə “Yaşasın Azərbaycan muxtarlığı!”, “Yaşasın Ədəmi-mərkəziyyət Partiyası!” şüərləri söslənilir. 1917-ci ilin aprelinde Qafqaz Müsəlmanlarının Qurultayındakı çıxışı zamanı Nәsіb bәy Yusifbəyli Rusiya tərkibində Azərbaycana geniş muxtarıyyət verilməsini qəti tələb edir. Çıxış zamanı o deyir: “Kim deyir ki, biz özümüzü idarə edə biləcək millət deyilik? Kim deyir ki, biz öz işlərimizi qaydaya sala biləmərik?” May ayında isə o, Moskvada keçirilən Rusiya Müsəlmanları Qurultayında iştirak edir.

Bu qurultaydan sonra M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərlik etdiyi Müsəlman Müsavat Demokratik Partiyası ilə Yusifbəylinin başçılıq etdiyi partiya birləşərək “Müsavat” adını alır və Partiyanın Gəncə şöbəsinə Nәsіb bәy Yusifbəyli rəhbərlik edir.

Rusiya Müəssislər Məclisinə nümayəndə seçilən Yusifbəyli Rusiyada inqilab baş verdiyindən Petroqrada gedə bilmir. 1918-ci il aprelin 22-də yaradılan Zaqafqaziya Federativ Demokratik Respublikasının hökumətində Maarif naziri vəzifəsini tutur. M.Ə.Rəsulzadə onun haqqında demişdir: “Azərbaycan ideyasını siyasi bir tələb kimi formula etmək şərəfi mərhum Nәsіb bəyindir”.

Nәsіb bәy Yusifbəyli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduğandan sonra Fətəli xan Xoyskinin təşkil etdiyi I hökumətdə Maliyyə və Maarif naziri vəzifələrini, II və III hökumətdə isə Xalq maarifi naziri vəzifəsini tutur. Xalq Maarifi Nazirliyinin həyata keçirdiyi ilk tədbirlərdən biri Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunması idi. Bu vəzifəni heyata keçirmək üçün isə təhsil sistemini milli zəmin üzərində tamamilə yenidən qurmaq və Azərbaycan dilini mükəmməl bilən ixtisaslı milli kadrlar yetiş-

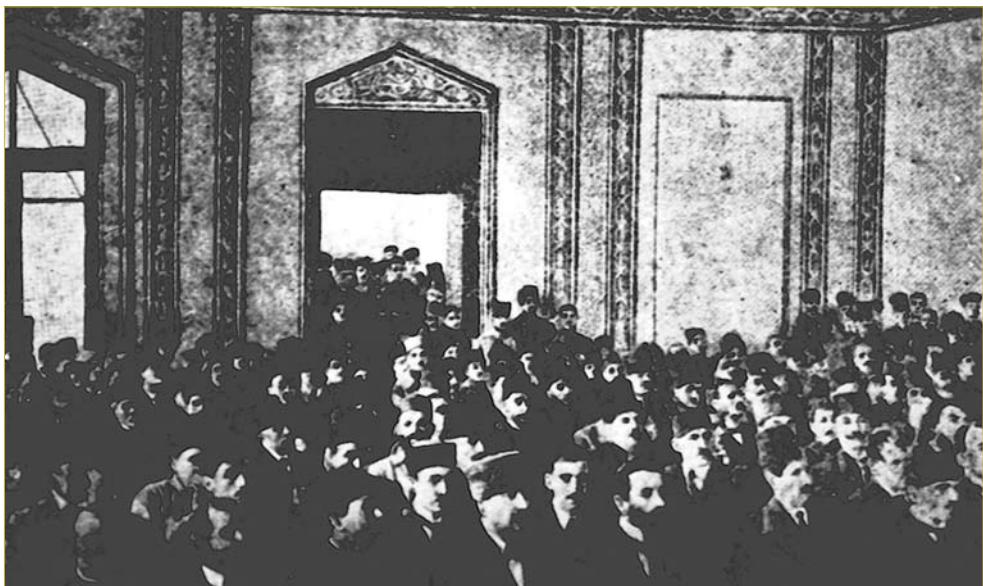
dirmək tələb olunurdu. Məhz buna görə Nәsіb bәy Yusifbəylinin təqdimati ilə hökumət 1918-ci il avqustun 18-də Azərbaycan məktəblərinin milliləşdirilməsi haqqında qərar qəbul edir. Xalq Maarifi Nazirliyinin səyi nəticəsində artıq 1919-cu ilin əvvəllərində Azərbaycanda dövlət hesabına 637 ibtidai və 23 orta ixtisas təhsili məktəbləri fəaliyyət göstəridi.

1919-cu ildə hökumət kabine-tini formalasdırmaq Nәsіb bәy Yusifbəyli tapşırıldı. 1919-cu il aprelin 14-də yeni kabinet tərkibi elan edildi. Nәsіb bәy Yusifbəyli bu kabinetdə Baş nazir vəzifəsindən əlavə, Daxili İşlər naziri vəzifəsini də icra edirdi. Parlamentdə daxili və xarici siyaset haqqında hesabatla çıxış edən Nәsіb bәy Yusifbəyli deyiridi: “Hökumətin xarici siyaset sahəsində başlıca məqsəd və vəzifəsi böyük dövlətlərin Azərbaycanın müstəqilliyini tanımasına nail olmaqdır. Həmçinin ölkənin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq, daxili siyaset sahəsində isə başlıca məqsəd iqtisadiyyatı dirçəltmək, əhalinin sosial rifahını yüksəlmək, demokratik azadlıqları, o cümlədən söz, mətbuat, yiğincəq və sair azadlıqları təmin etməkdir”.

N. Yusifbəylinin başçılıq etdiyi hökumət xaricdən Denikin

İsmayıllı bəy Qaspiralı, Həsən bəy Zərdabi, Əlimərdan bəy Topçubaşov

ADR parlamenti-nin iclas zalında

qüvvələrinin, daxildən isə bolşeviklərin törətdiyi təhlükə ilə qarşılaşırırdı. Parlamentin iyunun 5-də keçirilən iclasında Denikinin könüllü orduları ilə bağlı məsələ tekrar müzakirə olundu. Denikin təhlükəsi ilə bağlı ADR hökuməti Dövlət Müdafiə Komitəsini yaratdı. Eyni zamanda Gürcüstanla hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında pakt imzalandı. Həmin ərəfədə Azərbaycan-Ermənistan konfransı keçirildi. Yusifbəylinin fikrincə, “bütün bunnar gələcəkdə Cənubi Qafqaz respublikaları arasında daha six əlaqələr yaradılmasına və bu əlaqələrin ya ittifaq, ya da konfederasiya şəklində birliyə gətirib çıxarağınə ümid verir”di. Baş nazir həmçinin Azərbaycanın qonşu Türkiyə və İranla qarçılıqlı əlaqələri haqqında deyib ki, “hər iki ölkə ilə siyasi və iqtisadi münasibətlər möhkəm təməl üzərində qurulmaqdadır. Hökumət artıq İranda nümayəndəliyin açılması haqqında qərar qəbul edib. Ancaq hökumət bununla kifayətlənməyərək, Avropa ölkələri ilə də əlaqələrin genişləndirilməsini və bu istiqamətdə ilk addım kimi böyük dövlətlərin paytaxtlarında diplomatik missiyaların və nümayəndəliklərin açılmasını nəzərdə tutur”.

Nəsib bəy Yusifbəyli parlament fraksiyaları ilə danışqlarda yeni koalisiya haqqında razılıq

əldə etdi. Nazir vəzifələrinin bölüşdürülməsi hələ həll olunmamış qalırdı. On çox mübahisəyə səbəb olan Daxili İşlər naziri vəzifəsi idi. “Müsavat” və sosiolistlər bu vəzifəni özlərində saxlamağa, “İttihad” isə bitərəf adama verməyə çalışırdı. Bütün fraksiyaların bu nazirliyə yiyələnmək cəhdləri onun dövlət idarəcilik sisteminde xüsusi rolu ilə, yəni həm polis orqanlarının, həm inzibati orqanların, həm də vergi və gömrük strukturlarının ona tabe olması ilə bağlı idi. Son nəticədə bütün fraksiyalar M.H.Hacınskinin namizədliyilə razılaşdırılar. Nəhayət, Nəsib bəy Yusifbəyli təşkil etdiyi II hökumətin kaolisiliyi kabinetini 1919-cu ilin dekabrında parlamente təqdim etdi. Yeni hökumətin tərkibində demək olar ki, bütün partiyalar bərabər şəkildə təmsil olunurdu.

“İttihad” fraksiyası yeni hökumətdə iki nazir vəzifəsinə yiyələnsə də, onun lideri Qarabəyov ənənəsinə sadıq qalaraq hökuməti yenə də tənqid etirdi. O, “qəzaları tamamilə yaddan çıxarılmış” Maarif Nazirliyinə qarşı çıxışlar edir, dövlət məmurlarını rüşvetxorluqda, vəzifədən suisitfadədə ittihəm etirdi. Lakin hamiya məlumdur ki, Nəsib bəy Yusifbəyli Baş nazir vəzifəsində çalışanda belə xeyli maddi çətinliklərlə üzləşirdi. Bunu onun öz

atası ilə məktublaşmasından da görmək olar. Nəsib bəy tələbə olunda, Zaqafqaziya hökumətin də nazir işləyəndə belə atasından tez-tez maddi yardım istəyirdi. Baş nazir seçiləndən sonra Nəsib bəy atasından Gəncədəki bağ üçün ağac qələmi almağı xahiş edir. Atası ona cavab məktubunda yazır: “Əziz oğlum, indiyə qədər mən səbir etmişəm, lakin bu məktubda sizə öz fikrimi bildirmək istərdim. Sizin universitetdə təhsil almağınız üçün mən bankdan ssuda götürdüüm. Mən istəyirdim ki, sizin ali təhsiliniz olsun, siz işləyəsiniz və sonralar mənə də yardımçı olasınız. Universitetdən sonra siz Gəncəyə qayıtdınız və buranın bələdiyyəsində rəhbər vəzifədə işlədiniz. Buna baxmaya raq, yenidən pul üçün mənə müraciət edirdiniz. Siz Zaqafqaziya Federasiyasının Maarif naziri seçildiniz və yenə də sizin maaş sizə azlıq etdiyi üçün mənə müraciət etdiniz. Mən yenə də sizi köməksiz qoymadım. Biz müstəqillik elan etdik və sizi bizim vətənin Maarif naziri təyin etdilər. Paytaxt Bakıda belə yüksək vəzifədə işləməyinizi baxmaya raq, sizə yardım etmək üçün mən tikinti sahəmin yarısını satmalı oldum. Bu gün siz Baş nazirsiniz. Başqa sözə bizim olkənin rəhbərisiniz. Siz isteyirsiniz ki, mən sizin bağ üçün şitil alım? Deyəsən siz mənə pul göndərməyin yolunu bilmirsiniz”.

Nəsib bəy Yusifbəylinin Baş nazir olduğu dövrə Azərbaycan xalqının tarixində ən mühüm hadisələrdən biri böyük dövlətlər tərəfindən de-fakto tanınması oldu. Bu münasibətlə bağlı Nəsib bəy Yusifbəyli Azərbaycan xalqına müraciət etdi. Müraaciətdə deyilirdi: “Azərbaycanın müstəqilliyi Böyük Avropa ölkələrinin Ali Şurası tərəfindən yekdilliklə tanıdı. Azərbaycanın Qərb xalqları ailəsinə tam-hüquqlu üzv kimi qəbul olunması Azərbaycanın tarixində ən

ışıklı günlərdən biridir. Bu gündən onun mənəvi qüvvələrinin yenidən çıxırlaşması dövrü başlandı. Hökumət inanır ki, bütün vətəndaşlar yenidən hər hansı bir maneə və ya təhlükə yaranarsa, belə azad və müstəqil Vətənin xoşbəxtliyini və azadlığını təmin etmək üçün birləşəcəklər. Yaşasın müstəqil Azərbaycan xalqı!”

Azərbaycan hökuməti qarşısına qoyduğu məsələləri həll etməkdə böyük çətinliklərlə üzləşirdi. İlk növbədə milli kadr-lar hazırlamaq tələb olunurdu. Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması, 100 nəfərə yaxın azərbaycanlı gəncin Avropanın müxtəlif ali məktəblərinə göndərilməsi, savadsızlıqla mübarizə kurslarının açılması, məktəb dərsliklərinin hazırlanması və nəşrinə başlanması da Nəsib bəy Yusifbəylinin hökuməti dövrünün ən mühüm hadisələri sırasındadır.

Xalq səhiyyəsi sahəsində yaranmış ağır vəziyyəti yüngül-ləşdirmək üçün Nəsib bəy bir səra tədbirlərin həyata keçirilməsini - bataqlıq və göllərin qurudulmasını, içməli suyun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması-nı, tibbi kadrların hazırlanmasını zəruri hesab edirdi. Lakin bütün bu işlərin həyata keçirilməsi üçün maliyyə vəsaitini tapmaq çox çətin idi. İrəvan quberniyasında ermənilərin genosidinə məruz qalan 150 mindən çox qaçqın azərbaycanlı əhalinin öz tarixi vətənlərindən Azərbaycana pənah gətirməsi vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirirdi. Təbii ki, yalnız dövlətin səyi ilə bu vəziyyətdən çıxmak mümkün

deyildi. Buna görə də Nəsib bəy Yusifbəyli yerli təşkilatları qaçqınların həyat şəraitini yüngül-ləşdirmək üçün səylərini artırmağa çağırıldı.

Hökumət sosial islahatlarında əməyin təşkili və mühafizəsi sahəsində qanunların qəbul edilməsini, varlı təbəqələrdən vergilərin tutulmasını, dövlət aparati işçilərinin maaşlarının artırılmasını, zəruri təlabat mallarının qiymətlərinin aşağı salınmasını nəzərdə tuturdu. Respublika əhalisinin eksər hissəsinə təşkil edən kəndlilərin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması bilavasitə torpaq məsələsinin həllindən asılı idi. Torpaq islahatları haqqında qanun layihəsi hazırlanı və Nəsib bəy parlamentdən bu məsələni tezliklə həll etməyi xahiş etdi. Lakin qanun layihəsinin qəbul edilməməsi hökumətin bu sahədə atlığı addımları nəticəsiz qoydu.

N. Yusifbəyli hökumətinin qəbul etdiyi son qərarlardan biri hərbi ordenlərin, milli himnin, dövlət gerbi və möhürü layihəsinin hazırlanması haqqında 1920-ci il 30 yanvar tarixli qərarı idi.

Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti öz planlarını axıra qədər həyata keçirə bilmədi. Sovet Rusiyası tərəfindən təhlükənin artlığı və işgal üçün zəmin hazırlayan daxili qüvvələrin fəallaşlığı şəraitdə Yusifbəylinin başçılıq etdiyi II hökumət 1920-ci il martın 30-da istefa verməyə məcbur oldu. Məmməd Həsən Hacınskinin yeni hökumət (VI kabinet) təşkil etmək cəhdı uğursuzluqla nəticələndi.

1920-ci ilin aprelindən sonra

ruslar Bakıda müsavatçıları məhv etməyə başladılar. Nəsib bəy Yusifbəyli bir neçə gün Bakıda gizləndi. Gizlin keçirilən iclasların birində o demişdir: “Biz var qüvvəmizlə çalışdıq və öz müstəqilliyimizi elan etdik. Əbədi düşmənimiz olan ruslar üstün qüvvə ilə bizə hücum etdilər və bizim azadlığımızı əlimizdən aldılar. Biz rusların boyunduruğu altına girdik. Lakin bir ümud bizim ürəyimizdədir. Ruslar bizim vətəndə nə qədər cinayətlər törətsələr də, bize nə qədər işgəncə versələr də, onlar bizim vətəndə qalmayacaqlar”.

Nəsib bəy Yusifbəyli 1920-ci il mayın əvvəllərində artıq Bakıda qalmığın mümkün olmadığını görüb Gəncəyə, oradan da Gürcüstana getmək üçün şəhəri tərk edir. Lakin Nəsib bəy mənzil başına çatmir, onu yarı yolda müəmmalı şəkildə öldürürler. Onun ölümünün bir neçə versiyası var. Deyilənə görə Nəsib bəy Yevlaxda dostunun yanına gedir. Nəsib bəyin əlində sakvaj vərmış. Sakvoyajda pul olduğunu zənn edən “dostu” onu öldürür. Sakvoyajda isə ancaq sənədlər var idi.

Başqa bir mənbədə isə dövrünün görkəmli siyasi xadimi Nəsib bəy Yusifbəylinin Azərbaycanın quldur Qarxunlu Əşrəfin yaxın adamları tərəfindən qətlə yetirildiyi güman edilir. Onun ermənilər tərəfindən öldürüldüyü də bildirilir. Hətta 1929-cu ildə Nəsib bəyin ölümünün məhkəmə araşdırılması da aparılıb. Lakin naməlum səbəblərdən araştırılma dayandırılıb. Bir sözlə, bu azadlıq cəfəkeşinin ölüm səbəbi indiyədək tam aydın deyil.

Məqalənin hazırlanmasında
göstərdiyi köməyə
göre Azərbaycan
Milli Elmlər
Akademiyası
Kitabxanasının
işçilərinə və Baş
Arxiv İdarəsinin
rösi Ataxan
Paşayevə
təşəkkürümüzü
bildiririk.

ADR Nazirlər
Şurasının iclas
zalında.
27 may 1919-cu il

Beynəlxalq təşkilatlar, xüsusilə də Avropa Birliyi Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinə dair qəti şəkildə öz mövqeyini bildirməlidir.

Ermənistən tərəfdən etnik təmizləmə siyasetindən zərər çəkmiş vətəndaşlarımız qeyd-şərtsiz doğma yerlərinə qaytarılmalıdır. Təcavüzkarə birmənalı şəkildə bildirilməlidir ki, Dağlıq Qarabağ heç vaxt anneksiya edilməyəcək və heç zaman müstəqillik statusu əldə etməyəcək.

İlham ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti*

Azərbaycan seçkilərə yüksək səviyyədə hazırlaşır və biz çalışacaq ki, özümüzə və Avropaya ədalətli seçkilərin keçirilməsini sübut edək.

Oqtay ƏSƏDOV,
*Azərbaycan Pespublikası
Milli Məclisinin sədri*

BMT tərəfindən qəbul olunan qətnamə Ermənistən üçün ciddi ismarıcı, həmsədrler üçün isə Azərbaycanın qeyri-müəyyən istiqamətdə hərəkət etməyəcəyinə dair ciddi xəberdarlıqlıdır. Biz məsələyə aydınlıq gətirilməsini istəyirik, bu isə yalnız ərazi bütövlüyü çərçivəsində mümkündür. ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti isə BMT tərəfindən qəbul olunan son qətnamə əsasında davam etdirilməlidir.

Araz ƏZİMOV,
Xarici İşlər nazirinin müavini

Biz vətəndaşlarımızın gündəlik fəaliyyətlərində qanunları pozmaq kimi milli vərdişlərini ləğv etməliyik. Elə etməliyik ki, bu vərdişlər birinin zənginləşməsinə, digərinin isə mənəviyyatsızlığına yol açmasın. Dövlət siyasetinin əsas prinsipi “Azadlıq əsarətdən yaxşıdır” tezisi olmalıdır.

Dmitriy MEDVEDYEV,
Rusiya Federasiyasının Baş naziri

Vətəndaşlar mənə iki seçkidə səs verərək Rusiya Federasiyasının prezidenti seçiblər və mən onlar qarşısında alnıaçığam. Bu səkkiz ildə qul kimi gecə-gündüz var qüvvəmələ çalışmışam.

ATƏT bir ölkəyə 16, o birinə 20 nəzarətçi, digərlərinə isə heç kimi göndərməyi lazım bilmir. Bəzilərinə isə dərs verməyə cəhd göstərir. Yaxşısı budur gedib öz arvadlarına xörək bişirmək öyrətsinlər.

Vladimir PUTİN,
Rusiya Federasiyasının prezidenti

İnamlı olaraq Azərbaycanı demokratik, sabit ölkə kimi tanıyıram.

József LELLO,
*NATO Parlament
Assambleyasının prezidenti*

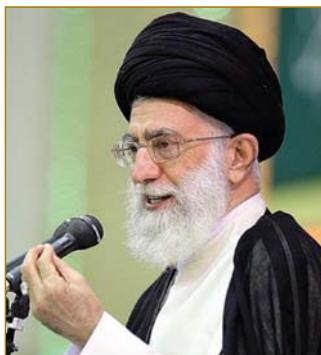
Azərbaycan Xəzərin o biri sahiplidə yerləşən türklərin Avropaya integrasiyasında yardım etməlidir.

Anders HERKEL,
*AŞ PA-nın Monitoring
Komitəsinin həmmərəzəçisi*

Ermənistanda baş verənlər faciədir, çünki burada insanlar həlak olub. Bu hadisə demokratiyaya ciddi zərbədir. Baş verənləri inqilab və ya ciddi ictimai kolliziya kimi qıymətləndirmək olar.

Metyu BRAYZA,
ABŞ Dövlət
katibinin köməkçisi

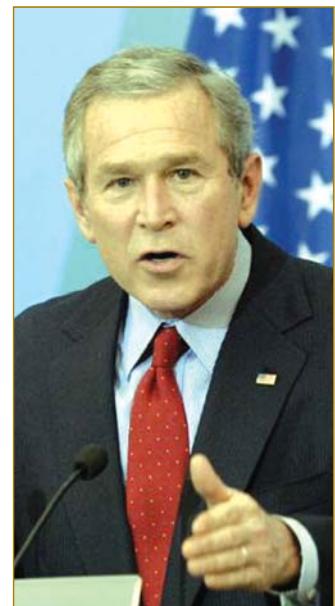
Təzyiq və təhdidlərə məruz qalan İran xalqı nüvə enerjisindən dinc məqsədlər üçün istifadə etmək hüququnu müdafiə edəcək. İran xalqı bunu etməsə, Allah onu cəzalandıracaq.

Ayətulla XOMEYNİ,
İran İslam Respublikasının dini lideri

Mən Kuba Dövlət Şurasının arsenalında əlavə silaham və hər zaman məndən istifadə edə bilərsiniz.

Fidel KASTRO,
Kubanın dövlət rəhbəri

Fidel Castro'nun Kubanın Dövlət Şurası sədrliyindən və Hərbi Qüvvələr Komandanlığından istifa verəsi demokratiyaya aparan keçid dövrünün başlanğıcı olacaq. Hesab edirəm ki, Castro'nun hakimiyyətdən gedişi azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə zəmin yaradacaq.

Corc BUŞ,
ABŞ prezidenti

Bu sizin ölkənizdir. Seçkilərin nəticələrinə Uolls-tritdəki böyük pullular, yaxud Vaşinqton lobbiçiləri deyil, siz təsir edə bilərsiniz. Əgər hesab etsəniz ki, ən yaxşı namızəd mənəm, onda mənim seçki kampaniyama sərmayə qoyacaqsınız. Odur ki, mən prezident seçiləcəyim təqdirdə Vaşinqtondan olan lobbiçilərə deyil, sizə borclu olacağam.

Barak OBAMA,
senator-demokrat, ABŞ prezidentliyinə namızəd

məsidi. Sözdə həmsədrler işgal olunan Azərbaycan ərazilərinin azad edilməsini və azərbaycanlı əhalinin Dağlıq Qarabağa qaytarılmasını dəstəkləsələr də, əməldə onlar bu böyük amalı kiçitməyə çalışdılar.

Aqşin MEHDİYEV,
Azərbaycanın BMT Baş Assambleyasındaki
Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri

ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan torpaqlarının işğalı şəraitində neytrallıq saxlamaq hüququ yoxdur. Bu cür neytrallıq mövqə deyil, mövqesizliyin nümayişi. Beynəlxalq hüquq normalarının pozulması şəraitində neytrallıq mümkün deyil. Əksinə bu beynəlxalq qanunların tamamilə inkar edil-

Tarixi qiymət əksər hallarda qəzet başlıqları ilə üst-üstə düşmür. Hesab edirəm ki, tarix prezident Corc Buşun xarici siyasetinə müsbət qiymət verəcək. Qeyd edim ki, Corc Buş hakimiyyətə gəlməmişdən əvvəl

dünya olduqca təhlükəli idi. Altı il bundan əvvəl bu heç də xoşagələn dünya deyildi. “Əl-Qaide” beynəlxalq terror təşkilatı Nju-Yorkdakı əkiz göydələnlərə hücumu hazırlaşındı, Pakistanda Taliban hərəkatı hakimiyyətdə idi, Əfqanistan “Əl-Qaide”nın bazası idi, Fələstin və İsraililər isə qırğında idilər.

Kondoliza RAYS,
ABŞ Dövlət katibi

MEHRİBAN ƏLİYEVA:

"Mən konkret iş görmək, konkret adamlara kömək etmək istəyirəm"

Böyük siyasi işlərdə getdikcə yeni-yeni amillər hərəkətə gətirilir və onlar strateji və taktiki nəticələrə nail olmaq üçün keyfiyyətcə yeni imkanlar yaradır. Müasir siyasi liderlərin nümayəndəsi kimi İlham Əliyevə bu baxımdan xanımı Mehriban Əliyeva misilsiz kömək göstərir. Birlikdə götürdükdə, müasir dünyada birinci xanımın rolü bəzən çox əhəmiyyətli olur. Amma Mehriban xanım üçün bu təkcə "sadəcə təmsil etmək" kimi müasir qaydaya ehtiram əlaməti deyil. O, öhdəsinə götürdüyü müstəqil vəzifəni tam düşünülmüş surətdə və inamla yerinə yetirir, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri olaraq, çox ciddi humanitar proqramlar həyata keçirir.

İlk baxışdan, düşünmək olar ki, heç bir rəsmi səlahiyyəti və müstəsna hüququ olmayan adam nə edə bilər? Müqavilə imzalamaq - bunu edə bilməz, rəsmi danışıqlar aparmaq - onu da edə bilməz. Məgər müasir siyasetdə və diplomatiyada hər şey ancaq rəsmi yollarla həll edilir? Bəs qərara gəlmək üçün bütün imkanlar sanki tükəndikdə nə etməli? Bəzən hər hansı bir məsələ barəsində kiminləsə elə-belə səhbət (əslində isə, bu, sərf zahiri təsəvvürdür, çünki siyasetdə elə-belə səhbət olmur) çox şeyi həll edir. Bəs heç bir mənfəət və qazanc gətirmədiyiñə görə böyük, yaxud "ciddi" siyasetçilərə "maraqlı olmayan" ümidsiz humanitar problemləri kim həll edərdi? Halbuki, hər bir belə humanitar problemin arxasında ayrıca bir insan faciəsi və özlüyündə ümuməşəri faciə durur.

Bax, Mehriban Əliyeva belə bir missiyani üzərinə götürüb və onu layiqincə yerinə yetirir.

- Mən səhbətimizi bundan başlamaq istərdim - Siz Mehriban xanımsınız. Həqiqətən, Siz mehriban, xeyrxah, nəvazişli, sevimli insansınız, xoşməramlı səfirsiniz, habelə Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin üzvüsünüz. Olimpiya oyunları da xoşməramlı oyunlardır. Belə çıxır ki, Mehriban xoş məramdır, gözəl keyfiyyətlərin mücəssəməsidir. Qızlarınızın adı nədir?

- Leyla və Arzu. Çox gözəl Azərbaycan adlarıdır. Arzu istək, dilək, həsrət mənasındadır. Leyla gecə, qaranlıq gecə deməkdir.

Həqiqətən, belə bir nəzəriyyə var ki, insan doğularkən verilən ad onun bütün taleyinə təsir göstərir. Deyə bilmərəm bu nəzəriyyə real həyatda özünü nə dərəcədə doğrudur, amma yaxşılıq, mərhəmət kimi anlayışlar mənim üçün, həqiqətən, ümdə anlayışlardır. Zənnimcə, geniş anlamda, mərhəmət ən yaxşı və ən ülvi insani keyfiyyətlərdən biridir.

- Muğam YUNESKO tərəfindən dünya irsi kimi tanımb və Siz bu qədim musiqi ənənəsini himayə edirsiniz. Eyni zamanda "Qarabağ xanəndələri" albomu buraxılmışdır...

- Ondan başlayım ki, "Qarabağ xanəndələri" albomunda material Azərbaycan, rus, ingilis və fransız dillərində verilib. Onu da qeyd edim ki, muğama dair müxtəlif albomlar buraxmaqla yanaşı, muğam haqqında elmi işlərdən ibarət xüsusi seriya da hazırlanıraq. Buraya həm orta əsrlərdə yaşayıb-yaratmış müəlliflər, eləcə də hələ 1980-ci illərdə muğama dair gözəl monoqrafiya buraxmış fransız tədqiqatçısı Dürinq kimi muğamin müasir tədqiqatçıları daxil olacaqlar.

Bildiyiniz kimi, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiriyməm. Mən şifahi və musiqi ənənələri üzrə səfirəm. Tamamilə təbiidir ki, dünya irlisinin inciləri siyahısına daxil edilən muğam mənim fəaliyyətimin əsas sahəsi olmuşdur. Lakin Azərbaycan xalqının çox zəngin musiqi ənənələri təkcə muğamlı məhdudlaşdırır. Qarşıda aşıq yaradıcılığına dair, həmçinin çox nadir ənənə olan və sovet dövründə aşağı səviyyəyə endirilən meyxanaya və digər sənət növlərinə dair hələ bir sıra layihə və niyyətlərimiz var.

"Qarabağ xanəndələri" albomunun təqdimatı göstərdi ki, belə layihələrə ehtiyac çox böyükdür.

- “Qarabağ xanəndələri” albomunu buraxmaq ideyası Sizə məxsusdur?

- Bəli, mənim təşəbbüsüm idi. Bilirsinizmi, muğam hər bir azərbaycanının genetik kodudur. Hətta müəyyən səbəblər üzündən muğamı hələ başa düşməyən və dirləməyən ən gənc azərbaycanının da genetik kodudur: vaxt gələcək onlar da muğamın vurğunu olacaqlar.

İstənilən musiqinin - simfonik, populyar və ya xalq musiqisinin, fərqi yoxdur, - öz yeri var. Pisi odur ki, hansısa birləşmələk verilir. Bu, televiziyyada xüsusən parlaq təzahür edir. Təəssüf ki, müasir həyatda teleməkandan nə kənarda qalırsa, belə təsəvvür yaranır ki, o, sanki mövcud deyil. Deyə bilmərəm ki, ölkəmizdə xalq musiqisi ilə, xüsusən muğamla bağlı problemlər olub. Sadəcə olaraq, yeni impuls gərək idi. Qeyri-adi yanaşma lazım idi.

Biz muğam ustaları ilə birinci dəfə “dəyirmi masa” arxasına toplaşıb ilk yeddi layihəmizi onların müzakirəsinə verdik. Cənki bu korifeylərin rəyini eşitmək mənim üçün son dərəcə vacib idi. Söhbətimiz alındı. Muğama dair konkret program da bu söhbətin nəticəsi oldu və o, YUNESKO-nun himayəsi ilə

həyata keçirilməyə başlandı.

Lakin xoşməramlı səfir kimi mənim fəaliyyətim, ümumən, şifahi ənənələrin və musiqi ənənələrinin qorunub saxlanılmasına yönəldilib və bu fəaliyyəti ancaq Azərbaycanla məhdudlaşdırmaq düzgün olmazdı.

Muğam ümumdünya irləridir, lakin indiyədək ona vahid yanaşmalar, köklərə müraciət, muğamın fəlsəfi aspektlərinin öyrənilməsi mövqelərindən baxılmayıb. Bu, sadəcə, mədəniyyət xadimlərinin qarşıya qoyduqları problemlərə dövlətin reaksiyasıdır. Yəqin ki, bu, dövlətle vətəndaş cəmiyyətinin qarşılıqlı münasibətlərinin normal formasıdır. Bu, təbiidir, necə ki, “Qarabağ xanəndələri” albomunu buraxdıqdan sonra “Qarabağ” kitabını hazırlamağa başlamağımız da təbii idi.

Məlumdur ki, Azərbaycanda bir neçə muğam məktəbi var. Aparıcı məktəblərdən biri məhz Qarabağ muğam məktəbidir. Hazırda o, böyük tehlükə qarşısındadır, bu janrıñ gənc ifaçılarının sayı xeyli azalıb. Balaca muğam ifaçılarını, adətən, Qarabağ bülbülləri adlandırırlar. Bu gün Qarabağın sakinləri olan məcburi köckünlərin düşərgələrində böyükən uşaqlar daha

muğam oxumurlar, onların arasında belə Qarabağ bülbülləri son dərəcə azdır. Oxumaq üçün onlara Qarabağ dağları, Qarabağ təbiəti, Qarabağ torpağı lazımdır. Azərbaycan mədəniyyətinin Üzeyir Hacıbəyov və Bülbül kimi böyük korifeylərinin Şuşada doğulduqlarını demək mənçə kifayətdir.

Məlum olduğu kimi YUNESKO siyasi məsələlərlə məşğul olmur. Amma mən YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri kimi bu mövqeyə bir qədər fərqli yanaşıram. Parisdə olarkən söhbətlərimiz zamanı deyirdim: “Yaxşı, biz işgal probleminə toxunmuruq, biz siyasi problemlərə toxunmuruq, lakin bir milyon qaçqın-köçkün çadır şəhərciklərində yaşayır, uşaqlar təhsil almırlar. Dövlət bütün bu problemləri həll etmək iqtidarında deyildir. Təhsil YUNESKO-nun fəaliyyət sahəsidirmi? Bəli. Onda bəs, uşaqlarla nə etməli? Axı, onlar böyüyürler. Onlar üçün vaxt itirilmişdir, onlar lazımi təhsil almırlar”.

Həmçinin biz Qarabağdakı memarlıq abidələrimizi itiririk, onlar dağıdılmışdır. Artıq bu ərazilərdə dünya mədəniyyətinin nə qədər incilərinin məhv edildiyi haqqında ekspert röyləri var.

Biz bu məsələləri qaldırmalıyıq. Ona görə də qərara alıq ki, müğam vasitəsilə Qarabağ problemi haqqında həqiqəti dünya birliyinə çatdırıq.

- Azərbaycanda sosial programlar. İÇV, hepatitis və sair kimi viruslu infeksiyalarla mübarizə sahəsində vəziyyət necədir? Çoxuşaqlı ailələrə müavinət necə ödənilir? Yoxsulluqla mübarizədə hansı uğurlar qazanılib?

- Heydər Əliyev Fondu 2004-cü il mayın 10-da fəaliyyətə başlayıb. Fondun başlıca vəzifəsi və məqsədi Heydər Əliyev ırsını qoruyub saxlamaqdır. Biz Heydər Əliyev Universitetini, Heydər Əliyev ırsına dair Elmi-Tədqiqat İnstitutunu yaratmağa hazırlaşarıq, yəni böyük, qlobal layihələr planlaşdırırıq, lakin fondun yarandığı ilk gündən sosial problemlərlə məşğul olmağa başlaşıq. Bu problemlər, ilk növbədə, qaçqınlar və məcburi köçkünlərin, uşaq evləri və internat məktəblərinin, müxtəlif xəstəliklərdən əziyyət çəkən insanların problemləridir.

Bəri başdan demək istəyirəm ki, biz bilavasitə yoxsulluq problemləri ilə məşğul olmuruq. Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılmasına dair dövlət

programı var və o, beynəlxalq qurumlarla sıx əməkdaşlıq şəraitində gerçəkləşdirilir. Özü də nəzərə almaq lazımdır ki, əslində bizdə sosial dotsasiya sistemi yoxdur, yəni Rusiyada monetizasiya adlanan proses bizdə artıq realaşdırılıb və kifayət qədər sakit şəraitdə keçib.

Uşaq səhiyyəsi proqramlarından iki-sini - diabet və talassemiya xəstəlikləri ilə bağlı proqramları qeyd etmək istəyirəm. Uşaq diabeti ilə bağlı vəziyyət nisbətən düzelib, bu problemlə bağlı proqram həyata keçirilir. Talassemiya problemi isə daha mürekkebdür: təsəsüf ki, Azərbaycan talassemianın kifayət qədər geniş yayıldığı ölkələrə aiddir. Məlumdur ki, bu, qanın genetik xəstəliyidir. Lakin bir sıra Aralıq dənizi ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bu xəstəliklə müvəffəqiyətlə mübarizə aparmaq olar.

Elə problemlər var ki, onları dərhal və nisbətən asanlıqla həll etmək mümkündür. Əlbətə, bu, təmir, təchizat və təminat problemləridir. Lakin konkret problemləri həll edərkən qlobal problemləri də unutmaq olmaz. Məsələn, uşaq evləri və internat məktəblərinin demək olar ki, hamısı sovet pedaqogikası və təhsili sistemində yaranıb. Bu

son dərəcə vacib faktdır. Ona görə də digər ölkələrin təcrübəsindən faydalanaq və istifadə etmək zəruridir.

Biz təhsil işçiləri, beynəlxalq ictimai təşkilatların nümayəndələri, Azərbaycandakı səfirlərin xanımları ilə dəfələrlə bir yerə toplaşaraq bu problemləri müzakirə etmişik. Təkliflər çoxdur - mövcud sistemi ləğv edib "ailəvi uşaq evləri"ne keçməkdən tutmuş konkret dərs vəsaiti yardımına dadək. Əsas odur ki, problemlərə heç kəs biganə deyildir. İndi bir çox qurumlar və insanlar fondla bu istiqamətdə əməkdaşlıq əlaqələri yaradırlar. Lakin daha qlobal vəzifələr son dərəcə ləng həll olunur.

Tibb işçisi kimi çox gözəl başa düşürəm ki, psixi və fiziki qüsurları olan uşaqlar yalnız cəmiyyətdəki ictimai-mənəvi fəsadların nəticəsidir. Bunun arxasında yoxsulluq, zərərli adətlər və bəzən də sadəcə, müəyyən zəruri tibbi biliklərin yoxluğu dayanır. Bütün bunlar uzunmüddətli proqramların gerçəkləşdirilməsini tələb edir. Biz reallaşdırılması illərlə çəkəcək layihelərdən qorxmuruq, lakin eyni zamanda gözəl anlayırıq ki, bizdən anı tezliklə yardım və fayda gözləyirlər. Bütün bunları vəhdət halında birləşdirmək mürəkkəb

vəzifədir, lakin necə deyərlər, yolun öhdəsindən yolcu gələr.

- Siz qaćqınların hazırlı vəziyyətini necə təsvir edərdiniz, onların ilk növbədə nəyə ehtiyacı var?

- Bu elə bir problemdir ki, hətta hər şey nizama salındıqdan sonra belə onu unutmaq çətin olacaq. Mən inanıram ki, həqiqət zəfər calacaq və Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcək. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, ilk növbədə, görünməmiş humanitar fəlakətdir. Bir milyon qaćqın-köckünün hər birinin öz şəxsi faciəsi var. Onların, ilk növbədə köməyə və həyanlığa ehtiyacı var. Görəydiniz ki, hər bir nümayəndə heyətini necə ümidişə qarşılayırlar. Düşünürələr ki, bəlkə bunlar doğma yerlərə qayıtmada nə iləsə kömək edəcəklər. Çox vaxt isə onlar problemlərini sadəcə, kiməsə danışib ürəkləri ni boşaltmağa ehtiyac duyurlar.

Bəli, biz bu gün Azərbaycan dövlətinin və Azərbaycan cəmiyyətinin imkanı çatan hər şeyi edirik. Neft Fondundan ilk vəsait

məhz qaćqın-köckünlər üçün səhərciklərin tikintisinə və onların çadır düşərgələrindən köçürülməsinə xərclənib. Onlarla ünsiyyət zamanı bu insanların hədsiz döyümlülüyü və elə bir o qədər də hədsiz inamı adamı heyrətə gətirir. Onlar ədalətin zəfer calacağına, işgal olunmuş torpaqların azad ediləcəyinə və yenidən ev-eşik sahibi olacaqlarına inanırlar.

- Ərinizin prezident vəzifəsinə seçilməsi ilə həyatınızda nə kimi dəyişiklik baş vermişdir? Göz qabağında olmağınız Sizi narahat etmirmi? Uşaqlarınız, ciddi ictimai işiniz var. Prezidentin xanımı olmaq çətindirmi?

- Bir kəlmə ilə desək, çox məsuliyyətlidir. Həyatıma gəldikdə isə, demək olar ki, dəyişmeyib. Mən uşaqlıqdan daim kütłəvilik elementi olan mühitdə böyükümüşəm. Heydər Əliyevin ailəsinin üzvü olanda hələ birinci kursda oxuduğumu da nəzərə alsaq, bu 20 ildən artıq müddət-də bir çox amillər müəyyən davranışın tipinin formallaşmasını şərt-

ləndirib. Odur ki, xüsusi dəyişikliklərin baş verdiyini demək mənim üçün çətindir.

Dəyişən başqa şeydir - məndən kənardə olan nə isə dəyişmişdir. Məsələn, ömür boyu mənim həyat amalımlı belə olmuşdur ki, etmək istədiyin yaxşılığı heç vəchlə gözə çarpdırmaq olmaz. İndi mən bundan, demək olar ki, məhrumam. Birinci xanım statusunda mən elə bir xeyriyyə aksiyası keçirə bilmirəm ki, o, ictimaiyyətin diqqətini cəlb etməsin. Bu, kütłəvilik amili məni sixsa da, yaşayışma bəzi yeniliklər gətirir və mən bunu olduğu kimi qəbul edirəm. Bu isə özünü göstərməkdən tama-mılə uzaq adam kimi mənə kifayət qədər çətin olur.

- Uşaqların buna münasibəti necədir?

- Müxtəlifdir. Heydər, yəqin ki, bütün bunları sadəcə olaraq görmür. Heç nədən asılı olmaya-raq, biz onun nəzərində ən başlıca adamlarıq və əlbəttə ki, bizdən güclü, ağıllı və xeyirxah heç kim ola bilməz. Qızlar isə artıq

böyüküdlər və məncə, üzərlərinə düşən məsuliyyət yüklərini layiqincə daşıyırlar.

- Ölkənin siyasi həyatında müxalifətsiz, söz azadlığı olmadan keçinmək mümkün deyil. Ailenizdə söz azadlığı baxımından vəziyyət necədir və "müxalifət" varmı?

- Ailə, ilk növbədə həmfikirlər deməkdir. Bu insanlar - oxşar həyat prinsipləri və mənəvi dəyərləri olan kişi və qadındır. Odur ki, məncə, ailədə sözün radikal mənasında müxalifət olma-malıdır. İlhamla mənim çox şeylər barədə təsəvvürümüz eynidir. Biz təxminən oxşar mühitdə böyümüşük. Bu, ötən əsrin bütün mürəkkəbliklərinə baxmayaraq, öz ideallarına, mənəvi dəyərlərinə, milli ənənələrinə sadiq qala bilən Azərbaycan ziyalıları mühitidir. Belə köklərə malik olmaq xoşbəxtlikdir.

Qadın, hətta əgər o, prezidentin xanımı da olsa, hər şeydən əvvəl, qadındır, ailədə sülhün, razılığın və məhəbbətin təminatçısıdır. Mənim üçün çox vacibdir ki, həyat yoldaşım olduqca dolğun və gərgin iş günündən sonra evə gəlir və burada onu anlayır və dəstəkləyirlər, onu qiymətləndirir və sevirlər. Mən həm dost, həm də sevimli olmaq istəyirəm.

- Siz buna yəqin ki, nail ola bilirsiniz.

- Nail ola bilib-bilmədiyimi İlhamdan soruşmaq lazımdır.

- Siz xalq ənənələrini dəstəkləyirsiniz, dünya mədəniyyətinin bir hissəsi kimi müğəmli inkişaf etdirirsiniz. Siz dindar adamsınız? Görkəmlı dövlət xadimlərinin müqəddəs yerləri nümayışkarənə ziyarət etməsinə münasibətiniz necədir?

- Mən Allaha inanıram. Dindar deyiləm, məhz Allaha inanıram, bu anlayış mənim daxili aləmimi daha dəqiq eks etdirir.

Dövlət xadimlərinin müqəddəs yerləri nümayışkarənə ziyaret etməsinə gəldikdə isə, zənnimcə, bu onların günahından çox bədbəxtçiliyidir. Belə ki, Allahla və Müqəddəsliklə temas kimi sərf şəxsi məsələ də protokola tabe olur və kütləvilik elementinə çevrilir. Hesab edirəm ki, buna görə onların daxili ehtiyacını şübhə altına almaq lazım deyildir.

- Siz ixtisasca həkim-oftalmoloqsunuz. Peşənizi unutmamısınız ki?

- Birinci Moskva Tibb İnstitutunda təhsilimi başa vurduqdan sonra Moskva Göz Xəstəlikləri Elmi Tədqiqat İnstitutunda işləmişəm. Mən uzun müddət ixtisasım üzrə işləməmişəm. Buna görə də, təbii ki, çox şey unudulubdur. Oftalmologiya elə bir sahədir ki, əgər bir-iki ay yayın-

dinsə, gərək ötürdüklərinin yerini doldurasan.

- Peşə seçiminiz nədən irəli gəlmişdi?

- Ağlım kəsəndən bəri başqa alternativim olmayıb. Anam şərqsünas-alım idi. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutuna başçılıq edib. Halbuki o, orta məktəbi bitirdikdən sonra sənədlərini əvvəl tibb institutuna verib, çünki çox istəyirdi ki, həkim olsun. Nəyə görəsə valideynləri onu uzun müddət dilə tutublar və nəticədə o, görkəmli filoloq olub. Bax onun bu baş tutmamış arzusu mənim seçimimi müəyyənləşdirib.

Ixtisas seçimimə isə İlhamın anası - həkim-oftalmoloq Zərifə xanım təsir göstərib. Çox təəssüf

ki, Zərifə xanım ilə ünsiyyətimiz çox çəkmədi. Biz 1983-cü ildə tanış olduq, 1985-ci ildə isə o, dünyasını dəyişdi. Bu istedadlı və gözəl qadınla bağlı ən xoş xatırələrim qalıb.

- Moskva. Orada nə qədər yaşamışınız, Moskva ilə bağlı nostalji hissələr keçirirsiniz?

- Yəqin ki, bu gənclik illərinin nisgilidir. Unudulmaz vaxtlar id. Əlbəttə, Moskvada dostlarımız qalıb, onların hamısını böyük səmimiyyətlə xatırlayıraq. Bu gün Moskvani, əlbəttə ki, tamamilə başqa cür qavrayıram. Protokolda hər dəqiqə nəzərə alınır və mən, əslində, şəhəri doyunca gəzə bilmirəm. Moskva fantastik suretdə gözəlləşib, bu artıq başqa şəhərdir. Burada hər şey baş-qadır. O dövrün Moskvası artıq

tarixdə, bir də mənim xatirimdə qalmışdır.

- Atanın və oğulun xüsusiyyətlərini necə müqayisə edərdiniz? Heydər Əlirza oğlunun hansı keyfiyyətləri Sizin üçün xüsusilə yaddaqalandır?

- Şübhəsiz ki, oxşarlıq var. Bu, özünü çox şeydə göstərir. İlk növbədə intellektdə və xasiyyətdə.

Heydər Əlirza oğlu barədə suala bir müsahibə çərçivəsində cavab vermək mümkün deyil. Onun haqqında çoxlu kitablar yazılib. Lakin təəssüf ki, onların heç biri onun şəxsiyyətinin bütün əzəmətini əks etdirmir. İlk növbədə, əlbəttə ki, Heydər Əlirza oğlu aydın ifadə olunan xarizma ya malik idi. Onun enerjisi ətrafda hər şeyi dəyişməyə qadir idi. Heydər Əliyevin gəlişi ilə hər şey dəyişirdi. Onun fantastik yaddaşı, intellekti, hədsiz məlumatlılığı bəzən müşkül problemləri həll etməyə imkan verirdi. Mahiyyət etibarilə Heydər Əliyev fenomeni hələ də sonadək açılmayıb. Heydər Əliyev haqqında sovet dövrü ilə də bağlı çox yazırlar. Azərbaycanda ümidsiz görünən vəziyyəti onun necə dəyişə bildiyini, yaxud Heydər Əliyevin necə "hakimiyət ustası" olduğunu anlamağa çalışırlar. Lakin bütün bunlar eyni bir adam barədədir. Onun haqqındaki əsərlərdə xüsusən bu liderin həm praqmatik, həm də strateq olmasının fəlsəfi baxımdan dərk edilməsi çatışır.

O, ailədə, gündəlik ünsiyyətdə olduqca sadə idi. Uşaqları, nəvələri ilə onu təkcə qohumluq əlaqələri bağlamırıdı. Həddən artıq məşğul olmasına baxmayaraq, onların hər birinə həssas qayğıkeşlik göstəridi.

Ancaq onu müqayisə etmək çox çətindir. Heydər Əliyev əzəmətli, bənzərsiz şəxsiyyətdir! Xasiyyətinin hansısa cəhətləri, xüsusiyyətləri onun uşaqlarında, nəvələrində yaşayır. Lakin təbii ki, onlar başqadırlar. Yeni dövr

yeni yanaşma tələb edir, həyat bir yerdə dayanır.

- Oğlunuzun hansı sənətin sahibi olmasını istərdiniz?

- Mən bu seçimə çox da qarışmaq istəməzdim. Mənim üçün başlıcası onun təbii potensial imkanlarının həyata keçə bilməsi və yaxşı bir insan kimi böyüməsi üçün əlimdən gələni etməkdir. Əgər insanın intellekti və əxlaqi qaydasındadırsa, mənim bunu necə qiymətləndirəcəyimdən asılı olmayıaraq, həyat yolunun seçimi onun öz haqqıdır.

- Yəqin ki, siz oğlunuzun öz babasına oxşamasını istərdiniz, bəs sülalə ənənəsinin davam etdirilməsinə necə baxırsınız?

- Sadə bir həqiqətin - elitalar nəzəriyyəsinin hələ heç kəs tərə-

findən ləğv olunmadığını anlamaq üçün Avropa tarixinə nəzər salmaq kifayətdir. Əlbəttə, mən ürəkdən istərdim ki, oğlum öz babasına çox oxşasın. Lakin hamımız bilirik ki, bizim hər birimiz öz xarakteri, öz taleyi, öz alın yazısı ilə doğuluruq. Mənə oğlumun taleyinə nə yazıldığını demək çətindir. O, ağıllı oğlandır, çox aydın xarakterə malikdir, böyükrlərə olmaq öz yaşıdları ilə olmaqdan onun üçün daha maraqlıdır. Həyatın necə olacağını əvvəlcədən bilmək mümkün deyil. Əlbəttə, mən bir ana kimi, sağlam ambisiyalardan məhrum deyiləm və onun üçün həyatda hər şeyin yaxşı olacağına inanmaq istəyirəm, necə olacağını isə zaman özü göstərər. Mənim üçün hər şeydən mühüm onun layiqli insan kimi böyü-

məsi, vətənini sevməsi, öz xalqı ilə fəxr etməsi, ona xidmət etməyə hazır olmasıdır. Bunu məhz hansı sahədə - hərbi işdə, elmdə, həkimlik sənətində, yazıçılıq sahəsində olması isə vacib deyil. Ailələrimizin tarixində təqlidə-layiq nümunələr coxdur.

- Avropa klassikasına necə münasibət bəsləyirsiniz, müasir incəsənəti izləyə bilirsinizmi?

- Mənim həyat tərzimlə harasa getmək, nəyəsə qulaq asmaq və ya baxmaq heç də həmişə mümkün olmur. Mən bu yaxınlarda, bərpadan sonra Qrand Operada oldum. Lakin bu, təsadüfi hal idi. Mən Parisdə idim, axşam məşğul deyildim, biletlər var idi, mən də getdim.

Deyə bilmərəm ki, mən müa-

sir incəsənətin bilicilərindənəm. Lakin əsas yeniliklərdən və təma-yüllərdən, əlbəttə, xəbərim var. Yəqin ki, Avropada bütün prem-yeraların mərkəzində olduğun bir vaxtda “mədəniyyətdən bu sayaq istifadə” xüsusi həyat tərzi və asudə vaxt olmasını tələb edir, mənim isə vaxtim daim məhduddur. Buna baxmayaraq, əlbəttə, mən ölkənin mədəni həyatının bütün hadisələrindən xəbərdar olmağa çalışıram.

- Siz hansı kitabları oxuyur-sunuz, sizi hansı janr maraq-landırır?

- Kitablar baxımından mən, necə deyərlər, olduqca “universal” zövqə malikəm. Kitabları mən həm Bakıda alıram, həm də kənardan, o cümlədən Moskvadan gətirirlər. Müasir ədəbiyyat haqqında onu deyə bilərəm ki, yaxşı və asan oxunan ədəbiyyat az deyil, lakin daim belə bir sual doğur ki, bunu ədəbiyyat adlandırmak olarmı? Ona görə də biz yenidən klassikaya qayitmağa məcburuq. Məsələn, mən bir qədər əvvəl təkrarən Dostoyevski oxuyurdum, bir çox şəyləri yenidən kəşf etdim. İndiki qavramış gənclik illərindəkindən tama-mılə fərqlidir.

- Bəs televiziya haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Ümumiyyətlə, mən televiziya adamı deyil, kitab adamıymam. İş belə gətirib. İlham bütün infor-masiya proqramlarına baxır, o, evdə olmayıanda isə, televizoru yandırmağa həvəsim də gəlmir. Kinematoqrafiyaya gəldikdə isə, kino da mənim üçün ədəbiyyatdan törəmədir. Buna görə də, Avropa, o cümlədən rus kinosu mənə Hollivudun istehsal etdiyi filmlərdən daha yaxındır. Bugündü-kü cəmiyyətdə televiziya çox zaman, sadəcə, vaxt keçirmek vasitəsidir. Mənim üçünsə əsas problem vaxt problemidir.

- Bəs dostlar?

- Mənim qızlarım böyümüşlər

və indi onlar, demək olar ki, mənim ən yaxşı rəfiqələrimdir. Bacımla münasibətlərimi çox qiymətləndirirəm. Biz onunla möhkəm dostuq. Mənim həyat ritmim, təəssüf ki, bəzən ən yaxın, doğma adamlarına kifa-yət qədər vaxt ayırmağa imkan vermir. Atamla bir yerdə çox vaxt keçirə bilmədiyim üçün narahat oluram. Vaxtin qıtlığı daha geniş əlaqələr saxlamağıma imkan vermir.

- Siz özünüzü işlə həddindən çox yükənmiş hesab etmirsinizmi?

- Şübhəsiz, iş çox olur, lakin mən iş günümün dolğun olmasından əziyyət çəkmirəm. İnsan gördüyü işin haqlı, xeyirli və lazımlı olduğuna daxilən inan-dıqda həvəslə işleyir. Fiziki yor-gunluq isə mənəvi məmnunluqla ödənilir.

- Siz qəhvə içirsiniz, yoxsa çay?

- Mən çayı xoşlayıram, özü də qara çaydan daha çox yaşıl çay içirəm.

- Bəs siz necə dincəlirsiniz?

- Bu, cavab verilməsi mümkün olmayan bir sualdır. Hələlik heç cür. Hesab edirəm ki, birlük-də, ailəliklə dincəlmək lazımdır. İlhamın nə vaxt imkani olsa, onda dincələcəyik.

- Səfərlər zamanı protokola riayət etmək sizin üçün ağır-dırımı?

- Bilirsinizmi, çox maraqlı insanlarla görüşlər bütün bu uçuşları, rəqlamenti kompensasiya edir. Bir qayda olaraq, prezidentləri görkəmli şəxsiyyətlər əhatə edirlər. Ölkədə maraqlı nə varsa, onları göstərirər. Mən hesab edirəm ki, səfər etmək, insanlarla, başqa xalqların mədəniyyəti ilə tanış olmaq xoşbəxtlikdir.

- Prezident xarici səfərə həyat yoldaşı ilə gedir, onu

danişıqlar, görüşlər, siyasi tədbirlər gözləyir. Xanımların öz proqramı olur?

- Bəli, qarşılanma mərasimləri və digər xüsusi təntənəli məqamlar istisna olmaqla, xanımların özlərinin ayrıca proqramı olur. Birinci şəxslərin həyat yoldaşlarına ən maraqlı nə varsa, göstərməyə çalışırlar. Bu, paytaxtlarla tanış olmaq üçün yaxşı imkandır. Dünyanın ən gözəgəlimli, maraqlı yerlərini görməyə və seyr etməyə bir də nə vaxt belə imkan olacaq?

- Lora Buş ciddi proqram-larla məşğul olur, Hillari Klin-ton qubernatorudur, siyasi kar-yeraya başlayıb. Siz siyasətlə məşğul ola bilərdinizmi?

- Əlbəttə, bunun üçün geniş imkanlar açılır. Lakin hər şey fərdiyyətdən asılıdır. Əgər siyasi fəaliyyət sənə yaxındırsa, əlbəttə ki, bu işə daha asanlıqla başla-maql olar. Mən siyasətlə məşğul olmuram, sadəcə insanlara kömək edirəm. Əgər bunu siya-sət adlandırmaq olarsa, buyurun, elə də hesab edin. Çox vaxt siya-sət dedikdə, insanın hakimiyyətə gəlmək niyyəti olduğu düşünülür. Mən hakimiyyət adamı deyiləm və hakimiyyətə can at्नıram. Bu, mənlik deyil.

İşter YUNESKO-nun xoşmə-ramlı səfiri kimi, istərsə də Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi mənə ehtiyac olduğunu hiss edirəm. Mənim adıma hər gün 200-dən çox məktub gəlir. Onları heç biri diqqətsiz qalmır. Mən konkret iş görmək, konkret insan-lara kömək etmək istəyirəm. Konkret problemləri həll etmək, yardım edə bildikdə sevinc hissi keçirmək və səndən asılı olma-yan səbəblər üzündən nəsə edə bilmədikdə təəssüflənmək, qəzavü-qədər, sağalmaz xəstəlik qarşısında bütün gücsüzlüyünü dərk edərkən əziyyət çəkmək, xilas edilmiş bir uşağın təbəssümünü gördükdə isə bir daha sevinmək istəyirəm. Bu, mənim seçimimdir.

**Heydər Əliyev
Fondunun
prezidenti,
millət vəkili
Mehriban
xanım
Əliyevanın
Rusyanın
“İzvestiya”
qəzeti
müsahibəsindən**

Rəsmi xronika

Fevralın 6-da Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Avropa Şurasının Monitoring Departamentinin direktoru Xristos Giakumopoulosun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşdü. Qonaqlara ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, demokratiyanın inkişafı istiqamətində görülən işlər barədə ətraflı məlumat verən spiker Oqtay Əsədov bildirdi ki, Azərbaycan qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş pulların yuyulması, eləcə də terrorizmlə mübarizədə mühüm addımlar atıb. Milli Məclisin sədri nəzərə çatdırdı ki, ölkədə bu sahədə görülən tədbirlər, qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində işlər bundan sonra da davam etdiriləcəkdir.

Cənab Xristos Giakumopoulos qeyd etdi ki, bu səfərdə məqsəd Azərbaycanda terrorçuluğa və çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə ilə bağlı görülən işlərlə tanış olmaqdır. Bildirdi ki, nümayəndə heyətinə Avropa Şurasının Pulların Yuyulmasına və Terrorçuluğun Maliyyələşdirilməsinə Qarşı Tədbirlərin Qiymətləndirilməsi üzrə Ekspert Komitəsinin (MONEYVAL) üzvləri də daxildirlər. Söhbət zamanı məlumat verildi ki, MONEYVAL-in nümayəndələri Azərbaycanda bu sahədə həyata keçirilən tədbirlərlə bağlı apreldə daha bir monitoring aparacaq və görülən işlər komitənin iyulda keçiriləcək toplantılarında müzakirə olunacaqdır.

Fevralın 6-da Milli Məclis sədrinin birinci müavini, parlamentin Təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri daimi komissiyasının sədri Ziyafət Əsgərov ölkəmizdə səfərdə olan Fransa Respublikasının müdafiə nazirinin nümayəndəsi səfir Tierri Borja de Mozota ilə görüşdü. Ziyafət Əsgərov bildirdi ki, Azərbaycan Fransa ilə münasibətlərinə böyük önəm verir. Prezident İlham Əliyevin Parisə səfərləri ikitərəfli münasibətlərin daha da möhkəmlənməsində mühüm rol oynayır.

Sonra Ziyafət Əsgərov qonağa Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qara-

bağ münaqişəsi barədə ətraflı məlumat verdi, problemin həllində Azərbaycanın ədalətli, Ermənistanın isə qeyri-konstruktiv mövqeyini diqqətə çatdırdı.

Tierri Borja de Mozota bildirdi ki, Fransa Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdən biridir. Qonaq onu da qeyd etdi ki, rəsmi Paris Cənubi Qafqazda mühüm rol oynayan Azərbaycan ilə əlaqələrin inkişafına xüsusi önəm verir. Azərbaycan bizim üçün həm siyasi, həm də iqtisadi cəhətdən çox əhəmiyyətli ölkədir. Səfərin əsas məqsədi də Fransa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın bütün istiqamətlərdə, o cümlədən hərbi sahədə genişləndirilməsi barədə danışqlar aparmaqdır. Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər ətrafinda da fikir mübadiləsi aparıldı.

Fevralın 7-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Avropa Şurası Parliament Assambleyasının Monitoring Komitəsinin həmmərəzəçiləri Andres Herkeli və Yevgeniya Jivkovani qəbul etdi. Milli Məclisin sədri Azərbaycanda Avroatlantik məkana integrasiya istiqamətində görülən işlərdən söz açdı. Qeyd edildi ki, ölkəmiz Avropa Şurasına qəbul olunarkən götürdüyü öhdəliklərin böyük bir qismini yerinə yetirmişdir. Bir sıra qanunlar üzərində isə ciddi iş aparılır.

Andres Herkeli isə səfərin yüksək səviyyədə təşkilində məmənnunluğunu ifadə etdi. O, səfər zamanı istədikləri şəxslərlə görüşmək və fikir mübadiləsi aparmaq imkanlarını çox yüksək dəyərləndirdi. Qeyd edildi ki, Avropa Şurası gələcəkdə də Azərbaycanla əməkdaşlığın inkişafına böyük önəm verir.

Söhbətdə tərəfləri maraqlandıran məsələlər ətrafinda geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

Fevralın 8-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov ölkəmizdə səfərdə olan Avropa Şurası Parlament Assamb-

leyasının Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzrə Alt Komitəsinin sədri Lord Rassel Constonla görüşdü.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarihi kökləri və acı nəticələri barədə məlumat verən Milli Məclisin sədri bildirdi ki, Azərbaycan hökuməti, dövlətimizin başçısı problemin sülh yolu ilə həllinə tərəfdardır. Beynəlxalq təşkilatlar, eləcə də Avropa Şurası münaqişənin həlli ilə bağlı mövqeyində dəyişiklik etməlidir. Təcavüzkarə qarşı ciddi sanksiyalar tətbiq edilməlidir. Bu günə qədər qəbul olunmuş qərarların və qətnamələrin icra olunmaması təəssüf doğurur.

Parlamentin spikeri onu da vurğuladı ki, rəsmi Bakı Alt Komitənin təşəbbüsü ilə Strasburqda keçirilməsi planlaşdırılan Ermənistan və Azərbaycan parlamentarilərinin görüşünün təşkili, bunun üçün müəyyən konfransların keçirilməsini dəstekləyir. Amma bu tədbirlərdə ədalətli qərarlar qəbul olunmalı, onların icrası istiqamətində konkret addımlar atılmalı, təcavüzkarə qarşı ciddi sanksiyalar tətbiq edilməlidir.

Lord Rassel Conston Milli Məclis sədrinin fikirləri ilə razılışdığını bildirdi. Azərbaycan hökumətinin münaqişənin sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olmasının onun təmsil etdiyi təşkilatda yüksək dəyərləndirildiyini diqqətə çatdırdı.

Martin 3-də Milli Məclis sədrinin birinci müavini, Təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri daimi komissiyasının sədri Ziyafət Əsgərov ölkəmizdə səfərdə olan Çexiya Respublikası parlamentinin Xarici əlaqələr komitəsinin sədri Yan Hamaçeklə görüşdü. Ziyafət Əsgərov qonağa Azərbaycanda həyata keçirilən islahatlar, ölkəmizin Avroatlantik məkana integrasiyası barədə ətraflı məlumat verdi. Ziyafət Əsgərov onu da qeyd etdi ki, Azərbaycan Avropa ölkəleri, eləcə də yaxın vaxtlarda Avropa İttifaqına sədrlik edəcək Çexiya ilə əməkdaşlığı böyük önəm verir.

Səfərin məqsədinin Azərbaycan ilə əlaqələri inkişaf etdirməkdən ibarət olduğunu deyən Yan Hamaçek Azərbaycanda həyata keçirilən islahatların, əldə olunmuş nəticələrin, iqtisadi inkişaf tempinin ölkəsində olduqca yüksək qiymətləndirildiyini diqqətə çatdırı. O bildirdi ki, Çexiya gələn ildən Avropa İttifaqına sədrlilik edəcək ölkə kimi Cənubi Qafqaz ölkələri, eləcə də Avropaya sürətlə integrasiya edən Azərbaycanla əməkdaşlıqla maraqlıdır. Çexiya NATO-nun da üzvüdür və Azərbaycanın bu beynəlxalq təşkilatla əməkdaşlığı olduqca təqdirəlayıqdır.

Martın 4-də Milli Məclisdə Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsman) illik məruzəsi dinlənildi.

Ombudsman Elmira Süleymanovanın məruzəsində Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının temin edilməsi vəziyyətinin öyrənilməsi, qiymətləndirilməsi, 2007-ci ildə insan hüquqları ilə bağlı vacib problemlərin tehlili, pozulmuş insan hüquqlarının bərpası, hüquqpozma hallarının qarşısının alınması üzrə ombudsman tərəfindən aparılmış işlər, həyata keçirilmiş tədbirlər əksini tapmışdır.

Ombudsman Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində həyata keçirilən tədbirlər, demokratik inkişaf, əldə olunmuş nai-liyyətlər, habelə ölkəmizin üzləşdiyi problemlər barədə məlumat verdi.

Məruzə dinlənildikdən sonra deputatlar məruzə ətrafında çıxış edərək müvəkkilin hesabatı ilə bağlı rəy və təkliflərini bildirdilər.

Martın 11-də Milli Məclisin sədri, Azərbaycan Tennis Federasiyasının prezidenti Oqtay Əsədov Françesko Riççi Bittinin başçılıq etdiyi Beynəlxalq Tennis Federasiyasının nümayəndə heyətini qəbul etdi. Parlament sədri nəzərə çatdırı ki, dövlət başçısı və Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti cənab İlham Əliyev ölkəmizdə idmanın inkişafını daim diqqət mərkəzində saxlayır. Azərbaycan Tennis Federasiyasında idmanın bu

növünün inkişafi üçün xeyli işlər görülmüşdür. Bu məqsədlə yeni idman meydançaları, mərkəzi kort tikilərək idmançıların ixtiyarına verilmişdir.

Spiker görüşdə iştirak edən Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin üzvü, Rusiya Tennis Federasiyasının prezidenti Şamil Tarpişevi 60 illik yubileyi münasibəti ilə təbrik etdi. Beynəlxalq Tennis Federasiyasının prezidenti, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin üzvü Françesko Riççi Bitti bildirdi ki, onun rəhbərlik etdiyi federasiya həmişə ölkəmizə böyük maraq göstərir. Qonaq gələcəkdə Azərbaycan Tennis Federasiyası ilə əlaqələrin daha da möhkəmlənəcəyinə inamını ifadə etdi.

Martın 14-də Milli Məclisin iclasında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci ildə fəaliyyəti haqqında hesabatı dinlənildi.

Giriş sözü ilə çıxış edən Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov qeyd etdi ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişaf yollarında əldə etdiyi uğurlar bütün dünyanın diqqətini özünə cəlb etdir.

Parlementə Nazirlər Kabinetinin hesabatını Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Artur Rasizadə təqdim etdi. Baş nazir bildirdi ki, Ümummilli

liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən siyasi uzaqqörənliliklə müəyyən edilmiş və Azərbaycanın milli maraqlarına, davamlı inkişafına, xalqın rifahının yaxşılaşdırılmasına xidmət edən iqtisadi strategiya 4 ildən artıqdır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan məqsədyönlü, ardıcıl və praqmatik siyaset nəticəsində uğurla reallaşdırılır. Hökumətin hesabatında qeyd olunur ki, 2007-ci ildə əhalinin sosial müdafiəsinin temin edilməsi, minimum aylıq və büdcədən maliyyələşən təşkilatlarda çalışanların əmək haqları, əmək pensiyalarının baza hissəsi, məcburi köçkünlərə ödənilən aylıq müavinətlər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə 50 faizə qədər artırılıbdır.

Qaçqın və məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması həmişə olduğu kimi, yenə də diqqət mərkəzində olub. Son 4 ildə bununla bağlı problemlərin həlli məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 16 fərman və sərəncam imzalanıb, Nazirlər Kabineti isə onların icrası ilə əlaqədar 60 qərar və sərəncam qəbul edib. Baş nazir çıxışına yekun vuraraq bildirdi ki, 2007-ci ildə qazanılmış uğurlar bizi heç də arxayınlasdırırmır, əksinə mövcud olan problemlərin həllinə daha çevik və qətiyyətli yanaşmağa sövq edir.

YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI PREZİDENT SEÇKİLƏRİNDE ÖZÜNƏ RƏQİB GÖRMÜR

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan prezident seçkiləri ilinə qədəm qoyub. 2008-ci ilin oktyabrında keçiriləcək president seçkilərinə iqtidar partiyasının necə hazırlaşdığını və son vaxtlar gündəmdə olan bəzi məsələlərə dair mövqeyini öyrənmək məqsədi ilə Yeni Azərbaycan Partiyasının icra katibi Əli Əhmədovla söhbət etdik.

- Əli müəllim, qarşıdan prezident seçkiləri gəlir. YAP bu seçkilərə necə hazırlaşır və partiyanın seçki platformasında hansı məsələlər öz əksini tapacaq?

- Yeni Azərbaycan Partiyasının seçkilərə hazırlığı hələ ötən ildən başlayıb. Bu müddət ərzində xeyli işlər görüllüb. Partiyamızın rayon (şəhər) təşkilatları demək olar ki, seçkilərə hazır vəziyyətdədir. Yeni Azərbaycan Partiyasının rayon (şəhər) təşkilatları sədrlərinin toplantıları və zona müşavirəsində seçki konsepsiyası ilə əlaqədar geniş müzakirələr aparılıb, konkret vəzifələr müəyyən edilib. 2008-

ci il prezident seçkilərində Yeni Azərbaycan Partiyasının nami-zədi, partiyamızın sədri, cənab İlham Əliyevin xalq tərəfindən qətiyyətlə dəstəklənməsi və yüksək reytingi partiya üzvlərinin fəallığını daha da artırır. Qeyd edək ki, hörmətli Prezidentimizin namizədliyi yalnız Yeni Azərbaycan Partiyası tərəfindən deyil, cəmiyyətimizin əksəriyyəti tərəfindən müdafiə olunur. Bu reallıq qarşıdan gələn prezident seçkilərinin Yeni Azərbaycan Partiyasının nami-zədinin qələbəsi ilə sona çatacağına inamin əsasında dayanan ən güclü arqumentdir.

Seçkilərə hazırlıq kampani-

yasına qabaqcadan start vermək, vaxt amilindən maksimum faydalanañmaq Yeni Azərbaycan Partiyasının fəaliyyətində müşahidə edilən ən ümdə prinsiplərdəndir. Bundan savayı, partiyamızın böyük seçki təcrübəsinə malik olması da ayrıca vurğulanmalıdır. Ötən illər ərzində YAP həm ölkədə keçirilən müxtəlif seçimlərdə iştirak etməklə, həm də digər ölkələrin seçki təcrübəsini öyrənməklə çox böyük təcrübə toplamağa nail olub.

Hər bir partiyanın seçki taktikası və programı seçkiöncəsi situasiyadan bilavasitə asılı olur. Azərbaycanda seçkiöñü situasi-

yanın əsas reallığı ondan ibarətdir ki, əsası Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və bu gün Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilən inkişaf strategiyası ölkəmizi keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə yüksəldərək xalqın hakimiyyətə inamını daha da gücləndirib. Xalqla həkimiyət arasında möhkəm birlik mövcuddur. Cəmiyyətdə belə bir rəy qəti şəkildə formallaşdır ki, Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyaset və yaradılan sosial-iqtisadi baza növbəti illərdə Azərbaycanın daha sürətli inkişafi üçün zəmindir. Qarşımızda dayaniqli sabitlik və davamlı inkişaf dövrünü yaşayan Azərbaycanı nəinki bölgənin, dövrümüzün güclü, qüdrətli, zəngin ölkəsinə çevirmək və sosial-iqtisadi inkişaf baxımından onun liderliyini qoruyub saxlamaq kimi əzəmətli vəzifələr dayanır. Təbii ki, Prezident İlham Əliyevin seçki programında ilk növbədə bu vəzifələr və onların həlli yolları öz əksini tapacaq. Cənab İlham Əliyevin seçki programında nəinki gələcək inkişafımızın istiqamətləri əks olunacaq, habelə ölkəmizi bu hədəflərə məhz Yeni Azərbaycan Partiyasının aparmağa qadir olması məntiqi də açıq şəkildə vurğulanacaq.

- YAP qarşidan gələn prezident seçkilərində hansı partiyanı özünə rəqib sayır?

- Yeni Azərbaycan Partiyası qarşidan gələn seçimlərdə qələbə qazanacağına qəti əmindir. Bunu söyləmək üçün bizim ciddi əsaslarımız var. Ölkəmizin sosial-iqtisadi nailiyyətləri, xalqın hakimiyyətə inamı, keçirilen bütün sosioloji sorğuların Prezident İlham Əliyevin çox yüksək reytingə malik olmasını təsdiqləməsi seçimlərdə YAP-in namizədinin qələbə qazanacağına heç bir şübhə yeri qoymur. Yeni Azərbaycan Partiyasının gücünü və böyük təcrübəsini də buraya

əlavə etsək, etiraf etmək lazımdır ki, prezident seçimlərində heç bir partiyanın namizədini YAP-in namizədinə, heç bir partiyani isə Yeni Azərbaycan Partiyasına sözün əsl mənasında rəqib saymaq mümkün deyil.

- Beynəlxalq təşkilatlar seçki qanununa dəyişikliklərin edilməsini istəyirlər. Necə hesab edirsiniz, bu dəyişikliklər zəruri dirmi?

- Azərbaycan Respublikasının indi qüvvədə olan Seçki Məcəlləsi geniş müzakirələr nəticəsində qəbul edilib. Onun hazırlanması zamanı Avropa Şurasının,

ATƏT-in tövsiyələri, eyni zamanda ölkənin siyasi partiyalarının əksəriyyətinin mövqeyi nəzərə alınıb. Seçki Məcəlləsi-nə təbii ki, zaman-zaman müəyyən dəyişikliklər edilməsi zərurəti yarana bilər. Hər bir ölkədə bütün qanunlar, o cümlədən seçki qanunvericiliyi bu və digər formada dəyişikliyə ehtiyac duyur. Bu baxımdan hesab edirik ki, Seçki Məcəlləsinə bəzi texniki xarakterli dəyişikliklər edilməsinə ehtiyac var. Məsələn, Seçki Məcəlləsində seçki təbliğat-təşviqat kampaniyası üçün nəzərdə tutulmuş müddət hədədən artıq çoxdur. Son bir neçə ay

ərzində müxtəlif ölkələrdə keçirilən və yaxın zamanlarda keçiriləcək seçimlərə nəzər salsaq, burada seçki təbliğat kampaniyasının aparılmasına ayrılan müddətin Azərbaycanla müqayisədə xeyli az olduğunu görərik. Bu ölkələrdə, həm də təkcə bu ölkələrdə deyil, bütün dünyada seçimlərin ilkin kampaniyası, yəni namizədlərin irəli sürülməsi ilə seçki təşviqatının həyata keçirilməsi müddəti bir qayda

olaraq iki ay davam edir. Hesab edirik ki, Azərbaycanda seçkiyə dörd ay vaxt ayrılmamasına ehtiyac yoxdur. Digər tərəfdən, Seçki Məcəlləsi yalnız prezident seçimlərinin deyil, həm də parlament və bələdiyyə seçimlərinin hüquqi bazasını təşkil edir. Bələdiyyə seçimləri zamanı kiçik bir kənddə və ya qəsəbədə dörd ay ərzində təbliğat-təşviqat kampaniyası aparılması nə dərəcədə məntiqə uyğundur? Buna görə

düşünürük ki, Seçki Məcəlləsinin seçimlərin keçirilməsi üçün ayrılan vaxtin azaldılması zəruriyidir. Seçki Məcəlləsinin digər prinsiplərinin dəyişdirilməsi ilə bağlı belə tutarlı arqumentlər gətirmək mümkün deyil.

Bir məsələ də diqqətdən qaçırlıkmamalıdır. Beynəlxalq təşkilatların bəzi təmsilçiləri Azərbaycanda hər seçki ərəfəsində seçki qanunvericiliyini əsaslı şəkildə dəyişdirmək arzusuna

düşürlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan bir neçə dəfə həmin tövsiyələr əsasında milli seçki qanunvericiliyində ciddi dəyişikliklər edib. Hesab edirəm ki, belə praktikanın mütəmadi davam etdirilməsi Azərbaycanı bir növ sınaq meydanına çevirə bilər. Ona görə də hər seçki kampaniyası zamanı qanunvericiliyin kənardan və ya hansısa qrupların istəyinə uyğun şəkildə dəyişdirilməsi (bunu bəlkə də

qanunvericiliyin müəyyən qrupların istəklərinə uyğunlaşdırılması cəhdini adlandırmaq daha düzgün olardı) əmənəsinə nəhayət ki, son qoyulmalıdır. Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların tövsiyelərinə hörmətle yanaşdıığını dəfələrlə sübuta yetirib. İstəməzdim ki, Azərbaycanın seçki problematikası üzrə sınaq meydanına çevriləsinə müqaviməti saygı ilə yanaşlığımız beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən

düzgün anlaşılması.

- Müxalifət partiyaları vahid namizəd ideyası ilə çıxış edirlər. Bu ideya həyata keçərsə, YAP-in öz strategiya və taktikasında dəyişikliklər etməsi mümkünürmü?

- Açığlı, etiraf etmək istəyirəm ki, müxalifət partiyalarının seçkilərə hansı formada qatılacağı bizi o qədər də maraqlandırmır. Azərbaycan demokratik ölkədir. Burada istənilən vətəndaş, istənilən siyasi partiya seçkilərə qatılı və seçkilərdə iştirak edə bilər. Digər tərəfdən, hər bir partiyadanın seçkilərə öz istəyinə uyğun şəkildə, məqbul bildiyi formatda - istər bloklar formasında, istərsə təkbaşına qatılması hüququ qanunda təsbit olunub. O ki qaldı müxalifətin vahid namizəd ideyasına - deyim ki, hemiŞe seçki ərəfəsində bu cür səhbətlərin şahidi olmuşuq. İndiye qədər bu istiqamətdə aparılan müzakirələr heç bir real nəticə verməyib, söz-səhbət olaraq qalib. Bu baxımdan, 2008-ci ilin istisna olacağını düşünməyə əsas verən hər hansı əlamət görünmür. Əksinə, hazırkı şəraitdə də məsələyə kənar müşahidəçi gözü ilə nəzər saldıqda müxalifət partiyalarında ciddi fikir ayrılıqları olduğunu duymaq o qədər də çətin deyil. Bununla belə, müxalifət partiyalarının seçkilərə hansı formada qatılıb-qatılmamasından asılı olmayıaraq, Yeni Azərbaycan Partiyasının 2008-ci il prezident seçkiləri ilə bağlı müəyyənləşdirdiyi programda dəyişiklik edilməyəcək. Səbəbi çox sadədir; əvvəla, rəqiblərimiz bizi programımıza yenidən baxmağa vadar etmək gücündə deyil, ikincisi isə seçki taktikamızın doğruluğuna inanırıq.

- YAP seçkilər ərəfəsində öz namizədinə dəstək olaraq hər hansı bir kütləvi aksiyalar keçirməyi planlaşdırırırmı?

- Əvvəl qeyd etdiyim kimi biz seçkilərə ciddi şəkildə hazırlaşı-

rinq və müəyyən hazırlıq işlərimizi demək olar ki, başa çatdırılmışdır. Əlbəttə, seçkini küləvi aksiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil və biz müxtəlif aksiyaları planlaşdırırıq. Öncədən aksiyalarımızın hansı formada keçiriləcəyi barədə fikirləri açıqlamaq istəməzdik. Onların formaları kampaniyanın gedişində məlum olacaq. Çünkü seçki kampanyasının özü də müəyyən bir taktiki məsələdir və bunun detallarının qabaqcadan açıqlanmasına ehtiyac yoxdur. Ən başlıcası, bizim bütün fealiyyetimiz Seçki Məcəlləsində müəyyən olunmuş tələblərə cavab verəcək. Seçki kampanyasının gedişində keçirəcəyimiz bütün tədbirlərin əsas məqsədi namizədimizin seçki programında nəzərdə tutulan mesajlarının seçicilərə daha anlamlı şəkildə çatdırılması olacaq. Əlbəttə, bu işdə medianın imkanlarından geniş istifadə ediləcək. Eyni zamanda, hər bir seçiciyə fikirlərimizi çatdırmaq üçün digər üsullardan da faydalanağa çalışacaq. İnanıram ki, malik olduğumuz təcrübə və resurslar bu vəzifələrin öhdəsinə dən gəlməyə imkan verəcək.

- YAP PKK-nı terroru təşkilat kimi tanır. PKK və digər terroru təşkilatların bazalarının Dağlıq Qarabağda yerləşməsi sübut olunarsa, YAP iqtidarı partiyası kimi hansı tədbirlərin görülməsini lazımlı bilir?

- Yeni Azərbaycan Partiyasının PKK-nı terroru təşkilat kimi tanımı birmənalıdır. Ötən il keçirdiyimiz dəyirmi masada və qəbul etdiyimiz sənəddə ictimaiyyətin diqqətinə çatdırmaq istədiyimiz əsas mesaj məhz ondan ibarət idi ki, hakim partiya olaraq biz PKK-nı digər terroru təşkilatlar sırasında görürük. Yeni Azərbaycan Partiyası terrorçuluğa qarşı mübarizəni dövrümüzün başlıca çağırışlarından sayır. Müasir dünyanın qlobal problemləri sırasında terrorra-

yarşı mübarizənin mühüm yerdə tutduğunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Terrordan heç bir ölkə sığortalanmayıb. Hətta texnoloji cəhətdən ən qabaqcıl ölkələr belə terrorla üzləşirlər. Biz bunu 2001-ci ilin sentyabrında ABŞ-in timsalında gördük. Azərbaycanın özü neçə illərdir ki, erməni terroru ilə mübarizə aparır. Buna görə də Azərbaycanın anti-terror koalisiyasına qoşulması tamamilə təbiidir və o, antiterror koalisiyasının üzvü kimi ayrı-ayrı ölkələrdə bəşəriyyətin üzləşdiyi bələya qarşı fəal mübarizə aparır. Digər tərəfdən, Azərbaycan Türkiyə Cümhuriyyətinin PKK terroru təşkilatına qarşı əməliyyatlarını müdafiə edir. Türkiyə prezidenti cənab Abdullah Gülün Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı Prezident İlham Əliyevlə danışqlarda və imzalanmış bəyannamədə terrorizmə

və separatçılığa qarşı birgə mübarize aparılmasının zəruriliyi bəyan edilib. PKK ilə ermənistandakı rejimin əlaqələri haqqında məlumatlar bu gün mətbuatda geniş yayılır, o cümlədən erməni terroru təşkilatı olan ASALA ilə PKK arasında iş birliyi sırr deyil. Əgər Dağlıq Qarabağda PKK terroru təşkilatının qruplaşması yerləşdirilirsə və bu təsdiq olunarsa, təbii ki, Azərbaycan hakimiyyəti buna qarşı müvafiq addımlar atacaqdır. Bu yönələr araşdırırmalar gedir və əminlik ki, terrorra qarşı mübarizə hər yerdə olduğu kimi, Azərbaycanın ermənilər tərəfindən işgal olunmuş ərazilərində də aparılacaq.

- Ermənistən Xarici İşlər nazirinin müavini Kəlbəcər və Laçında dünya mətbuatında göstərilən PKK ocaqlarının

kürd və yezidi kürd kəndləri olduğunu bildirir. Onun sözlərindən belə çıxır ki, Kəlbəcər və Laçın işgal olunarkən Azərbaycanın müəyyən kəndlərinin əhalisi torpaqları tərk etməyib. Bu nə dərəcədə realdır?

- Hər dəfə olduğu kimi, yenə də erməni yalanı təbliğat maşını işə düşüb. Kəlbəcər və Laçın işgal edilərkən oranın dinc əhalisinin, mülki vətəndaşların regionu bütövlükdə tərk etməsi tekzibedilməz faktdır. İşgal altında olan digər ərazilərin sakinləri kimi, Laçın və Kəlbəcərin sakinləri də etnik təmizləmə siyasetinin qurbanlarına çevriliblər. Təcavüzdən 15 il keçəndən sonra da ermənilər kurd karlından istifadə edərək bu ərazilərdə Azərbaycana qarşı fitnekarlıq törətmək xülyasına düşüblər. Hesab edirəm ki, Laçın və

Kəlbəcərdə yerli əhalinin bir qisminin işgal zamanı öz yerlərini guya tərk etməməsi barədə dezinformasiyalar erməni təbliğatının ən uğursuz aksiyalarındandır. Erməni təcavüzünə dünya birliyyinin etirazları ilə üz-üzə dayanan erməni təbliğatı görünür öz arsenalına sərsəm ideyalar cəlb etməkdən başqa çıxış yolu tapa bilmir.

- Avropanın və dünyanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə ikili standartlarla yanaşmasını necə izah edərdiniz?

- Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında indiyə qədər çox deyilib. Sanki hər şey aydınlaşdır. O da bəlliidir ki, münaqişənin həll edilməsi üçün Azərbaycanın Ümummilli ilderi, dövlətimizin qurucusu Heydər Əliyev tərəfindən mükəmməl konsepsiya hazırlanıb, müəyyən addımlar

atalıb, bəzi nəticələr var. Artıq 14 ildir ki, atəşkəsə əməl olunur. Atəşkəs dövründə Azərbaycanın iqtisadiyyatı Ermənistəninin iqtisadiyyatını üstəleyən templə inkişaf edib və etməkdədir. Hazırda bizim iqtisadiyyatımız ən azı 9-10 dəfə Ermənistəninin iqtisadiyyatından güclüdür. Beynəlxalq aləmdə belə bir təcrübə var: münaqişələri həll etmək üçün vasitəçilik missiyası yaradılır. 1992-ci ildə ATƏT-in vasitəçilik missiyası bu münaqişənin həlli ilə bağlı fəaliyyətə başlayıb. Amma çox təəssüf ki, ATƏT-in vasitəçilik missiyasını həyata keçirən Minsk qrupu bu yöndə lazımı dərəcədə irəliləyişə nail ola bilməyib. Münaqişələrin dinc yolla aradan qaldırılması üçün beynəlxalq təşkilatların və aparıcı dövlətlərin təcavüzkar qarşı qəti mövqedən çıxış etməsi vacibdir. Ancaq, təəssüflər olsun ki, bəzi ölkələrin, o cümlədən vasitəçi dövlətlərin davranışlarında münaqişəni nizama salmaq istəyini bir sıra hallarda qrup maraqları üstələyir. Bunun nəticəsində məsələlərə baxışlarda ikili standartlar meydana gəlir. Beynəlxalq hüququn fərqli yozulması, xüsusilə də tətbiq edilməsi yolverilməzdir. Biz nəinki bunun əleyhinəyik, həm də hesab edirik ki, ikili standartlar sistemi beynəlxalq icmanın birliyinə ciddi təhlükədir. Doğrudur, ikili standartlar sistemini sindirəmək asan deyil, onun dərin köklərə malik olduğu heç kimdə şübhə yaratmır. Ancaq Azərbaycanın süretli iqtisadi inkişafi, dünya birliyində mövqelərinin əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmləndirilməsi, dünya iqtisadiyyatına yaxından integrasiyası vəziyyəti dəyişdirməyə qadir olan faktor kimi qiymətləndirile bilər. İnanıram ki, biz Prezident İlham Əliyevin bu istiqamətdə səylərinin yaxın zamanlarda daha ciddi nəticələrə gətirib çıxaracağının şahidi olacaqıq.

2008-ci il fevralın 21-22-də Türkiyənin Antalya şəhərində Azərbaycan, Qazaxstan, Qırğızıstan və Türkiyə Respublikalarının parlament nümayəndə heyətlərinin toplantısı keçirildi. Parlamentarilər türkdilli dövlət başçılarının səkkizinci Zirvə toplantısında irəli sürülmüş Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assamblyasının yaradılmasına dair niyyət protokolu imzaladılar.

Müsahibimiz Milli Məclis sədrinin birinci müavini, türkdilli dövlətlərin parlamentarilərinin Antalya toplantısında iştirak etmiş Azərbaycan parlament nümayəndə heyətinin rəhbəri Ziyafət Əsgərovdur.

TÜRKDILLİ DÖVLƏTLƏRİN PARLAMENT ASSAMBLEYASI TÜRK DÜNYASINDA YENİ MƏRHƏLƏ

- **Türkdilli Dövlətlərin Parliament Assambleyasının ilk toplantısında iştirak etmisiniz. Belə bir qurumun yaradılması hansı zərurətdən irəli gəlir?**

- Bildiyiniz kimi, bu günə qədər türkdilli dövlətlərin dövlət başçılarının doqquz Zirvə

toplantısı keçirilib. 90-ci illərin ortalarında keçirilən belə toplantıların birində Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev türkdilli dövlətlərin parlament birliyi və ya assambleyasının yaradılması ideyası ilə çıxış edib. Bu ideya uzun müddət digər tür-

dilli dövlətlərdə müzakirə olunub. Nəhayət, 2006-ci il Türkiyədə keçirilən səkkizinci Zirvə toplantısında dövlət başçıları bu assambleyanın yaradılması qərarına gəliblər. 2008-ci il fevralın 21-22-də dövlət başçılarının təsəbbüsünə dəstək olaraq Azə-

baycan, Qazaxstan, Qırğızistan və Türkiyə parlamentariləri Antalya şəhərində toplaşaraq belə bir assambleyanın yaradılması haqqında niyyət protokolu imzaladıq. Görüşdə işlənib hazırlanmış Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasına dair razılaşma layihəsi bu dövlətlərin qanunverici orqanlarının başçıları tərəfindən növbəti toplantıda imzalanacaq. Eyni zamanda biz - Antalyada toplaşan parlament nümayəndələri razılaşma, yəni Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyası haqqında razılaşmanın layihəsini işləyib hazırladıq. Həmin layihə parlament sədrləri imzalayandan sonra qüvvəyə minəcək. Hesab edilən ki, müəyyən texniki işlər həyata keçirildikdən sonra bu assambleya fəaliyyətə başlaya bilər.

- Müasir dünya düzümündə yeni yaradılan qurum türkdilli dövlətlərə nə verəcək?

- Məlum olduğu kimi, dünyada müxtəlif Parlament Assambleyaları mövcuddur. Türkdilli xalqlar eyni kökə malik olduqları üçün dilimiz, mədəniyyətimiz, incəsənətimiz də bir-birinə çox yaxındır. Eyni zamanda müasir dövrün tələbləri, çağırışları da nəzəre alınmalıdır. İqtisadiyyat, ticarət, mədəniyyət əlaqələrini inkişaf etdirmək, ümumiyyətlə, bir-birinə dəstək olmaq bizim üçün çox vacibdir. Bu baxımdan da belə qərara alındı ki, Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasının yaradılmasına həqiqətən ehtiyac var.

- Necə hesab edirsiniz, Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasının yaranması türkdilli dövlətlərin daha böyük qurumunun təsis edilməsinə zəmin yaratmır mı?

- Gələcəkdə bu qurumun perspektivinin necə olacağı haqqında danışmaq hələ tezdir. Amma düşünürəm ki, elə bu parlament assambleyasının tam nor-

mal fəaliyyətini təmin edə biləsək, çox böyük iş olardı.

- Assambleyanın qərərgahının harada yerləşməsi barədə hər hansı bir qərar varmı?

- Bütün bu məsələlər parlament sədrlərinin razılaşmasını imzalamaları zamanı həll olunaçaq. Qərərgah harada olacaq, baş katib harada oturacaq, katibliyin ştatında nə qədər işçi olacaq, assambleya ildə neçə dəfə toplaşacaq - bunlar hamısı layihədə nəzərdə tutulub. Amma ola biləsin quruma üzv dövlətlərin parlament sədrlərinin əlavələri olsun. Razılaşma qüvvəyə minəndən sonra bu məsələlər konkretləşəcək.

Layihədə nəzərdə tutulur ki, assambleyanın sessiyası ildə bir dəfədən az olmayıaraq çağrılmalıdır və sessiya növbə üzrə hər dəfə bir ölkədə keçirilməlidir. Sessiyani keçirən tərəf maliyyə xərclərini öz üzərinə götürməlidir.

- Ortaq dil məsələsi necə?

- Tədbirdə belə qərara alındı ki, bu assambleyaya daxil olan ölkələrin hər birinin dövlət dili elə burada rəsmi dil kimi qəbul olunsun. Söhbət quruma üzv olan dörd dövlətdən gedir. Türkmenistan və Özbəkistanın da quruma üzv qəbul olunacağı təq-

dirdə onların dilləri də rəsmi dil kimi qəbul ediləcək.

- Toplantıda bəzi türkdilli dövlətlər iştirak etmirdilər. Buna səbəb nə idi?

- Tədbirdə bu dövlətlərin iştirak etməmələrini yalnız texniki səbəblərlə izah etdilər. Düşünürməm burada elə bir ciddi səbəb yoxdur və güman edirəm ki, növbəti toplantılarda onlar da bu işə qoşularlar. Onu da qeyd edim ki, toplantıda dövlətlər parlament sədrlərinin müavinləri səviyyəsində təmsil olunurdu. Müzakirələr zamanı qərara alındı ki, yaxın 2-3 ay ərzində parlament sədrləri toplaşış əldə olunan razılaşmaya imza atsınlar.

- Qurumun yaradılması prosesində hər hansı problemlər ortaya çıxdı?

- Ola bilsin ki, kimlər tərəfindən qısqanlıq hissələri olub və ya bundan sonra olacaq. Yalnız onu deyə bilərəm ki, Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasının yaradılmasının əsasında çox saf bir niyyət durur. Niyyət də ondan ibarətdir ki, bu dövlətlər bir-birilə daha yaxından əməkdaşlıq etsinlər. Bu assambleya heç bir dövlətə və dövlət birliliklərinə qarşı yönəlməyib.

Azərbaycan dövlətlərin ərazi bütövlüyünə zidd heç bir bəyannaməni dəstəkləməyəcək

Milli Məclisin nümayəndə heyəti ATƏT-in Parliament Assambleyasının 2008-ci il fevralın 21-22-də Vyanada keçirilən qış sessiyasında iştirak edib. Milli Məclisin vitse-spike ri Bahar Muradovanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinə millət vəkil-ləri Eldar İbrahimov, Rəbiyyət Aslanova, Fət-tah Heydərov, Azay Quliyev və nümayəndə heyətinin katibi İlqar Fərzəliyev daxil idi.

Sessiyadan əvvəl, fevralın 20-də vitse-spiker Bahar Muradova, İlqar Fərzəliyev və Azərbaycan Respublikasının Avstriya, Sloveniya və Slovakiyadakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri Fuad İsmayılov Slovakiya parlamentinin sədr müavini Anna Belousova ilə görüşdülər. Slovakiya parlamentinin tərkibi haqqında qısa məlumat verən Anna Belousova bu görüşü iki ölkənin parlamentlərarası əlaqələrinin yaradılması istiqamətində ilk addım adlandırdı. Kosovo haqqında danışan A. Belousova Dağlıq Qarabağ məsələsinə də toxunu və qeyd etdi ki, münaqişələr beynəlxalq hüquq normaları və dövlətlərin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmalıdır.

Milli Məclisin sədr müavini Bahar Muradova Azərbaycandakı vəziyyət, ölkəmizin enerji təhlükəsizliyindəki rol, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında geniş məlumat verərək Azərbaycanın iştirak etdiyi regional layihələrin həyata keçirilməsində Milli Məclisin fəaliyyətini vurğuladı. O, Milli Məclisin sədri cənab Oqtay Əsədovun Slovakiya parlamentinin sədri cənab Pavel Paskanın bu il iyun ayında Bakıda keçiriləcək Azərbaycan parlamentinin 90 illik yubileyinə rəsmi dəvətini Anna Belousovaya çatdırıldı. Azərbaycan parlamentinin sədr müavini slovakiyalı həmkarlarını Azərbaycana dəvət etdi.

Daha sonra Azərbaycan parlamentinin nümayəndə heyəti ATƏT-in PA sessiyasının Vyana'da keçirilən toplantısına qatıldı. Sessiya fevralın 21-də ATƏT-in PA-nın Daimi komitəsinin iclası ilə başladı. İclasda ATƏT-in PA-nın sədri Görən Lenmarker, ATƏT-in Baş katibi Mark Perren Di Brişambo və digər ATƏT rəsmilərinin məruzələri dirlənildi, bir sıra məsələlər müzakirə olundu. Müzakirələr zamanı Bahar xanım Muradova Mark Perren Di Brişamboya ATƏT-ə daxil olan ölkələrdəki münaqişələrin həlli üçün mövcud olan bütün imkanlardan istifadə edib-etməməsi sualı ilə müraciət etdi. Cavabında Mark Perren artıq bizim üçün məlum faklılar sadaladı. Qurum rəsmisi Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yalnız sülh yolu ilə həllinin mümkün olduğunu, iki ölkə prezidentlərinin danışqları davam etdirməsinin vacibliyini və bütövlükdə münaqişə ilə ATƏT-in Minsk qrupu-

nun məşğul olduğunu bildirdi. İclasda Moldava və Belorusiyada, Aralıq dənizi regionunda və Asiya ölkələrində mövcud vəziyyət, həmcinin cinayətkarlığa qarşı mübarizə haqqında məruzələr dirlənildi.

Günortadan sonra Siyasi və təhlükəsizlik məsələləri komitəsinin və İqtisadiyyat, elm, texnologiya və ətraf mühit komitəsinin iclasları keçirildi. Birinci komitənin iclasında Bahar xanım Muradova və deputat Azay Quliyev, ikinci komitənin iclasında isə Eldar İbrahimov və Fəttah Heydərov iştirak etdi.

İqtisadiyyat, elm, texnologiya və ətraf mühit komitəsinin iclasında Eldar İbrahimov çıxış edərək Azərbaycanda ətraf mühitin qorunmasına hökumətin diqqət və qayğısını, Milli Məclisin bu sahəyə aid bir çox qərarlar qəbul etdiyini və ümumiyyətə, bu məsələnin daim ölkə Prezidentinin diqqət mərkəzində saxlandığını iclas iştirakçılarının nəzərinə çatdırdı. Lakin Ermənistən

Azərbaycan ərazisinin 20%-ni işgal altında saxlamasının bu isiqamətdə görülən işləri ləngitdiyini bildirdi. Daha sonra Eldar İbrahimov işgal edilmiş ərazilərin ermənilər tərəfindən "qanunsuz zonaya" çevrilməsini, burada narkotik vasitələrin beçərilməsi, satışı və daşınmasını, bəyənəlxalq terrorçuların hazırlanmasını, insan alverinin genişlənməsini və burada radioaktiv tulantıların basdırılmasını iclas iştirakçılarının nəzərinə çatdırdı.

Fevralın 21-də nümayəndə heyətinin rəhbəri Bahar Muradova, nümayəndə heyətinin katibi İlqar Fərzəliyev və Azərbaycanın Avstriya, Sloveniya və Slovakiyadakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri Fuad İsmayılovun Avstriya Parlamenti Milli Şurasının sədr müavini Mixayel Spindeleqger ilə görüşü keçirildi. Görüşdə Bahar Muradova ölkəmizdə siyasi, iqtisadi və daxili vəziyyət haqqında, Azərbaycanın Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasın-

da oynadığı rol barədə danışdı. Azərbaycanın Avstriya ilə bütün sahələrdə əlaqələrə böyük önəm verdiyini qeyd etdi. Daha sonra vitse-spiker Bahar Muradova Avstriya parlamentinin Milli Şurasının və Federal Şurasının sədrlərinə Milli Məclisin sədri cənab Oqtay Əsədovun bu il iyun ayında Azərbaycan parlamentinin 90 illik yubileyinə rəsmi dəvətini çatdırıldı.

Həmin gün Avstriya parlamentinin Avstriya-Qafqaz və Mərkəzi Asiya qrupunun rəhbəri Karl Öhlänger ilə görüş keçirildi. Görüşdə nümayəndə heyətinin üzvləri iclas iştirakçılarına Azərbaycanda daxili-siyasi vəziyyət, ölkəmiz tərəfindən Qafqaz regionunda həyata keçirilən iri beynəlxalq layihələr haqqında məlumat verdilər və Avstriya Parlamentinin Avstriya-Qafqaz və Mərkəzi Asiya işçi qrupunun üzvlərini ölkəmizə səfərə dəvət etdilər.

Fevralın 22-də Rəbiyyət Aslanova Demokratiya, insan hüquqları və humanitar məsələlər komitəsinin iclasında iştirak etdi. Sonra ATƏT-in PA-nın üç

komitəsinin birgə yekun iclası keçirildi. Orada Kiyev Bəyannaməsi ətrafında müzakirələr zamanı Azay Quliyev məruzəçi Xesusu Lopes-Medelə: "Hansı səbəblərdən Kiyev Bəyannaməsində ATƏT regionunda münaqişələr haqqında bəhs olunan bəndlərdə münaqişələrin həlli üçün hamlıqla qəbul olunmuş beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri qeyd olunmayıb?" sualtı ilə müraciət etdi. Sualın yenidən təkrarlanması baxmayaq, Azay Quliyev məruzəcidi dən qaneedici cavab ala bilmədi.

Digər məsələlərlə yanaşı iclasda Kosovo məsəlesi də müzakirə olundu. Müzakirələrdə Bahar Muradova çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini müdafiə etdiyini bir daha bəyan etdi. Vitse-spiker Azərbaycanın Kosovonun birtərəfli olaraq müstəqillik elan etməsini narahatlıqla qarşılığını dedi. Məruzəçi xüsusi cəhətlərinə görə Kosovo probleminin unikal olduğunu qeyd edərək, eyni zamanda BMT TŞ-nin bu

münaqişə ilə bağlı qəbul etdiyi 1244 sayılı qətnaməsinin tam yerinə yetirilməməsindən təessüfləndiyini bildirdi. Milli Məclisin vitse-spikeri mövcud suveren dövlətlərin ərazi bütövlüyüne hörmət prinsipinə əsaslanan beynəlxalq hüquqa zidd hər hansı hərəketin gözlənilməz nəticələrə gətirib çıxarmaqla gərginliyin və qeyri-sabitliyin daha da artmasına səbəb olduğunu qeyd etdi. Çıxışın sonunda Bahar xanım Muradova dedi ki, Azərbaycan Respublikası hər hansı dövlətin milli birliyi və ərazi bütövlüğünün pozulmasına gətirib çıxaran birtərəfli hərəkətlərdən yaranmış vəziyyəti qanuni olaraq qəbul etmək, eləcə də belə vəziyyətin qorunub saxlanmasına dəstək və yardım göstərmək iqtidarında deyil.

Sessiya zamanı Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində hazırlanmış "Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi" və "Ermənistanda Azərbaycan mədəni irlərinə qarşı vandalizm" adlı kitabları ATƏT-in PA-nın iştirakçılarına təqdim olundu.

AVROPA HÜQUQ MEXANİZMİNDE İNSAN HAQLARI VƏ AZƏRBAYCAN

Rövşən Rzayev

Millət vəkili, Milli Məclisin Hüquq siyaseti və dövlət quruculuğu məsələləri üzrə daimi komissiyasının sədr müavini

İnsan haqları anlayışı cəmiyyətdə fərdlə dövlət (hakimiyət) arasındaki münasibətləri özündə ehtiva edir. Fərdin əsas hüquqlarının təminatı üçün hər bir dövlət effektiv fəaliyyət göstərən hüquqi vasitələr yaratmalıdır.

Sovetlər dövründə hüquqi azadlığa dövlət tərəfindən insanlara verilən sosial təminat kimi baxılırdı. Dövlət istehsal vasitələrinin yeganə mülkiyyətcisi olaraq, əmək münasibətlərində mütləq tərəf kimi çıxış edib, insan hüquqlarının təminatına doqmatik yanaşırdı. Sosialist dövləti hüquqi azadlığı tam nəzarət altında saxlayaraq insanların düşüncəsində ümumilikdə hüquqa yanaşmadı nihilizm yaradı. Bu nihilizmin fəsadlarını postsovət məkanında hal-hazırda da müşahidə etmək olar.

XX əsrin sonlarında Azərbaycanda müstəqillik bərpa edildikdən sonra hüquq sistemində inqilabi çəvriliş baş verdi. İnsan hüquqlarının təminatına paternalist yanaşma təbii hüquq nəzəriyyəsinin baxışları ilə əvəzləndi. Müasir hüquq nəzəriyyəsində təbii hüquq konsepsiyasının mahiyyəti aydın göstərilir. Hələ Avropa mütfəkkirlərinin (J.J.Russo, H.Hrotsi, B.Spinoza, Ş.L.Monteskye, C.Lokk) əsərlərində bir vahid sistemə çəvrilən təbii hüquq nəzəriyyəsi Avropa dövlətlərinin hüquq sistemlərinə təsir etməklə bərabər, ikinci dünya müharibəsindən sonra insan hüquqları sahəsində bəynəlxalq aktların əsasını təşkil edir.

90-cı ilin əvvəllərində Azərbaycan cəmiyyətində Avropaya integrasiya meylləri olsa da, tərəddüd edənlər də var idi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev hakimiyətə qayıtdıqdan sonra dünyəvi dövlətin qurulması, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət etmək və beləliklə də dünyanın inkişaf etmiş dövlətlərinin ailəsinə, əsasən də Avropa paya integrasiya etmək istiqaməti dövlətin siyasi kursu olaraq seçildi. Bu dəyərləri 1995-ci ildə referendum yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycanın Konstitusiyası hüquqi cəhətdən təsdiqlədi.

Azərbaycanın Avropa Şurasına 2001-ci il yanvar ayında tam hüquqlu üzv olması və daha sonra 25 dekabr 2005-ci il tarixdə Milli Məclisin "İnsan hüquq və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasını (sonra: Konvensiya) ratifikasiya etmesi Avropa məkanına integrasiyasının təməlini qoymuş. İnsan hüquq və azadlıqlarının

müsadiəsi sahəsində bağlanmış regional müqavilə bir tərəfdən dövlətin üzərinə götürdüyü öhdəlik, digər tərəfdən həmin dövlətin yurisdiksiyasında olan insanlara yaradılmış hüquq qoruyucu məkan idi.

Konvensiya, mahiyyət etibarilə, dövlət hakimiyətini məhdudlaşdırın və vətəndaş cəmiyyətinin demokratik təsisatları üçün baza xarakteri daşıyan hüquqi aktdır. Konvensiyanın müddəalarını və Avropa İnsan Haqları Məhkəməsinin (AİHM) qərarlarını ümumilikdə nəzərdən keçirək, insan hüquqları sahəsində Avropa regional mexanizminin əsas prinsiplərini fərqləndirmək olar:

1. İnsan hüquqları təbii xarakter daşıyır və hər bir şəxsə onun doğuldugu andan məxsusdur.

2. Konvensiya ilə müəyyən olunan hüquq və azadlıqlar

Avropa Şurasının üzvü olan dövlətin yurisdiksiyası altındadır.

3. Dövlətin rəsmi hakimiyyət orqanları hüquq normalarını və qanunçuluğu qorunmalıdır.

4. İnsan hüquqlarının təminatı heç bir əlamətinə görə diskriminasiyaya məruz qala bilməz.

5. İnsan hüquqlarının qorunması dövlət tərəfindən dövlətin yurisdiksiyası altında olan ərazi-də təmin olunmalıdır.

6. Vətəndaşların birlik hüquqları onların hər birinin hüquqlarından çıxış edərək fərdi hüquqlara zidd olmamalıdır.

7. İnsan və vətəndaşın fundamental hüquq və azadlıqları hər bir halda (hətta hərbi və fövqaldə vəziyyətdə də) təmin olunmalıdır.

8. İnsan hüquq və azadlıqları demokratik ölkələrdə milli təhlükəsizlik və ictimai təhlükəsizlik təmin olunması məqsədilə yalnız qanun əsasında məhdudlaşdırıla bilər.

Hər bir qeyd olunan prinsip

Konvensiyonun iştirakçısı olan dövlətin hüquq sistemində konseptual təsir göstərir. Əksər müasir ölkələrin hüquq sistemlərində beynəlxalq hüquq normalarının üstünlüyü prinsipi bəyan edilir. Azərbaycan Konstitusiyasının 151-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan tərəfdarlığı beynəlxalq aktlar ilə daxili normativ aktlar (Konstitusiya və referendum ilə qəbul edilmiş aktlar istisna olmaq şərti ilə) arasında ziddiyyət yarandığı halda beynəlxalq normaların üstünlüyü müəyyən edilir. Bu ümumiyyətdə Azərbaycanın hüquq sistemində Konvensiyonun hüquqi və ideoloji təsirinin prioritetliyini nümayiş etdirir.

Konvensiyonun müddəalarını şərti olaraq maddi və prosessual normalara bölmək olar. Maddi normalar konkret hüquq və azadlıqların mahiyyətini əks etdirən maddələrdir (2-14 maddələr). Prosessual normalar isə mühafizə mexanizmini əks etdirərək

maddi normaların realizə qaydalarını müəyyənləşdirir. Bu bögünü Konvensiyonun Protokollarına da aid etmək olar.

Konvensiyonun vacib və əhəmiyyətli xüsusiyyəti isə ondan ibarətdir ki, iştirakçı dövlətlərin vətəndaşları üçün hüquqlarının qorunmasında xüsusi beynəlxalq regional hüquq mühafizə mexanizmi yaradır. Bu mexanizm AİHM-in fəaliyyəti ilə bağlıdır.

AİHM-ə müraciət üçün bir sıra şərtlərin nəzərə alınması tələb olunur:

- şikayət Konvensiya ilə qorunan insan hüquq və azadlıqlarının (Konvensiyonun maddi hissəsinə təşkil edən maddələrin) pozulması ilə bağlı olmalıdır;

- Konvensiyani ratifikasiya edən dövlətlərin vətəndaşları bu məhkəməyə şikayət etmək hüququnu əldə edirlər;

- şikayəti (petisiyani) fərdlər (fiziki şəxslər), fərdlər qrupu və ya qeyri-hökumət təşkilatları verə bilərlər;

- şikayətlər anonim qaydada təqdim edildikdə AİHM tərəfindən icraata qəbul edilmir;

- dövlət Konvensiyonun iştirakçısı olduqdan sonra baş vermiş insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə əlaqədar AİHM-ə müraciət edilə bilər (uzun davam edən hüquq pozuntuları ilə bağlı bu qayda tətbiq olunmur);

- şikayətçi bütün daxili hüquq mühafizədici vasitələri (instansiyaları) keçidkən sonra AİHM-ə müraciət edə bilər. Əksər ölkələrdə axırıcı instansiya kimi Ali Məhkəmə tanınır;

- daxili hüquq sistemində axırıcı instansiyani keçidkən sonra şikayətçi altı ay müddətində AİHM-ə müraciət edə bilər. Məsələn, Ali Məhkəmənin qərarından sonrakı altı ay ərzində;

- şikayət Avropa Şurasının rəsmi dillərinin birində təqdim edilməlidir.

Avropa
Məhkəməsində
şikayətlərə
baxılarkən

AİHM üzv dövlətlərin məhkəmələrinin çıxardığı qərarları leğv etmir, milli məhkəmələrə göstəriş vermir və onlar üzərində nəzarəti həyata keçirmir. Cənki AİHM hər hansı bir dövlətin yuxarı məhkəmə instansiyası hesab olunmır. Məhkəmə yalnız şikayət əsasında icraatına götürmiş olduğu mübahisələr üzrə şikayətçinin Konvensiyada nəzərdə tutulmuş maddi hüquqlarının üzv dövlət tərəfindən təminatını müəyyən edir.

Konvensiyanın üzvü olan dövlətin istənilən vətəndaşı üzv dövlətin Konvensiya və onun Protokollarının müddəalarının istənilən pozulması ehtimalı ilə bağlı AİHM-ə müraciət edə bilər. AİHM istənilən fiziki şəxsən, qeyri-hökumət təşkilatından və ya ayrı-ayrı şəxslər qrupundan, tərəflərdən birinin onun bu Konvensiya və ya Protokolları ilə tanınmış hüquqlarını pozmasının qurbanı olduğunu iddia edən şikayətlər qəbul edir. Konvensiyanın üzvü olan hər bir dövlət AİHM-ə müraciət etmək hüququnun səmərəli həyata keçirilməsinə məhdudiyyət qoymamağı öhdəsinə götürür.

2008-ci ilin yanvar ayının 1-nə qədər AİHM-ə baxılmaq üçün 66 şikayət qəbul edilib. Bu zamana kimi Azərbaycan vətəndaşlarından daxil olan 8 iş üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarları var. Müxtəlif səbəblərə görə 16 şikayət qəbul edilməyib. Hal-hazırda qalan 42 şikayət icraat mərhələsindədir. Təkcə 2007-ci ildə AİHM tərəfindən 33 şikayət baxılmaq üçün qəbul edilib. Artım dinamikası göstərir ki, insanlarda Avropa Məhkəməsinə müraciət etmək bacarığı formalaşır. Bu sahədə QHT, ayrı-ayrı vəkillər təcrübə qazanırlar.

Azərbaycan hüquq sistemində Konvensiyanın realizə olunması başlıca olaraq hüququn alılıyini, qanunun effektivliyini, plüralizmin və demokratianın inkişafını nümayiş etdirir. Konvensiya bir tərəfdən hüquqi vasitə kimi, digər tərəfdən qnesəoloji faktor kimi Azərbaycanın hüquq sisteminə təsir edir.

Hüquqi dövlət quruculuğu davamlı və uzun prosesdir. Bu prosesin inkişafi, demokratik dəyərlərin insan düşüncəsində hekk olunması üçün Konvensiyanın Azərbaycanın hüquq sistemi

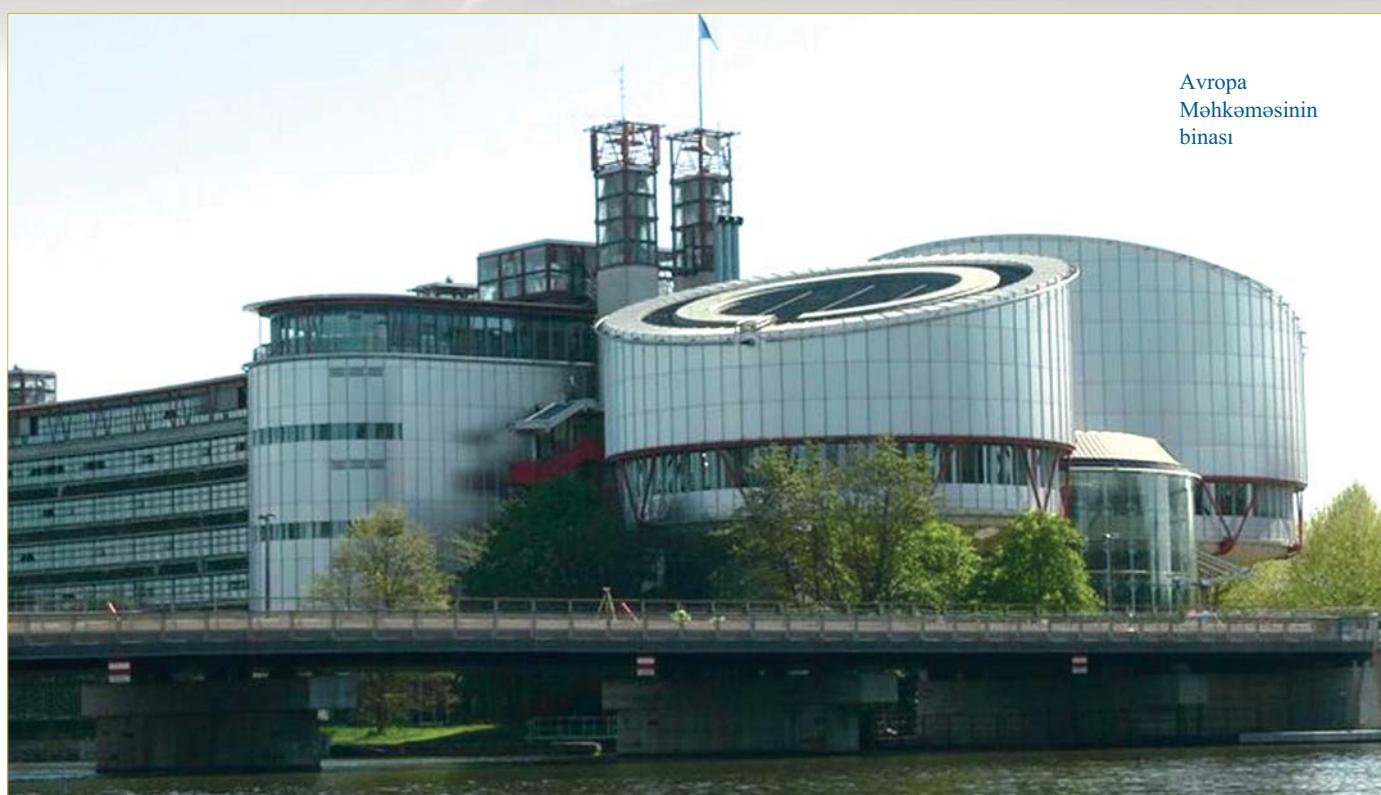
mində böyük rolü var. Digər beynəlxalq aktlardan fərqli olaraq Konvensiyanın bir neçə effektiv prinsiplərini fərqləndirmək olar:

Birinci. Konvensiya tələblərinə görə, dövlət insan hüquqlarına müdaxilə etməkdən çəkinməklə bərabər çalışmalıdır ki, pozitiv öhdəlikləri yerinə yetirərək fərdləri maddi və prosessual vasitələrlə təmin etsin.

İkinci. Dövlət Konvensiyada göstərilən hüquqların qorunması, hətta üçüncü subyekt tərəfindən müdaxilə edildikdə də təmin etməlidir. Hər bir halda, dövlət onun yurisdiksiyasında insan haqlarının pozulmasına görə birbaşa məsuliyyət daşıyır.

Üçüncü. Konvensiyanın effektivliyi ondan ibarətdir ki, bu beynəlxalq akt insan hüquqlarının istifadəsi sahəsində hər hansı bir diskriminasiyani inkar edir.

Dördüncü. Konvensiya kifayət qədər mütləq hüquqi reqlamət yaradır. Hətta insan hüquqlarının qanuni məhdudlaşdırılmasının hallarını (hərbi və fəvqəladə hallarda) və məqsədini (milli və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi) müəyyən edir.

Avropa
Məhkəməsinin
binası

Birləşmiş Ştatların səfiri Azərbaycan mədəniyyətinə, tarixinə, adət-ənə-nələrinə, dilinə böyük maraq göstərir. Hətta xalqımıza böyük hörmət əlaməti olaraq Azərbaycan dilində çıxışlar da edir. Müsahibimiz “Milli Məclis” analitik informasiya jurnalının diplomatik qonağı ABŞ-ın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri xanım Ənn Dörsidir.

Azərbaycan ABŞ üçün gələcəkdə daha da güclü tərəfdəş olacaq

- Birləşmiş Ştatların Cənubi Qafqaz regionunda maraqları nı necə şərh edərdiniz?

- Birləşmiş Ştatların Cənubi Qafqazda əsas maraqları region ölkələrinin öz müstəqilliyini və suverenliyini qorumasını və regionun sülh, çiçəklənmə, azadlıq zonası kimi inkişafını təmin etməkdən ibarətdir. Azərbaycanla bağlı biz dörd əsas maraqları paylaşırıq.

Birinci, təhlükəsizlik maraqlarıdır. Buraya terrorizmlə, beynəlxalq cinayətkarlıqla, narkotik vasitələr, kütləvi qırğın silahları və insan alveri ilə mübarizə, eyni zamanda İraqda və Əfqanistanda olduğu kimi regional və global sabitliyin təşviqi və əlbəttə ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinin tapılması daxildir.

İkinci, enerji maraqlıdır.

Bu, öz enerji ehtiyatlarının müstəqil olaraq qalmasından və davamlı inkişafından yararlanmaqdə və vətəndaşlarının çiçəklənən, təhlükəsiz, demokratik gələcəyini qurmaqdə Azərbaycana yardım etməkdən, Xəzər regionunun bütün enerji resurslarının hasilatı və ixracı vasitəsilə qlobal enerji təhlükəsizliyin öz töhfəsini verən Şərq-Qərb enerji dəhlizinin təhlükəsizliyini

təmin etməkdən ibarətdir.

Üçüncüsü, biz Azərbaycanda demokratik və iqtisadi islahatların irəliyə aparılması marağını paylaşırıq. Prezident İlham Əliyev bildirib ki, Avroatlantik qurumlara integrasiyanı müasir, çiçəklənən, dünyəvi, demokratik dövlət olaraq Azərbaycannın müstəqilliyini və gələcək uğuru-nu təmin edən yol kimi görür. Biz bu baxışı paylaşırıq və vətəndaş cəmiyyətini, qanunun aliliyini, insan hüquqlarını, media azadlığını, siyasi prosesləri və təsisatları gücləndirmək üçün burada layihələr heyata keçiririk. Həmçinin Azərbaycana korrupsiyaya qarşı mübarizədə, şəffaflığın təşviqində və Ümumdünya Ticarət Təşkilatına daxil olmaqla qlobal iqtisadiyyata integrasiya olunmaqdə kömək etməyə çalışırıq.

Ən nəhayət, dördüncüsü, Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanla xalqlar arasında təmaslar vasitəsilə qarşılıqlı anlaşmanın bərqərar edilməsi marağını paylaşır. Azərbaycanlılara ingilis dilini öyrənməkdə, amerikalılarla görüşməkdə, Birləşmiş Ştatlara səfər etməkdə və təhsil almaqdə kömək etmək istəyirik. Biz Azərbaycanın zəngin, unikal tarixi və mədəniyyətini yaxından tanıtmaq məqsədi ilə bu ölkəyə Amerika investorlarını, tələbələrini, alimlərini, mədəniyyət xadimlərini dəvət edirik.

- ABŞ Azərbaycanın region-dakı rolunu necə görür və bu mövqedən çıxış edərək Azərbaycanla əməkdaşlıqda hansı prioritətlərə əsaslanır?

Azərbaycanın enerji resursları, istedadlı və zəhmətkeş xalqı, strateji məkanda yerləşməsi, dünyəvi və tərəqqipərvər cəmiyyət tarixi onu regionda güclü lider olmaq üçün unikal potensial-la təmin edir. Biz inanırıq ki, həqiqətən sürətli iqtisadi və siyasi islahatların davamlılığı Azərbaycanın regionda liderlik imkanlarını reallaşdırması üçün

önəmlidir. Güclü demokratik təsisatlar və bazar münasibətlərinə əsaslanan açıq iqtisadiyyat Azərbaycana çox zaman böyük enerji sərvətini müşayiət edən korrupsiya və inflyasiya ilə mübarizədə kömək edəcək. Azərbaycanın uğur qazanmasını istəyən Birləşmiş Ştatlar islahatların sürətlə aparılmasını dəstəkləyir. Güclü, müstəqil, demokratik Azərbaycan bizim paylaştığımız ümumi maraqların həyata keçirilməsində Birləşmiş Ştatlar üçün daha güclü tərəfdəş olacaq.

- Müasir dünyada enerji böhranının kəskinləşdiyi bir vaxtda Amerika enerji layihə-lərinin iştirakçısı kimi Azərbaycanın perspektivini necə görür?

- Azərbaycan neftlə təbii qaz təchizatçısı olmaqla bərabər, həm də tranzit ölkə kimi mühüm rol oynamaya qadirdir. Hazırda Avropa enerji bazarlarında bir iri təchizatçının hökmranlıq etməsi qarşidakı illərdə Azərbaycanın enerji ixracatçısı və tranzit ölkə kimi mühüm rolunu önə çəkir.

- Azərbaycanın enerji layihələri Amerikanın diqqət mərkəzindədir. Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna sərmaya qoymağı planlaşdırır mı?

- Özəl biznes müəssisələri Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna vəsait qoyub-qoymamaq barədə investisiya qərarlarını sərf xərclərin və əldə edəcəkləri mənfəətlərin təhlili əsasında qəbul edirlər. Mən inanıram ki, burada bütövlükdə kənd təsərrüfatı, kommunikasiya, nəqliyyat və xidmət sektorlarında böyük biznes potensialı var. Bu adı çəkilənlər potensiallı sektorların yalnız bir neçəsidir. Mən daha çox Amerika investorlarını bu imkanlardan yararlanmağa həvəsləndirmək istərdim. Yaxşı mühit yüksək keyfiyyətli ABŞ və digər xarici investorların cəlb

olunması üçün önemlidir. Qanunun alılıyinə ciddi əməl olunması investorların öz investisiya qərarlarını qəbul edərkən ən müüm amil kimi mütemadi olaraq qeyd etdikləri faktordur. Investorlar tam əmin olmalıdır ki, şəffaf hüquqi, tənzimləyici və məhkəmə prosesləri vasitəsilə investisiyalarını qoruya biləcəklər. Bu korrupsiya ilə, inhisarlarla və dövlət səlahiyyətindən suistifadə ilə mübarizə üçün inadlı səyləri nəzərdə tutur. Bundan əlavə, ölkənin fiziki, hüquqi və tənzimləyici infrastrukturunu dün-yə standartları səviyyəsinə çatdırılmalıdır. İslahatların aparılmasında sürətli tərəqqi Ümumdünya Ticaret Təşkilatına daxil olmaq üçün Azərbaycana zəruri-dir ki, bu da qlobal investorlara Azərbaycanın dünya səviyyəli “biznes üçün açıq” olduğu barədə güclü siqnal ola bilər.

- Nabukko və Transxəzər layihələrinin reallaşmasında ABŞ nə dərəcədə maraqlıdır?

- Nabukko, Transxəzər və digər enerji layihələri təkcə Birləşmiş Ştatların deyil, həm də bütün Avropada enerji istehlakçılarının və Xəzərdəki enerji təchizatçılara-nın böyük maraqlıdır. İstehlakçılar təchizatçıların müxtəlifliyində maraqlıdır. Təchizatçılar isə öz neft və qazlarını ixrac etmək üçün çoxsaylı seçimlər-dən fayda əldə edirlər. Rəqabət səmərəliliyə və qiymətlərin aşa-ğı olmasına gətirib çıxarıır. Enerji təchizati mənbələri və ya nəqliet-mə marşrutları üzərində inhisar yalnız inhisarçının maraqlarına xidmət edir.

- ABŞ regionda bir sıra inkişaf proqramları həyata keçirir. Hansı yeni proqramların reallaşdırılması nəzərdə tutulur?

- Bizim inkişafə yardım proqramlarımız ilk növbədə demokratik və iqtisadi islahatların dəstəklənməsinə yönəlib. Bundan əlavə, öz vətəndaşlarının müasir tibbi yardımına olan təxirəsalın-

Bakıda "Nyu-York gecələri" sərgisinin açılış mərasimi

maz ehtiyaclarını ödəməkdə Azərbaycana kömək etmək üçün bizim səhiyyə sektorunda bir sıra programlarımız var. Biz təhsil mübadilələri sahəsində imkanlarını genişləndirməyə çalışırıq. Bu programların hamisi davam edəcək. Bundan əlavə, biz bu ilin oktyabrında Azərbaycanın öz tarixində ən azad və ən ədalətli seçkilər keçirmək səylərini dəstəkləmək məqsədi daşıyan yeni programlarımızı tezliklə elan edəcəyik.

- İran məsələsi ətrafında yaranmış gərginliyin regional proseslərə mümkün təsiri və gərginliyin aradan qaldırılmasına dair sizin proqnozlarınızı bilmək maraqlı olardı.

- Problem İranın uzun illər boyu nüvə silahı istehsal etmək imkanlarını gizli şəkildə inkişaf etdirməyə açıq-aydın çalışmasındadır. Nüvə silahına malik İran, əminəm ki, siz bununla razılaşarsınız, Azərbaycana, Birləşmiş Ştatlara və bütün dünyaya tehlükə olarıdı. Problemin həlli İranın uranı zənginləşdirmək və tekrar emal etmək fəaliyyətlərini dayandırmışındadır. Beynəlxalq ictimaiyyət BMT Tehlükəsizlik

Şurasının üç qətnaməsi vasitəsilə İranı üç dəfə buna çağırıb. Yalnız bu fəaliyyətlərini dayandırmaqla və Beynəlxalq Enerji və Atom Agentliyi ilə əməkdaşlıq etməklə İran beynəlxalq ictimaiyyəti öz nüvə programının sərf sülh xarakterli olduğuna inandırıb. Beynəlxalq ictimaiyyət İranın uranın zənginləşdirməsini dayandıracağı təqdirdə mühüm stimullaşdırma paketi və iqtisadiyyatının inkişafına yardım (həqiqətən sülh xarakterli mülki nüvə programı da daxil olmaqla) təklif edib. Birləşmiş Ştatlar isə bu fəaliyyətlərin dayandırılacağı təqdirdə "istənilən vaxt, istənilən yerde və istənilən mövzu ilə bağlı" İranla görüşmək kimi tərxi təklif edib. Beynəlxalq ictimaiyyətlə qarşidurma deyil, əməkdaşlıq İran xalqına böyük faydalar getirə bilər. Birləşmiş Ştatlar və onun beynəlxalq tərəfdarları problemin əməkdaşlıq əsasında sülh yolu ilə həllinin tapılmasına sadıqdırlar. Biz ümidiyik ki, İran müdriklik göstərərək bu yolu tutacaq.

- Məlum olduğu kimi, Amerika Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi-

nin həlli üzrə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədridir. Münaqişənin həlli yolunu necə görürsünüz?

- Mən bu məsələnin bütün azərbaycanlılar üçün olduqca önemli və çox həssas olduğunu başa düşürəm. Lakin düşmənciliyin bərpa olunması yalnız daha çox insan həyatının itirilməsinə, qəçqin axınına və dağııntılaraya gətirib çıxara bilər. Bu, regionda Azərbaycanın böyük liderlik potensialını faciəli dərəcədə azalda bilər. Məsələnin ən yaxşı həlli ədalətli, sülhə, danışqlara əsaslanan həll yoludur. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrərindən biri olaraq biz bu cür həllin mümkün qədər tez tapılmasına yardım göstərmək öhdəliyimizə sadiq olaraq qalırıq.

- Azərbaycan dəfələrlə işgal olunmuş torpaqlarını sülh yolu ilə azad etməyə nail olmadığı təqdirdə hərbi vasitə ilə həll etmək hüququndan istifadə edəcəyini deyib. Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanın öz torpaqlarını hərbi yolla azad etmək hüququndan istifadə etməsinə necə baxır?

- Bir daha deyirəm ki, bu münaqişənin hərbi yolla həlli yoxdur. Düşmənciliyin bərpa olunması nə Azərbaycanın, nə də regionun maraqlarına xidmət etməyəcək. Bu hal insan itkiləri baxımından, habelə mülkiyyət və iqtisadi inkişaf baxımından fəlakətli dərəcədə baha başa gələ bilər. Prezident Əliyev məsələnin sülh yolu ilə həllində qətiyyətli olmaqla mühüm cəsərət nümayiş etdirir. Bu, həqiqətən məsələni həll etmək üçün ən yaxşı yoldur.

- ABŞ demokratiya və insan hüquqlarının aktiv müdafiəçisi kimi bir milyondan artıq məcburi köçkünün hüquqlarının Ermənistan tərəfindən tapdanmasına beynəlxalq ictimaiyyətin laqeyd münasibətini necə qiymətləndirir?

- Mənim ürəyim evlərinə qayda bilməyən və ya evlərini heç vaxt görmədən böyükən bütün qəçqin və köçkün azərbaycanlıların yanındadır. Birləşmiş Ştatlar ərzaq, dərmanlar, iqtisadi və s. cəhətdən bu əhaliyə artıq on milyonlarla dollar yardım göstərib. Biz bu əhalinin münasib həyat şəraitinə malik olması üçün Azərbaycan hökumətinin öz resurslarından istifadə etməsini görməkdən məmənnunluq duyarlıq. Münaqişənin bu insanların öz evlərinə qayıtmamasına imkan verən sülh yolu ilə həllinin tapılması ABŞ-ın Cənubi Qafqazda başlıca prioritetlərdən biri olub və biri olaraq qalır.

- Azərbaycan antiterror koalisiyasına qoşulan ilk dövlətlərdən biridir. Lakin mətbuat səhifələrində Ermənistannın işgal etdiyi Azərbaycan torpaqlarında terrorçu təşkilatların fəaliyyət göstərməsinə, hətta həyata keçirilən bəzi terror aktlarının Ermənistannın nəzarəti altında olan Azərbaycan torpaqlarında hazırlanmasına dair faktlar göstərilir. Antiterror koalisiyasının başında duran dövlət kimi Birləşmiş Ştatlar bu bölgədə antiterror əməliyyatlarının aparılmasına necə baxır?

- Bütün sivil xalqlar dünyada

terorizmin pislənməsində və onunla mübarizədə məsuliyyəti paylaşırlar. Ölklərimizin hər ikisi terrorçuların əməllərindən əziyyət çəkib və Birləşmiş Ştatlar istor burada - Azərbaycanda, isterse də bütövlükdə regionda terrorizmə qarşı mübarizədə davamlı səylərə cəsarətli töhfələrinə görə Azərbaycana minnəndardır. Hər hansı qrupların siyasi məqsədlərdən ötrü günahsız mülki şəxsləri hədəfə almaq üçün zorakılıqdən istifadə etmələri yolverilməzdir.

- Hazırda Amerikanın Rusiya ilə birgə Qəbələ RLS-nin istismarı nə dərəcədə aktual və realdır?

Biz Qəbələ radar stansiyasının məlumatlarını paylaşmaq barədə Rusyanın təklifinə marağımızı ifadə etmişik. İnanırıq ki, Birləşmiş Ştatlar, Rusiya və Azərbaycan İrandan və digər ölkələrdən gələn potensial təhlükələrə qarşı çıxmaga və onları dəf etməyə yardım göstərə bilən güclü raketdən müdafiə sistemi ni inkişaf etdirmək marağını paylaşırlar.

- Sizin dediyinizə görə Amerika Qəbələ RLS-dən istifadə edəcəyi təqdirdə Azərbaycana heç bir zərər gəlməyəcək. Ümumiyyətlə, Amerika RLS-

in istismarında hansı təkliflər irəli sürür?

- Qəbələ radar stansiyası və bütövlükdə təklif olunan raketdən müdafiə sistemi sırf müdafiə xarakterlidir. O, heç bir hücum imkanlarına malik deyil. Bu əsaslıa görə Qəbələyə və ya Azərbaycana edilən hər hansı hücuma haqq qazandırmaq mümkün deyil. Birləşmiş Ştatlar Qəbələ radar stansiyasında birgə əməkdaşlıqdan asılı olmayaraq suverenliyini və müstəqilliyini qorumaqdə Azərbaycana kömək etmək öhdəliyinə sadıqdır.

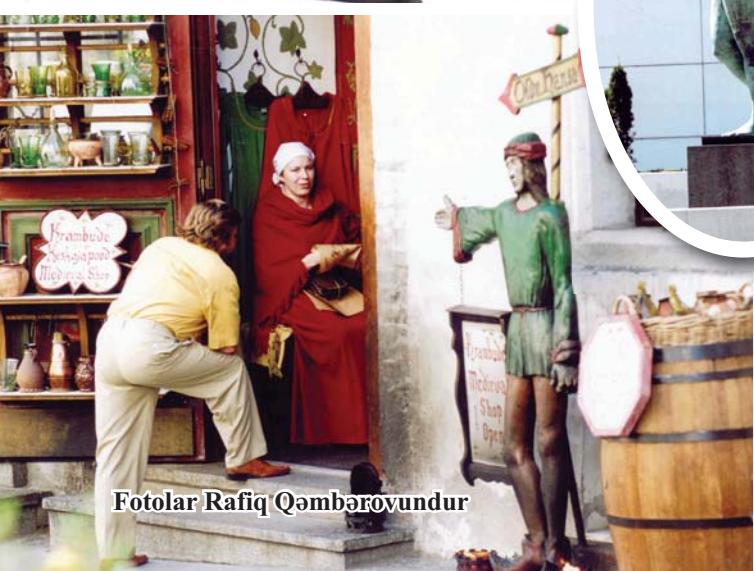
- Siz bu yaxınlarda Naxçıvana səfər etmisiniz. Azərbaycan mədəniyyəti və tarixinə böyük maraq göstərən şəxs kimi Naxçıvanın tanınmış tarixi abidələri ilə tanış oldunuzmu?

- Bu bir həqiqətdir ki, Azərbaycanın mədəniyyəti və tarixi məndə dərin təəssürat oyadıb. Mən Naxçıvana səfərimdən zövq almışam, orada bir çox valehedici tarixi abidələri ziyarət etmişəm. Mən Azərbaycanın hər hansı digər yerlərinə səfər etməyə və Azərbaycanın daha çox heyranedici tarixi sərvətlərini ziyarət etməyə can atıram. Tarixi abidələr bizim qlobal ırşamızın bir hissəsidir və mühafizə olunmalıdır.

ABŞ səfiri Ənn Dörsin Xəzər Universitetində tələbələrlə görüşü

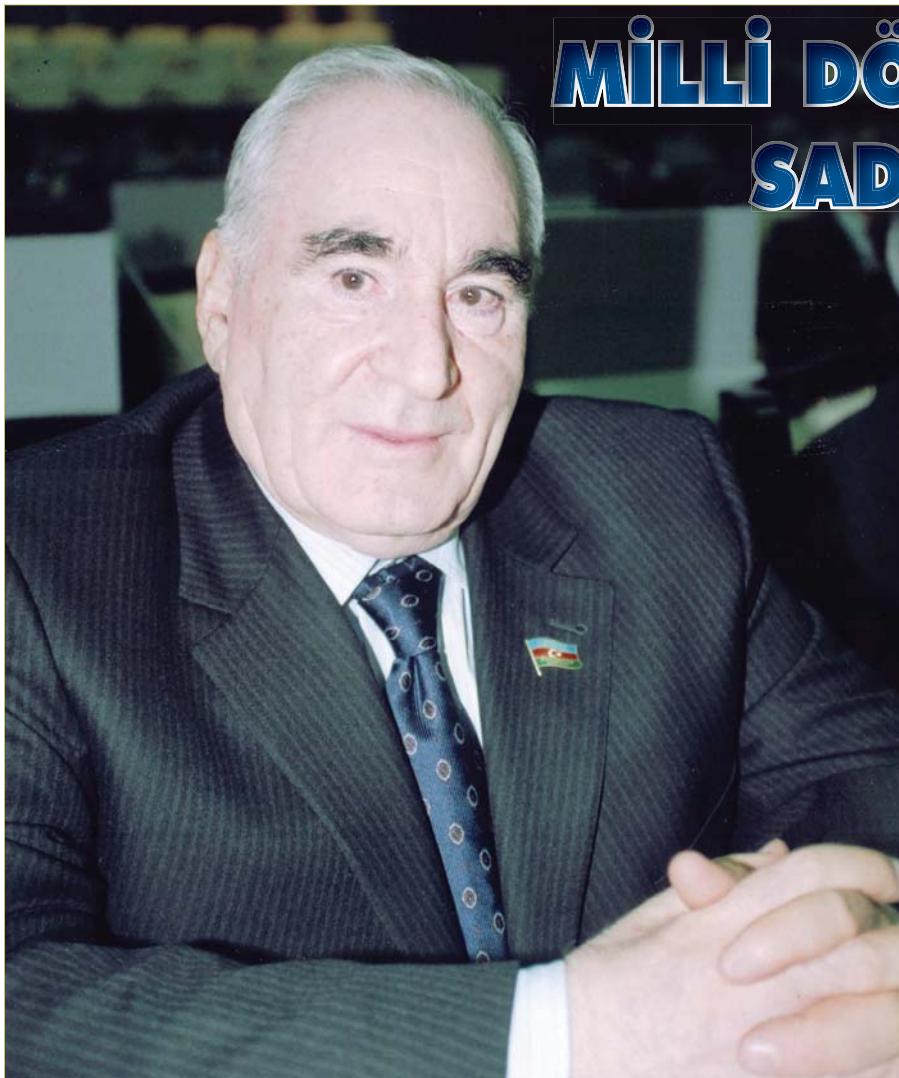

TALLIN

Fotolar Rafiq Qəmbərovundur

MİLLİ DÖVLƏTÇİLİYƏ SADIQ DEPUTAT

Bu fədakar insanın şərəfli ömrü milli dövlətçiliyimiz ilə sıx bağlıdır. Məmür xisləti ilə ziyalı missiyasını, ali vətəndaş mövqeyi ilə aqsaqqal dəyanətini, ümumbəşəri dəyərlərlə azərbaycanlı məhiyyətini birləşdirmək hər kəsə xas keyfiyyət deyil. Bu insanın həyatının geridə qalan 70 ili peşəkarlıq və məsuliyyət, şərəf və vicdan, xalqa xidmət və dövlətə sədaqət kimi ali dəyərlərin qovuşunu əks etdirir. Bir sözlə, suallarımızı millət vəkili, Milli Məclisin Regional məsələlər daimi komissiyasının sədr müavini, ATƏT-in Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvü, Azərbaycan-Səudiyyə Ərəbistanı parlamentlərarası işçi qrupunun rəhbəri Fəttah Səməd oğlu Heydərov cavablandırır.

- Bu gün həyat yolunuza nəzər salanda nə düşünürsünüz? Necə ömür yaşamısınız, sizcə xoşbəxt, yoxsa çətin həyat keçmisiniz?

- Bilirsiniz, insanların bu dündə yaşımasının özü elə xoşbəxtlikdir. Yəni bu gün həyatda varsansa, bunun özü dünyannın ən böyük xoşbəxtliyidir. Necə yaşamaq da ilahi qismətidir.

Mən kənddə doğulmuşam, kənddə böyümüşəm. Özü də mən doğulduğum zaman dünyannın ən qarışq vaxtlarından biri idi. 2-3 yaşlarında olanda İkinci Dünya müharibəsi başladı. Bu illər tək bizim ailə üçün yox, bütün insanlar üçün çox çətin illər idi. Kəndin o zamankı həyatı indi də yadimdadır. Müharibəyə gedib qayıtmayan, başsız qalan ailələrin həyatı

xatırımdadır. O vaxtlar bir tikə çörək insanlar üçün ən böyük nemət idi. O da yadimdadır ki, mənim atam yaşına görə mühəribəyə getməmişdi, kolxozda işləyirdi. Gecələr sahələri suvarır, gündüzlər taxił biçir, eyni zamanda təsərrüfatındakı mal-qaraya baxırdı.

Kəndimiz taxiłlılıq kəndi olduğu üçün çörəyimiz olurdu. Üstəlik bacımın həyat yoldaşı o zaman kombaynçı idi. Yayda taxił biçirdi, qışda isə traktorların, kombaynların təmiri ilə məşğul olurdu. Ona görə də taxiłdan o qədər də korluq çəkmirdik. Valideynlərim çox xeyirxah adamlar idi. Həmin illərdə atam, xüsusilə də anam bütün ailələrə baş çekirdi. Kəndimiz 50-60 ailədən ibarət idi. Anam çadrasının altında bugda-

nı, unu, hazır bişmiş çörəyi ailələrə aparıb elə paylayırdı ki, heç kimin bundan xəbəri olmurdu. Bu mənim uşaqlıq həyatımda yadımda qalan ən mühüm cəhətlərdən biridir. Allaha çox şükür ki, mühəribə də qurtardı, sağ qalanlar qayıdıb gəldi ailələrinə. Sonra həyat yavaş-yavaş dırçəlməyə başladı.

- Ailədə neçə uşaq olmuşunuz?

- Ailədə 2 uşaq olmuşuq: mən və məndən 13 yaş böyük bacım. Məni çox əzizləyirdilər, nəzir-niyazla dünyaya gəlmişəm. Xüsusilə oxumağım üçün çox qayğı göstərildilər. Məni uşaqlarla çox oynamaqdan çəkindirib dərslerimi oxumağa məcbur edirdilər. Ona görə də orta tehsilimi mükəmməl almı-

70

Fəttah Heydərov

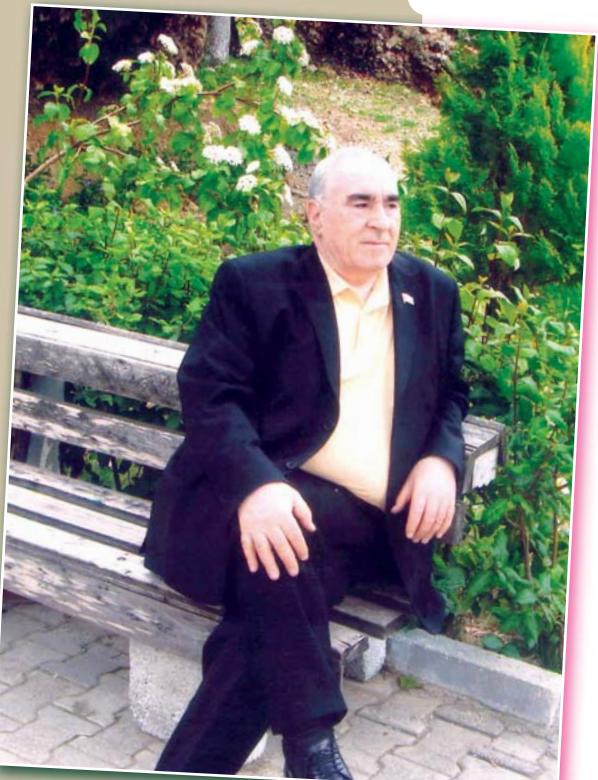
Fəttah Səməd oğlu Heydərov 1938-ci il fevralın 23-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Babək rayonunun Çəsməbasar kəndində anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini və Ali Partiya Məktəbini bitirib.

1955-ci ildən Naxçıvan Muxtar Respublikasında kənd klubunun müdürü, sonra kənd məktəbinin müəllimi işləyib. 1966-ci ildən Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin təlimatçısı, 1970-ci ildən Ordubad Rayon Partiya Komitəsinin ikinci katibi, 1976-ci ildən Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhaliyə məişət xidməti naziri olub. 1978-ci ildən Ordubad Rayon Partiya Komitəsinin, 1980-ci ildən Culfa Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, 1983-1995-ci

illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının mədəniyyət naziri vəzifələrində çalışıb. Bitərəfdir.

F. Heydərov I və II çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputati olub. 2005-ci il noyabrın 6-da 116 sayılı Qəbələ seçki dairəsindən III çağırış MM-ə deputat seçilib. O, Milli Məclisin Regional məsələlər dəmi komissiyası sədrinin müavinidir. Azərbaycan-Səudiyyə Ərəbistanı parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Azərbaycan-Almaniya Federativ Respublikası, Azərbaycan-Avstriya, Azərbaycan-Koreya parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qruplarının, ATƏT-in Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvüdür.

Evlidir, 5 övladı var.

şam, onuncu sinfə qədər əlaçı olmuşam. Yeddi sinfi öz kəndimizdə - Çəsməbasar kəndində oxumuşam. Sonra isə beş kilometr aralıda yerləşən Nehrəm kəndindəki Cəlil Məmmədquluzadənin vaxtilə dərs dediyi məktəbə getmişəm. O vaxt nəqliyyat çox az idi, hərdən "polturka" deyilən maşınlar bizi yolda götürəndə çox sevinirdik. Naxçıvanın çox şaxtalı qışı var və indiyə qədər də anlaya bilmirəm ki, o şaxtaya biz necə dözürdük.

Məktəbi bitirdikdən sonra sənədlərimi Azərbaycan Neft və Kimya İnstututuna (AZİ-yə) verdim. O vaxtlar çox adlı-sanlı bir institut idi, amma oranı bitirmek mənə nəsib olmadı. Qəbul imtahanlarını verəndən sonra evdən çoxlu məktublar alirdim. Özüm

də şəhərdə qala bilmirdim, qəbul imtahanları verən zaman axşam yatanda başımı qoyurdum balınca, doyunca ağlayırdım, balıncı islanırdı, sonra çeviriirdim o biri tərəfə, yenə ağlayırdım. Çox dariixirdim... Ananın, atanın bir oğlu olmuşam, ona görə nə mən onlarsız, nə də onlar mənsiz qala bilmirdilər. Evdən xəbər gəldi ki, biz səni göndərməmişik ki, çöl quşu biyaban daşı olasən - geoloq olasən. Sən ya müəllim olmalısan, ya da həkim. Qərəz, qayıtdım kəndə. Klub müdürü işləməyə başladım. Növbəti il Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsinə qəbul oldum. Həm işlədim, həm də oxudum. Sonra 56-ci ildən müəllim işləməyə başladım. 1966-ci ildə məni gözlənilmədən yüksək vəzifəyə - partiya komitəsinin təlimatçısı vəzifəsinə təyin etdilər. O vaxtdan nomenklatura içinde işləyirəm.

- Həyatınızda elə anlar olubmu ki, onları yenidən yaşamaq istərdiniz və yaxud əksinə?

- Həyatimdən kəsib atmali heç nə yoxdur. Həyatımın bütün anları mənim üçün əzizdir. Sevindiyim anlar çox olub. Vəzifə pillələrində demək olar ki, həmişə yüksəlmışəm. Amma onu da deyim ki, heç vaxt vəzifə dalınca düşməmişəm. Vəzifəyə həmişə özləri dəvət ediblər. Amma etiraf edim ki, əksər hallarda ürəyimcə olmayan işlərə göndərsələr də, gedib çalışmışam.

Həyatımın ən ağırlı-acılı günləri anamı itirdiyim vaxt olub. Mən o günləri indi də xatırlayanda əhvalım dəyişir. Anamdan altı il sonra atam vəfat edəndə isə o qədər sarsılmadım. Bəlkə də artıq öyrəşmişdim.

İş proseslərində də çox ağır anlar, anlaşılmaz və qəlbən insana əzab verən məqamlar olub. O günləri heç vaxt bir də yaşamaq istəməzdəm. Mən həmişə gələcəyə nikbin baxmışam. Həmişə Allahan arzu etmişəm ki, bundan sonrakı günləri xeyrə calasın. İnsan xoşbəxtliyi tək özündə görmür. Yaşa dolduqca anlaysırsın ki, insan o zaman rahat olur ki, onun əhatəsindəkilər də xoşbəxtirlər. İnsanların bir-birinə qarşı məhəbbəti çoxdursa, o zaman onlarla bərabər sən də özünü xoşbəxt hiss edirsən. Allahan arzu edirəm ki, ömrümün qalan hissəsini də

bu şəkildə yaşayım.

- Müqəddəs yerləri çox ziyarət etmisiniz. Tanrı ilə üz-üzə qalanda ondan nələri diləyirsiniz?

- Mənim bu yaşa qədər gəlib çıxmışım Allahın töhfəsi və Allahın insana olan bəxşisidir. Kənddə doğulmuş sadə bir adam olmuşam. Qısa haşıyəyə çıxmış, mənim valideynlərimin həyatı o qədər də hamar olmayıb. Anam Vedi rayonunun Çimən kəndindəndir, atam isə Ordubad rayonunun Tivi kəndindəndir. Anam böyük bir ailənin qızı olub. O zaman Andronik gəlib onların kəndlərini yandırıb, anamgil ailəliklə İrana qaçıblar. Sonra oradan Naxçıvana gəliblər. Atamın kəndini də Andronik yandırıb. Onlar da İrana qaçıblar. Anamgilin tayfası çox böyük, varlı bir tayfa olub. Amma Naxçıvanda atamlı evlənəndə bunlardan məhrum idilər. Sonradan onlar öz zəhmətləri ilə imkanlı olublar.

Bacım mendən on üç yaş böyükdür. Doqquz övlad anasıdır, nəvələrinin, nəticələrinin, hətta kötükələrinin sayı-hesabı yoxdur.

Mən özüm beş övlad atasıyam. Yəni Allah çox böyük bir qüvvə sahibidir. Yoxu birdən-birə var edən qüvvədir. Mənim həyatım budur, göz qabağındadır.

Allah evini doqquz dəfə ziyarət etmişəm. Bunlardan dördü Həcc ziyanətidir, beşi ümrə ziyarəti. Allah mənə qismət edib ki, hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyevlə birlikdə Allah evində olmuşam, prezidentlə bərabər Kəbə evinin içərisində namaz qılmışam. Bu mənim həyatımın ən qiymətli günlərindən biridir.

Baxmayaraq ki, sovetlər dövründə ateizm məfkurəsi hökm sürürdü, ancaq mən vəzifəli şəxs olsam da həmişə Allahın yolu ilə getmişəm. Mən bu gün şükür edirəm ki, Tanrı mənə keçdiyim bu həyat yolunu qismət edib.

- Siz uzun müddət icra strukturlarında çalışmışınız, daha sonra isə fəaliyyətinizi millət vəkili kimi davam etdirmisiniz. Üç dəfə eyni ərazidən millət vəkili seçilməyiniz nə ilə bağlıdır?

- Mən Naxçıvanda çalışmışam, həyatımın çox hissəsi orada keçib.

Amma Qəbələdən millət vəkili seçilmişəm. Bu ərazidən ilk dəfə namizədiyyimi irəli sürəndə də mənə bu sualı veriblər: necə oldu ki, siz namizədiyyinizi Qəbələdən irəli sürdünüz? İndiki kimi yadımdadı, mən o sual verənə o zaman dedim ki, mən sizdən incidim. Mənim övladlarımdan biri Naxçıvandan gəlib qəbələli qızı elçi düşəndə mən ona heç bu sualı vermədim (gülür). Yəni bu mahalla qohumluğumuz, tanışlığımız çoxdandır. Oradakı insanların çoxları ilə dostluğum var idi. Ona görə də inanırdım ki, mənə səs verəcəklər.

Deputatlığımın elə ilk günlərindən Qəbələ əhalisi ilə səmərəli əməkdaşlığı başladı. İkinci və üçüncü çağırış parlament seçkilərində isə seçicilərinin güclü təkidi ilə namizədiyyimi verməyə məcbur oldum. Niyyətlərimiz üst-üstə düşdü. Camaatla əl-ələ verib Qəbələni həqiqətən də Azərbaycanın rayonları içərisində nümunəvi bir rayon kimi təqdim etdik. Biz orada başladığımız işlər sürətənən ətraf rayonlara da yayıldı. İstər abadlıq sahəsində, istər iqtisadi quruculuq sahəsində, istərsə də insanların işlə temin olunması baxımdan. Qəbələdə elə bir kənd yoxdur ki, mən oranın problemləri ilə tanış olmayım. Xalqın problemlərinin həlliində Ulu öndərin diqqət və qayğısını daim hiss etmişik. Bu bir həqiqətdir ki, Ümummilli lider Heydər Əliyevin ayağı hara dəyirdi, ora nurlanır, xeyirbərəkəti artırdı. El arasında deyirlər ki, ayağı düşərlidir. Mərhum Prezidentimizin xalqa diqqət və qayğısının ən bariz nümunəsidir ki, o, şəxsən Qəbələyə gəldi, rayonun problemləri ilə dərindən maraqlandı, bize məsləhətlər verdi, işlərimizə köməklik göstərdi, bizim bütün xahişlərimizin yerinə yetirilməsində bir nömrəli köməkçi oldu.

Bir faktı deyim. Qəbələ dağ rayonudur, sellərdən çox ziyan çəkirdi. Hətta bir az şiddetli yağış yağanda bəzi yələrdə camaat ya ağaclarla çıxır, ya dağlara qalxır, ya da məscidə yiğişirdi. Bir dəfə özüm şahidi oldum. Sel Qəbələ şəhərinin bütün küçələrini tutdu. Mən elə oradan Ulu öndərə zəng vurdum. O dedi ki, heç yana getmə, orada ol. Bütün nazirləri Qəbələyə göndərdi və qısa bir müddətə səradan çıxmış su bəndləri bərpa edildi. Ulu öndər elə həmin vaxt göstəriş verdi və Qəbələni seldən qoru-

yan büyük bənd tikdirdi. Ümum-milli lider sel təhlükəsi olan digər rayonlarda da sellərin qarşısını almaq üçün bəndlərin tikilməsinə sərəncam verdi. Ulu öndərin bu böyük işləri bu gün Heydər Əliyev siyasetinin layiqli davamçısı cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilir. Onun Yenikəndə gedən yolda, dağ çayının üstündə qısa müddətə (2 aya) 130 metrlik körpü saldırması Ulu öndərin quruculuq işlərinin davam etməsini sübut etdi. Qeyd edim ki, bu dağ çayı oradan gediş-gelişi olduqca çətinləşdirirdi. Hətta deyilənə görə bir dəfə gəlin gətirəndə maşınlardan birini sel aparmışdı. Sağ olsun Prezident İlham Əliyev, həmin körpünü tikdirib istifadəyə verməklə 10 kəndin əhalisini bu təhlükədən, əzab-əziyyətdən qurtardı. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bütün Azərbaycanda olduğu kimi Qəbələdə də məktəbler tikildi, təmir olundu, yollar salındı, çoxlu mədəniyyət mərkəzləri, parklar inşa edildi. Ulu öndərin dövlətçilik irsinə sədaqət andı içən cənab Prezidentimiz qısa müddətdə Qəbələdə, o cümlədən digər regionlarda iri layihələr həyata keçirməklə Heydər Əliyev mənəvi-siyasi irsinin on layiqli davamçısı kimi bu gün Azərbaycanın çağdaş tarixinin yeni şanlı səhifələrini yazar.

Bunların hamısı insanlarda inam yaradır və bunun nəticəsi olaraq mənim üçün üçüncü dəfə deputat seçilmək çox asan oldu. Əvvəllər Milli Məclisə nə qədər şikayətçilər gəlirdi. İndi onların da sayı xeyli azalıb. Çünkü orada çoxlu iş yerləri açılıb, konserv zavodu, findiq emalı zavodu, kərpic, çinqlı zavodları tikilib, yeni meyvə bağları, üzümlükler salınıb. Hazırda Qəbələdə böyük turizm kompleksləri inşa olunur. Bundan sonra da çoxlu iş yerləri açılacaq. Regionlarımızın dinamik sosial-iqtisadi inkişafı, dövlətimizin qüdretinin artması Ümummilli liderin siyasi kursunun uğurla davam etdirilməsinin nəticəsidir.

- Bu müddət ərzində sizin üçün parlamentdə yaddaqlan ən maraqlı hadisə nə olub?

- Mənim üçün ən yaddaqalan hadisə Ulu öndər Heydər Əliyevin ilk Milli Məclisə gəlişidir. Biz həmin iclasda müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasını qəbul etdik. Bunu xüsusi qeyd etmək istərdim. Ulu öndərin müstəqil Azərbaycan dövlətinin gələcək perspektivləri haqqında etdiyi o parlaq nitq heç zaman yadımdan çıxmır. Çünkü bu bir təkamülün başlangıcı idi. Orada Heydər Əliyev həqiqətən də çox parlaq nitq söylədi. Nitqinde Ulu öndər bu günümüzü də, Azə-

baycanın geleceyini de büyük
uzakgörənliliklə açıqladı.

-Çıxışlarınızın birində siz “mahal” anlayışını tətbiq etməyi təklif etmişiniz.

- Dil dövlət atributlarından biridir. Ona görə də Konstitusiyada qeyd olunub ki, dövlət diliimiz Azərbaycan dilidir. Buna riayət etmək üçün biz gərək bu proseslərin gedişində dili təmizləyək. Ərazi adlarından tutmuş insan adlarını nadək. Biz gərək Azərbaycan adlarını qoruyub saxlayaq. Bu mənada da rayon sözü bizə başqa dildən gölmədir. İndi biz Avropaya integrasiya oluruq. Avropada bu ifadə yalnız rus dilindən tərcümədə var, başqa dillərdə bu söz yoxdur. Bizzət əvvəllər ərazi vahidi mahal, el adlanırdı.

Həssas məsələyə toxundunuz. Bizim himnin mətni də Azərbaycan dilinin qrammatikasına tam uyğun deyil. Eyni zamanda bizim dövlətçiliyin ideya və məramlarını tam əks etdirmir. Burada çoxlu kənar sözlər var. Himnimiz, rəsmi dövlət sənədlərinin yazılışı, ərazi adları - bunlar hamısı Azərbaycan dilinə tam uyğun olmalıdır. Hesab edirəm ki, vaxtı çatmış bu məsələlərə dair müəyyən tədbirlər həyata keçiriləcək və qanunlar qəbul olunacaq.

HƏYAT QANUNLARDAN MÜRƏKKƏBDİR

**Müsahibimiz
millət vəkili,
Ədalət
Partiyasının
sədri,
hüquq elmləri
doktoru İlyas
İsmayılovdur**

70

Ilyas Abbas oğlu İsmayılov 1938-ci il martın 20-də Tovuz şəhərində anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib.

1962-1963-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə bölməsində kiçik elmi işçi, 1963-1966-ci illərdə Lərinqrəd Dövlət Universitetində aspirant, 1966-ci ildən Azərbaycan EA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda baş elmi işçi, 1970-ci ildən Azərbaycan Respublikası prokurorunun köməkçisi, 1972-ci ildən Azərbaycan KP MK-nin təlimatçısı işləyib. 1978-ci ildən Azərbaycan Respublikası prokurorunun müavini, 1985-ci ildən Azərbaycan Respublikasının prokuroru, 1990-ci ildən SSRİ Prokurorluğununda şöbə rəisi, 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə naziri, 1996-1998-ci illərdə Ali Diplomatika Kollcində beynəlxalq hüquq kafedrasının müdürü vəzifələrində çalışıb. Ədalət Partiyasının sədridir.

2006-ci il mayın 13-də 106 sayılı Tovuz-Qazax-Ağstafa seçki dairəsində deputat seçilib. Milli Məclisin İnsan hüquqları daimi komissiyasının üzvüdür. Azərbaycan-Almaniya Federativ Respublikası, Azərbaycan-Amerika Birleşmiş Ştatları, Azərbaycan-İtaliya, Azərbaycan-Latviya, Azərbaycan-Rusiya parlamentlərəsi əlaqələr üzrə işçi qruplarının üzvüdür. Avropa İttifaqı - Azərbaycan parlament əməkdaşlığı komitəsinin üzvüdür.

Hüquq elmləri doktorudur. 10 monoqrafiyanın və broşürün, 100-dən çox elmi-publisistik məqalənin müəllifidir. Evlidir, 2 övladı var.

- İlyas müəllim, gəlin lap əvvəl-dən baslayaqq: necə oldu ki, hüquqsunas olmaq qərarına gəldiniz? Bu, sizin öz arzunuz idi, yoxsa yaxınlarınızın təkidi?

- Atam 30-cu illərdə milisdə işləyib. Mən hələ altı aylıq olanda o, qulluq vəzifəsinin icrası zamanı həlak olub. Heç üzünü görməsəm də, xəyal-larında onu həmişə qanunsevər, ədalətli bir milis işçisi obrazında təsəvvür etmişəm. Çox sevdiyim xalam oğlu da hüquqsunas olub. Ola bilsin, atamlı bağlı xəyallarım, xalam oğluna olan hədsiz rəğbət hissim şüuraltı, qeyri-iradi məni bu istiqamətə yönəldib. Ancaq tam səmimiyyətlə deyirəm ki, mənim gələcək seçimimə bu hallar həllədici təsir göstərməyib. Mən mütləioni sevən bir insan kimi, hüquqsunaslıq ixtisasının mahiyyətini dərk etdiyimdən ona yiyələnmək arzusu ilə yaşamışam. Axı insan cəmiyyətdə qanunların yaradılması və onların tətbiqi ilə bağlı vəzifələr bütün dövrlərdə və xalqlarda ən şərəfli fəaliyyət növü, vəzife sayılıb, elə indi də sayıl-maqdadır. Bu bir həqiqətdir ki, insanlığın daim can atlığı ədalət və azadlıq ideyaları çox hallarda məhz bu peşə sahiblərinin fəaliyyətində reallaşib. Elə mən də məhz bu düşüncələrdən hüquqsunas ixtisasına yiyələnmək qərarına gəldim. Orta məktəbi bitir-

dikdən sonra iki il konkursa düşdüm və üçüncü il - 1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil oldum. 1962-ci ildə isə həmin fakültəni fərqlənmə diplomu ilə başa vurdum. Sonrakı fəaliyyətim isə bəllidir - əvvəlcə akademiyada elmi işçi, sonra da prokurorluq sistemi...

- Siz SSRİ Prokurorluğununda da məsul vəzifələrdə çalışmışınız. İstərdik, bir qədər də Moskvadan Bakıya qayıdışınız barədə danışasınız.

- Mən SSRİ Prokurorluğu kimi nəhəng siyasi bir orqanda islah-əmək düşərgələrində qanunlara əməl edilməsi üzərində nəzarəti həyata keçirən idarədə şöbənin müdürü idim. SSRİ dağıldıqdan sonra mən, elbəttə, Moskvada da, vaxtilə aspiranturada oxuduğum Lərinqrədda - indiki Sankt-Peterburqda da özümə layiqli iş ala bilərdim. Bunun təminatı bir də mənim yaxşı münasibətdə olduğum aspirant yoldaşım A.A.Sobçakın nəinki Sankt-Peterburqun meri olması, həm də o vaxtkı Rusiyada hamı tərəfindən etiraf olunan nüfuzu idi. Mən o vaxtlar SSRİ Prokurorluğunun Rəhbər Kadrların Təkmilləşdirilməsi İnstitutunda professor vəzifəsində dərs də deyirdim. Moskvada prokurorluq və digər sistemlərdə işə düzəlmək, qalib yaşamaq

imkanlarım da geniş idi. Hətta SSRİ Prokurorluğununda işlədiyim vaxtlar mənə Moskvada mənzil də verilmişdi. Bütün bunlara baxmayaraq, vətənimə - Azərbaycana qayıtməq qərarına gəldim. Məni, yəqin ki, vətəndən kənardə yaşayanlar daha yaxşı başa düşərlər. Vətəndən kənardə vətən həsrəti həmişə çox güclü olur. Elə bu hiss də məni Bakıya gətirdi. 1992-ci ilin aprelində isə Azərbaycan Respublikasının Ədliyə naziri təyin olundum və 1995-ci ilin yanvarınadək bu vəzifədə işlədim.

- Bəs partiya yaratmaq qərarınız nə ilə bağlı idi?

- SSRİ-nin çökməsi ilə birpartiyalı sistem də dağıldı. Ölkə xaosa çevrilmək ərəfəsində idi. Məhz belə gərgin, qarmaqarışlıq vaxtlarda baş verəcək hadisələrin, xüsusən siyasi proseslərin sivil yollarla demokratiya çərçivəsində cərəyan etməsinə çox böyük ehtiyac duyulurdu. Axı cəmiyyətin siyasi sisteminin mühüm elementlərindən olan partiyalar, əslində elə siyasi prosesləri nizama salmaq instrumentləridir. Hər bir siyasi partiya vətəndaş cəmiyyəti ilə dövləti birləşdirərək, onların arasında immanaent mövcud olan konfliktlərin aradan qaldırılmasına, yaxud da yumşaldılmasına kömək edir. Digər tərəfdən, demokratik sistemlərdə siyasi partiyalar dövlət orqanlarının fəaliyyətinə ictimai nəzarət funksiyasını həyata keçirərək, hakimiyyətdən suisitifadələrin, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının tapdanmasının qarşısını alırlar. Partiyalar bu işi gündəlik fəaliyyətlərində kütləvi informasiya vasitələrinin köməyi ilə, piket, mitinq, yürüş, nümayiş, parlamentdaxili diskuсиya və müzakirələr vasitəsilə həyata keçirirlər. Beləliklə, siyasi partiyalar özləri birbaşa dövləti idarə etmədən dövlət idarəciliyinə nəzarəti həyata keçirərək, suverenliyin, demokratiya və azadlığın yardımçıları rolunda çıxış edirlər. Ədalət Partiyası da məhz bu deyilən mülahizələrdən meydana gəldi. 1996-ci ildə ADP ilə birləşdik, 2000-ci ildə isə yenidən Ədalət Partiyasını bərpa etdik.

- 2008-ci il prezident seçkiləri ilidir. Prezidentliyə namizədliyinizi irəli sürmək fikriniz varmı?

- Ədalət Partiyası hesab edir ki, öz namızədini irəli sürmək üçün hələ vaxt var. Biz həmişə siyasi reallıqları nəzərə alaraq fəaliyyət göstərmışik. Hesab etmişik ki, siyasi reallıqları nəzərə alma-maq ya utopizmə, ya da avantüraya aparır. Odur ki, vaxtı çatanda siyasi reallıqları nəzərə alaraq, lazımlı olan qərarı verəcəyik.

- Müsahibələrinizin birində demisiniz ki, həyat qanunlardan daha mükəmməldir. Bir millət vəkili kimi, həyatı daha da mükəmməl edəcək hansı qanunların qəbul edilməsini istərdiniz?

- Səhv etmirəmsə, mən “həyat qanunlardan daha mürəkkəbdir” demisəm... Ancaq həyatla qanunların nisbəti məsələsində “mükəmməl” sözünü də işlətmək olar. Bunun üçün qanunlar məhz həyatın tələbindən doğmalı, cəmiyyətin inkişafı və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi üçün mövcud ictimai münasibətlərinizama salmaq məqsədilə yaradılmalıdır. “Həyatdan və həyata!” - bax, bu, qanunvericinin şüarı olmalıdır. Digər tərəfdən, biz qurmaq istədiyimiz hüquqi dövlətin, açıq vətəndaş cəmiyyətinin mahiyyətinə uyğun olaraq, insanların feallığını artırmaq məqsədilə həvəsləndirici normaları qanun yaradıcılığının perspektiv istiqamətlərindən birinə çevirməliyik. Bu baxımdan mənikili vətəndaşlıq haqqında qanunun tezliklə qəbul edilməsini istərdim.

Eyni zamanda, bir dəfə seçicilərim-lə görüşdə iki qadın ağlaya-ağlaya, qucaqlarında da iki körpə uşaqla mənə yaxınlaşdırıllar və bildirdilər ki, həmin körpələr anadangelmə ürək çatışmazlığı ilə dünyaya gəliblər. Onların ürəklərində əməliyyat aparmaq üçün ölkəmizdə işləyən xarici hökimlər 6-8 min dollar məbləğində pul istəyirlər. Onları da kasibçılıqdan bu məbləği ödəmək imkanları yoxdur. Bizim hökimlər isə bu əməliyyatı bacarmırlar. Sonra öyrəndim ki, ölkədə doğulan hər min nəfər uşaqdan 10-u məhz bu xəstəliklə dünyaya gəlir. Ona görə də çox isterdim ki, dövlət bu uşaqlara sahib çıxaraq, onların müalicəsini öz üzərinə götürsün. Bu, həm də sağlamlığın qorunması hüququnun real təminatı olardı. Bu barədə Milli Məclisin rəhbərliyinə “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə edilməsinə dair qanun layihəsi də vermişəm.

- İlyas müəllim, bu il yubileyinizi qeyd edirsiniz. 70 yaşınız tamam olur. Ötən illər ərzində həyatda nələr qazandınız, nələr itirdiniz?

- Əvvəla, Allaha çox şükürler olsun ki, bu yaşa gəlib çatdıq. Hesab edirəm ki, hər bir insanın həyatda təyinatı ləyaqətlə yaşayaraq, özünütəsdiqdən keçir. Buna nail olanların mənəvi qazancı çox böyükdür, deyərdim ki, hədsizdir. İtirilənləri isə hesaba almağa dəyməz.

Oğlu Mətinlə birgə ABŞ senatoru Akkermanla görüşərkən

NATO PARLAMENT ASSAMBLEYASININ 68-ci "ROZE-ROTH" SEMİNARI

Ümummilli lider Heydər Əliyevin bir vaxtlar çox böyük inamla söylədiyi "Azərbaycan dünyaya günəş kimi doğacaq" fikri artıq həyatda öz ifadəsinə tapır. Bunun konkret nümunəsi Azərbaycanın Avropa, eləcə də dünyanın enerji təhlükəsizliyi sistemində son illər oynadığı fəal roludur. Heydər Əliyev ideyaları, siyasi xətti ilə bütün maneələri dəf edərək irəliləyən Azərbaycan bu gün Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə daha müasir formada inkişaf etməkdədir. Son vaxtlar ölkəmizdə keçirilən beynəlxalq tədbirlər, bu tədbirlərin ən yüksək səviyyədə təşkili dediyimiz fikrin təsdiqi olmaqla yanaşı, beynəlxalq ələmin Azərbaycana həddən artıq marağı kimi də qiymətləndirilməlidir.

NATO Parlament Assambleyasının "Xəzər regionunda təhlükəsizlik" mövzusunda Bakıda keçirilən 68-ci "Roze-Roth" seminarının hər bir məqamı Azərbaycanın bu cür beynəlxalq tədbirlərlə bağlı artıq böyük təcrübəyə malik bir dövlət olduğuna dəlalət edir.

Seminarın mövzusunun "Xəzər regionunda təhlükəsizlik" məsələsi olması onu göstərir ki, NATO regiona həddən artıq diqqət yetirir və Xəzər regionunun təhlükəsizliyi onun maraq dairəsindədir. Bu cür münasibət həm də regionun dünya üçün strateji əhəmiyyətindən xəbər verir.

NATO PA-nın 68-ci "Roze-Roth" seminarından əvvəl NATO PA-nın prezidenti Joze Lellonun ölkəmizdə keçirdiyi görüşlərin dairəsi və bu görüşlər zamanı müzakirə olunan məsələlər isə Azərbaycanın NATO-ya və onun ayrı-ayrı strukturlarına ineqrasiyaya böyük önəm verdiyini göstərir. NATO səlahiyyətisinin Prezident İlham Əliyev, Baş nazir Artur Rasizadə, Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov və digər rəsmi şəxslərlə görüşlərində Azərbaycanla NATO arasındakı əlaqələr yüksək qiymətləndirilib, bu münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsinin və əlaqələrə daha yeni və müasir çalarlar gətirilməsinin vacibliyi xüsusi qeyd edilib.

Prezident İlham Əliyev Joze Lello ilə görüşdə Azərbaycanla NATO Parlament Assambleyası arasında əlaqələrin uğurla inkişaf etdiyini, əməkdaşlığımızın daha da genişləndirilməsi baxımından keçirilən müzakirələrin və görüşlərin qarşılıqlı surətdə faydalı olduğunu vurgulayıb.

Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Joze Lello ilə görüşündə Azərbaycanın xarici siyasetində Avroatlantik məkana ineqrasiyanın prioritet sahə olduğunu qeyd edərək ölkəmizin bu sahədəki uğurlarından danışıb.

Ümumiyyətlə, NATO Parlament Assambleyası prezidentinin bütün görüşlərdə səsləndirdiyi fikirlərin məcmusu əsasən bundan ibarətdir ki, Azərbaycan NATO-ya ineqrasiya prosesində çox fəal iştirak edir, Milli Məclisin nümayəndə heyəti onun rəhbərlik etdiyi qurumun işində fəallıq göstərir.

Bütün görüşlərdə ən başlıca müzakirə olunan məsələ neçə illərdir ki, Azərbaycanın üzləşdiyi ən agrılı problem Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqışəsi və onun həlli yolu idi. Müzakirələrdə Ermənistanın işgalçılıq siyaseti, qeyri-konstruktiv mövqeyi, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə əməl etməməsi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏT-in və bu kimi digər nüfuzlu beynəlxalq təş-

Akif NƏSİROV*Milli Məclisin
Mətbuat katibi*

kilatlarının münaqışə ilə bağlı qəbul etdiyi qərar və qətnamələri yerinə yetirməməsi bir daha vurğulandı.

Təbii ki, bu məsələyə NATO Parlament Assambleyasının Bakıda keçirilən 68-ci “Roze-Roth” seminarında da xüsusi diqqət yetirildi. Bu seminar martın 6-da öz işinə başladı. Seminarnda “Xəzər regionunda təhlükəsizlik: Cənubi Qafqaz perspektivləri”, “Xəzər regionunda enerji təhlükəsizliyi”, “Mərkəzi Asiyada təhlükəsizlik: regional kontekstdə”, “Qərblə Mərkəzi Asiya arasında münasibətlər”, “Mərkəzi Asiya və Əfqanistan”, “Mərkəzi Asiyada təhlükəsizlik: milli səviyyələrdəki inkişaf prosesləri” mövzuları, insan hüquq və azadlıqları, demokratianın bölgədə inkişafi və digər bölgə üçün vacib olan məsələlər müzakirə olundu.

Dünyanın 25 ölkəsindən 100-dən çox nümayəndənin, o cümlədən bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların və xarici dövlətlərin Azərbaycanda akkreditə olunmuş səfirlərinin iştirak etdiyi

seminar üç gün davam etdi. Xatırladırıq ki, Bakıda ilk dəfə belə bir seminar 2004-cü ildə keçirilib.

68-ci “Roze-Roth” seminarının ilk gündənə çıxış edən Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin salamlarını və ən xoş arzularını tədbir iştirakçılarına çatdırıdı. Bildirdi ki, bu tədbirlərdə Xəzər və Mərkəzi Asiya regionlarının təhlükəsizliyi problemlərinin əsas müzakirə mövzusu olması onu göstərir ki, Şimali Atlantika Alyansı ilə Xəzər və Mərkəzi Asiya regionu ölkələri arasında qarşılıqlı maraq və iş birliyi getdikcə güclənməkdədir.

Avropa və Avroatlantik məkanının siyasi, təhlükəsizlik, iqtisadi və digər strukturlarına integrasiya etmək Azərbaycanın strateji məqsədidir. Ölkəmiz Şimali Atlantika Alyansının beynəlxalq münasibətlər sistemindəki yerini və nüfuzunu nəzərə alaraq NATO ilə əməkdaşlığı inkişaf etdirməyi xarici siyasetinin üstün istiqamətlərindən biri hesab

edir.

Milli Məclisin sədri onu da bildirdi ki, Azərbaycan NATO-nun müxtəlif struktur və təsisatlarına qoşulmaqla dünyanın kollektiv təhlükəsizlik sisteminə daxil olmaq, öz təhlükəsizliyini beynəlxalq təhlükəsizlik məsələləri ilə uyğunlaşdırmaq imkanı qazanıb.

Sonra Oqtay Əsədov Azərbaycanın nümayəndə heyətinin NATO Parlament Assambleyasındaki müsbət fəaliyyəti, Dağlıq Qarabağ münaqışəsi barədə ətraflı məlumat verdi. Bildirdi ki, bu münaqışə Cənubi Qafqazda bütün bölgənin inkişafı yolunda böyük maneədir, eyni zamanda beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün ciddi qorxu törədir. Çünkü işğal altında olan ərazilərimiz - Dağlıq Qarabağ və onun ətrafindəki 7 rayon müxtəlif terror təşkilatlarının fəaliyyət zonasına çevrilib və bu ərazilər hazırlıda silah və insan alveri, radioaktiv tullantıların basdırılması, narkotik bitkilərin becərilməsi üçün istifadə olunur.

Qeyd edildi ki, Ermənistən

Prezident İlham Əliyevlə NATO PA-nın prezidenti Józé Lellonun görüşü

Milli Məclisin
sədri Oqtay
Əsədov NATO
PA-nın prezidenti
Jozə Lellonu
qəbul edir

münaqişə ilə əlaqədar BMT-nin 4 qətnaməsinə, digər nüfuzlu qurumların qərar və tövsiyələrinə məhəl qoymur, işgalçılıq siyasetini davam etdirir.

Milli Məclisin sədri ölkəmizin Avroatlantik məkana integrasiyasını ləngidən bu münaqişənin qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri, xüsusən də dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığı, ərazi bütövlüyü prinsipi əsasında yaxın vaxtlarda sülh yolu ilə həll olunacağına əminliyini ifadə etdi.

Çıxışının sonunda Oqtay Əsədov müzakirə olunan məsələlərin həllində, regionda və dünyada sülhün bərqərar olmasında parlamentarilərin rolunu yüksək qiymətləndirdiyini diqqətə çatdırı və seminarın işinə uğurlar arzuladı.

Daha sonra çıxış edən NATO PA-nın sədri Jozə Lello bildirdi ki, təşkilatın Cənubi Qafqaz regionuna, xüsusən də Azərbaycana böyük marağın vardır. Artıq ikinci belə seminarıdır ki, Azə-

baycanda keçirilir və bu da dediklərimizin əyani sübutudur.

Seminarın əhəmiyyətindən danışan NATO rəsmisi qeyd etdi ki, tədbirin programı bu regionun bizim üçün nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini aydın şəkildə göstərir. Bu gün Xəzər dənizi ətrafindəki dövlətlərdə, Mərkəzi Asiya, Cənubi Qafqazın digər ölkələrindəki vəziyyət, onların siyasi, iqtisadi inkişafı, stabilliyi bizim üçün olduqca vacibdir. Bu cür tədbirlər bizə bir daha həmin məsələlərə obyektiv baxmağa və onların həlli yollarını tapmağa imkan yaradacaqdır. NATO və onun ayrı-ayrı strukturları Xəzər dənizi ətrafi və Mərkəzi Asiya regionlarında sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunmasında maraqlıdır. Bu tədbirdəki müzakirələr bizə gələcək fəaliyyətimizin prioritetlərini müəyyənləşdirməyə imkan yaradacaqdır.

Daha sonra seminar işini "Xəzər regionunda təhlükəsizlik: Cənubi Qafqazın perspektiv-

ləri", "Xəzər regionunda enerji təhlükəsizliyi" sessiyalarında davam etdirmişdir. Sessiyalarda məruzələr dirlənilmiş və müzakirələr aparılmışdır.

Seminarın ikinci gündə Xəzər və Mərkəzi Asiya regionunda təhlükəsizlik məsələləri müzakirə olundu. Mərkəzi Asiyadan olan nümayəndələr çıxışlarında daha çox Xəzər regionunun təhlükəsizliyindən danışaraq mövcud ziddiyətli məqamlara toxundular. Problemlərin aradan qaldırılması üçün əməkdaşlığın gələcək perspektivləri araşdırıldı. Fikir müxtəlifliyi şəraitində keçən müzakirələr zamanı Mərkəzi Asiya regionunda yerləşən ölkələrin problemləri diqqətə çatdırıldı. Müzakirələrdə Əfqanıstandakı mövcud vəziyyət, qanunsuz narkotik vasitələrin dövriyyəsi ilə mübarizə məsələlərinə də toxunuldu.

Tədbirdə NATO-nun Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya regionu üzrə xüsusi nümayəndəsi Robert Simmons çıxış edərək Bakıda keçirilən bu seminarın

əhəmiyyətini qeyd etdi və müzakirəyə çıxarılan məsələlərin aktuallığından söz açdı. NATO-nun Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya regionunda həyata keçirdiyi program və layihələrdən danışan Robert Simmons ölkəmizin qurumla əməkdaşlığını müsbət qiymətləndirdi, enerji obyektlərinin təhlükəsizliyinin qorunmasında bu qurumun yardımçı ola biləcəyini vurğuladı.

Seminarın üçüncü günü “Mərkəzi Asiyada siyasi İslam”, “Mərkəzi Asiyada İslamçı hərəkatlar”, “Mərkəzi Asiyada inkişaf etməkdə olan demokratiya və insan hüquqları” mövzularında məruzələr dirlənildi, Mərkəzi Asiya regionunda təhlükəsizlik, eləcə də Qərblə Mərkəzi Asiya arasındaki münasibətlər müzakirə olundu.

Məruzələr ətrafindakı çıxışlar zamanı dünyada sülhün, əmin-amanlığın və təhlükəsizliyin, insanlar arasında bərabərliyin təmin olunmasında, eləcə də demokratiyanın inkişafında İslamın rolü, İslam dəyərləri barədə maraqlı fikirlər səsləndi.

Fikir müxtəlifliyi şəraitində

keçən müzakirələr zamanı Xəzər və Mərkəzi Asiya regionunda yerləşən ölkələrin problemləri ayrı-ayrılıqda sadalandı və müqayisəli şəkildə təhlil olundu. Problemlərin həllində, beynəlxalq sabitliyin qorunmasında əməkdaşlığın mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi vurğulandı. Bildirildi ki, NATO-nun aprelin 2-dən 4-dək Buxarestdə keçiriləcək Sammitində əməkdaşlıq məsələləri geniş müzakirə

ediləcəkdir. Növbəti “Roze-Roth” seminarının yeri və vaxtı isə may ayında NATO PA-nın Berlindəki sessiyasında müəyyən olunacaqdır.

Sonda müzakirəyə çıxarılan məsələlərin aktuallığı baxımından Bakıda keçirilən bu seminarın əhəmiyyəti yüksək qiymətləndirildi, tədbirin təşkilinə görə Azərbaycan hökumətinə minnətdarlıq ifadə olundu.

NATO Parlament Assambleyasının “Xəzər regionunda təhlükəsizlik” mövzusunda Bakıda keçirilən 68-ci “Roze-Roth” seminarı

Hətəm Cabbarlı
*Milli Məclis Aparatının
Analitik informasiya
şöbəsinin müdir
müavini, Informasiya-
tədqiqat sektorunun
müdiri*

Ermənistan müstəqilliyinin elə ilk günlərindən milli təhlükəsizlik doktrinasını Rusyanın regiondakı mövcudluğu üzərində qurub və hərbi sahədə Moskva ilə six əməkdaşlıq edir. Bu əməkdaşlıq Kremlin Ermənistana hərbi yardımçıları ilə müşayiət olunur. Bunun ən bariz nümunəsi Rusyanın Yerevana bir milyard dollar dəyərində pulsuz silah verməsi, Ermənistanın ordusunu yerləşdirməsi və bu ölkəni Cənubu Qafqazda yeganə müttəfiqi kimi görməsidir.

Təcrübələr göstərir ki, bütün sahələrdə olduğu kimi, təhlükəsizlik məsələsində də konseptual və praktik olaraq bir dövlətə bağlı qalmaq kiçik dövlətin böyük dövlətdən asılılığını artırır. Belə hallarda kiçik dövlətin milli müstəqillik fəlsəfi anlayışı təhlükə altına düşür. Bunu təhlükəsizlik məsələsində Ermənistan-Rusya münasibətlərində də görmək mümkündür. Belə ki, bu iki ölkə arasındaki münasibətləri iqtisadi, siyasi və hərbi nöqtəyi-nəzərdən təhlil etdikdə Rusyanın mütləq üstünlüyü müstəvisində Ermənistanın vəziyyətini “azad qul” və yaxud mərkəz-əyalət münasibətləri

kimi xarakterizə etmək olar. Açıq-aşkar görürük ki, Moskva Yerevana bərabər-hüquqlu partnyor kimi deyil, özünün vassali kimi baxır. Kremlin yüksək rütbəli məmurlarının Ermənistani “Qafqazdakı forpostumuz” adlandırması dediklərimizi bir daha təsdiq edir.

İki dövlət arasındakı münasibətlərdə Rusyanın mütləq üstünlüyü Ermənistannın Qərbin təhlükəsizlik təşkilatları ilə əməkdaşlığını və diplomatik manevr imkanlarını məhdudlaşdırır. Bu gün region dövlətlərindən olan Gürcüstan və Azərbaycanın NATO başda olmaqla, digər beynəlxalq təhlükəsizlik təşkilat-

lari ilə əməkdaşlığı yüksələn xətlə inkişaf etdiyi halda, Ermənistən adı çəkilən təşkilatlarla əməkdaşlıq can atsa da, arxasında Rusyanın nəfəsini hiss etməkdədir. Ermənistən Rusiya ilə “azad qul” və yaxud əyalət-mərkəz münasibətlərinin ağır təsirini Gürcüstan və Azərbaycan NATO-ya üzv olduqdan sonra daha ciddi şəkildə hiss edəcəkdir.

NATO isə Cənubi Qafqaz regionuna addım-addım yaxınlaşmaqdadır. Hələ 1990-ci ilin ortalarından etibarən NATO postsovet məkanına, xüsusilə də Baltikyanı ölkələrə və Cənubi Qafqaz regionuna “genişlənmə sahəsi” kimi baxır. Ancaq Rusiyanın ciddi reaksiya verəcəyini bildiyi üçün görüşlərini açıq şəkildə ifadə etməyib, müxtalif təhlükəsizlik layihələri çərçivəsində kiçik, ancaq inamlı addımlarla regionda yerləşməyə çalışır. Son illər isə bu rəsmi və ya qeyri-rəsmi bəyanatlarla müşayiət olunur. Belə ki, NATO-nun Baş katibi Lord Corc Robertsonun 2003-cü il 14-16 may tarixində region dövlətlərinə səfəri zamanı “açıq qapı” siyasetini davam edəcəklərini bildirməsini, NATO-nun region ölkələri üzrə koordinatoru Romuldas Rajuksun 2004-cü il 28 iyun tarixində NATO-nun İstanbul Zirvə toplantısında Cənubi Qafqaz və ümumilikdə Qafqazın coğrafi olaraq NATO-nun genişlənmə strategiyasında prioritet məsələlərdən olduğunu ifadə etməsini təşkilatın Qafqaza doğru genişlənməsi kimi dəyərləndirmək mümkündür.

Cənubi Qafqaza NATO-nun marağını üç mühüm amillə izah etmək olar:

-SSRİ-nin 1991-ci ilin dekabrında dağılması nəticəsində regional təhlükəsizlik məsələlərində yaşanan boşluq və region dövlətlərin bu barədə Qərblə əməkdaşlıq imkanlarının ortaya çıxmazı;

-1990-ci illərdən sonra Xəzər

hövzəsi enerji resurslarının çıxarılması və Avropa enerji ehtiyacının bir qismini ödəyəcək miqdarda olması;

-regional və beynəlxalq terrorizmle mübarizə.

NATO Cənubi Qafqazda yerləşməyə çalışarkən, yuxarıda sadalanan amillərdən daha çox regional təhlükəsizlik və beynəlxalq terrorizm mübarizəsini ön plana çıxarıır. Məlum 11 sentyabr terror aktından sonra isə terrorizm problemini daha çox vurgulayır.

Cənubi Qafqaz dövlətlərinin Şimali Atlantika İttifaqı ilə münasibətləri isə bir-birindən fərqlidir. Birinci növbədə Azərbaycanın bu məsələ ilə bağlı mövqeyini qisaca olaraq qeyd edək ki, Bakı regional güc mərkəzlərinə (Rusiya, İran) qarşı tarazlıq siyaseti yürüdərək, NATO ilə münasibətlərini dərinləşdirməyə çalışır. Bu tarazlığı gözləmək mövqeyi Azərbaycana xarici siyaset və təhlükəsizlik məsələlərində manevr etmək imkanları verir.

Azərbaycandan fərqli olaraq, manevr imkanları tükənən Gürcüstan NATO-ya daha açıq və qətiyyətlə integrasiya siyasəti yürüdür. Rəsmi Tbilisi 1990-ci illərin ikinci yarısından etibarən, Rusiya ilə ciddi problemlər yaşadıqdan sonra təhlükəsizlik məsələlərində NATO ilə münasibətlərə tam üstünlük verir və 2002-ci il Praqa Zirvə toplantısında bu təşkilata üzv olmaq niyyətini rəsmi olaraq bildirir. 2003-cü ildə Saakaşvilinin iqtidara gəlməsindən sonra Gürcüstan-Rusiya münasibətləri getdikcə gərginləşir.

Ermənistən isə müstəqillik qazandıqdan sonra təhlükəsizliyinin qorunması məsələlərində bütün strategiyasını Rusiya istiqamətində qurur. Bu, Ermənistən hökumətinin xarici siyaset kursunda, xüsusilə də təhlükəsizlik siyasetində manevr etmək imkanlarını olduqca məhdudlaşdırır. Bu vəziyyət təbii ki, Cənubi Qafqaza siyasi, iqtisadi və hərbi cəhətdən nəzarət etmək uğrunda geosiyasi mübarizə apa-

ran Qərbi və Amerikanı razı sala bilməz. Ermənistani Rusyanın təsir dairəsindən uzaqlaşdırmaq üçün onlar ilk olaraq bu ölkəni NATO-nun həyata keçirdiyi regional layihələrə cəlb etməyə çalışırlar.

Ermənistan hökuməti isə NATO ilə münasibətlərinə əhəmiyyət versə də, Rusiya faktını hər zaman nəzərə alaraq NATO ilə ikitərəfli əməkdaşlığın imkanlarından tam şəkildə istifadə edə bilmir. Belə ki, NATO-Ermənistən münasibətlərinə dair prezident Robert Koçaryanın “Ermənistən NATO-ya üzv olmaq istəmir”, Müdafiə naziri Serj Sərkisyanın “Ermənistən NATO-ya üzv olmaq fikri yoxdur. Bu, ölkənin geostrateji mənafeyinə uyğun deyildir” və Xarici İşlər naziri Vardan Oskanyanın “Ermənistən NATO-ya üzv olmağa, NATO da Ermənistəni qəbul etməyə hazır deyil” kimi bəyanat vermələri yuxarıda qeyd edilən fikirləri təsdiqləyir.

Bu bəyanatları dəyərləndirən mütəxəssislərin fikrincə Ermənistən NATO ilə münasibətlərini birbaşa deyil, Rusiya üzərindən qurmağa çalışır. Çox keçmiş bu iddialara cavab olaraq Oskanyan “Ermənistən heç bir zaman NATO və Rusiya arasında tərəf

tutmaq məcburiyyətində qalmadığını bildirir.

Ermənistənin bu cür bəyanatlar verməsinə baxmayaraq, NATO hər zaman bu ölkə ilə əməkdaşlığa əhəmiyyət verir. Bunun səbəbi isə gələcəkdə Azərbaycanla Gürcüstanın NATO-ya üzv olduqdan sonra təhlükəsizlik baxımından Cənubi Qafqazın ikiyə bölünməsi və Ermənistənin tamamilə Rusyanın nəzarətinə keçməsi əndişəsidir. Qeyd edək ki, Ermənistən 1994-cü ildən etibarən NATO-nun Sühl Naminə Əməkdaşlıq Programında iştirak edir. NATO bu əməkdaşlıq layihələrində daha çox hərbi təlim, yüksək texnologiyaların tətbiq edilməsi, ingilis dilinin öyrədilməsi, fövqəladə hallarda mülki əməliyyatların planlaşdırılması məsələlərinə əhəmiyyət verir. 2003-cü ilin iyun ayında Ermənistəndə ilk dəfə olaraq Sühl Naminə Əməkdaşlıq Programı çərçivəsində hərbi təlim təşkil olunur. Təlimdə 19 ölkədən 400 hərbçi və Rusiya ordusundan bir qrup nümayəndə iştirak edir. Eyni zamanda Türkiyə və Ermənistən ordusu nümayəndələrinin bir araya gəlməsi NATO rəsmiləri tərəfindən təqdirlə qarşılığınır. Bundan 3 il sonra Ermənistən

2006-cı il 12-25 may tarixində Almaniya və Bosniyada NATO-nun təşkil etdiyi ‘Cooperative Best Effort 2006’ və Sühl Naminə Əməkdaşlıq Programı çərçivəsində 13 sentyabr 2006-cı ildə Gürcüstanda keçirilən rabitə programlarının idarə edilməsi ilə bağlı “e-PRİME” təlimlərində iştirak edir. Sühl Naminə Əməkdaşlıq Programı çərçivəsində 12-28 iyul 2006-cı il tarixində Ermənistəndə 12 ölkədən 250 nümayəndənin iştirak etdiyi “Xilasedici-2006” təlimi həyata keçirilir. Ermənistən və NATO arasında əməkdaşlıq programı çərçivəsində 1995-ci ildə 25, 2004-cü ildə isə 115 layihənin həyata keçirildiyini də nəzərə alsaq, 2000-ci illərin əvvəllerindən etibarən ikitərəfli münasibətlərin daha da inkişaf etdiyini söyləmək mümkündür.

Bu cür təlim layihələrindən başqa, Ermənistən 2004-cü ildən etibarən beynəlxalq sühl qoruma hərbi əməliyyatlarında iştirak edir. 30 nəfərlik erməni dəstəsi Yunanistan ordusunun komandanlığına tabe olaraq Kosovoda, 45 nəfərlik dəstə isə İraqda xidmət etməkdədir. NATO ilə əməkdaşlıq çərçivəsində erməni əsgərlərinə İngiltərə və ABŞ tərəfindən maliyyələşdirilən programlarda ingilis dili tədris edilir, son model rabitə vasitələrinin istifadəsi öyrədilir.

Ermənistən Müdafiə Nazirliyinin öz zabitlərinin Sühl Naminə Əməkdaşlıq Programı çərçivəsində NATO hərbi məktəb və akademiyalarında təhsil almaları üçün müraciətini Alyans qəbul edərək bunu ikili münasibətlərdə irəliyə doğru atılmış bir addım kimi deyirləndirir. Ermənistən yüksək rütbeli bir zabiti 1998-ci ildən etibarən NATO ilə əməkdaşlığı əlaqələndirir. Eyni zamanda Ermənistən Benelüks ölkələrindəki səfirini NATO qərargahında səfir olaraq təyin etsə də, sonradan (2004-cü ildə) Brüsselə bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün diplomatik missi-

NATO-nun
əməkdaşlıq
programı
çərçivəsində
tədbir

ya göndərir.

Göründüyü kimi, 2000-ci ilin əvvəllərindən etibarən, Ermənistən NATO ilə əməkdaşlığı üstünlük verib. Bununla Ermənistən:

- xarici siyaset və təhlükəsizlik məsələlərində NATO ilə dialogu davam etdirmək;
- “müqayisədiləbilən” və “ortaq xüsusiyyətlərə” malik ordu qurmaq;
- NATO-nun digər əməliyyat və layihələrində iştirak etmək istəmişdir.

Birinci məsələnin həyata keçirilməsi istiqamətində Ermənistən prezidenti Koçaryan Brüssel və NATO Baş katibi isə Yerevana səfər etmiş, Müdafiə nazirləri və Xarici İşlər nazirləri NATO rəhbərliyi ilə dəfələrlə görüşmüş və qarşılıqlı inamin formalaşmasına çalışmışlar.

İkinci məsələ çərçivəsində Ermənistən “müqayisədiləbilən” və “ortaq xüsusiyyətlərə malik orduqurma” çalışmalarını Hadisələrin Planlaşdırılması və Analizi Proqramına (Planning and Review Process-PARP) uyğun olaraq həyata keçirməyə cəhd etmişdir.

Üçüncü məsələ baxımından Ermənistən “Cooperative Best Effort 2003” və “Rəqəmli İpek Yolu” proqramlarında iştirak etmiş, NATO-ya üzv olan dövlətlərin əsgərlərinin olduğu ölkələrdə onların hüquqi statusuna aydınlıq gətirən “Partnership for Peace (PfP) Status of Forces Agreements” (SOFA) müqaviləsini imzalamış və 2002-ci ildə NATO Parlament Assambleyasına müşahidəçi statusu ilə üzv olmuşdur.

Ermənistən Rusiya ilə ciddi hərbi əməkdaşlığına baxmaya-raq, əsasən, NATO-nun təşəbbüsü ilə bu ölkə 2005-ci ilin dekabrında Fərdi Əməkdaşlıq Planı (Individual Partnership Action Plan-IPAP) haqqında müqavilə imzalayıb. Sənəd Oskanyan tərəfindən NATO-ya təqdim edildikdən sonra, 2006-

cı ilin 16 iyununda müzakirəyə çıxarılb. Bu sənədin imzalanması ilə Ermənistən təhlükəsizlik sistemini XXI əsrin standartlarına uyğunlaşdırmaq, NATO ilə hüquqi əməkdaşlığı genişləndirmək, Ermənistən hərbi doktrinasının hazırlanmasına və büdcənin planlaşdırılmasına kömək etmək nəzərdə tutulub.

Ermənistəni NATO ilə əməkdaşlığa sövq edən digər bir səbəb də Dağlıq Qarabağ problemi haqqında təşkilat rəsmilərinin müxtəlif səpkili bəyanatlar verməsidir. Bəzi rəsmilər bu problemlə maraqlanmadıqlarını, bəziləri də bu problemin onların maraq dairəsində olduğunu bildiriblər. Ermənistən eyni zamanda, Azərbaycanın NATO ilə münasibətlərindən narahatdır. Ermənistəna görə, NATO ilə münasibətlərini inkişaf etdirən və hətta təşkilata gələcəkdə üzv ola biləcək Azərbaycan siyasi və hərbi cəhətdən Ermənistəndən güclü mövqeyə yüksələ bilər. Region ölkələrindən NATO-ya üzvolma ehtimalı ən yüksək olan ölkə Gürcüstan və Azərbaycandır. Ancaq NATO Azərbaycanın üzv qəbul edilməsindən sonra regional tarazlığın pozulacağıını nəzərə alaraq onu üzvlüyə qəbul etməzsə və bunun üçün Ermənistən Rusiyadan asılılığının azalması kimi uzun zaman tələb edən bir hadisənin həyata keçməsini gözləyərsə, Azərbaycan təhlükəsizlik baxımından başqa istiqamətdə müttəfiq axtarmaq məcburiyyətində qala bilər.

Ermənistənla əməkdaşlıq məsələlərində daha aktiv siyaset yürüdən NATO onun dəstəyinə ehtiyacı olduğu zamanlarda istədiyi cavabı almayıb. İranın nüvə silahı əldə etməsinə görə ABŞ-la Tehran arasında böhran yaşandığı zaman, NATO əsgərlərinin Ermənistanda yerləşdirilməsi ehtimalı müzakirə edilərkən Müdafiə naziri Sərkisyan verdiyi bəyanatda bunun “nəzəri olaraq belə gerçəkləşməsinin müm-

kün olmayacağını” bildirir.

Son zamanlar mətbuatda Ermənistən ordusunda islahatlar ehtiyacın yaranması barədə xəbərlər dərc edilməkdədir. Bu ərəfədə Ermənistən-NATO münasibətlərində yaxınlaşma hiss olunur. Belə ki, 5-7 fevral 2007-ci ildə Ermənistanda Corc Marşal Fondunun dəstəyi ilə Ermənistən ordusunda islahatlar barədə keçirilən seminarda ölkənin NATO-ya üzvlüyünün də müzakirə ediləcəyi haqqında xəbərlər yayıldıqdan və bununla bağlı bəzi spekulativ şərhər verildikdən sonra ABŞ, Almaniya səfirlikləri və erməni rəsmiləri tələsik şəkildə bu informasiyanı təkzib edirlər. Ümumi mənzərəyə nəzər saldıqda isə, sanki Ermənistən NATO ilə münasibətlərində Rusyanın verəcəyi reaksiyadan “qorxur”. Təbii ki, Ermənistəndəki heç bir siyasi güc Rusyanın ölkədəki varlığını nəzərə almadan NATO ilə münasibətləri ön plana çıxarmaq cəsarətini göstərməyəcəkdir.

KOSOVA

Faiq Əkbərov

Milli Məclis Aparatının
Analitik informasiya
şöbəsinin böyük məsləhətçisi

Kosovo Serbiyanın cənubunda Albaniya, Makedoniya və Çernoqoriya ilə həmsərhəd bölgədə yerləşir. Ərazisi 10,9 min kv. km, əhalisi 2,2 milyon nəfərdir. Əhalisinin 90 %-ni albanlar, təxminən 5 %-ni serblər (şimalda Mitrovitsa bölgəsi), qalanını isə türklər, boşnaklar və digər xalqlar təşkil edir. Öz növbəsində alban əhalisinin təxminən 95 %-i müsəlman, qalanı isə xristian katoliklərdir.

ARZUOLUNMAZ PRESEDENT, YOXSA UNİKAL HAL?

Dünyadaki münaqişə ocaqlarının hər birinin özünə-məxsus spesifik xüsusiyyətləri var. Bu baxımdan Avropanın ən mürəkkəb münaqişə ocaqlarından sayılan və beynəlxalq münasibətlərə yeni siyasi çalar qatan Kosovo yeni tarixi dönəminə qədəm qoydu. Son doqquz ildə beynəlxalq idarəcilik altında olan, formal şəkildə isə Serbiyanın ərazisi sayılan Kosovo 2008-ci il fevralın 17-də mürəkkəb şəraitə rəğmən dövlət müstəqilliyini elan etdi.

Regionun tarixi

Bölgənin strateji əhəmiyyəti zaman-zaman imperiyaların diqqətini cəlb edib. XI əsrde Bizans dövlətinin zəifləməsindən istifadə edən Serb knyazlığı Kosovoya nəzarəti ələ keçirir. 1389-cu ildə Osmanlı sultani I Murad Kosovo çölündə serb knyazı Lazarın qoşunlarını darmadağın edərək bölgəni öz torpaqlarına qatır. Bütün Balkanları ələ keçirən Osmanlı etnik özəllikləri nəzərə alaraq bu torpaqlarda nisbi muxtar idarəcilik tətbiq edir. Osmanlı sultanlığı Kosovoya da mərkəzi Priştina olmaqla muxtar vilayət statusu verir.

Regionun Osmanlının nəzarətinə keçməsindən sonra vaxtılı serblər tərəfindən sixışdırılan albanlar Kosovoda geniş şəkildə yerləşməyə başlayır və əksəriyyəti müsəlmanlıq qəbul edir. Osmanlı imperiyasının Balkanlarda hökmranlığı artıq XIX əsrin ikinci yarısından sürətlə zəifləməyə başlayır. Osmanlının 1912-ci ilin Balkan savaşında uduzması ilə bu ərazilər türklərin nəzarətindən tamamilə çıxır.

Həmin il müstəqil Albaniya dövləti yaransa da, alban xalqı birləşə bilmir. London Sülh Konfransında (1913) Rusiyanın fəal səyləri ilə Kosovo Serbiya krallığına verilir. Beləcə Kosovo əvvəlcə Serb-Sloven-Xorvat Krallığının, 1929-cu ildən isə Yuqoslaviya Krallığının tərkibinə qatılır.

İkinci Dünya müharibəsində Yuqoslaviya faşist Almaniyası tərəfindən işğal olunur. İtaliya da Albaniyani tutur və Hitler Kosovo bölgəsinin idarəciliyini də Mussoliniyə həvalə edir. Kosovo albanları serb monarxiyasında çəkdikləri məhrumiyətlərə cavab olaraq İtaliya idarəciliyini dəstəkləmək yolunu tuturlar. Bunun əvəzində Albaniya və Kosovoya vahid dövlətdə birləşməsi vədi verilir. Lakin bu vədin yerinə yetirilməməsi, 1943-cü ildən isə Almanıyanın

Şərq cəbhəsində (SSRİ ilə müharibədə) məğlubiyyətlərə uğraması Kosovo albanlarını da anti-faşist hərəkata qoşulmağa sövq edir. Marşal Broz Titonun rəhbərliyi altında qurulan yeni, kommunistyönümlü Yuqoslaviyada Kosovoya Serbiya tərkibində nisbi muxtar vilayət statusu verilir. 50-ci illərdə Kosovo albanlarının geniş muxtariyyət tələbli çıxışları isə silah gücünə yatırılır. Bu arada Albaniyada kommunist Ənvər Xoca hakimiyyətdə idi və o, yaxın münasibətdə olduğu Titodan Kosovonun muxtariyyətini artırmağı xahiş edir. Tito isə onun istəyini 1968-ci ildə, kosovolu albanların növbəti kütłəvi çıxışlarından sonra nəzərə alır. Yuqoslaviya konstitusiyasına Kosovo ilə bağlı xüsusi maddə əlavə olunur və bölgəyə Serbiya tərkibində olmaqla federal hakimiyyətə

Münaqışının
yaratdığı
dağıntılar

bağlı geniş muxtariyyət verilir. 1974-cü ildə yeni federal konstitusianın qəbul edilməsələ Kosovo'nun statusu daha da möhkəmlənir və digər federal subyektlərin statusuna yaxın özünüidarə əldə edir. Artıq Kosovonun konstitusiyası, parlamenti, polis qüvvələri, möhkəməsi vardı.

Silahlı toqquşmaların başlanması

Tarixən müstəqilliyə can atan kosovoluların 1981-ci ildəki çıxışları da silah gücünə yatırılır. Bölgədə gərginlik müvəqqəti səngisə də, 1987-ci ilin dekabrında Serbiyada kommunistlərin

lideri və qatı şovinist Slobodan Milošević hakimiyyətə gələndən sonra vəziyyət yenidən gərginləşir. Milošević 1989-cu ilin əvvəllərində konstitusiyani dəyişdirərək Kosovo'nun muxtariyyətini ləğv edir və onu Serbiyanın adı bir vilayətinə çevirir. Bu addım Kosovo albanlarının separatçılıq hərəkatını daha da alovlaşdırır. 1989-cu ilin dekabrında İbrahim Ruqovanın (1992-ci ildə Kosovo'nun ilk prezidenti oldu) liderliyi ilə Kosovo Demokratik Liqası qurulur. 1990-ci ilin iyulunda Kosovo Məclisi bölgənin "Yuqoslaviya Federasiyası tərkibində bərabərhüquqlu subyekt

olaraq" müstəqilliyini elan edir. Milošević bölgəyə təcavüzü da-ha da artırır və münaqışə silahlı toqquşmalara keçir. Sentyabrda Kosovo albanları "Kosovo Respublikası"nın konstitusiyasını qəbul edib müstəqil dövlət qurumlarını yaradırlar. Serbiya parlamenti isə bu qərarı ləğv edərək bölgəyə yeni hərbi qüvvələr yeridir. 1991-1992-ci illərdə Yuqoslaviya Federasiyası dağılır. Sloveniya, Xorvatiya, Makedoniya və Bosniya-Herzegovinanın müstəqilliyini elan etməsilə bölgədə 1995-ci ildək sürən mühəribə başlayır. 1995-ci ildə ABŞ və Qərbi Avropa dö-

Serb əsgərləri yandırıqları
Kosovo qəsəbəsinə tamaşa edirlər

lətlərinin təzyiqi ilə Deyton anlaşmasına imza atan, habelə Xorvatiyadakı serb separatizminin məğlubiyyəti ilə barışmali olan Miloşeviç bütün diqqətini Kosovaya yönəldir.

Münaqışənin yenidən alovlanması

1998-ci ilin fevralında Kosovo münaqışəsi yenidən alovlanır. Bölgəyə yeridilən Serbiya hərbi qüvvələri ilə Kosovo Azadlıq Ordusu arasında gedən döyüşlərdə yüz minlərlə alban didərgin düşür. Həmin il BMT Təhlükəsizlik Şurası qəbul etdiyi üç qətnamədə (31 mart, 23 sentyabr, 24 oktyabr) Kosovoda baş verənlərdən dərin narahatlıq keçirdiyini bildirərək serblərin hədsiz güc istifadəsini hər dəfə pisləyir. TŞ Kosovodakı vəziyyətin regiondakı sülh və təhlükəsizlik üçün ciddi problemə çəvrildiyini ifadə edərək bütün tərəfləri humanitar fəlakətin qarşısını almaq üçün dərhal hərbi əməliyyatları dayandırmağa çağırır. Lakin regionda vəziyyət getdikcə gərginləşir. 1999-cu ilin əvvəlində vəziyyət böhran həddə catır, Kosovo alban əhaliyə qarşı faktiki etnik təmizləmə həyata keçirilir. Həmin il

mayın 14-də BMT-nin qəbul etdiyi 1239 sayılı qətnamədə yaranan vəziyyətdən dərin narahatlıq hissi keçirildiyi bir daha ifadə olunur, Yuqoslaviya İttifaq Respublikasının rəhbərləri tərəfindən alban azlığına qarşı həyata keçirilən zor tədbirlərinin və repressiyaların dayandırılması tələb edilir. Beynəlxalq təzyiq altında Qərbin və Rusyanın iştirakı ilə münaqışə edən tərəflər Parisdə (Rambuyedə) danışıqlara başlayırlar. Nizamlama layihəsinə görə, serb qüvvələri Kosovodan çıxmala, alban qaçqınlar geri qayıtmalı, bölgəyə beynəlxalq təhlükəsizlik qüvvələri yeridilməli və status müzakirəleri başlanmalıdır idi. Ancaq S.Miloşeviç bu planı qəbul etmir və Kosovoda hərbi əməliyyatları daha da intensivləşdirir. 1999-cu il martın 24-də NATO öz tərəfində ilk dəfə olaraq humanitar fəlakəti dayandırmaq üçün hərbi əməliyyatlara başlayır. Nəticədə Serbiya qoşunları Kosovodan çıxmağa və iyunun 9-da isə Miloşeviç Rambuye anlaşmasını imzalamığa məcbur olur. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnaməsilə bölgəyə NATO-nun kurasiyası altında beynəlxalq qüvvələr (KFOR) yeridilir. Kosovo rəsmi olaraq Serbiyanın ərazisi kimi təsbit edilsə də, bölgədə mülki idarəçilik BMT-yə verilir.

Tərəflər arasında sonrakı danışıqlar Kosovonun müstəqillik, Serbiyanın isə geniş muxtarıyyət üzərində israr etməsi nəticəsində uğursuzluğa düşür olur. 2006-cı ilin martında BMT baş katibinin xüsusi nümayəndəsi, Finlandiyanın keçmiş prezidenti Marti Ahtisaarinin rəhbərliyi altında hazırlanmış nizamlama layihəsi Kosovo müstəqilliyyət bərabər özünüidarə hüququ verir. Layihəyə görə bölgədəki beynəlxalq idarəçilik BMT-dən Avropa Birliyinə keçməli və Kosovo tədricən müstəqillik əldə edərək Avropa Birliyinə üzv olmalıdır.

Müstəqilliyin gətirdiyi problemlər

Və nəhayət 2008-ci ilin fevralında ABŞ və əksər Aİ ölkələrinin patronajlığı ilə Kosovo parlamenti birtərəfli olaraq müstəqilliyini elan edir. Bu beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən təəccübə qarşılanması da, onun gətirəcəyi fəsadlar gündəmin əsas müzakirə mövzularından biridir.

Məsələyə münasibət bildirən əksər təhlilçilər Kosovoda yeni regional-etnik “bomba”的n partlamaq üzrə olduğunu bildirirlər. Onların fikrincə, müstəqilliyin tanınması dünyanın siyasi xəritəsini dəyişə bilər.

Bəzi analitiklər Kosovonun müstəqilliyini tanımaqla məsuliyyəti üzərinə götürən Aİ-nin Serbiyanın bir dövlət olaraq milli, dini, mədəni identikliyini tapdaladığını, müəyyən siyasi “kapriz”ləri üçün beynəlxalq sülh və sabitliyi qurban verdiyini bildi-

rirlər.

Digərlərinin fikrincə Serbiyanın bu itki ilə barişması üçün zaman tələb olunur. Aİ-yə üyz olmaq perspektivi, iqtisadi və humanitar yardımalar “ərazi acısı”nı zamanla rəsmi Belqrada unutdurub ilər. Avropalı siyasetçilər arasında bunun əksini düşünənlər də var. Miloşeviçdən sonra hakimiyyət başına gələn demokratların Aİ-nin Kosovo ilə bağlı mövqeyinin dəyişəcəyinə ümidişlərinin puça çıxması Serbiyada ekstremist millətçilərin hakimiyyətə gəlməsinə yol açır. Serbiyada keçirilən president seçkilərində liberal Boris Tadiçin qələbə qazanması üçün Kosovonun müstəqilliyinin elan edilməsini təxirə salan Qərb rəsmiləri bununla Serbiyanın yeni demokratik rəhbərliyini fakt qarşısında qoydular.

Bundan sonra Serbiyanın ne cür davranışacağı da müzakirə

mövzusudur. Əgər millətçi baş nazir Koştunitsa Kosovonun müstəqilliyini tanıyan dövlətlərə qarşı daha radikal tədbirlərin həyata keçirilməsi tərəfdarındır, liberal prezident Tadiç yaranmış vəziyyətdə ehtiyatlı davranış mağaya üstünlük verir.

Kosovonun müstəqilliyinin birtərəfli qaydada elan edilməsi Avropa Birliyi ölkələri arasında da siyasi fikir ayrınlıqlarına səbəb olub. Kosovonun müstəqilliyinin gətirə biləcəyi fəsadlardan çəkinən Kipr, İspaniya, Yunnanistan, Rumınıya, Bolqarıstan kimi dövlətlər tanınmanın əleyhinə olduqlarından məsələ ilə bağlı çağrılmış Aİ Xarici İşlər Nazirləri Şurasında Kosovo məsələsində hər bir dövlətin müstəqil qərar verməsi haqda razılaşdırılıb.

Serbiyanın suverenliyinin müdafiəçisi rolunda çıxış edən Rusiya rəsmiləri əyalətin müstəqilliyinin tanınmasının beynəlxalq hüquq normalarına zidd olduğunu, BMT Nizamnaməsinin, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1244 sayılı qətnaməsini, ATƏT-in Helsinki Yekun Aktinin prinsiplərini pozduğunu bildirsələr də, müstəqilliyi tanıyan dövlətlər tamamilə fərqli düşünürələr. Beynəlxalq təhlilçilər bir faktı qeyd edirlər ki, maraqları çörçivəsində beynəlxalq hüququ heç də hər zaman rəhbər tutmayan Rusiya Kosovo məsələsində beynəlxalq hüququn müdafiəçisi rolunda çıxış edir və məsələyə yanaşmada hüquqi cəhətdən güclü mövqe tutur. BMT Təhlükəsizlik Şurasının Kosovo ilə bağlı qəbul etdiyi 1244 sayılı qətnamənin müddəalarının Rusiya və müstəqilliyin tərəfdarları tərəfindən müxtəlif cür təfsir edilməsi beynəlxalq normaların hər iki tərəf üçün önem daşımadığını, yalnız siyasi məqsədə çatmaşa vasitə kimi qiymətləndirdiyini nümayiş etdirir. Kosovonun müstəqilliyinin tanınmasını beynəlxalq hüququn ümumtanılmış prinsiplərinin geosiyasi maraqla-

Kosovadakı
sülməramlılar

ra qurban verilməsi kimi dəyərləndirmək olar. Söz yox ki, burada BMT-nin universal qurum olaraq nüfuzu da növbəti dəfə sual altına düşür.

Bir sıra beynəlxalq ekspertlərin fikrincə, Serbiyanın ərazi bütövlüyünü qorumaqla Kosovo albanlarının hüquqlarını tam təmin edən bir sistem formallaşdırmaq mümkün idi. Onlar qeyd edirlər ki, xalqların hüquqlarını qorumaq mümkün olduğu halda dövlətin ərazi bütövlüyünün pozulması beynəlxalq hüququn ümumqəbulədilmiş norma və prinsiplərinə ziddir.

Digər vacib məsələ Kosovo-da yaşayan yüz iyirmi min serbin taleyi ilə bağlıdır. Serb tehlilçiləri bildirirlər ki, yeni müstəqil dövlət həmin serbləri öz vətənlərində bir növ “azlığın azlığına” çevirib və daha zəif bir dövlətin aşuşuna atıb. Onların təhlükəsizliyinin necə təmin ediləcəyi də hələlik bəlli deyil.

President “riçaq”larından istifadə

Kosovo məsələsinin gündəmin əsas müzakirə mövzusuna çevrilməsində həllədici rolü şübhəsiz Balkanlarda mövqeyinin zəifləməsindən ciddi narahatçılıq keçirən Rusiya oynayır. Rusiya prezidenti Vladimir Putinin Kosovo münaqişəsinin tənzimlənməsinin digər münaqişələr üçün president olacağını söylədiyi gündən məsələ ətrafinda ajotaj durmadan artmaqdadır. President “riçaq”ından kimə qarşı istifadə ediləcəyinin müzakirəsi davam edir. Siyasi müşahidəçilər rəsmi Kremlin Serbiyaya siyasi dəstəyinin yalnız dini, etnik yaxınlıqla bağlamağın absurd olduğunu, Rusyanın bu məsələdə canfəşanlığının bir sıra geosiyasi amillərdən qaynaqlandığını qeyd edirlər:

• Rusiya yeni şəraitdən postsovət məkanındakı geosiyasi

problemlərini həll etmək üçün yaranacaq. O, Gürcüstana və Moldovaya, ehtiyac yaranacağı halda Azərbaycana qarşı Kosovo presidentindən spekulasiya etməklə müəyyən siyasi dividentlər əldə edə bilər. Qeyd edilməlidir ki, Kosovo həll yolunun bir president kimi tətbiq ediləsinin mümkünüy ehtimal olunan münaqişələr sırasında Dağlıq Qarabağın adı çəkilmir.

• Ekspertlərin rəyinə görə, Rusiya gələcəkdə Kosovo “tehnologiyası”ndan öz beynəlxalq maraqları çərçivəsində yaranıb, dünya ictimaiyyətinə “yeni dövlət”lər təqdim edə bilər.

Bəzi siyasi müşahidəçilər Rusiyanın Gürcüstan və Moldova ərazisindəki separatçı qurumların müstəqilliyini tanıyalığı barədə hədələrinin yalnız hədə olaraq qalacağını, bir müddət sonra gündəmdən düşəcəyi ehtimalını iəli sürürəklər. Kosovo presidentinin Rusiyanın daxilində

Kosovadaki
NATO
komandanlığı

Kosovalılar
müstəqilliklərini
bayram edirlər

ciddi problemlər yarada biləcəyi ehtimalı rəsmi Kreml bu məsələdə ehtiyatlı davranışmağa məcbur edir. Rusiyalı siyasilər də president “rıçaq”ından istifadənin gələcəkdə Moskva üçün təhlükeli olduğunu bildirirlər. Milli, dini, vətəndaş müharibələrinin həmsərhəd dövlətlərə keçməsi təcrübəsinə də nəzərə alsaq Gürcüstan ərazisində Rusiya yalnız Qərb dövlətlərini qıcıqlandırmağa hesablanmış qısamüddətli qarşılamanın yaranmasında məraqlı ola bilər. Rusiya rəsmiləri başa düşürər ki, Kosovonun müstəqilliyinin elan olunmasına cavab olaraq Gürcüstan ərazisindəki separatçı qurumları tanırsa, az-çox nüfuz dairəsində olan MDB məkanında ciddi böhranın yaranmasına şərait yaradar. Bu, eyni zamanda ABŞ, NATO, Aİ ilə münasibətlərinin gərginləşməsinə getirər.

Kosovonun müstəqilliyini elan etməsinə münasibət bildirən bir çox beynəlxalq müşahidəçilər məsələyə Rusiya-Qərb

qarşıluması kontekstində yanaşmağa üstünlük verirlər. Onlara görə münaqışə bir növ soyuq müharibənin davamıdır. Ümmüyyətlə, SSRİ-nin dağılmasından sonra ABŞ Rusyanın hər hansı geosiyasi qarşılurmadan üstün çıxmamasına heç zaman yol verməyib. Bu münaqışdə əsas tərəflər formal olaraq keçmiş Yuqoslaviya və Kosovo Azadlıq Ordusu olsa da, qarşılurma faktiki Rusiya və ABŞ (həm də Qərb) müstəvisində keçmişdir.

Məsələ ilə bağlı dərc edilən analitik materialların təhlili göstərir ki, Kosovoya Serbiyanın tərkibində qalmaqla muxtariyyət verilməsi Rusyanın zəfəri, Qəribin isə məğlubiyyəti demək olardı. Məhz buna görə ABŞ Kosovoya müstəqillik verilməsinin əsas tərəfdarı kimi çıxış edir.

Eyni zamanda Kosovo münaqışəsi NATO-nun Balkanlarda güclənməsi ilə nəticələnib. Bölgedəki sülhməramlılara NATO rəhbərlik edir və tərkibi də əsasən NATO dövlətlərinin qoşunla-

rından ibarətdir. Əgər Kosovo Serbiyanın tərkib hissəsi olaraq qalsayıdı, münasibətlər normallaşandan sonra Rusyanın müttəfiqi olan Serbiya sülhməramlıların mövcudluğuna ehtiyac qalmadığı məntiqi ilə onların ölkədən çıxarılması məsələsini qaldıra bilərdi. Amma indiki halda NATO Kosovo və sülhməramlılar adı altında öz mövcudluğunu davam etdirəcək və gələcək perspektivdə Kosovo NATO-ya qəbul etməklə bu mövcudluğu daimiləşdirəcək. Təsadüfi deyil ki, müstəqilliyin qəti tərəfdarlarının önündə ABŞ-la yanaşı NATO-da aparıcı qüvvələr olan və Kosovo və böyük kontingentə malik Büyük Britaniya, Fransa və Almaniya gedir. Sadalanlardan belə nəticə çıxır ki, müstəqillik qərarı böyük gücərin nüfuz uğrunda savaşından doğan bir qərardır və beynəlxalq hüquqa ziddir.

Azərbaycanın mövqeyi

Kosovonun müstəqilliyinin elan olunması ilə beynəlxalq

hüquqda ilk dəfə BMT qərarı olmadan və zərərçəkən dövlətin iradəsi əleyhinə onun sərhədlerinin dəyişdirilməsi təcrübəsinin əsası qoyuldu. Azərbaycanın Kosovonun müstəqilliyi ilə bağlı rəsmi mövqeyi XİN bəyanatında aydın şəkildə bildirilir: "Azərbaycan Kosovonun müstəqilliyini tanımayacaq, çünki bu, beynəlxalq hüquq normalarına zidd qərardır".

Qərb nə qədər "Kosovo münaqişəsi unikaldır və bu münaqişənin həll modeli bir başqasına şamil oluna bilməz" desə də, rəsmi Bakı Kosovonun müstəqilliyini dəstəkləyən iri Qərb dövlətlərinə eks mövqedən çıxış etdi. Azərbaycanın həm öz milli maraqlarını, həm də beynəlxalq hüququ əsas tutaraq Kosovonun müstəqilliyinin əleyhinə çıxmazı tam doğru addımdır və bu bəzi yazınlarda qeyd edildiyi kimi, heç də Azərbaycanın böyük dövlətlərlə münasibətinə xələl götürməyəcək. Azərbaycanla oxşar problemləri yaşayan Avropa Birliyi dövlətləri də öz müttəfiqlərinin əleyhinə çıxaraq eyni addımı atıblar.

XİN bu bəyanatla bir növ rəsmi İrəvanı da qabaqlamağa çalışdı ki, sabah ermənilorin mümkün diplomatik təxribatı dəstek qazanmasının. Qeyd etmek lazımdır ki, rəsmi Bakının Kosovonun müstəqilliyi ilə bağlı sərt mövqeyi İrəvanın da "dilini qısalıb".

Kosovoya müstəqillik verilməsi üümümlilikdə Ermənistan üçün müsbət hal kimi qiymətləndirilsə də, rəsmi Yerevan məsələ ilə bağlı ehtiyatlı mövqe tutur. Hətta erməni rəsmiləri ara-sıra Kosovo və Qarabağın fərqli münaqişələr olduğunu vurğulayırlar. Bəzi yerli təhlilçilər Ermənistəninin gözləmə mövqeyində durmasını Ermənistanın çətin seçim qarşısında qalması ilə əlaqələndirirlər (Kosovo ilə bağlı qütbün bir tərəfində Rusiya, digər tərəfində Avropa Birliyi, ABŞ və Gürcüstan dayanır).

Kosovoya müstəqillik veril-

məsi nəticə etibarilə Ermənistan üçün məqbul olsa da, bu nəticəyə gətirom həll yolunun özü ermənilər üçün qəbul edilməzdür. Belə ki, Kosovoda status məsəlesi həll edilməzdən önce serb qoşunları bölgədən çıxarıldı və yerini NATO qüvvələri tutdu. Yalnız doqquz il sonra status məsəlesi həllini tapdı. Bu həll yolu Azərbaycanın danışqlarda təklif etdiyi mərhələli həll yolu ilə üst-üstə düşür. Azərbaycan da danışqlarda öncə Qarabağdan erməni qoşunlarının çıxarılmasını, yerinə sülhməramlıların yerləşdirilməsini və yalnız bundan sonra status məsələsinə baxılmasını tələb edir. Ermənistan isə status məsəlesi həllini tapmayınca qoşunları çıxarmaq fikrində deyil və buna görə də iki münaqişə arasında paraleller götirməkdən çəkinir.

XİN mətbuat katibinin açıqlamasında bir cümlə diqqəti cəlb edir: "Azərbaycanın Kosovonu tanımadığı Rusiya siyasetinin rəsmi Bakı tərəfindən dəstəklənməsi kimi yozulmamalıdır". Başqa sözlə, rəsmi Bakı Kosovo məsələsində Rusiya ilə eyni mövqedə dayanmadığını bildirir. Həqiqətən əgər Moskva Kosovonun müstəqilliyini əlində rəhbər tutaraq ABŞ-in bölgədəki siyasetinə və qonşumuz Gürcüstan'a problemlər yaratmaq istəyirse, Azərbaycanı ancaq Dağlıq Qarabağın taleyi düşündürür. Doğrudan da beynəlxalq hüquq normalarına tamamilə zidd olaraq Kosovonun müstəqilliyinin birtərəfli qaydada elan edilməsinə və siyasi məqsədlər naməsə separatizmin dəstəklənməsinə bərəət qazandırmaq mümkün süzdür. Təbii ki, Kosovonun müstəqilliyini tanımayan Azərbaycan tezliklə oradakı sülhməramlılarımızmı çıxaracaq.

Kosovonun hüquqi statusu

Qeyd edək ki, Kosovonun müstəqilliyinin ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən tanınması onu tamhüquqlu və tamlegitim dövlət hesab etməyə kifayət etməyə-

cək. Bunun üçün Kosovonun Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv qəbul olunması zəruridir. Bu məsələdə isə müəyyən çətinliklər vardır. İstənilən ölkənin təşkilata üzvlüyü Təhlükəsizlik Şurasının zəmanəti ilə Baş Assambleyanın qətnaməsi əsasında həyata keçirildiyindən, deməli, veto hüququna malik olan TŞ hər hansı ölkənin BMT-yə üzvlüyü məsələsində həlli-ci orqandır. Rusiya çox sadə yolla Kosovo problemi ilə bağlı istənilən məsələyə veto qoya bilər.

Rusiyaya nisbətən daha sakit mövqə nümayiş etdirən TŞ-nin digər üzvü olan Çinin də məsələdə mövqeyi bəllidir. Çini Kosovonun tanınması məsələsində inandırmaq çətin ki, mümkün olsun. Belə ki, artıq 60 ildən çoxdur ki, Tayvanın beynəlxalq səviyyədə tanınması məsəlesi mövcuddur. Bu məsələdə isə Çin həkimiyəti heç bir kompromisə getmir və hər hansı bir presedentin yaradılmasında da maraqlı deyil.

Sual oluna bilər ki, ABŞ-in, Aİ-nin və dünyanın digər regionlarından 100-ə qədər ölkənin Kosovonu tanıyağı təqdirdə nə baş verəcək? Bu zaman beynəlxalq hüquq nöqtəyi-nəzərindən çox qəribə ölkə alınacaq. Bu ölkə nə BMT-yə üzv olacaq, nə də Avropa təhlükəsizlik sistemini tabe olacaq. O, Avropa Şurasının və İnsan Haqları Məhkəməsinin səlahiyyəti altına da düşməyəcək. Yəni bir neçə ölkə tərəfindən tanınma Kosovoya real beynəlxalq tanınma sahəsində maneələri aşağına imkan verməyəcək. Nəticədə Kosovo beynəlxalq hüquq çörçivəsindən kənarda qalacaq. Eyni zamanda Kosovo istənilən ciddi beynəlxalq öhdəliklərdən kənar ərazi olacaq. Bu, ölkəni ciddi çətinliklərlə üzləşdirəcək.

Bir sözlə, Kosovo münaqişəsi bir daha göstərdi ki, böyük güclər heç də həmişə beynəlxalq hüquq prinsiplərindən çıxış etmirlər.

MART SOYQIRIMININ TARIXİ KÖKLƏRİ

Fazail İbrahimli
Millat vəkili, professor

Ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi məsələsi ikinci Rus-İran müharibəsinin (1826-1828-ci illər) gedişində Sankt-Peterburqda həll edildi. Və Türmənçay müqaviləsinin (1828-ci il 10 fevral) Təbəə alış-verişini ilə bağlı olan 12, 14 və 15-ci maddələri ilə həyata keçirildi.

Rus yazıçısı N.Şavrov yazırıdı: "Biz müstəmləkəçilik fəaliyyətinə Güney Qafqazda rus əhalisinin deyil, bizə yad olan xalqların yerləşdirilməsindən başladıq. 1828-ci ildən 1830-cu ilə kimi biz Güney Qafqaza İrandan 40 min, Türkiyədən isə 84 min-dən çox erməni köçürdük və onları Yelizavetpol (Gəncə) və İrəvan quberniyalarının ən yaxşı

Bu gün bütün dünyada özünü yazış bir xalq, genosidə məruz qalmış bir millət kimi qələmə verən ermənilər tarixən azərbaycanlılara qarşı qisasçılıq hissələri ilə yaşamış və dəfələrlə xalqımıza qarşı soyqırım törətmışlər.

1918-ci ilin Mart soyqırımı belə vəhşiliklərdən biridir. Uzun müddət xalqımızdan gizlədilən və tariximizin qaranlıq səhifəsinə çevrilmiş 1918-ci ilin mart hadisələri bu gün rəsmi olaraq soyqırım günü kimi tanınır. Bəs Mart soyqırımının tarixi kökləri haradan başlanır?

Qafqazı işğal etmək, İslam əqidəsini Asiyadan uzaqlaşdırmaq, xristian dini əqidəsini və mədəniyyətini orada yaymaq ideyasını aşılan Pyotrın vəsiyyətlərində deyilir: "Ermənilərin Gilanda, Mazandaranda, Bakıda, Dərbənddə və başqa yerlərdə yerləşdirilməsinə çalışın, bu ölkələrdəki yerli əhalini isə imkan düşdükçə çıxışdırıb çıxarıñ". Pyotrın ölümündən sonra Rusiya Xarici İşlər Kollegiyasının Pyotrın vəsiyyətlərinin reallaşmasına yönəlmüş 11 fevral 1725-ci il tarixli qərarı Mart soyqırımına aparan yolun başlanğıcı oldu.

torpaqlarında yerləşirdik. Yerləşmək üçün onlara 200 min desyatindən çox xəzinə torpağı ayrıldı və əlavə olaraq 2 milyon manatlıqdan çox xüsusi sahibkar torpağı satın alındı. Köçürürlən ermənilər Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının dağlıq hissəsində (indiki Dağlıq Qarabağ) və Göyçə gölünün sahilində yurd salıldılar".

Qafqazda yerləşdikdən sonra ermənilər Türkiyə və Azərbaycan torpaqları hesabına "Böyük Ermənistən" yaratmaq iddiasına düşdülər. Bu ideyanı dəstəkləyən Rusyanın siyasi və hərbi köməyi nəticəsində XX əsrədə ermənilər azərbaycanlılara qarşı dəfələrlə vəhşiliklər törətdilər

(1905-1907, 1918-ci il, 1947-1952, 1988-1993-cü illər). Bu faciələrin içərisində 1918-ci ilin Mart soyqırımı özünəməxsus yer tutur.

Bakıda Mart soyqırımı planı hələ 1917-ci ildən "Daşnaksütun" partiyası və Erməni Milli Komitəsi tərəfindən hazırlanırdı. Onlar dəfələrlə müsəlmanları bolşeviklərə qarşı silahlı çıxışa təhrik etməyə cəhd göstərmişdilər. Ermənilərin məqsədi bolşeviklərin əli ilə müsəlman əhalisini cismani məhv etmək idi. Adamların qətlə yetirilməsi və müsəlman məhəllələrinin darmadığın edilməsi planlı suრtdə mütəşəkkil erməni hərbi hissələri tərəfindən şəhərin hər

yerində qabaqcadan müəyyən- ləşdirilmiş sistem üzrə həyata keçirilirdi.

Bakı Soveti qüvvələrinə rəhbərlik edən S.Şaumyanın erməni hərbi hissələrindən istifadə etməsi bu qırğını daha da dərinləşdirdi. Bolşevikləri müdafiə etmək bəhanəsi ilə erməni hərbi hissələri türk-müsəlman əhalisinə qəddarcasına divan tutdular. Qeyd etmək lazımdır ki, Bakı Soveti də, onun yaratdığı ordu da əsas etibarı ilə ermənilərdən ibarət idi. Sovetdə olan daşnaklar Sako Saakyan, Arakelyan və başqaları müsəlman fəhlələrinin bolşevik dəstələrinə qəbul edilməsinə hər vasitə ilə əngəl törədildilər. Daşnaklar azərbaycanlılara milli ordu yaratmaqdə mane olur, Sovetin adından istifadə edərək millətçi-şovinist siyasetlərini canfəsanlıqla həyata keçirir, Bakı, Şamaxı və Azərbaycanın digər bölgələrində türk-müsəlman əhalisinə qarşı qırğınlardan hazırlayırlılar. Bu baxımdan Erməni Milli Komitəsi xüsusi fəallıq göstərirdi. Müsəlmanlara

qarşı talanlar Şamaxı, Göycay, Gəncə, Nuxa, Qazax, Lənkəran, Salyan, bir sözlə Azərbaycanın bütün bölgələrini bürümüşdü.

Təhqiqat Komissiyasının (ADR-in məlum hadisələrin təhqiqi üçün yaratdığı komissiya) sənədlərinə əsasən məlum olur ki, 1918-ci ilin Mart soyqırımı zamanı Bakı şəhərində 11 min nəfərədək türk-müsəlman öldürürlüb. Onların çoxunun meyitləri tapılmayıb. Çünkü şahidlərin dediklərinə görə, ermənilər meyitləri od-alova bürünmiş evlərə, dənizə və quyulara atırdılar ki, cinayətin izini itirsinlər.

Mart talanlarında yaxşı təşkil olunmuş hərbi hissələrlə yanaşı erməni ziyahları, gəncləri də iştirak edirdilər. Təhqiqat Komissiyasının materiallarında göstərilirdi ki, “erməni əhalisinin bütün siniflərini təmsil edən nümayəndələri bu “müharibə”də iştirak etməyi özlərinə borc bilirdilər. Buradan neftxudalar, mühəndislər, həkimlər, kontor işçiləri var idi, bir sözlə, erməni əhalisinin bütün təbəqələri öz “vətəndaş

borcu”nu yerinə yetirirdi”.

1918-ci ilin Mart soyqırımı zamanı qədim Azərbaycan şəhəri Şamaxı dəhşətli talan və vəhşiliklərə məruz qalıb. Şamaxı şəhəri və Şamaxı qəzası üzrə ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər haqqında 7 cild, 925 vərəqdən ibarət təhqiqat materialları toplanıb. Burada S.Lalayevin başçılıq etdiyi əsgərlər və T.Əmirovun dəstəsi azgınlaşaraq müsəlmanları soyub-talayıb və qırıblar. Şamaxının müsəlmanlar yaşayış hissəsinin hamısına od vurulub. 13 məhəllə məscidi və məşhur mütənnəsib ocaq - Cümə məscidi yandırılıb. Bu məscid müsəlmanlara həm qibləgah, həm də qədim abidə kimi əziz idi. Erməni quldurlar minlərlə dinc adamı qətlə yetiriblər.

Qafqaz-İslam ordusu 1918-ci ilin iyulunda Şamaxını ermənilərdən azad edərkən meyitlərin sümüklərini yiğib basdırıblar. Komissiya üzvləri 1918-ci ilin oktyabr və noyabrında bu barədə hazırladıqları məruzədə qeyd edirdilər ki, həyətlərdə hələ də

Bakının
Bazarnaya küçəsi
Mart hadisələrin-
dən sonra

çürülmüş meyitlərin qalıqları qal-
maqdadır. Şamaxı qəzasının mü-
səlmanlar yaşayan təxminən 80
kəndinin taleyi də bu cür olmuş-
dur. Daşnakların törtədiyi vəhi-
liklərin həddi-hüdudu yox idi.

1919-cu il martın 30-da "Azər-
baycan" qəzetində Fövqəladə
Təhqiqat Komissiyasının "Çağır-
ış"ı dərc edildi. Komissiyanın
sədri Ə.Xasməmmədovun imza-
ladığı bu sənəddə deyildirdi: "Şa-
maxının yalnız xarabaliqları qal-
mışdır. Şəhərin müsəlman hissə-
sindəki bu xarabaliqlarda məs-
cidlərin ən qədimi - 800 ildən
çox tarixi olan Cümə məscidinin
ancaq yanib qaralmış minarələri
görünür. Şəhərin on beş minlik
müsləman əhalisindən sağ qalan-
lar isə bütün Zaqqaziyaya da-
ğılmış, əllerində qoltuq ağacı və
bellərində torba qapı-qapı düşüb
dilənlərlər ki, acıdan ölməsinlər.
Adlarını "bolşevik" qoyan qaçaq-
quldur dəstələrinin əlindən qaçıb
can qurtaran əhalinin qalan his-
səsi türk qoşunları Azərbaycana
gəldikdən sonra öz el-obalarına
qayıdı.

Qəzanın 53 kəndində erməni-
lər 8027 azərbaycanlı qətlə
yetiriblər. Onlardan 4190 nəfəri
kişi, 2560 nəfəri qadın və 1277
nəfəri uşaqdır. Bu kəndlərə
ümmülikdə o dövrün qiymətləri
ilə 339,5 milyon manat maddi

zərər dəyib".

Əvvəlcədən qurulmuş plana
görə daşnak-bolşevik qoşunu Şamaxını işgal etdikdən sonra Quba qəzasına daxil oldu. Amazaspın dəstəsi Qubanın girəcəyindən tutmuş yuxarı hissəsinədək şəhəri odlamağa başladı.

Dövrün sənədləri və şahid
ifadələrindən məlum olur ki,
Qubadakı soyqırımda Amazaspın
qüvvələri bolşevik əsgərlə-
rindən çox məharətlə istifadə
ediblər. Şahidlərin biri yazır:
"Daşnakların son dərəcə azığın-
laşdığını görəndə onlarla qeyri-
bərabər döyüşə girməli olduq.
Bir gün davam edən atışmada
200-dən çox döyüşçünü itirib, 40

nəfərlə Digah kəndinə tərəf geri
çəkildik. Amazasp bundan həm
hirləndi, həm də ehtiyat etdi.
Quba camaatını meydana yığıb
bildirdi ki, mən minlərlə türkün
başını kəsən Ərzurum ermənisi-
yəm. 200-dən çox türk kəndini
yandırıb xaraba qoymuşam.
Uzun müddət türklərə vuruş-
muşam, erməni xalqının məna-
feyini müdafiə etmişəm. Buraya
da ona görə gəlmişəm. Əger
müzəvət göstərsəniz, hamını-
zi bir nəfər kimi qıracağam".

Belə də oldu. Amazaspın vəh-
silikləri nəticəsində 1918-ci ilin
ilk beş ayı ərzində Quba qəza-
sında üst-üstə 16 mindən çox
insan məhv edilib. Ayri-ayrı
mənbələrə və şahidlərin dedik-
lərinə əsasən, qırğın zamanı 12
mindək ləzgi, 4 mindən çox
azəri türkü və tat əhalisi öldürü-
lüb. 1918-ci ilin qırğınları zama-
ni daşnak-bolşevik birləşmələri
Quba qəzasında 162 kəndi dağı-
dılalar ki, bunlardan 35-i hazırda
mövcud deyil.

1918-1920-ci illərdə erməni
vəhşiliklərindən ən çox ziyan
çəkən Azərbaycan bölgələrin-
dən biri də Zəngəzur qəzasıdır.

Fövqəladə Təhqiqat Komissi-
yasının məruzəsində Zəngəzur
qəzasında 115 müsləman kəndi-
nin ermənilər tərəfindən dağı-
dılaraq yer üzərində silindiyi
qeyd olunur. Dağıdılmış bütün
kəndlərin adları bu sənədlərdə

Qubada tapılmış kütləvi məzarlıq

sadalanır.

Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının sənədlərinə görə 115 kənd üzrə 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülüb, 1060 kişi, 794 qadın və 485 uşaq yaralanıb. Nəticədə təkcə Zəngəzur qəzasında komissiyanın məruzəsi hazırlanana qədər 10068 nəfər azərbaycanlı öldürülüb və ya şikəst edilib. Məruzədə deyildirdi ki, bu dəhşətli rəqəmlər hələ erməni vəhşilikləri haqqında tam məlumat vermir. Belə ki, daha çox müsəlman erməni vəhşiliklərinin qurbanı olub.

Erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı Zəngəzurdakı vəhşilikləri 1920-ci ilin əvvəllərində daha amansız bir şəkil aldı. 1920-ci ilin yanvarından Zəngəzurda baş verən bütün hadisələrin bilavasitə təşkilatçısı məhz Ararat (Ermənistən) Respublikasının özü idi. Burada da əsas məqsəd Zəngəzur qəzasını tamaamile müsəlmanlardan təmizləyərək Paris Sülh Konfransı dövlətlərinin əli ilə buranı Ermənistən tərkibinə daxil etmək idi. Bu təmizləmə əməliyyatlarında erməni quldur dəstələri ilə yanaşı Ararat Respublikasının nizami qoşun dəstələrinin on minden yuxarı əsgəri iştirak edirdi.

1918-ci ilin martına qədər İrəvan qəzasının 199 azərbaycanlı kəndi, 1919-cu ilin sentyabr ayına qədər isə Eçmiədzin qəzasına məxsus bütün azərbaycanlı kəndləri tamamilə yerləyeksan edilir. 1919-cu ilin axırında isə Zəngibasarın bir neçə kəndi istisna olmaqla, İrəvan qəzasının, o cümlədən Vedibasının bütün kəndləri məhv edilir, əhalisi vəhşicəsinə öldürülür, sağ qalanlar canlarını xilas edərək başqa yerlərə qaçırlar. Əhali İran, Osmanlıya və Azərbaycana pənah gətirir.

Andranikin quldur qoşununun və daşnakların 1918-1920-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı apardıqları soyqırım nəticəsində indiki Ermənistən ərazisində, yəni Qərbi Azərbaycan torpaq-

larında yaşayan əhalinin çox böyük hissəsi, təxminən 565 min nəfəri vəhşicəsinə qırılır, yaxud öz dədə-baba torpaqlarından qovulur, didərgin salınır.

1920-ci ilin aprelində “Azərbaycan” qəzeti yazırıdı: “Artıq Göyçə mahalında müsəlman qalmayıb. Hazırda Yeni Bəyazid qəzasında 84 müsəlman kəndi dağdırılıb, onlardan 22 kənd aprelidə dağdırılıb. Daşkənd, Qoşa-bulaq, San-yaqub, Baş Şorca, Aşağı Şorca, Soğanqulu-ağalı, Ağkilsə, Zod, Qulu, Ağalı, B.Qaraqoyunlu, K.Qaraqoyunlu, Zərzibil, Ədli, İnökdağ, Qaraiman, Kəsəmən, Başkənd, Bala Məzrə, Şışqaya, Baş Hacı, Qəribqaya kəndlərinin 15 mindən artıq evi olan əhalisi bütün malı, dövləti başlı-başına buraxıb qaçıblar”.

Beləliklə, 1918-ci ilin martında türk-müsəlman əhalisinə qarşı həyata keçirilən qətller və kütləvi insan qırğını təsadüfi hadisə deyil, “Daşnaksüyün” partiyasının “Böyük Ermənistən” yaratmaq planını reallaşdırmaq yolunda atılan addımların və soyqırım siyasetinin tərkib hissəsidir. Qeyd edək ki, bu siyaset Sovet hakimiyyəti illərində də davam etdirilib.

1920-ci ilin aprel işgali ilə Azərbaycan Milli Hökuməti devrildi. Bolşevik bayrağı altında ermənilər Azərbaycanda faktiki olaraq ikinci dəfə hakimiyəti ələ keçirdilər. Nəticədə respublikada nəinki ziyalılara, hətta milli baxışlı kommunistlərə də divan tutuldu, milli adət-ənənələrimiz ayaq altına atıldı. Bütün bu işlərin icraçıları ermənilər idi.

Bolşevik cildinə girən daşnaklar Zəngəzur torpaqlarını zorla Azərbaycandan qoparmağa nail oldular.

Otuzuncu illərin repressiyalarında da ermənilər yaranmış fürsətdən məharətlə istifadə etdilər.

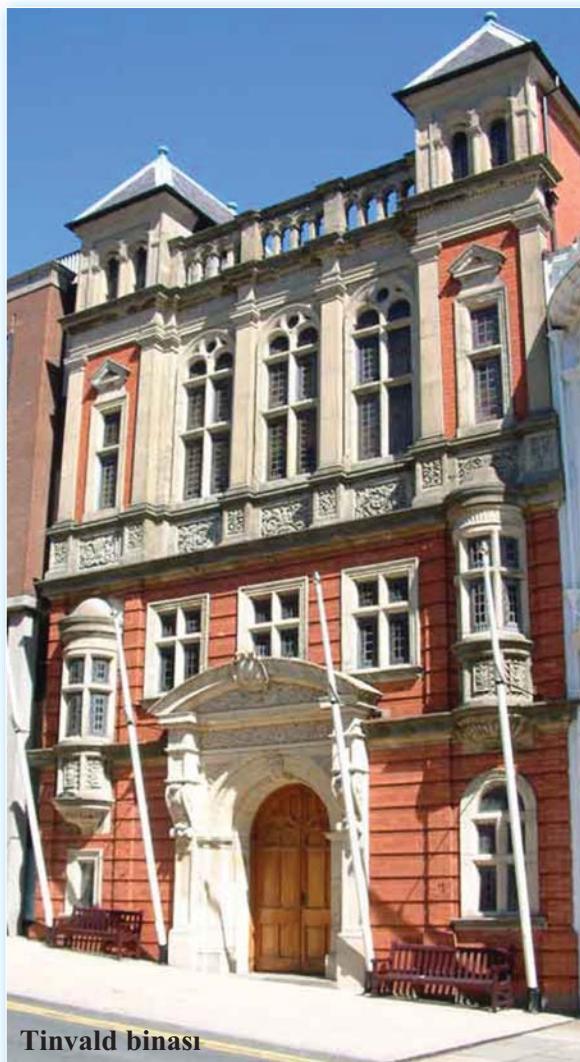
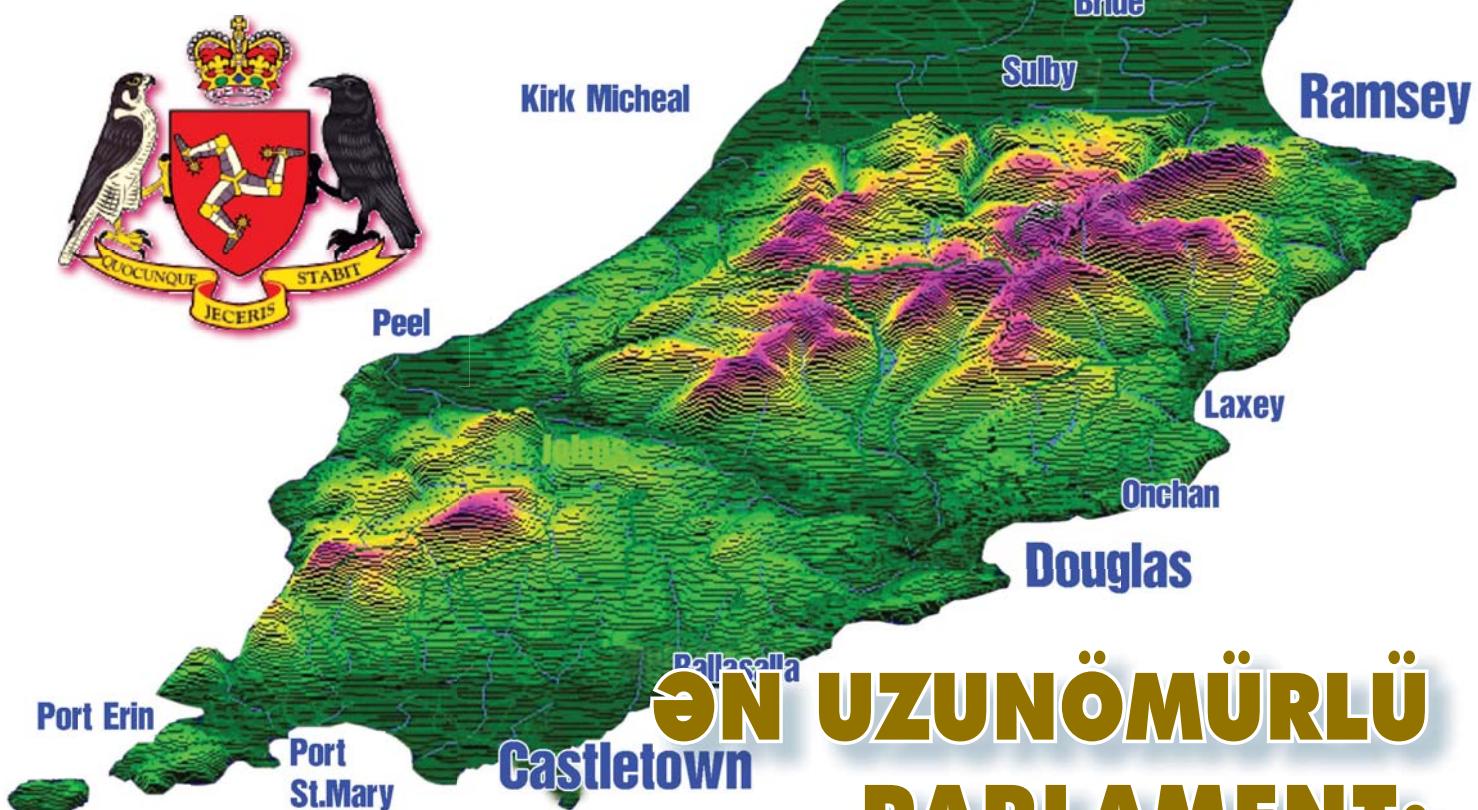
II Dünya müharibəsindən sonra ermənilər daha da fəallaşdırılar. Nəticədə 1947-53-cü illər-

də yüz minlərlə soydaşımız öz ata-baba torpaqlarından (Qərbi Azərbaycandan) didərgin salındı.

1990-ci il yanvar faciəsinin, 1992-ci ilin fevralındakı Xocalı soyqırımı, 1992-ci ildən başlayaraq Şuşa, Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Qubadlı, Zəngilan, ümumiyyətlə, torpaqlarımızın tarixən itkisinin arxasında böyük dövlətlərin himayə etdiyi erməni məkri durur.

Burada Ü.Hacıbəyovun 1919-cu ildə Mart soyqırımının ildönmü ilə əlaqədar yazdığı “31 Mart” adlı məqaləsindən bu gün üçün də aktuallığını saxlayan bir fikri xatırlamaq yerine düşər: “Bugünkü vəzifəmiz o qara günləri yaddan çıxarmamaqdır və buna görə də həmişə və hər an hər şeyə hazır olmalıdır. Borcumuz bu vətəni gələcəkdə hər cür təcavüzdən qorumaq və məmləkətəmizi şərəflə yaşatmağa çalışmalıdır”.

ƏN UZUNÖMÜRLÜ PARLAMENT:

TİNVALD

Yuli Sezarın eramızdan əvvəl 44-cü ildə qətlindən sonra Roma Respublikasında xalq nümayəndələri (Senat) tərəfindən idarəolunma sistemi tədricən aradan qalxır. Romanın süqutu ilə “xalq hökumətləri” Cənubi Avropanın siyasi səhnəsindən silinir. Bundan sonra min il davam edən “demokratiyasız” dünya tarixi başlayır.

Demokratiyanın dirçəlişi

Vətəndaşların kollektiv iştirakını nəzərdə tutan demokratik idarə formaları IX əsr də Avropanın şimalında - Skandinaviya ölkələrində yenidən cüccərir. Demokratiyanın yenidən ərsəyə gəlməsində o dövrdə Skandinavyada yaşayan vikinglərin rolü çox böyükdür. Vikinglər min il öncə Yunanistanda və Romada hökm sürən demokratik idarəetmə formalıları barədə heç nə bilməsələr də, özlərinin xalq yiğincaqları sistemini yaradırlar. Bütün azad vətəndaşların və aristokratların iştirak etdiyi bu yerli yiğincaqlarda (“ting”lərdə) sonralar regional və milli yiğincaqlara nümayəndələr seçilir. Milli yiğincaqlarda qanunlar müzakirəyə çıxarılaraq qəbul, yaxud redd edilir, habelə onlar özləri üçün kral seçilir və ya onu yenidən təsdiq

edirdilər. Yəni kral taxt-tacı ırsən deyil, seçkilər nəticəsində əldə edirdi.

Vikinglər qərbə doğru hərəkət etdikcə, yeni məskunlaşdıqları ərazilərdə öz siyasi təşkilatlarını yaradırdılar. Beləliklə, 930-cu ildə İsləndiyada dünyanın müasir anlamda ən qədim parlamenti olan Altinq meydana gəldi. Həmin dövrə Skandinaviya və Britaniya adalarında da Altinqin nümunəsi əsasında milli yiğincəqlər yaranırdı. Bunların ilk və parlaq nümunəsi Men adasındaki Tinvalddır. Tinvaldin tarixi rəsmən 979-cu ildən hesablanısa da, Men tarixçiləri onun daha əvvələ aid olduğunu iddia edirlər. Lakin bunu sübut edən sənədlər yoxdur. Eyni zamanda Tinvald dünyada ən yaşlı parlament olmaqla, parlamentarizm tarixində xüsusi yer tutur. Belə ki, yarandığı gündən bu günədək Tinvald fasıləsiz fəaliyyət göstərmış ən uzunömürlü parlamentdir. Həmçinin bu parlamentin ildə bir dəfə açıq səma altında iclas keçirməsi həmin tarixin dərinliklərindən gələn bir ənənədir. Tinvald haqqında danışmazdan əvvəl Men adası barədə qısa məlumat vermək yerinə düşərdi.

Men adası

Adanın adının dəqiq etimologiyası məlum deyil. Yerli əhalisi adanı Ellan Vannin adlandırır.

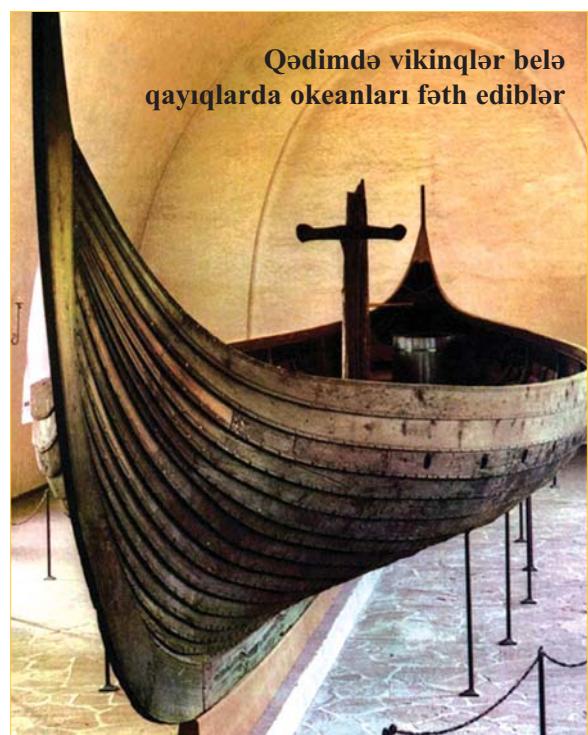
Ta qədimdən məlum olan adları "Men", "Manu", "Mana"dır. Yuli Sezar xatırələrində (e. ə. 54-cü il) Men adasını Mona adlandırır. Bütün bu adlar isə eyni mənənəni ifadə edir: "yaylalı (təpəli) torpaq".

Men adası İrlandiya dənizinin mərkəzində yerləşməklə Böyük Britaniya və İrlandiyadan eyni uzaqlıqda (təxminən 50 km.) olan ada-dövlətdir. Ərazisi 572 kv. kilometrdir. İsti Qolfistrim cərəyanın təsiri ilə adada hökm sürən mülayim iqlim qışda rütubətli və küləklidir. Qışın ən soyuq fevral ayında temperatur $+4,8^{\circ}\text{C}$ -dən aşağı düşmür. Yayın ən isti iyul və avqust aylarında isə orta temperatur göstəricisi $+17^{\circ}\text{C}$ -dir. Ən rekord isti $+28^{\circ}\text{C}$ hesab edilir. Adanın 80.000 nəfər əhalisindən 30.000 nəfəri paytaxt Duqlas şəhərində yaşayır. Menin əhalisi menlərdən (vikinglərin və keltlərin nəsil varisləri) və britaniyalılardan ibarətdir.

Ölkədə əsasən anqlikan, katalik, metodist, baptist, presvetarian kilsələri fəaliyyət göstərir. Orta ömür həddi 79 il olmaqla, bu göstərici kişilər arasında 75 il, qadınlar arasında 82 ildir. Dünən yada çox aşağı vergi dərəcəli (standart 10%, ən yüksək 18% olmaqla, gəlir, əlavə gəlir və digər vergilər tutulmur) offşor zonası kimi tanınan Men nəhəng maliyyə mərkəzlərindən biridir. Adanın hakimiyyət orqanları hüquqi şəxslərdən tutulan vergi-

Qədimdə vikinglər belə qayıqlarda okeanları fəth ediblər

Men xalqı
vikinqlərin varisi
olmaqları ilə fəxr
edirlər

ləri mütəmadi olaraq azaldır. Fondların idarəolunması, şəbəkə oyunları, kosmik, peyk və gəmi-qayırma texnologiyaları, həmçinin kinoindustriya kimi sahələrdən artıq vergi tutulmur. Ada bütün Avropada aktiv emmiqrant siyaseti yürədən yeganə ölkədir. 2008-ci ildə hökumət 10,000 emmiqrant qəbul etməyi planlaşdırır.

Məndə xürafat və mistikaya inam əhali arasında hələ də qalmaqdadır. Məsələn, körpülərdən keçərkən "lilliput xalqları" (pəriləri, cırdanları, qoblinləri və s.) salamlamaq adətdir. "Kicik xalqlar"ın nümayəndlərinə adada tez-tez "rast gəlmək" olar: adanın folkloru, kitab köşklərində satılan şəkilli albomlar, poçt markaları və s. bu lilliputlarla doludur.

Ada nominal olaraq Böyük Britaniya taxtinin ata-baba torpağı sayılsa da, Birləşmiş Krallığın tərkibinə daxil deyil. Onun öz himni, bayrağı, gerbi və pulu (Men funtu) var. Rəsmi dili ingilis dili ilə yanaşı Men dilidir. Men dilinin son daşıyıcısı 1974-cü ildə öləndən sonra o, ölü dilə çevrilir. Lakin dövlət təxirəsalınmaz tədbirlər görərək onu yenidən həyata qaytarmağa müvəffəq olur. Artıq bu dildə minlərlə insan danışır.

Müqəddəs
Patrik

Men tarixi

Men adasının tarixini üç dövrə bölmək olar: kelt dövrü, skandinav (vikinqlər) dövrü və britaniya dövrü.

Kelt dövrü. Adada ilk dəfə məskunlaşan keltlərdir. Dumanlı sahillər uzun müddət adanı yad nəzərlərdən gizlədir. Britaniyanı işgal edən romalıları da Men adası o qədər maraqlandırmır. Əfsanəyə görə, adada xristianlığı ilk dəfə yayan İrlandiymanın vəftizçisi (xaç atası) Müqəddəs Patrikdir. Təqribən VI əsrin əvvəllərində ada xristianlığı qəbul edir.

Skandinav dövrü. Normanlar adaya 800-cü ildə ayaq basırlar. Artıq IX əsrin ortalarında vikinglər adada tam olaraq yerləşir və öz siyasi institutlarını yaradırlar. Bütün skandinav dövrü ərzində ada formal olaraq Norveçin vassalı sayılırdı. Lakin norveçlilər demək olar ki, adanın işlərinə qarışmıldır. 1079-cu ildə ada Men və digər adaların Krallığı tərkibinə daxil edilir. 1164-cü ildə bu krallıq iki dövlətə - Adalar (Hebridlər) Krallığı və Men Krallığına parçalanır. 1266-ci ildə isə Men Krallığı Şotlandiya tərəfindən işğal edilir.

Britaniya dövrü. XIV əsrin birinci yarısı ərzində Men İngiltərə və Şotlandiya arasında əldən-ələ keçir. İngiltərə 1346-ci ildə Şotlandiyani Nevills-Krossda möglub edəndən sonra birdəfəlik adada möhkəmlənir. XIV əsrin ikinci yarısında ingilis kralları Men adasını gah öz vassallarına bağışlayır, gah da geri alırlar. 1405-ci ildə IV Henrix adanı Con Stenlinin ömürlük mülkiyyətinə verir. Adada Stenli sülaləsinin feodal hökmənlərini başlayır. Stenli sülaləsinin hökmədarları 1504-cü ilədək Men adasının kralı titulunu daşıyırlar. Bundan sonra onlar Men adasının lordu titulu ilə kifayətlənməli olurlar. Stenlilər adaya nadir hallarda gəlirdilər. Adanı faktiki olaraq onların təyin etdiyi qubernatorlar idarə edirdilər. 1765-ci ildə Britaniya parlamenti adanı 70.000 funt-sterlinq müqabilində stenlilərdən satın alır. 1866-ci ildə adaya geniş səlahiyyətli özünüidarəetmə hüququ verilir.

Siyasi quruluşu

Zaman keçdikcə ada müxtəlif parlament aktları ilə siyasi müstəqilliyini artıraraq dünyada hüquqi cəhətdən anomal (qeyriadi) dövlətə çevrilir. Beləliklə,

XII əsrə aid qılınc
Menin dövlət
rəmzidir

adanın xarici siyasetini Birləşmiş Krallıq yürütsə də, İngiltərə parlamentinin yalnız Men üçün qəbul edilmiş aktları hüquqi qüvvəyə malikdir. Bu, İngiltərə parlamentinin aktlarında xüsusi olaraq qeyd edilməlidir. Dövlət quruluşu konstitusiyalı monarxiya, idarəetmə forması parlamentli demokratiyadır. Dövlət başçısı Men adasının lordu titulu ilə İngiltərə kralıçasıdır. Lakin Britaniya kralıçasının ata-baba torpağı sayılan Men adası Birləşmiş Krallığa daxil deyil və Avropa İttifaqının assosiasiyalı üzvüdür. Kralıcanı adada onun beş ildən bir təyin etdiyi leytenant-qubernator təmsil edir. Hazırda bu vəzifə daha çox mərasim xarakteri daşıyır. Hökumət başçısını - baş naziri parlament (Tinvald) seçir.

Men parlamenti

Parlamente Tinvaldin prezidenti başçılıq edir. Həmçinin, Tinvaldin prezidenti de-faktō adanın başçısı sayılır. Onu parlament öz üzvləri arasından seçir. Adanın qanunverici orqanı həm

xarici, həm də daxili məsələlərlə məşğul olur. Tinvald iki palata-dan ibarətdir: aşağı palata (Açarlar Evi və ya Açarlar Palatası) və yuxarı palata (Qanunverici Şura). Tinvaldin digər bir özünəməxsusluğu onun üchissəli olmasıdır. Belə ki, aşağı və yuxarı palatalar həm ayrılıqda, həm də birgə iclas

keçirirlər. Onlar birgə toplandıqda Tinvald Məhkəməsi adlanır və fərqli səlahiyyətlərə malikdir. Tinvald Məhkəməsi adətən hər ayın üçüncü çərşənbə axşamı yığılır və bir qayda olaraq üç gün davam edir. Hər iki palatanın birgə iclasında vergilər, siyasi problemlər, hökumətin illik hesabat-

Açarlar Evi

Menin vəzifəli şəxsləri və xalq qədim adətlərinə hədsiz sadıqqırlar

ları və s. mühüm məsələlər müzakirə edilir.

Men parlamentinin aşağı palatası xalq tərəfindən seçilən 24 deputatdan ibarətdir. Qanunvericilik funksiyası əsasən bu palataya məxsusdur. Yuxarı palata isə Açıclar Palatasının qəbul etdiyi qanunların redaktəsi ilə məşğuldur. Hər iki palatadan keçən qanun monarxın sanksiyasını almaq üçün Men adasının lorduna və ya onu adada təmsil edən leytenant-qubernatora təqdim edilir. Əgər aşağı palata yuxarı palatanın düzəlişləri ilə razi deyilsə, o, Qanunverici Şuranın razılığını

almadan da qanunu kral sanksiya-sı almaq üçün təqdim edə bilər. Bu baxımdan aşağı palata yuxarı palata üzərində siyasi dominantlığa malikdir. Açıclar Evinin iclaslarına spiker rəhbərlik edir. Onu deputatlar ilk iclaslarında öz aralarından seçirlər.

Qanunverici Şura 11 yerdən ibarətdir. Bu yerlərin 3-ü avtomatik olaraq Tinvaldin prezidentinə, Men yepiskopuna və baş attorneyə (baş prokurora) məxsusdur. Qalan 8 üzvünü aşağı palata adətən sabiq deputatların və siyasi xadimlərin arasından seçilir. Qanunverici Şuranın iclas-

larına Tinvaldin prezidenti sədrlik edir. Men parlamentində partiyalar demək olar ki, təmsil olunmur. Son seçkilərdə seçilmiş millət vəkili-rindən yalnız 3-ü partiya üzvüdür: Leyborist Partiyasından 1 deputat, Liberal Partiyasından 2 deputat. Bu, adada partiyaların siyasi çəkisinin çox aşağı olması ilə bağlıdır. Partiya siyasetinin faktiki yoxluğu möhkəm siyasi sabitliyin yaranmasına götərib. Qeyd edək ki, dünyada qadınların seçki hüququ ilk dəfə 1881-ci ildə Mendə tətbiq olunmağa başlayıb.

Men adası dünyada yeganə ölkədir ki, parlamentin qəbul etdiyi qanunlar şifahi şəkildə elan olunmasa, öz qanuni qüvvəsini itirir. Qanunlar ildə bir dəfə Tinvald bayramında elan olunur.

Tinvald günü

Hər il iyulun 5-də Mendə parlament günü - Tinvald günü qeyd edilir. Həmin gün Tinvald tam tərkibdə açıq səma altında iclas keçirir. Bütün ali rütbəli şəxslərin və xalqın iştirak etdiyi bu iclas daha çox mərasim xarakterli prosesdir. Vikiqlərin dövründən bu günədək olduğu kimi qalan mərasim izdihamlılığı və möhtəşəmliyi ilə seçilir. Bütün əhali, turistlər və qonaqlar Tin-

vald təpəsinə doğru axışırlar. Bu dünyada qanunların şifahi elan olunmasının qorunub saxlandığı yeganə yerdir. Mərasimin əsas hissəsi də buna həsr olunur. Mərasim parlament təpəsinin yaxınlığında yerləşən Müqəddəs İohann kilsəsindən başlayır. Qubernator, deputatlar, ali hakimlər (Demsterlər), digər rütbəli şəxslər və qonaqlar yepiskopla birgə tanrıya ibadət edib, dualar oxuyurlar. Kilsədə ibadət edəndən sonra mərasim iştirak-

çıları Tinvald təpəsinə doğru hərəkət edirlər. Onlar hərbçilərin cərgələri arasından keçərək təpəyə çatırlar. Deputatlar və digər rütbəli ada sakinləri burada onlar üçün nəzərdə tutulmuş yerlərdə əyləşirlər. Sonra Ali Demster parlamentin keçən sessiyasında qəbul edilmiş qanunları bir-bir elan etməyə başlayır. Bu vaxtdək "Tinvald aktları" adlanan bu hüquqi aktlar yalnız ondan sonra qanuni qüvvəyə malik olur. Qanunlar əvvəlcə

ingilis dilində, sonra isə Men dilində oxunur. Bundan sonra mərasim başa çatır. Qeyd edək ki, mərasim vaxtı vətəndaşlardan ərizə və şikayətlər (petisiyalar) qəbul edilir və Tinvald sonradan onların hamisini nəzərdən keçirib bir-bir cavab yazır.

Tinvald və digər milli yığıncaqlar müasir parlament formasında yaradılmış ilk parlamentlər olmaqla, xalq nümayəndələrinin idarəetmədə iştirakının ən parlaq nümunələridir. Bu parlamentlər özlərindən sonrakı siyasi institutlara və siyasi ənənələrə uzunmüddəti demokratik təsir göstəriblər. Sonralar kral hakimiyyətinin və onun nəzarət etdiyi mərkəzləşdirilmiş bürokratiyanın getdikcə güclənməsi bu təsisatların əhəmiyyətini azaltşa da, demokratianın inkişafına onların töhfəsi böyükdür. Xalqın tarixi keşmişdə dövlət idarəetməsində iştirakının əyani nümunəsini görmək, ümumiyyətlə, ilk parlamentlərin adət və ənənələrini canlı seyr etmək üçün Men parlamentini - Tinvaldi nəzərdən keçirmək kifayətdir.

Adanın
"sahibi" kralıça
II Yelizaveta
Tinvald
gündündə

YAPONİYA

“NƏZAKƏTLƏ SEÇİLƏNLƏR”İN PARLAMENTİ

Qısa məlumat

Yaponiyada dövlətin əsası e. ə. 660-ci ildə qoyulub. Ərazisi 377835 kv. km. olmaqla dünyada 60-ci yerdədir. Ərazisində quru hissəsinin payı 0,8% təşkil edir. Əhalisinin sayına görə dünyada 10-cu yerdir: 127.433.494 nəfər (2007-ci il). Ona görə də hər kv. km-ə 337 nəfər düşür. ÜDM üzrə dünyada 3-cü yeri tutur: 4,911 trln. \$ (adambəşəna 38.341\$).

Siyasi quruluşa

Yaponianın ilk konstitusiyası 1889-cu ildə qəbul edilib. O vaxtdan bu günədək ölkədə konstitusiyalı monarxiya quruluşudur. 1945-ci ildə ABŞ militarist Yaponiyasının Xerosima və Naqasaki şəhərlərinə atom bombası atandan sonra ölkənin demilitarizasiyası və yeni demokratik konstitusiyasının qəbulu məsəlesi ortaya çıxdı. İşgalçi ABŞ hakimiyət dairələrinin rehbərliyi altında tərtib olunmuş və 1947-ci il mayın 3-də qüvvəyə minmiş Yaponiya konstitusiyası əvvəlki konstitusiyadan kəskin şəkildə fərqlənirdi.

Yeni konstitusiya Yaponianın qlobal demilitarizasiyası məsələsini də uğurla yerinə yetirir. Bütün hərbi strukturlar buraxılır və konstitusiyanın

məşhur 9-cu maddəsinə görə dövlət müharibə aparmaq, ordu saxlamaq hüququndan imtina edir. Lakin sonralar Yaponiya faktiki olaraq öz ordusunu - özünümüdafiə qüvvələrini yaradır. Qanuna görə ölkənin müdafiə xərcləri ÜDM-in 1%-dən çox olmamalıdır. Qeyd edək ki, Yaponianın 240 minlik özünümüdafiə qüvvələri yalnız zabitlərdən təşkil edilir.

Yeni siyasi sistemdə imperatorun səlahiyyətləri kəskin şəkildə azaldılaraq onu dekarativ fiqura çevirir. Konstitusiyaya görə, Yaponiyada “imperator dövlətin və xalqın birliyinin simvoludur”. Hüquqi nəzəriyyəyə görə, imperator dövlət başçısı yox, xalqın ruhani lideri sayılır. Dövlət başçısı Baş nazirdir. Parlament Baş naziri seçidikdən sonra o, imperatoru ziyarət edərək öz nəzakətini bildirib belə

deyir: "Mən Baş nazir seçilmişəm və hökumətin təşkilinə başlayıram". İmperator isə cavab verir: "Müvəffəqiyyətlər arzulayıram". Sonradan Baş nazırın yaratdığı kabinetim imperator formal olaraq təsdiq edir. Parlament Baş naziri millət vəkillərinin arasından seçir.

Bir maraqlı faktı da qeyd edək, bu ölkədə illər imperatorun taxta çıxmışından hesablanır və hər imperator dövrü era (epoxa) adlanır. 1989-cu ildən Yaponiya imperatoru Akixitodur. Onun erası Xeysey (daha dəqiq Xeynse) erasıdır. Həmçinin Yaponiyada yalnız kişilər imperator ola bilər. Əgər sülalədə kişi varis yoxdursa, parlament istənilən vətəndaşı imperator seçə bilər. Bununla da tamam yeni sülalənin əsasını qoymuş olar.

İmperator Parlamentindən xalq parlamentinə

Yaponiyada ilk parlament 1890-cı ildə yaradılıb. Əslində imperator parlamenti olan bu orqan iki palatadan ibarət idi: Perlər evi və Nümayəndələr palatası. Perləri imperator öz ailə üzvləri, iri sənayeçilər arasından təyin edirdi. Nümayəndələr pala-

tasının səlahiyyətləri çox məhdud idi. Lakin II Dünya mühəribəsindən sonra hər şey dəyişdi. Bu dövrdə qəbul edilən ikinci konstitusiyaya uyğun olaraq Yaponiya parlamenti dövlətin ən ali idarəetmə orqanına və ölkənin yeganə qanunverici strukturuna çevrildi. Yeni parlament də iki palatalı təşkil olundu: Nümayəndələr palatası (aşağı palata) və Müşavirlər (Məsləhətçilər) palatası (yuxarı palata). Əvvəlki parlamentdən fərqli olaraq onun bütün tərkibi xalq tərəfindən seçilir və parlamentlər üçün ənənəvi olan vəzifələri yerinə yetirir: qanunları qəbul edir, bütçəni təsdiq edir, onun həyata keçirilməsini yoxlayır, hökumətin üzərinə düşən vəzifələrin yerinə yetirilməsinə nəzarət edir və s. Qeyd etmək lazımdır ki, konstitusiyaya görə Nümayəndələr palatası öz səlahiyyəti dövründə buraxıla bilər. Lakin Müşavirlər palatasının buraxılma imkanı göstərilmir. Yaponiya qanunvericiliyinə uyğun olaraq, parlament hökumətə etimadsızlıqla bağlı qərar qəbul etdikdə Nazirlər Kabineti 10 gün müddətində istefaya getməli, ya da Nümayəndələr palatasının buraxılmasını tələb etməlidir. Belə

İmператор
Akixito

İmperatorun
parlamenteki
otağı

Müşavirlər palatasının iclas zali

hallarda adətən imperator kabinetin məsləhəti ilə göstərilən palatanı yenidən formalasdırmağa üstünlük verir və yeni parlament seçkiləri təyin edir. Aşağı palata buraxıldığda yuxarı palatanın sessiyası dərhal dayandırılır. Buna baxmayaraq, Nazirlər Kabineti milli böhran hallarında Müşavirlər palatasının fövqəladə sessiyasını çağırı bilər. Bu fövqəladə sessiyada qəbul olunan qərarlar müvəqqəti xarakter daşıyır və yeni çağırılmış parlamentin ilk sessiyasında 10 gün müddətində təsdiq edilməzsə, öz hüquqi qüvvəsini itirir. Əgər Nümayəndələr palatası buraxılıbsa, onda buraxıldığı gündən 40 gün ərzində Nümayəndələr palatasına yeni seçkilər keçirilməlidir.

Pesəkar deputatlar

Yaponiyanın müasir parlamenti dünyanın ən professional və ixtisaslı parlamentlərindən sayılır. Çünkü bütün deputatlar parlamente seçildikdən dərhal sonra öz hüquqi ixtisaslarını artırmalıdır. Parlamentin milli kitabxanasında onların ixtisaslarına uyğun 4 milyondan artıq kitab və 2000-dən çox dissertasiya işi mövcuddur. Kitabxanada

çalışan 860 işçi palatalar üçün arayışlar hazırlayırlar, palatanın göstərişi ilə təhqiqatlar aparır, deputatlar üçün çıxışlar tərtib edir və s. xidmətləri yerinə yetirir. Özü də deputatlar üçün çıxışlar hazırlayarkən onların işlədikləri fərdi ifadələr, nitq xüsusiyyətləri, diksiyaları və s. nəzərə alınır. Bir də hər deputatın yüksək ixtisaslı iki köməkçi olur. Ümumiyyətlə, yaponlarda millət vəkillərinin səmərəli işləmələri üçün hər cür şəraitin yaradılması ilə palataların katiblikleri məşğul olur. Hər palatanın öz katibliyi var. Palata sədrlerinə tabe olan katiblik rəsmi sənədləri imzalayır, parlament və komitələrin iclaslarının protokollarını tərtib edir və parlamentin digər texniki-təchizat məsələlərini həll edir.

Nümayəndələr palatasının katibliyində 1800, Müşavirlər palatasının katibliyində 1300 nəfər çalışır. Katibliyin rəhbərini - baş katibi palatalar millət vəkili olmayan adamlardan seçilər. Baş katib eyni zamanda parlament proseduru ilə bağlı spikerin məsləhətçisi kimi çıxış edərək palatanın idarəolunması işlərində ona kömək göstərir. Hətta spiker və vitse-spiker seçilənə-

dək baş katib palatanın iclaslarını sədrlik edir.

Yaponiya parlamentində nəzakət qaydalarına xüsusi diqqət yetirilir. Hər palatanın siyasi etiket üzrə Məşvərətçi Şurası deputatların palatalardankənar fəaliyyətinə də ciddi nəzarət edir. Bu zaman parlamentin qəbul etdiyi "Siyasi etikanın prinsipləri", "Davranış standartları", "Məşvərətçi Şuranın siyasi etika üzrə təlimati" kimi sənədlər rəhbər tutulur. Onu da qeyd edək ki, Nümayəndələr palatasında fəaliyyət göstərən digər bir şura - Parlament Sistemi üzrə Şura qanunverici orqanın perspektivlərini, ideallarını və problemlərini araşdırır.

Nazakatlı seçimlər

Yaponiyada nəzakət normalarına qanunverici orqana keçirilən seçimlərdə də böyük önəm verilir. Xüsusən də deputatlığa namizədin rəqibinə qarşı tənqidi fikir söyləməyə ixtiyarı yoxdur. Televiziyyada hər namizədə 3 dəqiqə vaxt ayrıılır, əlavə vaxt almağa heç kimə icazə verilmir. Özü də seçkiqabağı təbliğat cəmi 2 həftə çəkir. Seçki kampaniyasında hökumət hər namizədə qəzetdə eyni ölçüdə reklaminin 5 dəfə çapını, seçicilərinə 350.000 açıqcanın göndərilməsi ni maliyyələşdirir. Həmçinin, prefekturaları gözəmək üçün pulsuz benzin limiti təyin edilir. Mitinqlər (partiya mitinqlərinə icazə verilmir) saat 8:00-20:00 arasında keçirilməlidir. Afişalar xüsusi ayrılmış stendlərdə asılır, bu qaydanı pozanlar cərimələnirlər.

Hər iki palata qarşıq seçki sistemi əsasında ümumi və birbaşa seçki hüququna uyğun seçilir. Millət vəkillərinin seçiləməsi üçün yaş senzi palatalardan asılı olaraq müxtəlifdir. Belə ki, seçimlərdə Nümayəndələr palatasına namizədin azı 25 yaşı, Müşavirlər palatasına irəli sürülən namizədin isə 30 yaşı olmalıdır. Seçki qanunvericiliyinə 2000-ci

ildə edilən dəyişikliyə əsasən son seçkilərdə Nümayəndələr palatasının üzvlərinin sayı 500 nəfərdən 480 nəfərə endirilib. Səlahiyyət müddəti isə əvvəlki tek (4 il) saxlanılır. Müşavirlər palatası üzvlərinin sayı 252 nəfərdən 242 nəfərə azaldılıb. Onların səlahiyyət müddəti isə 6 il (3 ildən bir yarısı dəyişir) olaraq qalır.

Nümayəndələr palatasının 480 üzvündən 300-ü birmandlı seçki dairələrindən majoritar seçki sistemi ilə, qalan 180 üzvü isə çoxmandatlı dairələrdən proporsional qaydada seçilir. Yəni seçicilər iki bülletenlə səs verirlər: namizədə və partiyaya.

Müşavirlər palatasının 146 üzvü çoxmandatlı dairələrdən (47 dairə) majoritar qaydada, qalan 96 üzvü proporsional sistem əsasında bütün ölkə üzrə yeganə çoxmandatlı seçki dairəsindən seçilir. Seçicilər siyasi partiyaların təqdim etdikləri siyahılardan birinə səs verirlər. Seçkilərdən sonra 30 gün müddətində yeni parlament çağırılmalıdır.

Sessiyanın başlanması

Yeni seçilən deputatlar birinci dəfə parlamentə gələndə öz sertifikatlarını palatanın katibliyinə təqdim edirlər. Hər palata üzvlərinin üçdə biri yığıldıqda öz iclasını apara bilər. İlk iclaslarında hər palata öz sədrini, onun müavinini, ehtiyat (müvəqqəti) sədrini, eləcə də daimi komissiyaların sədlərini və baş katibini (əgər bu yerlər vakantdırsa) seçilir. Palata sədlərini və onun müavinləri gizli səsvermə yolu ilə seçilir. Daha çox səs toplayan namizəd seçilmiş sayılır. Əgər səslər bərabər bölünərsə, məsələ püşkatma yolu ilə həll edilir.

Palata sədrinin ilk işi deputatlara öz yerlərini tanıtmaqdandır ibarətdir. Belə ki, hər deputata (fraksiyaya) yer təyin edilir və nömrələnir. Millət vəkilləri ancaq öz yerlərində əyləşirlər. Zərurət yarandıqda sessiya müd-

dətində palata üzvlərinin yerləri dəyişdirilə bilər.

Daimi komissiya sədlərinin seçilməsi də yuxarıda göstərilən qayda ilə keçirilir. Lakin palatasının qərarı ilə bu məsələ sədrin ixтиyarına buraxa bilər. Baş katib vəzifəsi vakant olduqda palata onu da eyni qayda ilə seçilir və lazımlı bilər, onun teyinatını palata sədrinə həvalə edir. Bundan sonra parlamentdə Baş nazirin seçkisi keçirilir ki, bu zaman da eyni qayda (adi səs çoxluğu) tətbiq edilir və səsler bərabər olduqda püşk atılır. Ümumiyyətlə, hər iki palatada nəzərdə tutulmuş digər hallar istisna olmaqla bütün məsələlər iştirak edən üzvlərin adı səs çoxluğu ilə həll edilir. Palata sədri səsvermələrdə iştirak etmir, lakin səsler bərabər bölündükdə onun səsi həllədici sayılır.

Qəribədir ki, yeni sessiyanın başlanması parlament sonradan xüsusi açılış mərasimi ilə “qeyd edir”. Belə ki, bütün bu yuxarıda adlarını çəkdiyimiz vəzifəli şəxsləri seçdikdən bir neçə gün sonra sessiyanın hər iki palata ilə birgə açılış mərasimi keçirilir. Yeni parlamentin açılış mərasimində aşağı palatanın spikeri parlamenti təmsil edir. Mərasimdə imperator iştirak edərək nitq söyləyir və parlamentə gölöcök fəaliyyətində uğurlar arzulayır. Açılış mərasimindən sonra dövlət nazirləri parlamentə öz proqramlarını elan edir və onlara verilən sualları cavablandırırlar.

Komissiyaların işi

Hər bir növbəti sessiya ildə bir dəfə (adətən yanvar ayında) imperator tərəfindən çağırılır və 150 gün davam edir. Nazirlər Kabinetin tövqəladə sessiya təyin edə bilər. Palatalardan hansısa birinin üzvlərinin $\frac{1}{4}$ -i tələb edəndə də hökumət tövqəladə sessiya çağırmalıdır.

Sessiyanın işini əsasən palata sədlərini təşkil edir. Aşağı palatanın sədri spiker, yuxarı palatanın

Nümayəndələr palatasında təmsil olunan siyasi partiyalar (2008-ci ilin yanvarına olan məlumat)

● Liberal Demokrat Partiyası	304 (27)
● Yaponiya Demokrat Partiyası və Müstəqillər Klubu	113 (10)
● Yeni Komeyto	31 (4)
● Yaponiya Kommunist Partiyası	9 (2)
● Sosial-demokrat Partiyası	7 (2)
● Yeni Xalq Partiyası, Sozo, Müstəqillər qrupu	6 (0)
● Bitərəflər	9 (0)
● Cəmi	479 (45)

(1yer vakantdır)

Müşavirlər palatasında təmsil olunan siyasi partiyalar (2008-ci ilin yanvarına olan məlumat)

● Yaponiya Demokrat Partiyası, Shin-Ryokufukai, Yeni Xalq Partiyası və “Nippon”	120 (23)
● Liberal Demokrat Partiyası və Müstəqillər qrupu	84 (12)
● Yeni Komeyto	21 (5)
● Yaponiya Kommunist Partiyası	7 (1)
● Sosial-demokrat Partiyası	5 (1)
● Bitərəflər	5 (2)
● Cəmi	242 (44)

Qeyd: Mötərizələrdə qadın deputatların sayı göstərilib

sədri prezident adlanır. Sədr palatanın gündəliyini müəyyən edir, qanun layihələrini müzakirəyə çıxarır, rəqlamenti müəyyənləşdirir və s. Onun əsas vəzifəsi həm də palatada qayda-qanuna riayət olunmasına nəzarət etməkdir. Palata üzvü qaydanı

Palatalar
arasındaki
keçid qapısı

pozduqda spiker ona xəbərdarlıq edir, əgər deputat “sözə baxmasa”, palata sədri ona iclasda danışmağı qadağan edir. Bunlarda nəticə verməyəndə spiker, yaxud prezident millət nümayəndəsini iclasdan çıxarıır. Lazım bilsə, məsələyə parlamentin İntizam daimi komissiyasında baxılmasına qərar verir. Həmçinin parlament iclaslarına üzrüsüz səbəbdən gəlməyən parlament

üzvləri müvafiq palatanın sədlərindən yazılı xəbərdarlıq alırlar. Əgər adıçəkilən sənədlə tanış olduqdan sonra millət vəkili 7 gün ərzində əvvəlki kimi sessiyalarda iştirak etməsə, onun cavabdehlik məsələsine inzibati komissiyada baxılır. Belə şəxslərə qarşı aşağıdakı inzibati ölçülər götürülə bilər: palatanın ümumi iclasında xəbərdarlıq, palatanın ümumi iclasında üzr

istənilməsi tələbi, müəyyən vaxt ərzində palatanın iclaslarına buraxılmamaq, palatanın tərkibindən çıxarılmak (deputat səlahiyyətlərindən məhrum edilmək). Axırıcı ölçü “nizam-intizamı pozan şəxsin” iştirakı olmadan müzakirə olunur. Bu məsələnin qəbul olunması üçün səslərin əksər çoxluğu və palatanın $\frac{2}{3}$ hissəsinin iştirakı tələb edilir. Diqqəti cəlb edən digər bir fakt da deputatların toxunulmazlıq hüququnun yalnız palataların sessiyaları müddətində qüvvədə olmasıdır.

Mövcud ənənələrə uyğun olaraq, palata sədrinin müavini və zifəsinə parlamentdə azlıq təşkil edən fraksiyadan (müxalifətdən) seçilir. Eyni zamanda ənənəyə görə, sədr və onun müavini bütün səlahiyyət müddəti ərzində parlamentin partiya fraksiyalarında fəaliyyətini dayandırır. Palata sədləri və onun müavinləri parlamentin daimi və xüsusi komissiyalarının (komitələrinin) işinə rəhbərlik edirlər.

Aşağı palatada 20, yuxarı palatada 17 daimi komissiya mövcuddur. Hər iki palatada ayrı-ay-

Komissiyanın
zali

rılıqda 5 xüsusi komitə var. Komissiyalarda təmsil olunan deputatların sayı komitədən asılı olaraq 10-dan 45-dək dəyişir. Parlamentin hər bir üzvü ən azı bir daimi komissiyada təmsil olunmalıdır. Komitədə təmsilçilik parlamentdəki partiyaların deputatlarının sayına müvafiq olmalıdır. Deputat eyni zamanda yalnız 2 komissiyanın üzvü ola bilər. Komitə üzvlərini palata sədrələri təyin edirlər. Komissiya öz üzvləri arasından direktor seçir. Direktor komissiya sədri olmadıqda onun səlahiyyətlərini yerinə yetirir. Komitələr təhqiqat aparmaq və digər məsələləri həll etmək üçün alt komitələr yaradırlar. Onlar ehtiyac olarsa, hökumət üzvlərini iclaslarına çağırma bilər. Komissiya sədri digər komissiyaların iclaslarında iştirak edib müzakirə olunan məsələ ilə bağlı rəhbərlik etdiyi qurumun adından fikir söyləmək hüququna malikdir. Maraqlıdır ki, komitə sədri qanun layihəsi ilə bağlı keçirilən müzakirələrə qatıla bilməz. O, komissiyanın debatlarında iştirak etmək istəyəndə, vəzifəsinin icrasını davandırır, öz yerini tərk edib sərvi üzvlərlə bir cərgədə oturur və onlarla eyni səviyyədə müzakirələrə qoşulur. Yalnız həmin məsələnin səsə qoyulması başa çatdıqdan sonra komissiya sədri keçib öz vəzifəsini icra etməyə başlayır. Komissiyaların iclasları protokollaşdırılır, məxfi sayılan protokollar istisna olmaqla çap edilib palata üzvlərinə paylanır.

Qanunvericilik proseduru

Yaponiya parlamentində qanunvericilik təşəbbüsü Nazirlər Kabineti və deputatlara məxsusdur. Adətən parlamentin müzakirəsinə çıxırlan qanun layihələrinin böyük hissəsi Nazirlər Kabinetin tərəfindən irəli sürürlür. Deputatlar qanun layihəsini yalnız mənsub olduqları palataya, Nazirlər Kabinetin isə onlardan istənilən birinə təqdim edə bilər.

Büdcə və beynəlxalq razılaşmala aid digər mühüm qanunlar mütləq əvvəlcə aşağı palataya təqdim olunmalıdır. Qanun layihəsini irəli sürən deputat ilk növbədə mensub olduğu palatada həmkarlarının dəstəyini almmalıdır. Qanun layihəsində müvafiq olaraq Nümayəndələr palatasının 20 (büdcə ilə bağlı 50), Müşavirlər palatasının 10 üzvünün (büdcə ilə bağlı 20 üzvünün) imzası olmalıdır. Qanun palataya təqdim olunanandan sonra sədr onu müvafiq komissiyanın müzakirəsinə təqdim edir. Layihənin təşəbbüskarı qanunun komissiyada müzakirə olunmadan oxunuşa təqdim olunmasını istəyirsə, bu barədə spikerə yazılı şəkilidə müraciət etməlidir. Onda palata sədri məsələni palatanın səsverməsinə çıxarır. Qanunvericilik təşəbbüsü ilə çıkış edənlərin layihənin komitəyə ötürülməsinə etirazı səbəbsiz deyil. Çünkü qanunun gələcək taleyini komissiyadaki müzakirələr müəyyən edir. Belə ki, komissiya müzakirə üçün qəbul etdiyi qanun layihəsini dəyişə, hətta onu palatanın müzakirəsinə layiq bilməyib rədd edə də bilər. Komitədən keçən qanun layihəsi parlamentin plenar iclasının müzakirəsinə çıxarılır. Plenar iclaslar adətən saat 10:00-da başlayır. İclasın gündəliyi əvvəlcədən elan edilsə

Prezidentin və
digər məsələləri
şəxslərin
mözikirə otağı

Prezidentin iş
otağı. Burada
həm də
qonaqlar
qəbul olunur

Nahar otağı

leten vasitəsilə, düymə ilə.

Şifahi səsvermədə palata sədri qərara kimin etiraz etdiyini ucadan soruşur. Zaldakı sükut razılıq kimi qəbul edilir. Ayağa durmaqla səsvermədə palata sədri qanunun lehine olanlardan ayağa qalxmalarını xahiş edir. Ayağa duranlarla oturanlar sayılıdından sonra palata sədri nəticəni palataya elan edir.

Açıq bülletenlər vasitəsilə səsvermə isə mühüm qanunların qəbulunda istifadə edilir. Deputatlara ağ və göy rəngli iki bülleten paylanır. Qanuna tərəfdar olanlar tribunanın yanında qoyulmuş qutuya ağ bülleteni (öz ad və familiyalarını yazırlar), əleyhinə olanlar isə göy bülleteni salırlar. Hər bir deputat yalnız öz bülletenini qutuya sala bilər. Əgər deputat səhhətinə görə tribunaya yaxınlaşa bilmirsə, katiblərdən biri palata sədrinin icazəsi ilə onun bülletenini qutuya sala bilər. Bu səsverməyə bir neçə dəqiqə vaxt verilir.

Düymə ilə səsvermə 1998-ci ildən tətbiq olunur və deputatların karşısındaki stollarında quraşdırılmış düymələr (lehinə və əleyhinə düymələri) vasitəsilə yerinə yetirilir. Bundan başqa

yuxarı palatada və aşağı palatada bəzi komitələrində əllə səsvermədən də istifadə edilir. Hansı səsvermənin tətbiq olunmasına palata sədri qərar versə də, iclasda iştirak edən şəxslərin $\frac{1}{3}$ -nin tələbi ilə səsə qoyulmanın forması qanuniləşdiriləbilər.

Normativ-hüquqi aktların layihəsi o zaman qanuna çevrilir ki, onun hər iki palatada qəbul olunmuş məzmunu eyni olsun. Bu və ya digər qanun layihəsi ilə bağlı palatalar müxtəlif qərarlar qəbul etdikdə, məsələni yoluna qoymaq üçün aşağıdakı vasitələrin birindən istifadə oluna bilər: hər iki palatanın birgə iclaslarının çağırılması, razılışdırma komissiyasının yaradılması, Nümayəndələr palatasında təkrar səsvermənin keçirilməsi.

Yuxarı palatanın etdiyi düzəlişlərlə razılaşmayan aşağı palata iclasda iştirak edən üzvlərinin $\frac{2}{3}$ səs çoxluğu ilə layihəni yenidən qəbul edərsə, qanun qəbul edilmiş sayılır. Sonda parlament tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar təsdiq üçün Nazirlər Kabinetinə göndərilir. Nazirlər Kabinetində qanun layihəsini həyata keçirəcək müvafiq nazir onu

imzaladıqdan sonra layihə imperatora təqdim olunur. İmperator parlament tərəfindən qəbul olmuş normativ-hüquqi aktlarla tanış olduqdan sonra onu imzaları.

Gəzməli parlament

Qeyd edək ki, bütün bu prosesləri canlı şəkildə izləmək mümkünür. Belə ki, 10 yaşdan yuxarı istənilən şəxsin parlamenti ziyarət etməyə ixtiyarı var. Ekskursiya 60 dəqiqə çəkir və ziyarətçiləri mühafizəçi müşayiət edir. Bunun üçün əvvəlcədən müraciət etmək və bilet əldə etmək lazımdır. Həmçinin onlar komissiya sədrinin icazəsilə komitənin iclaslarını, katibliyin icazəsilə plenar iclasları izləyə bilərlər. İstənilən şəxs parlamentə ərizə, şikayət və təkliflərlə müraciət etmək hüququna malikdir. Bu petisiyalar parlamentin sessiyaları müddətində (ən son sessiyanın bağlanmasına bir həftə qalmış) qəbul edilir. Petisiyani vətəndaş yazılı şəkildə, dəqiq ünvanını göstərməklə, şəxsi imzası ilə şəxsən təqdim etməlidir. Onlar müvafiq komisiyalarda nəzərdən keçirilir, lazımlı gələrsə palatanın müzakirəsinə təqdim edilir, sonra isə müvafiq tədbirlərin görüləməsi üçün Nazirlər Kabinetinə göndərilir. Nazirlər Kabineti hər il petisiyalarla bağlı hər iki palaṭa qarşısında hesabat verir.

Mərkəzi holl

■ ANTIQUA VƏ BARBUDA

İkipalatalı parlament. Konstitusiyaya görə Antiqua və Barbuda parlamenti ikipalatalıdır: Senat və Nümayəndələr palatası. General qubernatorla təmsil olunan Böyük Britaniya kralıçası da parlamentə daxildir. Deputatların səlahiyyət müddəti 5 ildir.

Yuxarı palatanın - Senatin 17 üzvü var. General-qubernator senatorları Baş nazir və müxalifət başçısının məsləhəti ilə teyin edir.

Aşağı palata - Nümayəndələr palatası 18-19 deputatdan ibarətdir. Onların 17-si majoritar seçki sistemi əsasında birmandatlı dairələrdən seçilir. Qalan 2 yerdən 1-i vəzifəli şəxsə (krala və yaxud qubernatora), 1-i isə palatanın spikerinə ayrıılır. Spiker həm parlament (aşağı və yuxarı palata) üzvlərindən, həm də istenilən şəxsədən seçilə bilər. Ona görə də palata spikeri kənardan seçəndə onun üzvləri 1 nəfər artaraq 19-a çatır.

Tarix. Antiqua və Barbudada ilk parlament seçimləri 1950-ci ildə keçirilib. O vaxtlar Antiqua və Barbuda Böyük Britaniyanın Küləkdöyən adalar (Antil adaları) koloniyasının tərkibində idi. 1958-ci ildə Antiqua və Barbuda Vest-Hind federasiyasının tərkibinə daxil edilib. 1962-ci ildə Vest-Hind federasiyası ləğv olunduqdan sonra ölkə Birləşmiş Krallığın ayrıca koloniyasına çevrilib. 1967-ci ildə adalar Böyük Britaniya ilə assosiasiyalı dövlət statusunu qazanıb. 1981-ci ildə Antiqua və Barbuda öz müstəqilliyini elan edib. Müstəqil dövlət kimi orada ilk parlament seçimləri 1984-cü ildə keçirilib. Hazırkı deputatlar 2004-cü il parlament seçimlərində seçiliblər.

Rəsmi internet saytı: www.antigua-barbuda.com

■ BARBADOS

İkipalatalı parlament. Konstitusiyaya görə parlament Senat və Şura palatasından ibarətdir. Böyük Britaniya kralıçası da parlamentin üzvüdür. Deputatların səlahiyyət müddəti 5 ildir.

Yuxarı palatanın 21 senatorundan 12-ni Baş nazir, 7-ni general-qubernator, 2-ni isə müxalifət lideri təyin edir.

Aşağı palatanın bütün 30 deputati majoritar qaydada birmandatlı seçki dairələrindən seçilirlər.

Tarix. Hələ Barbados İngiltərənin koloniyası olan vaxt - 1639-cu ildə Şura palatası yaradılmışdı. 1951-ci ildə ümumi səsvermə hüququ tətbiq edildi. 1966-ci ildə isə Barbados öz müstəqilliyini elan etdi. Barbadosda müstəqillik əldə ediləndən sonra ilk parlament seçimləri 1971-ci ildə, sonuncu seçimlər isə 2003-cü ildə keçirilib.

Rəsmi internet saytı: www.parliamentbarbados.gov.bb

■ BAHAM ADALARI

İkipalatalı parlament. Baham adalarında parlament iki palatadan - Senat və Şura palatasından təşkil olunub. Əksər Britaniya müstəmləkələri kimi Bahamda da Böyük Britaniya kralıçası parlamentə daxildir. Deputatların səlahiyyət müddəti 5 ildir.

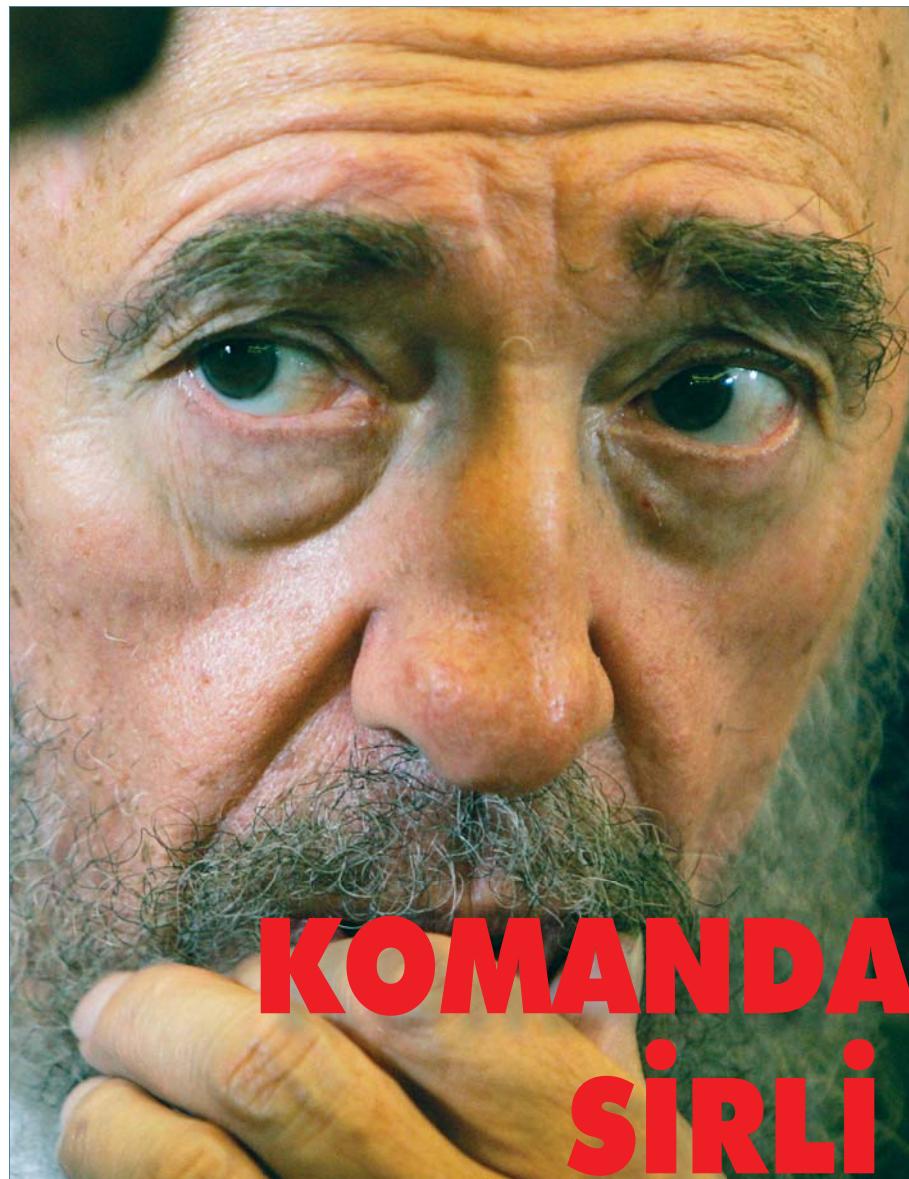
Yuxarı palata - Senat 16 yerdən ibarətdir. Senatorları adaların general-qubernatoru təyin edir. O, deputatların 9-nu baş nazirin, 4-nü müxalifət liderinin təqdimatı ilə, qalan 3-nü isə hər iki partiyanın ümumi razılığına əsasən təyin edir.

Aşağı palatanın - Şura palatasının 40 üzvü var. Onlar majoritar qayda ilə birmandatlı dairələrdən seçilirlər.

Tarix. 1964-cü ildə Baham Adaları Birliyi İngiltərədən məhdud daxili idarəetmə hüququ, 1968-ci ildə tam daxili idarəetmə hüququ əldə edib. 1974-cü il iyunun 10-da Baham adaları Böyük Britaniyanın başçılıq etdiyi Millətlər Birliyinin tərkibində öz müstəqilliyini elan edib. Müasir parlamentin tərkibi 2007-ci ildə formalşaib.

Rəsmi internet saytı: www.bahamas.com

KOMANDANTENİN SİRLİ HƏYATI

“İnqilab dini”

Ümumiyyətlə, Fidel Castro haqqında çox yazılıb. Yazıların hamısında müəlliflər onun əlli ilə yaxın bir zamanda öz istedadı, siyasi bacarığı ilə bütün maneələri məharətlə aşmasına heyranlıqlarını bildirirlər. Santeriya dininə sitayışın geniş yayıldığı Kubada isə hamı liderlərinin allahlar tərəfindən seçildiyinə və onların himayəsində olduğunu qəti əmindirlər. Kubada dini inanclar öz rəngarəngliyi ilə seçilir.

Əsrlər boyu kubalılar bir neçə dinə etiqad ediblər. Bütün Latin Amerikası kimi Kubanın katolik ölkə olmasına baxmayaraq, Afrikadan gətirilən zənci qullar burada santeriya adlanan yeni

din yaradıblar. Bu dinə etiqad edənlər Afrika adları daşıyan bütlərə sitayış edirlər. Santerosların zəruri atributlarından biri də balıqqlaqlarından və müqəddəs ağacların toxumlarından hazırlanan bilərzik və qolbaqlarıdır. Məhz belə talismanlar Syerra-Maestra dağlarından düşən Fidel Kastronun üstünü bəzəyirdi. Sonralar məlum olur ki, onun silahdaşlarının əksəriyyəti santeriya allahlarına sitayış edirlər.

Kubalılar söhbət əsnasında Fidel Kastronun adını çox nadir hallarda çəkirlər. Yəni onun adını jestlərlə, eyham və ləqəblərlə bildirirlər. Uzun illər Fidel Kastronun “El-Kabalyo” (Ürgə) adlanırlar. “Barbudos” (Saqqallı), “Komandante” ləqəbləri də

Kuba lideri Fidel Castro fevralın 19-da səhhəti ilə bağlı tutduğunu vəzifələrdən istefa verir. O bildirir ki, bundan sonra düşmənləri ilə mübarizəni jurnalist kimi davam etdirəcək və “Qranma” qəzetində köşə yazıları ilə çıxış edəcək. Bu bəyanatdan sonra bütün dünyanın nəzərləri Kubaya, xüsusən onun lideri Kastroya yönəlir. Onun həyat yolu yenidən vərəqlənir və tarixdəki rolü barədə müxtəlif fikirlər səslənir.

onun geniş yayılmış adalarındandır. Çox vaxt da əli çənəyə aparıb saqqal jesti etməklə söhbətin Kastrodan getdiyini bildirirlər.

Santerosun əzaqqoranlılığı

Santeroslar hələ Castro uşaq olanda müharibə allahi Obatala Ayaqunanın onu himayə etdiyini söyləmişdir. Demişdir ki, onun bütün həyatı nəhəng düşmənlərlə mübarizəyə həsr olunacaq. Doğrudan da Castro həyatı boyu özünə böyük düşmənlər seçməkdə heç vaxt tərəddüb etməyib.

1926-ci il avqustun 13-də Oryente vilayətinin Biran qəsəbəsində doğulan Alejandro Fidel Castro Rus deyilənlərə görə 6 yaşında bərk xəstələnir. Ölüm

ayağında olan balaca Fidelin dərdinə həkimlər əlac tapa bilmirlər. Hər yerdən əli üzülen ana zənci qulluqçularının məsləhətilə cadugər təbibə (santerosa) müraciət edir. Cadugər də öz allahlarına müraciət edib məsləhət isteyir. Santeriya allahları “məsləhət” verməklə bahəm bildirirlər ki, Fideli böyük gələcək gözləyir. Balaca Fidel sağalır və o vaxtdan sonra bir dəfə də olsun xəstələnmir. O, həm yezuit kollecinde, həm də tələbəlik illərində ən yaxşı idmançılardan sayılırdı. Fiziki cəhətdən çox güclü olsa da, nahaqdan heç kimi incitməz, amma lazıim gələrsə heç kimi də cavabsız qoymazdı. Yayda qardaşlar istrahətə doğma evlərinə qayıdırırlar.

İlk “düşmən”

Yay tətillərinin birində Fidelin fenomenal inqilabçı xüsusiyyətləri üzə çıxır. O, 13 yaşında olarkən ailələrinə məxsus şəkər plantasiyasında işləyən fəhlələri atasına qarşı ayağa qaldırır. Yeniyetmə Fidelin fəhlələr arasında nüfuzu olduqca yüksək idi. Deyirdilər: “Kim Fidelin arxasında getsə ya ölücək, ya qalib gələcək”.

1942-ci ildə Fidel Havanannın “Belen” kollecinə daxil olur. 1945-ci ildə kollegi bitirən Fidel Havana Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olunur. Həyata müharibə kimi baxan Fidel yeni düşmənini “seçir”. O, düşmənini 1871-ci ildə edam edilmiş 8 kubalı tələbənin hər il keçirilən anma mərasimində “elan” edir: “Bu hökumət bütün digər hökumətlərdən pisdir. O, kənardan xalqın acından necə məhv olduğunu soyuqqanlıqla seyr edir. Mən parlament üzvlərindən həqiqi Konstitusiya hüquqlarını bərpa etmələrini tələb edirəm”.

İlk hərbi yürüş

Fidelin fenomenal bəxti iştirak etdiyi ilk hərbi yürüsdə üzə çıxır. 1947-ci ildə bir dəstə gənc Dominikan Respublikasında dik-

tator Truxilyonun hakimiyyətini devirmək üçün hazırlanır. Fidel bu dəstəyə leyttenant rütbəsində qoşulur. Dəstənin çevrilişə hazırlaşmaq üçün qurduğu gizli hərbi düşərgəyə 1000 nəfərdən çox inqilabçı toplaşır. ABŞ keşfiyyatı bu haqda Kuba hökumətini xəbərdar edir. Hökumət Kuba üşyançılarının toplaşdıqları adada əməliyyat keçirib iki minə yaxın üşyançını həbs edir. Üşyançıları gəmilərə doldurub həbsxanaya aparanda Fidel suya tutlanır, atılan gülələrin heç biri ona dəymir. Böyük bir ordunun əlində möcüzə nəticəsində qurtulan Fidel üzüb sahilə çıxır. Qəribədir ki, həbs edilən 2 min adamdan heç biri onu ələ vermir və o, sakitcə universitetə qayıdır.

Kilsə zənginin qüdrəti

Kastro həm də harizmatik qüvvəyə - müsahibinə güclü təsis etmək, onu öz ideyalarına inandırmaq qabiliyyətinə malikdir. Məhz bu qabiliyyəti ona 1947-ci ildə böyük uğur gətirir. Həmişəki kimi Kuba xalqı vaxtı ilə “Demaxaqua” qənd zavodundakı kilsə zəngi ilə başlayan ispan əsarətindən azad olmanın növbəti ildönümünü təmtəraqla qeyd edirdi. Kuba prezidenti xalq arasında seçkiqabağı nüfuzunu artırmaq üçün həmin zəngdən istifadə etmək istəyir. Kubalılar üçün müqəddəs sayılan bu kilsə zəngi isə Mansanilo şəhərində azadlıq hərəkatının veteranlarında saxlanır. Buna görə prezident Mansiliyo şəhərinə nümayəndə heyəti göndərir. Veteranlar prezident Qrau San-Martinin xahişini rədd edirlər. Bu zəngdən istifadə etmək ideyası tələbə Fidel Kastronun ağlına gəlir. Planlarını dostu Alfred Qevara ilə bölüşür: “Biz bu zəngi əldə edib Havanaya göturməliyik. Zəngə tamaşa etmək üçün on minlərlə adam gələcək. Biz də onları prezident sarayının qarşısına aparıb Qrau San-Martinin istefasını tələb edəcəyik. Mən əminəm ki,

mansilyalılar bizi dəstəkləyəcəklər”. Fidel öz düşüncələrində yanılmır. Mansilyoya gəldikdən iki gün sonra Fidel Castro dostları ilə birgə kilsə zəngi ilə Havanaya qayıdır. Havanada zəngi üstü açıq avtomobilə qoyurlar. Doğrudan da on minlərlə insan zəngin tamaşasına çıxır. İzdiham qarşısında Fidel Castro çıxış edərək hökuməti tənqid atəşinə tutur. Sonra zəngi Havana Universitetində otaqların birinə qoyurlar. Bir neçə gün Fidel dostları ilə zəngin necə və harada istifadə olunması haqqında düşünür. Hökumət isə zəngdən istifadə edilməsinə mane olmağa çalışır. Hətta mafioz qrupların tələbələrə qarşı hədə-qorxuları açıq şəkil alır. Bir neçə gündən sonra zəngi universitetdən oğurlayırlar. Fidel oğrunun tapılmasını tələb edir. Lakin bu hadisə açılmamış qalır.

İlk sui-qəsd

1948-ci ildə Kubanı terror dalğası bürüyür. Fidelin özünə də bir neçə dəfə sui-qəsd edirlər. Sui-qəsdlərdən bir şey çıxmadığını görən hökumət onu

9 yaşlı Castro anası ilə

Tələbə İttifaqının başçısı Manolo Kastronun qətlində günahlanır. Lakin Castro könüllü olaraq polis bölməsinə gəlir. Onun əlləri üzərində parafın testləri keçirilir və müəyyən edilir ki, o, son vaxtlar əlində odlu silah tutmayıb. Maraqlıdır ki, hökumət öz qatı düşməninin günahsızlığını rəsmi şəkildə etiraf edir. Halbuki, həmin dövrə hökumət 120-dən çox müxalifətçini sorğu-sualsız qətlə yetirir.

1948-ci ilin aprelində Kolumbiyada Ümmü Amerika konqresi keçirilməli idi. Havana Universitetinin tələbələri adından konqressə gedən Fidel Castro Kolumbiyanın paytaxtı Boqota şəhərində prezidentə qarşı üsyanda iştirak edir. Lakin üşyan yatırılır.

Fidel Castro Havana Universitetinə Kuba prezidentinin 1948-ci il seçkiləri vaxtı qayıdır. Hökumət tərəfindən namizəd əmək naziri Prio Sakkaras, müxalifət tərəfindən isə Eduardo Çibas ididir. Fidel Castro Çibasa bildirir ki, Havana tələbələri onu dəstəkləyir. Lakin o, sonradan öz əqidəsindən dönerəsə, tələbələr ona qarşı mübarizə aparacaqlar. Bu sübut edir ki, Fidel bir liderə yox, bütövlükde ideyaya sadıqdır.

Elə ispan dilindən tərcümədə “fidel” sözü “sadiqlik” deməkdir. Seçkilərdə Prio Sakkaras prezident seçilir.

İnqilabi yolun astanasında

1950-ci ildə Fidel Castro universiteti bitirib şəxsi hüquq kon-

torunu açır. O, məhkəmələrdə kasıbların işini pulsuz aparır və Havana əhalisi arasında böyük nüfuz qazanır. Eyni zamanda Fidel Castro ölkə prezidenti Prio Sakkaras ifşa edən materiallar toplayır. Onun əlinə maraqlı bir sənəd keçir. Balaca qızə qarşı əxlaqsız hərəkətlərdə günahlandırılan iş adamına məhkəmə 6 il həbs cəzası və 10 000 peso cərimə təyin edir. Onun vəkili olmuş Prio Sakkaras prezident seçildikdən sonra bu şəxsi əfv fərmanı ilə azadlığa buraxır. Sakkaras bu əxlaqdan zəif dostunun adına iri torpaq sahələri alır, orada villalar tikdirərək baha qiymətə satır. Fidel Castro bu imarətlərin şəkillərini kino aparatı vasitəsilə çəkir. O həm də prezidentin Kuba mafiozları ilə əlaqələri haqqında da sənədlər toplayır.

1952-ci ildə Fidel Castro əlindəki sənədləri “Alerta” qəzetində çap etdirir. O sübut edir ki, Kuba prezidenti hər il mafiya üzvlərinə bir neçə yüz yüksək vəzifə ayırır. Mafiya Fideli qətlə yetirmək əmri verir. Lakin onu öldürməyə heç kim cürət etmir. Bu yazılar prezidenti tamamilə nüfuzdan salır. İndi hamı Kubanı idarə edəcək güclü şəxsiyyət axtarır. Belə namizədlərdən biri 1940-1944-cü illərdə Kubada prezident olmuş Fulxensiyo Batista idi. 1948-ci senator seçilən Batista 1952-ci ildə prezidentliyə namizədiyini irəli sürür. Lakin xalq arasında nüfuzunun aşağı olmasını görən Batista ABŞ-in köməyi ilə 1952-ci il martın 10-da hərbi çəvriliş edir. Fidel dərhal Batistaya qarşı çıxır: “Bu inqilab yox, arxadan vurulan zərbədir. Bu gücsüz prezidendə yox, ümumilikdə xalqa zərbədir”.

Tilsimli inqilabçı

Bu dəfə Batistani düşmən seçən Fidel Castro ona açıq şəkildə müharibə elan edir və bu müharibəyə hazırlaşmağa başlayır. Fidelin əsas istəyi silahlı çəvriliş etmək üçün güclü dəstə

yaratmaq idi. O, Kubadan 800 km aralıda yerləşən Monkada kazarmalarını ələ keçirməyi və burada qulluq edən əsgərləri öz tərəfinə çəkməyi planlaşdırır. Bu kazarmalarda üşyançılarə bəs edəcək qədər silah-sursat vardi. Santeriya allahlarının sevimli Fidel tərəfdəşları ilə “Siboney” fermasını alaraq burada təlimlər keçməyə başlayır. İyulun 26-də 123 nəfərlik dəstə sübh tezdən 26 avtomobildə Monkada kazarmalara yürüşə çıxır. Lakin yolda herbi patrulla qarşılaşan dəstənin bütün planları alt-üst olur. Bir neçə saat davam edən atışmada üşyançılar qarışqa kimi qırılırlar. Ayaqunanın himayə etdiyi Fidelin isə Monkadoya həmlədə dərisi belə cızılmır. Fidel geri çəkilmək əmri verir və sağ qalan bir neçə silahdaşıyla dağlara çökilir. Dağlarda axşamadək dolaşandan sonra məşədə yiyəsiz bir komada ölü kimi yuxuya gedirlər. Fidel hətta gözətçi belə təyin etmir, sanki özüne heç bir şey olmayıcağını qabaqcadan duyurdu. Üşyançıları yuxudan onları izləyən ordu dəstələrindən biri oyadır. Kastronu yerindəcə öldürmək əmrinə baxmayaraq, dəstənin 40 yaşlı qara dərili komandiri üşyançıları salamat Santyaqoya gətirir. Bu haqqda Fidel sonralar qeyd edirdi ki, əslində həmin gün leytenant Pedro Sarriya onu iki dəfə ölüm dən qurtarıb. Birincisi, Pedro üşyançıların başçısı Fidel Kastronun ələ keçirdiklərini əsgərlərdən gizlətməklə onu yerindəcə güllələnməkdən xilas edir. İkinci dəfə isə o, Fideli herbi deyil, mülki məhkəməyə təhvıl verir. İnqilabdan sonra Castro öz xilaskarını unutmur və Pedro Sarriyanı prezident iqamətgahının mühafizə rəisi təyin edir.

Həbsxanada Fidel Kastronun tərəfdarlarına işgəncələr verir və öldürürler. Təəccüblüdür ki, Fidellə başqa cür davranışları. Ona zindanda heç bir işgəncə verməsələr də, bir neçə dəfə sui-qəsd təşkil olunur. Lakin tale

həmişəki kimi onun üzünə gülür. Əvvəlcə onu zəhərləmək isteyirlər, lakin Fidel vaxtında xəbərdar olur və acliq elan edir. Sonra Fidelin kamerasına bu vaxtadək iki məhbus yoldaşını qətlə yetirmiş məhkum yerləşdirirlər. Lakin bu da bir nəticə vermir. Məhkəmə də Fidellə “humanist” davranışaraq ona ölüm hökmü əvəzinə bir neçə il iş verir. Castro və silahdaşları bir ildən bir qədər artıq həbsdə qaldıqdan sonra əfv edilirlər. Onlar Meksikaya mühacirət edərək rahatca Batista rejimini devirmək üçün hazırlaşırlar. 1955-ci ildə Fidel özünün ilk manifestini yazaraq Kubada demokratiyani bərpa etmək üçün “26 iyul hərəkatı”nın yarandığını bəyan edir. Yeri gəlmışkən, “26 iyul hərəkatı”nın bayraqındakı qara və qırmızı rənglər santeriya dini ilə bağlıdır. Bu Xeyir və Şər qapılarını açan Ellequani (Tale allahının) sevimli rəngləridir.

Əfsanəvi “Qranma”

Fidel Kubada silahlı çevriliş etmək istəyini heç kimdən gizlətmir. 1955-ci ildə Fidel argentalı həkim Ernesto Çe Gevara ilə tanış olur. Çe Gevara və

Raulla birlikdə o, gələcək ekspedisiyaya yollanacaq adamların siyahısını tərtib edir. Kuba adasına 82 nəfərin gedəcəyi aydınlaşır. Bunun üçün “Qranma” adlı qayığı sahibindən 15 000 dollara alırlar. “Qranma” 1956-cı il noyabrın 25-də yola çıxır. Yolda bu köhnə qayığa açılmış dəlikdən su axmağa başlayır. Böyük çətinliklərlə “Qranma” Kubaya yan alır. Üşyançılar 1335 metrlik məsafəni bataqlıqlardan keçirlər. Batista “Qranma” gəmisinin desantçixarma əməliyyatından əvvəlcədən xəber tutur və onları sahildə “qarşılıyır”. Qəflətən hücum edən batistaçılar ekspedisiya üzvlərinin demək olar hamisini məhv edirlər. Qızğın atışmadan Fidel, qardaşı Raul və Ernesto Çe Gevara möcüzə nəticəsində sağ çıxırlar. Təqibçilərdən aralanandan sonra “26 iyul hərəkatı”nın lideri sağ qalanları sayırlar. 12 üşyançının cəmi 7 tüfəngi olmasına baxmayaraq, Castro uzaqgörənliliklə deyir: “Artıq qələbə yüz faiz bizimlədir”. Üşyançılar Syera-Maestro dağlarına çökilir.

“Qranma” qayığı
hazırda müzeydə
saxlanılır

Fidel Castro
inqilabçı dostu
əfsanəvi Ernesto
Çe Gevara ilə
birgə

ön cərgələrində vuruşur. Batistanın bir çox əsgəri onun tüfəngindən çıxan gülələrin qurbanı olur. Lakin bütün bu partizanlıq dövründə Fidelin burnu da qanamır. Batista hakimiyəti Kastronu məhv etmək üçün onun düşərgəsinə bir-birinin ardınca muzdalu qatillər göndərir. Lakin hər dəfə Fidel bu sui-qəsdlərdən müəmmalı şəkildə sağ çıxır. Özünü üşyançı kimi qələmə verən qatillərdən birini partizanlar hətta öz sıralarına qəbul edirlər. Yatmaq vaxtı çatanda isə təzəgələn “üşyançı”ya yorğan çatışmadığı məlum olur. Fidel ona öz yorğanını təklif edir. Bütün gecəni killer öz “hədəf”i ilə bir yorğanı bölüşür. Kastro ilə yan-yana yatmağına baxmayaraq, qatilin bu imkandan istifadə etməməsi isə indiyədək sərr olaraq qalır.

İnqilabın qələbəsi

Fulxonsio Batista 31 dekabr 1959-cu ildə istəfa verir. Ordu üzərində komandanlığı Batista ona sadıq olan Zuloxio Kantilyoya verir. Ölkənin müvəqqəti prezidenti Ali məhkəmənin ən qocaman hakimi Karlos Manuel Pyedro təyin olunur. Bu hadisələrdən sonra Fidel Castro Kubanın paytaxtı Havananı ələ keçirməyi qərara alır. Bunun üçün onun kifayət qədər qüvvəsi var idi. Kubada baş verən siyasi böhran buna əlverişli şərait yaradır. İnqilabın əvvəlində olduğu kimi planın birinci hissəsi Monkada hərbi bazanı ələ keçirmekdən ibarət idi. 1959-cu il yanvarın 2-də Monkada kazarmaları üşyançılar tərəfindən ələ keçirilir. 1959-cu il yanvarın 8-də Fidel öz ordusu ilə Havanaya daxil olur və haki-

miyyəti ələ keçirir. İnqilabçılar ilk olaraq Batista hərbçiləri üzərində məhkəmə qurur. Proses böyük idman zalında keçirilir və buraya dünyanın hər yerindən jurnalistlər dəvət olunur. Kuba meydanlarından birində keçirilən mitinqdə Fidel Castro bu məhkəmə proseslərini şübhə altına alan dövlətlərin nümayəndələrinə üzünü tutaraq sərt şəkildə deyir: “Nəyə görə sizin hökumətlər Batista rejimi Kuba vətənpərvərlərini güllələyəndə yox, bütün hüquq normalarını pozaraq səfirliklərə soxulub orada sığınacaq tapan inqilabçıları qətlə yetirəndə yox, indi səsini çıxarı?” Sonra üzünü meydana çevirib sorusur: “Burada yiğışan insanlardan kim inqilabçılar tərəfindən keçirilən bu məhkəmə proseslərindən razıdırsa, qoy əlini qaldırsın”. O, havaya qalxan milyonlarla əli göstərərkən üzünü 380-ə yaxın jurnalistə və xarici ölkə nümayəndələrinə tutaraq deyir: “Baxın, bu bir milyon tərkibi olan Kuba məhkəməsinin qərarıdır”.

Cadunun təntənəsi

İnqilabın qələbəsindən sonra Kubada katolik və protestant kilsələri təzyiqlərə məruz qalır. Santerya isə heç bir təzyiqlə üzləşmir. Əksinə, az qala rəsmi din statsunu alır. Santerosların ən məşhur xadimi olan Reçə Valye-xo uzun illər Fidel Kastronun şəxsi həkimi olur. Onun ölümündən sonra Fidel Afrikaya səfər edir və yerli cadugörələr ona çox güclü talismanlar bağışlayırlar. Canilərin kəllə sümüklərindən hazırlanmış bu talismanlara mütamadi olaraq qurban kəsilməlidir. Bunun üçün Afrikadan xüsusi bəslənmiş öküzlər getirilir. Onu da qeyd edək ki, inqilabın ilk günlərindən bu günədək Kubada iribuyuzlu heyvani kəsmək qəti qadağandır və bu qadağanı pozan adamı ağır cəza gözləyir.

Yeni düşmən

Fidel Castro yeni düşmən

“seçməkdə” gecikmir. O, 1959-cu il fevralın 16-da Kabanın Baş naziri seçilən kimi ABŞ-a məxsus bütün əmlakı milliləşdirir. Eyni zamanda senzurani ləğv edir və torpaqları əvəzsiz olaraq kəndlilərə verir. Bu islahatlara görə ABŞ Kubanı Latin Amerikasında kommunizm ideyalarını yaymaqdə günahlandırır. Birləşmiş Ştatlar Kubaya yürüş edəcəyini açıq bildirir. 1961-ci il aprelin 17-də 6 gəmidə 1500-ə yaxın yaraqlı Kubanın Koçinos adasına yan alır. Onların əsas vəzifəsi Castro hakimiyyətini devirmek idi. Lakin Fidelin göstərdiyi kommandanlıq bacarığı bu planın həyata keçirilməsinə mane olur. O, dərhal desant çıxarılan ABŞ qüvvələrinin üstünə gedir. Komendantenin fenomenal bəxti burada da özünü göstərir. Əməliyyatdan sonra bataqlıqlarda bir neçə amerikalı muzdlu üstüaçıq Cipdə gəzən Fideli on metr məsafədən nişan altında saxlayır, lakin tətiyi çəkməyə ürek etmirlər.

1962-ci ilin yayında ABŞ-la Kuba arasında münasibətlər daha da gərginləşir. ABŞ prezidenti Jon Kennedy Kubaya hərbi blokada elan edir. ABŞ donanmasına Kubaya gedən bütün gəmiləri yoxlamaq əmri verir. Lakin bu əmri yerinə yetirmək amerikalı hərbçilərə müyəssər olmur. Onların yolunu Sovet gəmiləri kəsir. Karib böhranı başlayır. Dünya nüvə müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə gəlir. Lakin BMT-in Baş Assambleyasının iclasında Kuba ilə ABŞ arasında razılıq əldə olunur. Bu Kubanın böyük qələbəsi idi. Bu qarşılurdan müharibə tanrisının himayə etdiyi Castro yeganə qalib kimi çıxır. Kastronu artıq planetin bütün əhalisi tanır. Onu dünyanın bir çox ölkələrinə dəvət edirlər. Fidel Castro 1963-cü ildə ilk dəfə SSRİ-yə səfər edir. Rusiya ilə əlaqələrin geniş olduğuna baxmayaraq, o, heç bir hərbi qurumun üzvü olmur. Afrika ölkələrinə, Şərqi Avropaya, Yapo-

niyaya, Vyetnama və SSRİ-yə işgəzar səfərlər edir.

Sui-qəsd “lətifələri”

ABŞ-in Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinə Kastroya qarşı mühabibə aparmaq göstərişi verən prezident Con Kennedy sanki bunulla “Saqqallı”nı himayə edən allahların qəzəbini qazanır. Kennedy özü sui-qəsdin qurbanı olur.

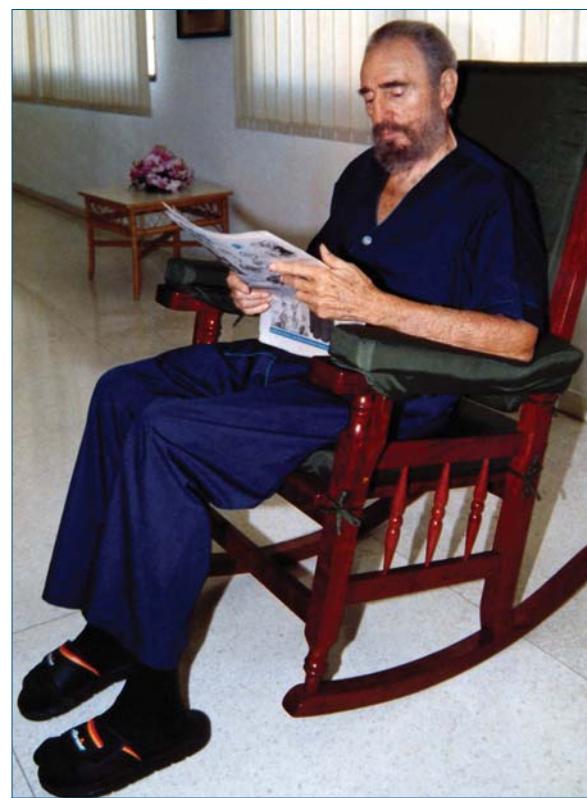
MKİ tərəfindən Kastroya qarşı hazırlanan sui-qəsdlər barədə cild-cild kitablar yazılb. Onların bəzilərini xatırlamaq yerinə düşərdi. Məsələn, 1963-cü ildə nyu-yorklu vəkil Ceyms Donavan Kubada əsir düşmüş bir qrup Amerika vətəndaşını xilas etmək üçün Castro ilə danışıqlar aparmağa yollanır. MKİ Donavanın Komandanteyə bağışlamaq üçün apardığı akvalanqın içine vərəm çöpləri salır. Donavan məsələdən xəbərsiz idi. Lakin hansısa bir ilahi qüvvə Donavana təlqin edir ki, bu akvalanq dövlət başçısına hədiyyə edilmək üçün çox sadədir və mağazaya gedib təzələrini alır.

Fidelin siqar aludəcisi olmasında az qala ona həyatı bahasına başa gələcəkdir. Ona xüsusi partlayıcı ilə doldurulmuş siqarlar hədiyyə edilir. Siqar ağzından düşməyən Komandante nədənsə bu siqarlardan istifadə etmir.

ABŞ-in Kuba inqilabının liderinə qarşı mübarizəsində ən parlaq məglubiyəti Kastronun 1971-ci ildə Çiliyə səfərinə təsadüf edir. MKİ əvvəlcə Kuba başçısını mətbuat konfransında öldürmək üçün iki agent hazırlayıır. Hər şey dəqiqliyinə qədər düşünülüb hazırlanır. Lakin mətbuat konfransına bir qədər qalmış sui-qəsd iştirakçılarından birinin kor bağırsağı sancılanır və onu təcili yardımla xəstəxanaya çatdırırlar. Digəri isə tək qaldığını görüb tətiyi çəkməyə cürət etmir. Sonra Fidel Çilinin şimalına gedərkən onun avtomobil karvanının yolunu iri yük maşını kəsir. Maşında 4 ton dina-

mit aşkar olunur. MKİ hazırladıqları dinamitin hansı səbəbdən partlamaması baredə indi də baş sındırırlar. Çili səfərini başa vuran Castro Havanaya qaydırır. Yolda Limada dayanarkən onun təyyarəsini Amerika kəşfiyyatçıları vurmağı iddi. Son anda Kastronun təyyarəsi elə yerləşdirilir ki, onu hədəfə almaq mümkün olmur. MKİ-in açılmış arxiv sənədlərindən bəlli olur ki, 1959-2000-ci illər ərzində MKİ Fidel Castro 638 dəfə sui-qəsd hazırlamış və bu planları həyata keçirmək üçün 125 mln. dollar xərcləmişdir.

Lakin bütün bu cəhdələr hədər getmiş və Kuba inqilabının lideri düşmənləri ilə mübarizədən həmişə qalib çıxmışdır. Həkimiyəti dövründə 6 ABŞ dövlət başçısını yola salan Komandanın sirrlə dolu həyatına nəzər salanda görürük ki, onu daim hansısa bir sırlı qüvvə qorumuş, xəta-belalardan hifz etmişdir. Bu barədə Kolumbiya yazıçısı Qabriel Qarsiya Markes çox dəqiq deyib: “Kastronun həyatında hansısa naməlum faktorlar mövcuddur. Ola bilsin burada Karib adagərliliyinin əli var”.

VƏTƏNDASLARIN ŞƏRƏF VƏ LƏYAQƏTİNI QORUMAQ DÖVLƏTİN KONSTITUSİON VƏZİFƏSİDİR

Rafael CƏBRAYILOV
Millat vəkili

Ümummilli lider Heydər Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və məlumat azadlığının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" 6 avqust 1998-ci il tarixli fərmanı kütłəvi informasiya vasitələrini senzura buxovundan azad etmişdir. Mətbuat üzərində dövlət senzurasının ləğvi barədə fərman kütłəvi informasiya vasitələrinin sürətli inkişafına ciddi təkan verməklə yanaşı, cəmiyyət həyatında onların səmərəli rolunun artırılması sahəsində geniş dövlət programının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Bu siyasi irsin davamçısı Prezident İlham Əliyev söz və mətbuat azadlığını ictimai nəzərət funksiyası kimi yüksək dəyərləndirərək KİV-in hərtərəfli

inkişafına hesablanan mühüm addımlar atmışdır.

Əfsuslar olsun ki, radikal müxalifətin təsir dairəsində olan jurnal və qəzetlərdə jurnalistlərin peşə davranışları - qərəzsizlik, obyektivlik, vicdanlılıq, hadisələrə obyektiv baxış kimi ümdə prinsiplər mütəmadi qaydada pozulur, ayrı-ayrı dövlət məmurlarının, ictimai-siyasi xadimlərin, vətəndaşların şərəf və ləyaqətinə toxunan yazılar baş alıb gedir. Söz azadlığından sui-istifadə edən bu "yazarlar" hər bir vətəndaşın şərəf və ləyaqətinin ölkə Konstitusiyası ilə qorunduğunun fərqiñə belə varırlar. Bəzi qəzetlər hətta Azərbaycan xalqının dövlətçilik məraqlarına və milli mənafelərinə zidd olan, milli-etnik münasi-

bətləri qızışdırıran yazılar dərc etməkdən də çəkinmirlər. Ölkə iqtidarıının müxtəlif sahələrdə qazandığı uğurlara göz yumur və yaxud onların üzərinə kölgə salırlar.

Nədənsə cəmiyyətdə son ilər belə absurd fikir də formalasdırıllır ki, jurnalist yazdığı böhtana, təhqirə, iftiraya görə məsuliyyətdən azad olmalıdır. Qanuna hörmətsiz yanaşan belə "yazarlar" məsuliyyətdən yayınmaq üçün hətta jurnalistin həbsinə məhdudiyyət qoyan absurd müddəaların qanunlarda əks olunmasını isteyirlər.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində şərəf və ləyaqətin qorunması əsasən mülki-hüquqi və cinayət-hüquqi usullarla həyata keçirilir. Bu

qorumaların əsas xüsusiyyətləri hüququn konkret sahələrinin spesifikasiyası ilə şərtlənir.

Mülki Məcəllənin 23.1-ci maddəsinə əsasən “Fiziki şəxs onun şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən, şəxsi həyatının sırrını və ya şəxsi toxunulmazlığını pozan məlumatların məhkəmə qaydasında təkzib olunmasını tələb edə bilər...”. Göründüyü kimi, mülki qanunvericilik məlumatlarının yayılması nəticəsində şəxsin məruz qaldığı mənəvi sıxıntının aradan qaldırılması, mənəvi sarsıntınnın mənəvi rahatlıqla konpensasiya edilməsi məqsədilə həmin məlumatların təkzib edilməsi qaydasını müəyyən edib. Belə məlumatlar müxtəlif üsullarla, o cümlədən kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilməklə yayılabilir. Bu kimi hallarda da mülki qanunvericilik ekvivalent təkzib formasını nəzərdə tutur. Mülki Məcəllənin 23.2-ci maddəsində göstərilir ki, “Əgər fiziki şəxsin şərəfini, ləyaqətini, işgüzar nüfuzunu ləkələyən və ya şəxsi həyatının sırrını qəsd edən mə-

lumatlar kütləvi informasiya vasitələrində yayılmışdırsa, həmin kütləvi informasiya vasitələrində də təkzib verilməlidir...”.

Fiziki şəxs öz şərəf və ləyaqətini ləkələyən məlumatların təkzib edilməsinin ona mənəvi rahatlıq gətirmədiyi və keçirdiyi mənəvi sıxıntını əvəz etmədiyi qənaətindədirse, mənəvi sarsıntınnın maddi ekvivalentini də tələb edə bilər. Mülki Məcəllənin 23.4-cü maddəsinə əsasən “Şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən məlumatlar yayılmış fiziki şəxsin həmin məlumatların təkzibi ilə yanaşı, onların yayılması nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsini tələb etmək hüququ vardır”.

Son vaxtlar bəzi dairələr “Diffamasiya haqqında” qanunun qəbul edilməsi tələbi ilə çıxış edirlər. Bu iddiada olanların fikrincə, “Diffamasiya haqqında” qanunla böhtan və təhqirə görə cinayət məsuliyyəti mülki məsuliyyətlə əvəz olunmalıdır. Məlumat üçün bildirək ki, Cinayət Məcəlləsinin 147-ci maddəsi

böhtan, 148-ci maddəsi isə təhqirə görə cinayət məsuliyyətini müəyyən edir. “Böhtan, yəni yalan olduğunu bilə-bilə hər hansı şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələyən və ya onu nüfuzdan salan məlumatları kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində yayma” Cinayət Məcəlləsinin 147-ci maddəsinə əsasən cinayət hesab edilir. Həmin məcəllənin 148-ci maddəsinə görə isə “Kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətini nalayıq formada qəs-dən alçaltma” təhqir kimi tövsiyə olunur. Mətbuatda açıq-aşkar böhtan və təhqirləri davam etdirmək niyyətində olan “qələm qoçuları” bu maddələrin Cinayət Məcəlləsindən çıxarılmamasına nail olmaqla öz qeyri-peşəkar, dələduz fəaliyyətlərini davam etdirmək, insanların heysiyyatı ilə oynamaq məqsədi güdürlər. Xatırladıq ki, Cinayət Məcəlləsində jurnalistlərin sərf peşə fəaliyyəti ilə bağlı məsuliyyət

nəzərdə tutan maddə yoxdur. Cinayət Məcəlləsinin 147 və 148-ci maddələrinin subyekti həmin maddələrin dispozisiyasında göstərilən məlumatları qəsdən və kütləvi şəkildə yayan hər bir fiziki şəxs ola bilər. Belə məlumatların yayılmasının yalnız bir üsulu kütləvi informasiya vasitələrində yayılmasıdır ki, bu halda həmin cinayətlərin subyekti KİV-in yazarı olur.

Demokratianın daha da inkişaf etdirilməsi yolunu tutan ölkəmizdə KİV-ə dövlət qayğısını özündə əks etdirən siyaset yürüdüür. Ancaq KİV-ə dövlət qayğısı Cinayət Məcəlləsindən böhtan və təhqir barədə maddələrin çıxarılması hesabına olmamalıdır. Bu hal cəmiyyətdə xüsusi imtiyazlara (söymək, təhqir etmək, böhtan atmaq və s.) malik bir təbəqənin formallaşmasına gətirib çıxara bilər ki, bu da hüquqi dövlətdə yolverilməzdır. Bir qrup şəxslərə hüdudsuz və mütləq hüquqların verilməsi digər şəxslərin hüquqlarının pozulmasına səbəb olmaqla, cəmiyyətdə hüquqi disbalans

yaradar. Bu maddələrin Cinayət Məcəlləsindən çıxarılması KİV yazarlarının obyektiv, qərəzsiz informasiya yaymaq vəzifələrini istisna edəcək. Obyektiv, qərəzsiz məlumatlar yaymaq kimi mühüm vəzifənin icra edilməməsi mülki və mənəvi məsuliyyətin öhdəsinə buraxılacaq ki, bu da faktiki olaraq cəmiyyətin böhtan və təhqirə məruz qalan hissəsinin şərəf və ləyaqətinin qorunmaması deməkdir. KİV yazarlarına hüdudsuz hüquqlar verməklə bütün cəmiyyəti şərəf və ləyaqətin dövlət tərəfindən qorunması kimi konstitusion hüquqdan məhrum etmək düzgün olmazdı.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 46-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə görə, "Hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır". 46-ci maddənin 2-ci hissəsinə görə isə "Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz". Çünkü vətəndaşların şərəf və ləyaqətinin qorunmasının

təminatçısı dövlətdir. Bu, hüquqi dövlətin ən mühüm cəhətlərindən olmaqla vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna xidmət edir.

Söz və mətbuat azadlığı demokratik normaların tənzimlədiyi sərhədləri keçdiqdə, istər-istəməz, buna hüquqi müstəvidə qiymət vermək zərurəti ortaya çıxır. Bu gün açıq-aşkar təhqir və böhtan yolunu tutan bir sıra "qəzetlər" in yazarlarının bunun müqabilində məsuliyyətdən tamamilə azad olunması cəmiyyətdə mənfi presedentin formallaşması deməkdir. Unudulur ki, jurnalist vətəndaşdır, onun da əsas vəzifəsi qanunlara riayət etmək və bu şərt daxilində jurnalist fəaliyyətini həyata keçirməkdir. Söz və mətbuat azadlığından sui-istifadə yolu ilə insanların şərəf və ləyaqətini təhqir etmək, onlara böhtan atmaq, daha sonra isə məsuliyyətdən yayınmaq üçün çirkin kampaniyalara başlamaq yolverilməzdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, "Diffamasiya haqqında" qanun hələ demokratik inkişaf təcrübə-

si böyük olan Avropa dövlətlərində qəbul olunmayıb. Fəqət, biz bu məsələdə özümüzü Avropa dövlətləri üçün nümunə edə bilərik. Əslinə qalsa, Avropa dövlətlərində belə bir qanunun mövcudluğuna o qədər ehtiyac da duyulmur. Çünkü o məkanda jurnalistikyanın funksiyası tamam fərqlidir və peşə etikası, qanunların alılıyi ciddiliklə gözlənilir. Həmin dövlətlərdə ciddi və normal qəzetlər heç vaxt böhtan və təhqirə, insanların şərəf və ləyaqətinin alçaldılmasına yol vermirlər. Amma biz buna nə qədər hazırlıq? "Diffamasiya haqqında" qanun qəbul ediləndən sonra böhtan və təhqirlərin sayı artmayaqmı?

Bu gün respublikamızdakı ictimai münasibətlərin xarakteri, təəssüf ki, bu suallarla bağlı ürəkaçan mənzərə yaratır. Azərbaycanda mövcud siyasi münasibətlərin, siyasi mədəniyyətin vəziyyətini, demokratik ənənələrin kövrək olduğunu nəzərə aldıqda, Cinayət Məcəlləsindən böhtan və təhqirə görə məsuliyyəti nəzərdə tutan müvafiq madələrin çıxarılması qətiyyən düzgün olmazdı. İndiki durumda belə bir addımın atılması Azərbaycan jurnalistikasında əl-qol açmış qeyri-peşkarların, ucuz şöhrət, asan qazanc dalınca qaçan "reket yazarlarının" meydannı bir az da genişləndirə bilər. Azərbaycan jurnalistikasının mövcud durumu belə bir qanunun qəbuluna imkan vermir. İndiyə qədər bir sira qəzetlər məhkəmələr tərəfindən dəfələr-

lə cərimə olunsalar da, bu cərimələri ödəməkdən boyun qaçıraraq qanunları pozmaqdə, insanların şərəf və ləyaqətini alçaltmaqdə davam edirlər. "Diffamasiya haqqında" qanun qəbul olunacağı təqdirdə onlar müəyyən mülki iddiaları ödəməklə istənilən vətəndaşın, dövlət məmuru-nun, ictimai xadimin şərəf və ləyaqətini təhqir etməkdə, böhtana məruz qoymaqdə davam edəcəklər ki, bu da pulun şərəf və ləyaqətdən üstün mövqeyinin, hüdudsuz hakimiyətinin bərqərar olmasıdır.

"Diffamasiya haqqında" qanun qəbulu böhtan və təhqirə yol vermiş, lakin sadəcə pul ödəməklə, cəzadan asanlıqla yayılanan "qəzətçini" "samosud" yolu ilə cəzalandırmaq niyyətinə düşənlər üçün də meydan açacağı şəksizdir. Bu da hüquqi dövlətdə tamamilə yolverilməz və acınacaqlı haldır. Məsuliyyətsiz, peşə etikasından çox uzaq olan jurnalistin cəmiyyətə hər hansı faydasından söhbət gedə bil-məz.

Azərbaycan dövləti özünün Konstitusiya prinsiplərinə sadiq qalaraq söz və mətbuat azadlığının təmin edilməsi sahəsində müəyyən etdiyi siyasi xətti ardıcıl şəkildə həyata keçirir. Bütün bunların müqabilində ölkənin ciddi kütləvi informasiya vasitələri qanunların tənzimlədiyi sərhədləri keçməməli, ölkədəki gerçəkliliklərə obyektiv və qərəzsiz yanaşmağı bacarmalıdırular.

Ən azı ona görə ki, peşə etikasının gözlənilməsi əsl jurnalistikyanın təmol prinsiplərindəndir.

Dövlət başçısı İlham Əliyev humanizmə və insanpərvərliyə əsaslanan siyasetini inamlı davam etdirərək 31 dekabr 2007-ci il tarixdə Dünya azərbaycanlılarının Həmrəyliyi günü və Yeni il ərəfəsində daha bir əfv fərmanı imzaladı. Əfv edilən şəxslər sırasında müxtəlif cinayətlərdə təqsirli bilinərək azadlıqdan məhrum edilmiş jurnalistlərin olması da son dərəcə təqdirəlayıqdır. Söz və mətbuat azadlığının ölkəmizin demokratik inkişafi üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini qeyd edən Azərbaycan Prezidenti, eyni zamanda, jurnalistlərin peşə etikasından kənara çıxmayacaqlarına, peşəkarlıq səviyyələrini artıracaqlarına, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinə, insanların şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşacaqlarına ümid etdiyini bildirmişdir.

Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunması mexanizmləri

Bəşər sivilizasiyasının ən müdrik kəşflərindən sayılan insan hüquqları bu gün həminin qəbul etdiyi əvəzsiz nailiyətdir. İnsan hüquqlarına hörmət, insan hüquqlarının qorunması müasir dünyaya qovuşmağın əsas yoludur. Bu gün hər bir cəmiyyətin və dövlətin inkişafı demokratiya və insan hüquqlarına hörmət olmadan mümkün deyil. İnsan hüquqları müxtəlif iqtisadi və siyasi sistemlərin, ideologiyaların və mədəniyyətlərin mövcud olduğu müasir dünyamızda cəmiyyətləri bir-ləşdirən, onları insanlılaşdırən ən əsas meyardır.

Tarix göstərir ki, insan hüquqları anlayışı elə bir predmetdir ki, ərazi və ideoloji məsələlərdən asılı olmayıaraq dünyada baş verən bütün mühüm hadisələr ona öz təsirini göstərir. Buna görə də insan hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirilməsi qanuna uyğundur. Qeyd etmək lazımdır ki, insan hüquqları və azadlıqları BMT-nin qarşıya qoyduğu əsas məsələlərdən biridir və məhz bu qurumun nizamnaməsində insan hüquqlarının inkişafı rəsmi şəkildə sənədləşdirilib.

Bu gün müasir cəmiyyətdə insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasının bütöv bir sistemi mövcuddur. İnsan hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə müdafiəsinin əsasını BMT-nin Nizamnaməsi, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Pakt və Sosial və Mədəni Hüquqlara dair Beynəlxalq Pakt təşkil edir.

BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən 10 dekabr 1948-ci il tarixində qəbul edilən və vətəndaş, siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni hüquqların təsbit olunduğu ilk beynəlxalq akt olan Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi bu sahədə nadir sənəd olaraq qalır. Belə ki, insan hüquqlarını dövlət mənafeyindən üstün tutan bu bəyannamə dünya dövlətlərini insan hüquqlarına görə cavabdehlik daşımağa çağırır. Belə ki,

Faiq Əlişov
Milli Məclisin İnsan
hüquqları daimi
komissiyasının eksperti

Bu kontekstdən çıxış edən demokratik ölkələrdə insan hüquqları çoxluğun hakimiyyətinin məhdudlaşdırılması işinə xidmət edir və qəbul olunmuş qaydaya görə heç bir çoxluq insan hüquqlarını pozacaq bir qanun qəbul edə bilməz.

Belə ölkələrdən biri olan Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra dünya birliliyinin tamhüquqlu üzvü kimi əsrlərin sınağından çıxmış ümum-bəşəri dəyərlərin üstünlüyünü qəbul edərək demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunu özünün inkişaf yolu seçmişdir.

İnsan hüquqlarının qorunması sahəsində əsası Ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş köklü islahatlar və mütərəqqi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda qısa müddətdə böyük nailiyətlər əldə olundu. Bunu sübut etmək üçün təkcə Şərqi ilk dəfə olaraq Azərbaycanda 1998-ci il fevralın 10-da ölüm hökmünün ləğv edilməsini misal göstərmək kifayətdir. Hətta Azərbaycan MDB məkanında bu tarixi qərarı qəbul edən ilk dövlət idi. O vaxt hələ Avropa Şurasının üzvü olan bir çox ölkələr analoji addım atmamışdır.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan cəmiyyətində insan hüquqlarının qorunması və təmin olunmasında irəliyə doğru inkişafda ən böyük nailiyət 1995-ci ildə müəllifi Ümummilli liderimiz olan Azərbaycan Konstitusiyasının qəbul edilməsidir. İnsan hüquq və azadlıqlarını özündə əks etdirmək baxımından ən yüksək norma və beynəlxalq standartlarla cavab verən müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının böyük bir hissəsi bu sahəyə həsr olunub. Bununla da Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədinə çevrilib.

Mütərəqqi Konstitusiyaya malik olan ölkəmizin bir sıra beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, Avropa Şurasına qəbul olunması ilə bağlı Konstitusiyamızda

dəyişikliklər edildi. Referendum yolu ilə olunan 2 dəyişiklik və əlavələrdə insan hüquqları və azadlıqları sahəsində müasir dövrün son nailiyyətləri öz əksini tapıb.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinə edilən əlavədə isə hər bir vətəndaşa ölkənin ali məhkəmə instansiyasına - Konstitusiya Məhkəməsinə şikayət etmək hüququ təsbit olundu. Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət hüququnun əldə edilməsi həm də ölkə vətəndaşları qarşısında beynəlxalq instansiyaya, o cümlədən Avropa Şurasının İnsan Haqları Məhkəməsinə şikayət etmək imkanı açdı.

Konstitusiyanın 95-ci maddəsinə əsasən Azərbaycanda Ombudsman institutu - hər bir vətəndaşın Konstitusiyada təsbitlənən hüquq və azadlıqlarının təminatı ilə bağlı üz tutu biləcəyi vacib bir təsisat yarandı. Qeyd edək ki, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi, Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 1998-ci il 18 iyun tarixli sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı” ölkəmizdə ilk dəfə olaraq insan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman) institutunun təsis edilməsini gündəmə gətirmişdi. Bununla bağlı dövlət, ictimai və beynəlxalq təsisatlarla six əməkdaşlıq şəraitində iş aparılmış, mövcud xarici təcrübə təhlil edilərək, konkret strategiya müəyyən olunmuş və nəticədə “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında” 28 dekabr 2001-ci il tarixli Konstitusiya Qanunu qəbul edilmişdir. Ombudsman institutunun təsis olunmasının əsas məqsədi insanların dövlət və yerli özünüidarə orqanları, həmçinin vəzifəli şəxsləri tərəfindən pozulan hüquq və azadlıqlarının bərpa edilməsidir.

Əlbəttə, insan hüquqlarının qorunmasında və təmin olunmasında məhkəmələrin rolü danılmalıdır. Ona görə də ədalət mü-

hakiməsinin səmərəliliyinin artırılması və insan hüquqlarının daha etibarlı qonunması məqsədilə Azərbaycanda əsası Ulu öndər tərəfindən qoyulan hüquqi islahatlar Heydər Əliyevin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilir. Bu sahədə Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlər beynəlxalq hüquq təşkilatları tərəfindən etiraf olunur və təqdir edilir. Məhkəmə-Hüquq Şurasının yaradılması, hakimlərin test üsulu ilə şəffaflıq şəraitində təyin olunması bu sahədə Azərbaycanın davamlı inkişaf etməsinin bariz nümunələridir.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda penitensiar sahənin inkişafına, məhkumların hüquqlarının təmin olunmasına da xüsusi diqqət göstərilərək bu sahədə mütərəqqi qanunvericilik bazası yaradılmış, məhkumların saxlanması şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə bir çox tədbirlər görülmüşdür.

Məlumdur ki, sülh və əmin-

amanlıq olmadan insan hüquqlarına tam riayət etmək mümkün deyil. Ermənistanın Azərbaycana qarşı on səkkiz ildən artıq davam edən silahlı təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 fai zi işğal olunub, 1 milyondan artıq soydaşımız adı insan hüquqlarından mərhum edilib. Azərbaycan dövləti atəşkəsə nail olaraq ərazi bütövlüyünün, qaćqınların və məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqlarının tam bərpası üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və digər beynəlxalq təşkilatlar xətti ilə ardıcıl sülhsevər siyaset aparır. Bu gün ölkə ərazisində bərqərar olan insan hüquq və azadlıqlarının alılıyindən faydalanan müdrik xalqımız ümüd edir ki, bu sülhsevər siyaset kursu nəhayət öz bəhrəsini verəcək, nəticədə Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş torpaqlarımız azad olunacaq. Bununla da qaćqınlarımızın və məcburi köçkünlərimizin işğal nəticəsində pozulmuş hüquqları tam bərpa ediləcək.

Milli Məclisin bir qrup deputati fevralın 3-dən 8-dək Avstriyanın paytaxtı Vyanada Beynəlxalq Valyuta Fonduun makroiqtisadi siyaset məsələlərinə həsr olunmuş seminarında iştirak edib. Ənənəvi olaraq Azərbaycanın beynəlxalq əməkdaşlığının inkişafında qanunverici orqan kimi fəal iştirak edən Milli Məclis Beynəlxalq Valyuta Fonduun və Birləşmiş Vyana Institutunun seminarına iqtisadi siyaset daimi komissiyasının sədri Ziyad Səmədzadənin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə qatılıb. Seminarda bir sıra aktual məsələlər üzrə, o cümlədən iqtisadi konsepsialarla bağlı fikir və təcrübə mübadiləsi aparılıb.

Azərbaycan, Qazaxıstan və Qırğızstan parlamentlərinin nümayəndələri üçün təşkil olunmuş tədbirdə Milli Məclisi təmsil edən heyətin tərkibinə parlamentimizin büdcə, maliyyə, iqtisadiyyat məsələləri ilə məşğul olan deputatları - Vahid Əhmədov, Dönyaaddin Xəlilov, Əli Məsimli, Əhməd Vəliyev, Əhəd Abiyev, Pənah Hüseyn, Azər Əmiraslanov və Vidadi Məmmədov daxil idi.

Qeyd edək ki, Azərbaycan 1992-ci ildən Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlıq edir. Düzdür, zaman-zaman BVF Azərbaycan hökuməti qarşısında respublikanın kreditləşməsi çərçivəsində ağır şərtlər qoyur, sonra bəzən onları dəyişirdi. Müxtəlif vaxtlarda da ölkəmizin iqtisadi strukturları, Milli Məclisin üzvləri BVF-in ekspertləri ilə bir sıra məsələləri müzakirə ediblər. Onların bəzi fikirləri qəbul edilməsə də, bütövlükdə götürükdə arada ciddi fikir ayrılıqları müşahidə olunmayıb. Ötən illər ərzində Azərbaycan BVF ilə six əməkdaşlıq edərək 90-cı illərin əvvəllərində ağır iqtisadi vəziyyətdə olan ölkənin tədiyyə balansına kömək üçün ondan kreditlər alıb. Azərbaycanı bu strukturla əməkdaşlığa təkcə maliyyə cəhətləri deyil, həm də texniki yardım və məsləhətlərin alınması kimi vacib məsələlər də

cəlb edib. Artıq Azərbaycan demokratik institutların və azad bazar iqtisadiyyatının qurulmasında böyük nailiyətlər qazanıb. Sabitlik və dinamik iqtisadi inkişaf demokratik islahatlar və həll edilməmiş sosial-iqtisadi problemlərlə mübarizə üçün möhkəm əsas yaradıb. Bu gün postsovət məkanında daha sürətlə inkişaf edən ölkələr kimi Azərbaycanın BVF və digər beynəlxalq maliyyə qurumları ilə əlaqələri keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoyub. Artıq Azərbaycan bu qurumlarla əməkdaşlıqda maliyyə yardımçıları almaqdan daha çox elmi-praktik təcrübələrin mübadiləsi ilə maraqlanır. Qeyd edək ki, qarşı tərəfdə də eyni maraq müşahidə edilməkdədir və BVF-in Milli Məclislə ilk dəfə makroiqtisadi mövzuda seminar keçirməsi də bu reallıqdan irəli gəlir.

Adı çəkilən seminarın unikallığı ondan ibarətdir ki, bu tədris programı tərəfdəşlik və əməkdaşlıq şəraitində qarşılıqlı öyrənmə prosesidir. Tədris programında ölkələrin spesifikasiyası nəzərə alınır və əlaqələndirilmiş şəkil-də həyata keçirilir. Proqramlar dinləyicilər tərəfindən daim daxil olan təkliflər nəzərə alınmaqla, sponsor-təşkilatlarla müstərek təşkil olunur. Beləliklə, tədris prosesindən, fikir mübadiləsindən və six əməkdaşlıqdan nəinki

dinləyicilər, həm də sponsor-təşkilatlar da faydalayırlar.

BVF-in və Birləşmiş Vyana İnstytutunun üzvləri parlamentarirlər birləşdə bir sira məsələləri, o cümlədən BVF-in ölkələrlə əlaqəsini nəzərdən keçiriblər. Ev sahibi kimi seminar iştirakçılarını salamlayan BVF öz rəhbər orqanlarının əsas fəaliyyət istiqamətlərinin və vəzifələrinin icmalını verərək tədbiri açıb. Seminar barədə Milli Məclisin İqtisadi siyaset daimi komissiyasının sədri, akademik Ziyad Səmədzadənin dediyinə görə nümayəndə heyətimizə BVF-in əsas funksiyaları - nəzarət, texniki yardım, kreditləşmə ilə bağlı təşkilatın tətbiq etdiyi vasitələrin və yeritdiyi siyasetin üzv-ölkələrin konkret tələbatlarına necə cavab verməsini müzakirə etmək həvalə edilib. Müzakirələrin gedişində həmçinin BVF-in şəffaflığı və hesabat verməsi, onun qanunvericilərlə və digər maraqlı tərəflərlə dialoqu məsələləri nəzərdən keçirilib. Akademik Ziyad Səmədzadənin dediyinə görə tədbirdə son regional iqtisadi dəyişikliklərin və perspektivlərin xülasəsi verilərək gələcək iqtisadi islahatların siyaseti və planları da müzakirə edilib. Seminarda maliyyə bazarının sabitliyi, bazar iqtisadiyyatı formalanşan ölkələrin maliyyə bazarlarına yaxın zamanlardakı sarsıntıların təsiri, bu sarsıntıların daha güclü təsir etdiyi potensial zəif nöqtələr araşdırılıb və gələcəkdə bu cür halların aradan qaldırılması üçün direktiv orqanların hansı imkanlara malik olması məsələləri nəzərdən keçirilib.

Parlementarilər həmçinin Vaşinqton-Vyana telekonfransında iştirak ediblər. Telekonfransda təbii resurslardan əldə edilən gəlirlərdən istifadənin və vergi-büdcə sahəsində şəffaflığın təmin edilməsi məsələlərinə toxunulub. Valyuta Fondu müzakirələrin gedişində təbii resurslardan əldə edilən gəlirlərin idarə edilməsi sisteminə etibarlılı-

ğın yaradılması və möhkəmləndirilməsində şəffaflığın prinsipial əhəmiyyət daşılığına öz inamını bir daha ifadə edib. Müzakirələrdə fəal çıxış edən Azər Əmiraslanov, Vahid Əhmədov, Əli Məsimli, Dünaymin Xəlilov Azərbaycan Neft Fonduun fəaliyyətinin rolunu və onun təcrübə əhəmiyyətini qeyd ediblər.

Akademik Ziyad Səmədzadənin məruzəsində ölkəmizin sosial-iqtisadi sahə üzrə statistik məlumatları qrafik şəkildə təqdim edilib. Azərbaycanın neft gəlirlərinin idarə edilməsindəki təcrübəsi seminar iştirakçılarının böyük marağına səbəb olub, neft bumu ilə bağlı yaxın və ortamüddətli vəzifələri, imkanları müzakirə edilib.

Seminarın gedişində Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyyinin hələ ilk illərində Ermənistən tərəfindən işğala məruz qalaraq böyük iqtisadi zərərlər görməsi və ağır sinəqlardan çıxmazı barədə BVF-in məsul əməkdaşlarının məlumatsız olduğunu görən Z.Səmədzadə bəzi faktları sadalayır. Belə ki, ölkəmizin 6 minə qədər sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisəsinin, 4366 sosial-mədəni obyekti, o cümlədən 695 tibb məntəqəsinin mehv edilməsi, 464 tarixi və 100-dən çox arxeoloji abidənin, 22 muzey, 4 rəsm qalereya-

sının, 9 tarixi sarayın qarət edilib yandırılması, 4,6 milyon kitab və əlyazmanın mehv edilməsi nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatına 60 mlrd. ABŞ dollarından artıq ziyanın vurulması faktları seminar iştirakçılarının diqqətinə çatdırılıb. Bütövlükdə Azərbaycan parlamentarilərinin müzakirələrdə fəal iştirakı tədbirdəkilər xoş təsir bağışlayıb.

Söz yox ki, ölkəmizin BVF ilə əməkdaşlığı, ümumiyyətlə, beynəlxalq təşkilatlarda iştirakı həm Azərbaycanın beynəlxalq imicinə müsbət təsir göstərir, həm də dünyada Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etmək üçün imkanlar yaradır. Bu mənada Azərbaycanın beynəlxalq əməkdaşlıqla və bütün sahələrdə konstruktiv dialoqa daim sadıqliyi özünü bir daha doğruldur. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dəfələrlə qeyd etdiyi kimi “biz hamı ilə - həm qonşularımızla, həm də tərəfdəşlərimizla xoş, yaxşı münasibətlərin tərəfdarıyıq”. Bu gün ölkəmiz təkcə BVF ilə deyil, bütün beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı əməkdaşlığı tərəfdar olduğunu dəfələrlə nümayiş etdirib. Hər şeydən əvvəl bu əməkdaşlıq dövlətlərin gerçekliklərini anlama, qarşılıqlı anlaşma və tərəflərin mənafeyini hörmət əsasında qurulmalıdır. Bu cür konstruktiv dialoq hər iki tərəfə daha çox fayda verəcək.

Avropanın musiqi beşiyi Vyana daşı bəstəkarımız Ü.Hacıbəyovun da abidişi qoyulub

BƏLƏDİYYƏLƏRİN FƏALİYYƏTİ GENİŞLƏNİR VƏ TƏKMİLLƏŞİR

Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin məqsədönlü və uğurlu fəaliyyəti nəticəsində respublikamızın iqtisadiyyatı güclənir, regionların hərtərəfli inkişafı təmin olunur, əhalinin sosial rifahı yüksəlir, dövlətimizin beynəlxalq aləmdə nüfuzu günbəgün artır. Büyük uzaqqorənliklə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası öz bəhrələrini verir. Ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafında və ölkədaxili islahatların həyata keçirilməsində əsası xalqımızın Ümumməlli lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş yerli özünüidarə orqanları da fəal iştirak edirlər.

Ulu öndərimizin rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanmış, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsində, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunda və iqtisadiyyatımızın dinamik inkişafının təmin olunmasında mühüm rolə malik olmaqla bərabər, yerli özünüidarəetmə orqanlarının da hüquqi əsaslarını özündə əks etdirir. Konstitusyanın dördüncü bölməsi məhz yerli özünüidarəetmədən bəhs edir. Bu bölmədə yerli özünüidarəetməni həyata keçirən bələdiyyələrin işinin təşkili, səlahiyyətlər, onların müstəqilliyinin təminatı kimi mühüm istiqamətlər təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusyasında bələdiyyələrə geniş səlahiyyətlər verilir. Bələdiyyələr yerli vergilerin və ödənişlərin müəyyən edilməsi, yerli büdcə və onun icrası haqqında hesabatların təsdiq edilməsi, bələdiyyə mülkiyyətinə sahiblik, ondan istifadə və onun barəsində sərəncam vermək, yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramlarının qəbulu və icra edilməsi, yerli iqtisadi inkişaf proqramlarının və yerli ekoloji proqramların qəbul və icra edilməsi kimi səlahiyyətlərə malikdir.

Azərbaycanda yerli özünüidarəetmə sisteminin formalasdırılması prosesi ölkədə demokratiyanın inkişafı, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculu-

ğu, demokratik idarəetmə strukturlarının yaradılması istiqamətində atılan ən əhəmiyyətli addimlardan biridir. İndi Azərbaycan tarixində ilk dəfə keçirilmiş bələdiyyə seşkilərindən (12 dekabr 1999-cu il) 8 il keçir.

Bələdiyyələr “Yerli özünüidarəetmə haqqında Avropa Xartiyası”nın prinsip-lərinə uyğun qurulub. Formalaşma prosesində Azərbaycan bələdiyyələri dünya təcrübəsində yararlanır və bu sahədə beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edir. Yerli özünüidarəəni həyata keçirən bələdiyyələr bu müddət ərzində xeyli inkişaf edib və cəmiyyətdə öz yerini möhkəmləndirib.

Artıq bələdiyyələrin regional və respublika üzrə fəaliyyətlərini əlaqələndirmək, mövcud problemlərin həllində qüvvələri birləşdirmək məqsədilə Azərbaycanın şəhər, qəsəbə, kənd bələdiyyələrinin milli assosiasiyaları yaradılıb, şəhər, rayon bələdiyyə sədrlərinin şuraları formalasdırılıb. Bu qurumların yaradılması bələdiyyələrin fəaliyyətini xeyli canlandırıb və onların birgə fəaliyyət göstərmələrinə müsbət təsir göstərib.

Bələdiyyələrin davamlı inkişafında qanunvericilik bazasının zamanın tələbinə uyğun təkmilləşdirilməsinin rolu danılmazdır. Ötən dövrdə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bələdiyyə fəaliyyəti ilə əlaqədar qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində çox səmərəli fəaliyyət göstərib.

İsaq Alməmmədov

Milli Məclisin Daimi komissiyalarının işinin təşkili şöbəsinin böyük məsləhətçisi

Belə ki, qanunvericilikdə yerli özünüdarəni həyata keçirən bələdiyyələrin yaradılması principləri, rolu, yerli özünüdarənin hüquqi, iqtisadi və maliyyə əslərləri aydın əks olunub. Bələdiyyə üzvlərinin, bələdiyyə qulluqçularının hüquq və vəzifələri qəbul olunmuş qanunlarla nizamlanır. Bələdiyyələrin səlahiyyətləri və onların müvafiq icra hakimiyəti orqanları ilə qarşılıqlı münasi-bətləri, bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi, mülkiyyətə, istifadəyə və icarəyə verilməsinin qaydaları, onların fəaliyyətinə inzibati nəzarətin həyata keçirilməsi də müvafiq qanunların predmetidir. Artıq bələdiyyələrin fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edən qanunlar və əsasnamələr mövcuddur və bu hüquqi-normativ aktlar yerli özünüdarə orqanlarının fəaliyyəti üçün əsasdır.

İndi cəsarətlə demək olar ki, ölkəmizdə yaradılan demokratik idarəetmə mühiti sayəsində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 2757 bələdiyyə əhalinin yerli problemlərinin həlli sahəsində müsbət təcrübə toplamaqla püx-

tələşir və daim inkişaf edir. Bunun nəticəsidir ki, 2006-cı ildə respublika üzrə bələdiyyələrin (yerli) büdcə gəlirləri 33137,1 min manat olmuşdursa, 2007-ci ildə bu məbləğ 50001,7 min manat təşkil etmişdir. Müqayisədən göründüyü kimi, bir ildə artım 16864,0 min manat təşkil edir. Bu da bələdiyyələrin rolunun artmasının və irəliyə doğru inkişafin sübutudur.

Bələdiyyələrin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşması onların əhaliyə daha yaxşı xidmət göstərmələrinə şərait yaradır. Artıq bələdiyyələr yerli əhəmiyyətli sosial-iqtisadi məsələlərin həllində, kommunal xidmətlərin həyata keçirilməsində, küçə və parkların abadlaşdırılmasında, yerli əhəmiyyətli yolların qaydaya salınmasında, vətəndaşları narahat edən bir çox problemlərin aradan qaldırılmasında fəallıqlarını artırıblar. Bu sahədə müsbət fəaliyyəti ilə fərqlənən bir neçə bələdiyyənin adını qeyd etmək yerinə düşərdi. Ötən il Sumqayıt bələdiyyəsi ümumi dəyəri 800 min manat olan 37 layihə reallaşdırıb, Şəki bələdiyy-

yəsi isə şəhərdə yeni asfalt örtüyünün salınmasına 173 min manat vəsait sərf edib. Qusar bələdiyyəsi əhalinin su təminatının yaxşılaşdırılmasına 38,6 min manat, Xirdalan bələdiyyəsi gənclər evinin tikintisinə 34,3 min manat, Salyan rayonunun Qarabağlı bələdiyyəsi Kolanı kənd məktəbində əlavə 8 sinif otağının tikintisinə 36,6 min manat, Yevlax rayonunun Səmədabad bələdiyyəsi içməli su xəttinin çəkilməsinə 31 min manat, Samux rayonunun Sərkər bələdiyyəsi istirahət parkının salınmasına 25,5 min manat vəsait xərcleyib. Belə faktların nəticəsidir ki, artıq cəmiyyətdə bələdiyyə haqqında, onun imkanları və problemləri ətrafında real təsəvvürlər formalıdır.

Bələdiyyə təsisatının ölkəmizdə səlahiyyətli idarəetmə orqanı kimi formallaşması üçün bələdiyyə qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bu gün də müəyyən işlər aparılır, qəbul olunmuş qanunlara mövcud şəraitdən irəli gələn əlavə və dəyişikliklər edilir. Burada əsasən bələdiyyələrin

müstəsna səlahiyyətlərinin artırılması və maliyyə imkanlarının yaxşılaşdırılması məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. Bütün bunlar bələdiyyələrin geniş miqyasda fəaliyyət göstərməsinə, əhali ilə six əlaqə yaratmasına yeni imkanlar yaradır. Məsələn, "Ailə kəndli təsərrüfatı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilərkən Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə əlavə edilmişdir ki, ailə kəndli təsərrüfatı üzvlərinin əmək fəaliyyətini və əmək stajını təsdiq edən sənəd bələdiyyələr tərəfindən verilen vəsiqə hesab edilir. Bu faktın özü göstərir ki, ölkəmizdə bələdiyyələrin rolunun artırılması daim diqqət mərkəzindədir.

Ötən il "Bələdiyyələrin statusu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsinə belə bir əlavə edildi ki, yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf programlarında mütəmadi olaraq mövcud qəbiristanlıqların qorunması, abadlaşdırılması, yeni qəbiristanlıq sahələrinin ayrılması, yas mərasimlərinin

keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş tikililərin təmiri və yenilərinin inşası, mərasim xidmətlərinin, o cümlədən bələdiyyənin ərazisində yaşayan əhalinin azteminatlı təbəqəsindən olan mərhumların dəfn və yas mərasimlərinin təşkilinə yardım göstərilməsi kimi məsələlər də nəzərdə tutulmalıdır.

Bələdiyyələrin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşmasına imkan yaradan "Bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa edilən dəyişkiliyə görə bələdiyyə torpaqları üzərində mülkiyyət, istifadə və icarə hüquqları yalnız torpaq hərracları və ya müsabiqələri vətəsində əldə edilə bilər.

Göründüyü kimi, bələdiyyələrin normal fəaliyyət göstərməsi üçün kifayət qədər səlahiyyətləri var. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, cəmiyyətdə bələdiyyələrin fəaliyyətinin genişlənməsi üçün onlara əlavə səlahiyyətlərin verilməsi məsəlesi də gündəmdədir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 144-cü maddəsinin 2-ci bəndinə görə bələdiyyələrə qanunvericilik və icra

hakimiyyətləri tərəfindən əlavə səlahiyyətlər də verilə bilər. Lakin bu gün həmin səlahiyyətlərin verilməsi, onların geri alınması mexanizmi qanunvericiliklə təsbit olunmayıb. Odur ki, bu məsələnin həlli üçün "Bələdiyyələrə əlavə səlahiyyətlərin verilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsi hazırlanıb və artıq Milli Məclisə birinci oxunuşda qəbul edilib. Layihə yaxın vaxtlarda ikinci oxunuş üçün Milli Məclisə təqdim olunacaq. Adı çəkilən layihədə icra hakimiyyətləri tərəfinə bələdiyyələrə öz ərazilərində yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli üçün əlavə səlahiyyətlərin verilməsi və həmin səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi qaydaları nəzərdə tutulur. Qanun layihəsində səlahiyyətlərin verilməsi haqqında müqavilə, müqavilənin yerinə yetirilməsinin maliyyə təminatı, bu müqaviləyə xitam verilməsi, yaranan mübahisələrin həlli qaydası, verilən səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi üzərində nəzarət məsələləri aydın şərh edilir. Layihənin qəbul olunması bələdiyyələrin fəaliyyət dairəsini genişləndirməklə yanaşı, onların maliyyə imkanla-

rının da yaxşılaşmasına şərait yaradacaq.

Bütün bunlarla yanaşı, bələdiyyələrin fəaliyyətində müəyyən problemlər də var. Bələdiyyələrin heç də hamısı qarşısına qoyulan vəzifələrin həllində lazımi fəallıq göstərmir. Belə ki, əsas gəlir mənbələri olan yerli vergi və ödənişlərin toplanması sahəsində bir çox bələdiyyələrin fəaliyyəti günün tələblərinə cavab vermir. Bununla əlaqədər bir neçə rəqəmi göstərmək yeri-nə düşərdi. 2006-cı ildə fiziki şəxslərdən torpaq vergisinin proqnoz planı 53,4%, fiziki şəxslərdən əmlak vergisi 45%, yerli tikinti materialları üzrə mədən vergisi 77,8%, bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlardan mənfəət vergisi 94,7% icra edilib. Rəqəmlərdən göründüyü kimi, yerli özünüidarə orqanları yerli büdcəni formalaşdırı biləcək böyük vergi potensialına malikdirlər. Əgər bələdiyyə üzvləri və bələdiyyə qulluqçuları işə məsuliyyətlə və səriştə ilə yanaşsalar, bələdiyyə müəssisələrinin açılmasını təmin etsələr bölgelərdə əlavə iş yerlərinin yaranmasına, vergidən daxil olmaların çoxalmasına və maliyyə imkanlarının daha da yüksəldilməsinə nail ola bilərlər.

Aydın məsələdir ki, bütün sahələrdə işin müvəffəqiyyətli həlli üçün həmin sahəyə rəhbərlik edən kadrların savadı, bacarığı, adamlarla işləmək səriştəsi mühüm rol oynayır. Azərbaycanda dünyanın mütərəqqi dəyərlərinə söykənən, beynəlxalq hüquq normallarına uyğun olan islahatların aparıldığı bir dövrdə yerli özünüidarəetmə sahəsində də yerli əhəmiyyətli məsələləri, sosial inkişaf problemlərini zamanında qiymətləndirə və düzgün qərarlar qəbul edə bilən səriştəli kadrlara böyük ehtiyac duyulur. Hazırda bələdiyyələrin fəaliyyətinə əngəl törədən səbəblərdən biri yerli özünüidarə sistemində çalışan

kadrların ixtisas səviyyəsinin və peşəkarlığının lazımı səviyyədə olmamasıdır. Bu gün bələdiyyə sistemində çalışanlar içərisində ali tehsilli kadrların az olması istər-istəməz müəyyən problemlər yaradır. Hazırda 151 qəsəbə bələdiyyə sədrlərindən 6 nəfəri orta ixtisas təhsilli, 50 nəfəri isə orta təhsillidir. Kənd bələdiyyə sədrləri arasında da belə vəziyyət mövcuddur. Eyni zamanda yerli özünüidarə orqanlarında qadınların sayı da azlıq təşkil edir. Düzdür, bələdiyyə üzvlərini həmin ərazidə yaşayan insanlar seçsələr də, bələdiyyələrin fəaliyyəti ilə bağlı aparılan araşdırımlar göstərir ki, bu işə bir qədər diqqətə yanaşmağın vaxtı çatmışdır. Seçicilər gələcəkdə bələdiyyə üzvlərini seçərkən onların insanlar arasındaki nüfuzunu, təhsilini dönə-dönə təhlil etməli, yaxşılardan yaxşısını seçməlidirlər. Söz yox ki, bu bələdiyyələrin fəaliyyətinin canlandırılması üçün vacib amillərdən-dir.

Fərəhli haldır ki, bu gün müs-

təqil Azərbaycan artıq dünyada həm siyasi, həm də iqtisadi söz sahiblərindən birinə çevrilmiş və bölgədə lider dövlət kimi beynəlxalq aləmin diqqət mərkəzindədir. Ölkəmizin qüdrətinin gündən-günə genişlənməsinin əsas amili isə əldə etdiyimiz iqtisadi uğurlar və dövlətimizin siyasi iradəsidir. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin siyasi kursuna, bəşəri ideyalarına arxalanan siyasi və iqtisadi inkişafımız həyatımızın bütün istiqamətlərində ürəkaçan bəhrələrini verir. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin həyata keçirdiyi uğurlu daxili və xarici siyaset, dünyada analoqu olmayan sosial-iqtisadi inkişaf hər bir vətəndaşın, hər bir təşkilatin qarşısında böyük vəzifələr qoyur. Bu baxımdan yerli özünüidarə orqanlarının da üzərinə böyük vəzifələr düşür və əminik ki, onlar dövlətimizin qayğısına cavab olaraq, ölkəmizin sürətli inkişafında layiqli yetutmaq üçün öz fəaliyyətlərini daha da canlandıracaqlar.

LA-MANŞIN ALTINDAN KEÇƏN YOL

İngilislər daima öz adalarının sərhədlərini genişləndirmək isteyiblər. Bəlkə də uzaq-uzaq ellərə qısa dəniz yollarını kəşf etməyə can atmaları səbəbin-dəndir ki, onlar məsafələri qısaltmağın qeyri-adi yollarını tapıblar. Məhz britaniyalılar ilk olaraq Temza çayı altından keçən metro və tunel çəkiblər. Bu planlardan daha möhtəşəmi isə XX əsrin ən böyük və bahalı layihəsi olan La-Manş tunelidir. Fransa ilə Böyük Britaniya adalarını ayıran La-Manş körfəzi 578 km. uzunluğundadır. Qərb hissəsinin eni 250 km, şərq hissəsinin eni isə 32 km-dir. Orta dərinliyi 55 metr, ən dərin yeri 174 metrdir.

Tunelin ilk layihələri

İngiltərə ilə Avropanı tunel vasitəsilə birləşdirmək ideyası ilk dəfə 1802-ci ildə fransalı mühəndis Albert Matye-Favye tərəfindən irəli sürülüb. Onun fikrincə keçidi La-Manş körfəzinin altından 10 metr dərinlik-

də qazmaq lazım idi. Mühəndis ventilyasiya üçün dəniz səviyyəsindən 5 metr hündürlüyə qalxan borulardan, işıqlandırma üçün isə yağ çıraqlarından istifadə etməyi təklif edir. Tunellə hərəkət karetalar vasitəsi ilə həyata keçirilməli idi. Təqribən 1mln. funt-sterlinqə başa gələcək bu layihə (2005-ci ilin funt-

sterlinq kursu ilə 66,4 mln) Britaniya ilə Napoleon Fransası arasında baş verən münaqişə ucbatından həyata keçirilmir. Sonra yeni layihələr meydana gəlir. Yeni layihələrin meydana gəlməsinin səbəblərindən biri isə dəmir yollarının inkişafı idi. Dağ-mədən mühəndisi Tome de Hamon otuz il ərzində yeddi

anoloji tunel layihəsi təqdim edir. 1857-ci ildə bu layihələr dən biri Fransa və İngiltərə hökumətləri tərəfindən bəyənilir, lakin müyyəyen texniki səbəblər üzündən həyata keçirilmir.

XIX yüzilliyin 70-ci illərində Fransa-Prussiya müharibəsindən sonra Fransa ilə Britaniya arasında əlaqələr normallaşır. Hər iki dövlətin mühəndisləri bir daha La-Manş körfəzinin altından keçəcək tunelin layihələrinə qayıdırırlar. Körfəzin dibində torpağın geoloji araşdırımları aparılır. Məlum olur ki, qazıntı üçün nəzərdə tutulan yerdə külli miqdarda təbəşir qatları var. Mütexəssislər bildirirlər ki, bu qruntda həm qazıntı aparmaq asandır, həm də qrunt tuneli çökməkdən qoruyacaq.

1881-ci ildə hər iki ölkənin mütəxəsisləri həm Fransa, həm də İngiltərə tərəfdən qazıntı işlərinə eyni vaxtda başlayırlar. Qazma işləri üçün buxarla işleyən maşınlardan istifadə olunur. Lakin iki ildən sonra tunelin Britaniya tərəfdən 2026 metr, Fransa tərəfdən isə 1829 metr uzunluqda qazılmasına baxmayaraq, işlər dayandırılır. Buna ingilis hərbçiləri səbəb olur. Onlar məhz bu tunel vasitesilə sonradan Fransa və Almaniya imperiyasının Britaniyaya hücum edib oranı işğal edəcəklərini bildirirlər.

1885-ci ildə Piter Uilyam Barlow Britaniya parlamentinə yeni bir layihə təqdim edir. O təklif edir ki, körfəzdə suyun altı ilə poladdan hazırlanmış boru atılsın və bu borunun içi ilə dəmiryol xətti çəkilsin. Lakin layihə kağız üzərində qalır. 1892-ci ildə tunelin layihəsini hazırlamaq üçün yeni komitə yaradılır. Lakin layihələrin heç biri həyata keçmir. Ümumiyyətlə, 1880-1945-ci illər ərzində Britaniya ilə Avropanı birləşdirəcək tunellərin və körpülərin 300-dən çox layihəsi hazırlanır. Lakin Böyük Britaniya hökumətinin inadkarlığı nəticəsində bu layihələrin heç biri reallaşmir.

Tunelin tikilməsi

II Dünya müharibəsindən sonra 1955-ci ildə Fransa və Böyük Britaniya hökumətləri tunelin tikilməsi ideyasını yenidən gündəmə gətirirlər. Artıq İngiltərə hökuməti belə qərara gəlir ki, tunelin tikilməsi dövlət üçün heç bir təhlükə yaratmır. 1957-ci ildə tunelin tikilməsi nəzərdə tutulan ərazidə geoloji təhqiqlər bərpa olunur. La-Manşın altından keçəcək tunelin 1960-ci ildə hazırlanın yeni layihəsində üçxətti yoluñ keçməsi nəzərdə tutulur. Bu dəmiryolları olmalı idi: ikisi əsas hərəkət yolu, biri isə köməkçi-qəza yolu.

Tuneldə avtomobil yolunun çəkilməsindən iki səbəbə görə imtina olunur. Birinci, belə uzun tuneldə kiçik bir avtomobil qəzası da böyük problemə çevrilə bilər. Avtomobilərin zəhərli qaz buraxması isə bu ideyadan yan keçməyin ikinci səbəbi idi.

1984-cü ildə Fransa və Britaniya layihəyə sərmayə cəlb etmək üçün tender elan edir. Şəxsi investorlar tərəfindən hər iki hökumətə Britaniya ilə Avropa-

nı birləşdirən 4 layihə təqdim olunur:

1) La-Manş körfəzi üzərindən 52 km. uzunluğunda körpünün tikilməsi. Layihənin qiyməti 11,5 miliard dollar.

2) Körfəzdə bir neçə süni ada yaradıb onları bir-birilə birləşdirən bir neçə körpü və tunellər tikmək. Layihənin qiyməti 14 miliard dollar.

3) Birinci mərtəbəsi avtomobilər, ikinci mərtəbəsi qatarlar üçün nəzərdə tutulan ikimərtəbəli tunel layihəsi. Layihənin qiyməti 2,9 miliard dollar.

4) İki əsas və bir köməkçi dəmir yolu olan tunel layihəsi. Qiyməti 5,5 miliard dollar.

Tenderdə 10 tikinti şirkətini və 5 bankı birləşdirən, Avropanın ən nəhəng tikinti konsorsiumlarından olan Chanell Tunell Group/France Manche SA qalib gəlir. Onların təqdim etdiyi tunel layihəsi Fransanın Kale şəhəri ilə İngiltərənin Folkstoun şəhərini birləşdirməli idi. Fransa ilə Britaniya arasında tunelin tikilməsi üçün müqavilə 1986-cı il fevralın 12-də Kenten-berridə imzalanır.

Qazma işlərini asanlaşdırmaq

Tunelin qazılması
üçün hazırlanmış
nəhəng
tunelqazan maşın

Fransa tərəfdən
tunelin başlangıcı

məqsədilə tunelin təbaşir geoloji qatında qazılması qərara alınır. Tunel körfəzin dibindən 50 metr aşağıda çəkilməli idi. 1987-ci il dekabrın 15-də Britaniyada, 1988-ci il fevralın 28-də isə Fransada tikintiyə start verilir. Torpağı qazmaq üçün xüsusi maşınlardan istifadə olunurdu. Maşınlar Britaniya tərəfindən həftədə təxminən 150 metr, Fransa tərəfindən isə 110 metr məsafəni qazırdılar. Qazma işlərinin düz xətlə aparılması üçün lazer izləmədən istifadə edildi. Maşınlar qazma işlərini aparmaqla yanaşı, tunelin divarlarını da bərkidirdi. Hər iki tərəf son bir neçə metr məsafəni maşınsız qazmağa məcbur oldular. 1990-ci il dekabrın 1-də tunelin tikintisi başa çatdı.

Tunel Britaniya üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Onun tikintisi Britaniyanın 8000 ildən bəri davam edən Avropadan izolyasiyasına son qoydu. Britaniyalılar qazıntılar zamanı 84 km., fransızlar 69 km. məsafəni qət etdilər. Layihə 13.000 insanın iştirakı ilə 7 ilə sona çatdı. Qazıntı zamanı heç bir insan tələfati baş vermədi. Tunelin qazıntısı sona çatdıqdan sonra fran-

sızlar qazma maşınlarını hissələrə sökərək çıxardılar, ingilislər isə onları elə tuneldə daşların arasında saxladılar. Qazıntılar zamanı 8 mln. kubmetr torpaq çıxarıldı. Fransızlar torpağı dənizə tökdürlər. İngilislər isə bu torpaqdan sahilə yaxın yerde sahəsi 360.000 kv.metr olan kiçik bir ada yaradaraq adını Şekspir qoydular. Sonralar bu ada parka çevrildi.

1994-cü il mayın 6-da Britaniya tərəfindən II Yelizaveta, Fransa tərəfindən isə prezident Fransua Mitteranın iştirakı ilə tunelin açılışı oldu. Hər iki ölkə başçısının qatarları tunelin Fransaya aid hissəsində burun-buruna dayandı və kraliça ilə prezident göy-qırmızı lenti kəsdilər. Sonra onlar tunelin Britaniya hissəsinə keçərək həmin mərasimi təkrar etdilər.

Tunelin təhlükəsizlik sistemi

Avrotunel (tunel indi belə adlanır) üç tuneldən ibarətdir: şimala və cənuba gedən iki əsas dəmiryol xətti və köməkçi dəmiryol xətti. Hər 375 metrdən bir köməkçi dəmiryol xəttindən

əsas dəmiryol xətlərinə keçidlər var. Bu keçidlər xidmət işçilərinin əsas yolları təmir etmək üçün və lazımlı gələrsə qəza vəziyyətlərində insanları tuneldən evakuasiya etmək üçün nəzərdə tutulub. Tuneldə hər 250 metrdən bir ventilyasiya qurğuları quraşdırılıb. Əsas dəmir yollarda iki keçid mövcuddur ki, bu da qatarlara xətləri dəyişdirməyi imkan verir.

Tunelin təhlükəsizlik sistemi iki dəfə öz effektliyini nümayiş etdirib. 1996-ci il noyabrın 18-də Fransadan Britaniyaya hərəkət edən yük qatarı yanıb. Fransa Təhlükəsizlik Xidməti tərəfindən 34 nəfər adam (qatarın heyəti) yanın qatardan köməkçi xəttə evakuasiya edilib. Onların heç birinə zərər dəyməyib. Digər sərnişinlər eks istiqamətdə hərəkət edən qatara köçürüllər. Tunelin isə 200 metr məsafəsinə ciddi ziyan dəyib. Qatarların hərəkəti üç gündən sonra bərpa edilib.

2001-ci il oktyabrın 10-da isə tuneldə qatarlardan biri qəflətən dayanıb. İnsanlar arasında paniqa yaranıb. 5 saatdan sonra minlərlə insan qəza xidmətinin köməyi ilə köməkçi tunelə evakuasiya olunub.

Tuneldə qatarların maksimum sürəti saatda 350 km-dir. Bu zaman relslərin temperaturu həddən artıq yüksək olur. Xətləri soyutmaq üçün tuneldə xüsusi cihazlar quraşdırılıb. Qatar Parisdən Londona 2 saat 35 dəqiqəyə çatır. Tunelin özünü Eurostar qatarları 20, Shuttle qatarları isə 35 dəqiqəyə qət edir. 2004-cü ildə tunel vasitəsilə Fransadan İngiltərəyə 7. 276.675 sərnişin, 2.101. 232 avtomobil, 1.281.207 furqon, 63.467 avtobus keçib.

Tunelin mühacir problemi

Son dövrlərdə tunel mühafizəçiləri yeni bir problemlə daha çox üzləşirlər. Məsələ burasındadır ki, Böyük Britaniya digər Avropa ölkələrindən, xüsusən Fransadan fərqli olaraq mühacirlərə qarşı daha yumşaq siyaset yeridir. Buna görə Fransadan tunel vasitəsilə Britaniya ərazisinə keçmək istəyən mühacirlərin sayı gündən-günə çoxalır. Bu yolla İngiltərəyə keçməyin bir neçə üsulu var. Tunelin açılışından sonra sərhədçilər pasportları yoxlamadıqlarına görə, mühacirlərin Britaniyaya keçməsi asan idi. Bunun üçün sadəcə Fransada qatara oyləşib 50 dəqiqədən sonra Britaniya ərazisinə keçmək mümkün idi. Lakin viza rejimi tətbiq olunduqdan sonra bu artıq qeyri-mükündür.

Daha bir üsul yük konteynerlərində gizlənərək Britaniya ərazisinə keçməkdir. Lakin bu yol daha təhlükəlidir. Mühacirlər havasızlıq şəraitində getməli olurlar. Bir dəfə belə konteynerlərin birini yoxlayarkən havasızlıqdan boğulmuş 52 asiyalı mühacirin meyidi tapıldı.

Üçüncü üsul daha ağır və təhlükəlidir. Bu tuneli piyada keçmək cəhdidir. Belə mühacirlərin çoxu elə tunelin girişində saxlanılır. Bəziləri tuneldə azaraq geri qayıtmaga məcbur olur. Tunelin tarixində yalnız bir neçə nəfər piyada Fransanın ərazisindən

Britaniyaya keçə bilib.

2002-ci ildə Britaniya sərhədçiləri tunelə gizli kameralar və konteynerlərə xüsusi cihazlar quraşdırırlar. Bu onlara mühacirlərlə daha effektiv mübarizə aparmağa imkan verir. 2003-cü ildə Böyük Britaniya hökumətinin tələbi ilə Fransadakı Sanqat mühacir düşərgəsi bağlanır. Sonra tunelin girişi tikanlı məftillərlə əhatə olunur.

Tunelin maliyyə problemləri

Vaxtı ilə Britaniyanın Baş naziri Marqaret Tetçer 1986-cı ildə tunelin tikilməsi haqqında müqavilə imzalayarkən demişdi: "Bu layihə üçün Britaniya hökuməti bir peni belə verməyəcək. Bu layihə öz xərclərini doğrultmayacaq". Tunel layihəçiləri belə hesab edirdilər ki, bu layihə gerçəkləşəndən sonra Britaniya ilə Avropa arasında sərnişin daşımı ilə məşğul olan şirkətlər müflisləşəcək. Lakin sərnişinlər gəmi ilə mənzərələri seyr etməyi balaca pəncərəli, darısqal qatarlarda getməkdən üstün tuturlar. Ekspertlər belə hesab edirlər ki, qatarda körfəz sularını görməmələri layihəçilərin nöqtəsidir.

sanlarından biridir. Hər halda körfəz sularını görüb səyahət etmek daha maraqlı olardı.

Doğrudan da, maliyyələşmə bu gün tunelin ən başlıca problemlərindən birinə çevrilib. Məsələ burasındadır ki, XX əsrin ən nəhəng layihəsi olan La-Manş tuneli maddi cəhətdən özünü doğrultmur. Avrotunelin sərnişin daşımalarının 66%-ni yerinə yetirməsinə baxmayaraq, maliyyə problemi getdikcə kəskinləşməkdədir. Elə tunelin açılışından bir il sonra Avrotunel şirkətinin rəhbərliyi bir ildə 1,3 milyard avro ziyan çəkdiklərini bəyan edir. 2003-cü ildə Avrotunelin ziyani 1,9 milyard avroya çatır. Şirkət rəhbərliyi vəziyyətin gələcəkdə normallaşacağına ümidi etmir. Təkcə keçən il ekologiyaya dəyən ziyana görə Avrotunel şirkəti 1 milyard 845 mln. avro ödəyib. Şirkətin ümumi borcu 6.4 milyard avro təşkil edir. Avrotunel şirkəti Fransa və Böyük Britaniya hökumətlərinə müraciət edərək borcların qaytarılmasında yardımçı olmağa çağırır. Onun aksiyalarının qiyməti 1996-cı ildə 5,9 avro olduğunu halda, 2003-cü ildə bu aksiyaların qiyməti 26 sent təşkil edib.

Tuneli uğurla keçən ilk qatar stansiyadadır

Azərbaycan Respublikasının
Milli Məclisi

"Azərbaycanda həkimiyətin mənbəyi xalqdır..."
H. Əliyev

[Konstitusiya](#) [Dövlət rəmzləri](#) [Qanunvericilik](#) [Heydər Əliyev xatirə zali](#) [Kitabxana](#) [Foto arxiv](#)

[Milli Məclisin Sədri](#) [Prosedur qaydaları](#) [Milli Məclisin struktur](#) [Milli Məclisin tərkibi](#)
[Aparat](#) [Milli Məclisin orqanları](#) [Beynəlxalq fəaliyyət](#) [Milli Məclisin tarixi](#)
[Məlumat mərkəzi](#) [İnformasiya üzrə səlahiyyətli şəxs](#)

VƏTƏNDƏŞLƏR ÜÇÜN
[Qəbul günləri](#) [Qəbulu yazılı](#) [Sorğu və müraciətlər](#) [MVS](#) [On-line müzakirə](#) [Dövlət sırrı haqqında](#)

CARI FƏALİYYƏT
[İş planı](#) [Gündəlik](#) [Hesabatlar](#) [Stenogram](#) [Qanun layihələri](#)

ANONSLAR

XƏBƏRLƏR

29/02/08
SOSİAL SİYASƏT DAIMİ KOMİSSİYASINDA

Fevralın 29-da Milli Məclisin Sosial siyaset daimi komissiyasının növbəti icası keçirildi. İcasi açan komissiyanın sədri Hadi Racaklı gündəlikdəki birinci məsəla - "Tabii müalicə

QANUN LAYİHƏLƏRİ

Təbii müalicə ehtiyatları, müalicə-sağlamlama yerləri və kurortlar haqqında
[I oxunuş](#) | [II oxunuş](#)
[Müzakirədə iştirak edin](#)

Avtomobil nəqliyyatı haqqında

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİ

- Münaqişələrin tarixi
- Münaqişənin hüquqi aspektləri
- Münaqişənin həlli prosesi

MİLLİ MƏCLİS VİRTUAL ALƏMDƏ

İnformasiya əsri sayılan XXI yüzilikdə internet kimi tanınan virtual məkəndən insanlar maraqlandıqları məlumatları birbaşa, operativ və ilkin mənbədə olduğu kimi əldə edə bilirlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 50-ci maddəsinin və "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikası qanununun, eyni zamanda müsəvir dövrün və inkişaf etməkdə olan cəmiyyətin tələbləri nəzərə alınaraq Milli Məclisin sayı əsaslı qaydada təkmilləşdirilməklə 2007-ci ilin dekabr ayından istifadəçilərin ixtiyarına verilib.

Ali qanunverici orqan kimi ölkədə hüquqi bazanı möhkəmləndirməklə sosial, iqtisadi və ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində yaxından iştirak edən Milli Məclisin yeni sayı vətəndaşların konstitusion hüquqlarının yüksək səviyyədə təmin olunmasına növbəti töhfəsidir. Fəaliyyətdə şəffaflığa xüsusi önəm verən Azərbaycan parlamenti bu sayt vasitəsilə vətəndaşların qanun yaradılığı prosesində birbaşa iştirakına yeni

imkanlar yaradır.

Qeyd etmək istərdik ki, saytin hazırlanması prosesi uzun sürsə də, bu müdət ərzində beynəlxalq təcrübə öyrənilib, milli qanunvericiliyin tələbləri araşdırılıb, inkişaf etmiş Avropa ölkələrinin parlament saytları diqqətlə nəzərdən keçirilib və nəticədə bütün bunlar vətəndaşların maraqlarını təmin edə biləcək bir saytin yaranmasında böyük rol oynayıb. Həmçinin yeni saytin tərtibində parlament internet səhifələrinin məzmununa və strukturuna dair Parlamentlərərası İttifaqın tövsiyələri də nəzərə alınıb. İndi parliament.gov.az; parliament.az; meclis.gov.az; mejlis.az domenlərindən hər hansı birini yazmaqla Milli Məclisin saytına daxil olmaq mümkündür. Hazırda yalnız Azərbaycan dilində olan sayt yaxın günlərdə ingilis və rus dillərində də fəaliyyət göstərəcək.

Saytin dizaynında ilk baxışdan diqqəti cəlb edən şəffaflıq ideyasıdır. Belə ki, ön planda parlament binasının fasadının, fonda isə Milli Məclisin iclas salonunun görüntüsünün verilməsi parlamentin içti-

Yaşar Əməşov
Milli Məclisin Internet xidməti sektorunun müdürü

Heydər Əliyev xatırə zalı

MUZEY HAQQINDA :: STENDLƏR :: Heydər ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN PARLAMENTİ :: SƏNƏDLƏR :: FƏXRİ QOHAQLAR

MUZEY HAQQINDA

Xoş gəlmisiniz, Heydər Əliyev xatırə zalında siz ürəkdən salamlayıraq!

Xatırə zalında ümummilli liderimizin zəngin hayat yolunu, siyasi və dövlətçilik fəaliyyətini əks etdirən çoxsaylı eksponatlar toplanmışdır. Xatırə zalının bir hissəsini stendlər təşkil edir.

"BÜYÜK HƏYATIN ASTANASINDA" adlı stend ulu öndərimizin uşaqlıq və yeniyetməlik dövrünə həsr olunmuşdur.

Bu şəkillərdə biz Heydar Əliyevin doğulub boyra-başa çatdığı böyük və məhribən ailənin hayatından müxtəlif məqamları əks etdirən fotoşəkilləri görə bilərik.

"DÖVLƏT TƏHLÜKƏSİZLİYİ LEYtenantindan GENERALINADƏK..." adlı stend ümummilli liderimizin dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında fəaliyyətinə həsr olunmuşdur.

1944-cü ildən 1967-ci ilədək Heydar Əliyev sırvı işçidən Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin rəhbəri vəzifəsinədək şərəfli bir yol keçmişdir. O, Sovet İttifaqında dövlət təhlükəsizliyi generalı olaraq Azərbaycanlı idi.

maiyyət üçün açıq olduğunu və fəaliyyətinin şəffaflığını ifadə edir. Burada Ümummilli lider Heydər Əliyevin "Azərbaycanda hakimiyyətin mənbəyi xalqdır" müdrik kələminin əks olunması bir daha xatırladır ki, müstəqil dövlətimizin parlamenti xalqın iradəsinin ifadəsidir.

İnterfeysdən (saytdan) istifadənin asan olmasına (userability) xüsusi diqqət yetirilib. Elə ilk səhifədəcə məlumatların sistemləşdirilməsi saytın imkanlarından daha səmərəli istifadə etməyə şərait yaradır. Saytın ana səhifəsində iki qrup baş menu, VƏTƏN-DAŞLAR ÜÇÜN, CARI FƏALİYYƏT, XƏBƏRLƏR, QANUN LAYİ-HƏLƏRİ (Milli Məclisdə müzakirəyə çıxarılan), ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİ, BƏYANATLAR, MİLLİ MƏCLİS JURNALI bölmələri yer alıb. Bundan əlavə müxtəlif növ məlumatlara abunə olmaq üçün ABUNƏ və AXTARIŞ pəncərələri baş menyuların altında yerləşdirilib. Burada anonsların yerləşdirilməsi üçün panel də nəzərdə tutulub.

Sayt istifadəçiləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, konstitusiya qanunları və qanunların metni, döv-

lət rəmzləri və Milli Məclisinin qərarları, tarixi, prosedur qaydaları, beynəlxalq fəaliyyəti ilə yanaşı deputatların bioqrafiyası və s. haqqında məlumatlar əldə edə bilərlər. Milli Məclisin gündəlik fəaliyyəti barədə mətbuat xidmətinin məlumatları ictimaiyyətə sayt vasitəsilə operativ çatdırılır.

Saytın daha çox maraq kəsb edən VƏTƏNDAŞLAR ÜÇÜN və CARI FƏALİYYƏT bölmələri barədə ətraflı məlumat vermək istərdik. Bu bölmələr əsasən vətəndaşların Milli Məclisə aktiv ünsiyyət qura bilmələri üçün nəzərdə tutulub. Buradan qəbul günləri barədə məlumat almaq və birbaşa sayt vasitəsilə qəbula yazılmış mümkündür. Sorğu və müraciətlər, müntəzəm verilen suallar (MVS), ON-LİNE müzakirə kimi vasitələrlə vətəndaşlar onları maraqlandıran sualları Milli Məclisə ünvanlayaraq cavab ala bilərlər. CARI FƏALİYYƏT bölməsində isə Milli Məclis sessiyalarının qanunvericilik işləri planları, plenar iclaslarının gündeliyi və stenoqramları, parlamente hesabat verən qurumların məruzələri yerləşdirilir. Qeyd edək ki, müzakirəyə çıxarılan qanun layihələrinə vətəndaşların birbaşa təklif vermək imkanı saytın əsas üstünlüklerindəndir.

Saytda Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid materiallar, tarixi faktlar və sənədlər ilk səhifədə yerləşdirilir.

HEYDƏR ƏLİYEV XATİRƏ ZALI bölməsi ictimai-siyasi mahiyət kəsb etməklə bərabər, xüsusi dizaynı ilə də fərqlənir. Burada müstəqil Azərbaycan dövləti kimi şah əsərini nəsillərə ərmağan etmiş görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin parlament fəaliyyəti ilə bağlı materiallar və Ulu öndərin rəhbərliyi altında parlamentdə qəbul edilmiş tarixi sənədlər toplanıb. Sayt vasitəsilə istifadəçinin Milli Məclisin Heydər Əliyev Xatırə zalını virtual səyahət etmək imkanı var.

Saytla maraqlananlar, Milli Məclisə virtual əlaqə yaratmaq istəyənlər və istifadə qaydaları barədə daha ətraflı məlumat almaq arzusunda olanlar Milli Məclisin internet səhifəsinə müraciət etməklə onun imkanlarının yuxarıda deyilənlərdən daha geniş olduğunu şahidi olarlar.

Bir sözlə, Milli Məclisin internet saytının bütün informasiya və xidmət bölmələri bu gün informasiyalasmış mülki cəmiyyətə keçid dövründə vətəndaşlarımızın maraqlarına və tələblərinə tam cavab verir.

İNFORMASIYA VƏ İNSAN

Manzara SADIQOVA

*Milli Məclisin Mətbuat
katibinin xidmətinin
məsləhətçisi, filologiya
elmləri namizədi*

Qoriba bir dövrə gəlib çatmışıq. **İNSANla İNFORMASIYA üz-üzə dayanıb.** **İNSAN fəaliyyətinin, müşahidəsinin və zehninin məhsulu olan İNFORMASIYA bəşəriyyəti idarə etməyə başlayıb.** **Bu durumda hansı daha önəmlidir - qlobal informasiya cəmiyyətinə doğru istiqamətlənməkmi, İNSAN amilini İNFORMASIYAnın fəsadlarından qorumaqmı?**

İNFORMASIYA VƏ İNSAN

Yaşadığımız yüzillik İNFORMASIYA əsridir. Bizdən iznsiz hər gün yüzlərlə xəbər şüurumuzun qapılarını döyür. İNSAN ardi-arası kəsilməyən İNFORMASIYA axınına məruz qalır. Cox bilən az yaşar, - deyiblər. Qeyri-iradi beynimizə yeridilən AUDİO-VİZUAL MƏLUMATLAR həyatımızı zənginləşdirməklə yanaşı fiziki-psixoloji gərginliyimizi artırırdıqdan ömrümüzü gödəldir. İformasiyalışma qlobal proses olduğundan ondan qaçmaq mümkün deyil. Bəs qorunmaq necə? İNFORMASIYAnın xeyirindən faydalana bilməyən ADİ VƏTƏNDƏŞ onun ziyanından necə ötüşsün?

Azacıq diqqət etsək görürük ki, müasir dövrdə evlərin sərhədi çox genişlənib. Divarlar yerində qalsa da. İndi heç bir ailəancaq öz qayğılarıyla yaşamır. Çağırılmamış qonaq kimi evlərimizə daxil olan, saysız-hesabsız kütləvi informasiya vasitələrinin yaydığı xəbərlər bizi bizdən xəbərsiz yad laqlara kökləyir. İNSAN özünə yadlaşır... və... yalnız bioloji varlıq deyil, həm də sosial varlıq olduğu üçün qismən də olsa, özünə yad özür yaşamağa məcbur olur.

Bəzən əhvalimizi da gün ərzində qəbul etdiyimiz İNFORMASIYAlar müəyyənləşdirir. Sözümüzün-söhbətimizin baş mövzusuna çevrilir. Internet-dən, televiziya və radiodan, qəzet və jurnallardan, reklamlardan aldığımız məlumatlar dünyagörüşümüzü genişləndirməklə bərabər həm şüurumuza, həm psixikamıza təsir göstərir. Xarakterimizi, davranışımızı formalasdırır. Özümüz də hiss etmədən şüurumuzun alt qatına toplanan məlumatlar bizi yönləndirir. Cox zaman heç fərqiə varmır ki, adı məisətdə, gündəlik həyatımızda qərarların qəbul edilməsində şüuraltına ötürdüyüümüz (istər düşünülmüş, istər qeyri-iradi) informasiyalar nə qədər həllədici rol oynayır...

Bu proses yalnız FƏRDin həyatı ilə

məhdudlaşdırır, dolayısıyla CƏMİYYƏTə də səssizcə hökmünü diktə edir. İNFORMASIYAnın hökmü cəmiyyətdə bəzən mütərəqqi, bəzən isə neqativ tendensiyalara yol açır. VƏTƏNDƏŞİN İNFORMASIYAYA MÜNASİBƏTİ cəmiyyətdəki bir çox prosesləri şərtləndirir. Həmin proseslər əmin-amanlıqda yönələ bilir, qarşıdurmaya da. BU, BİZİM MƏSULİYYƏTİMİZDƏN ASILIDIR. İnsanın hər hansı məlumatı qarrama məsələsi mürəkkəb prosesdir. Belə ki, nə qədər insan varsa, o qədər də düşüncə tərzi var. Adamin savad və dünyagörüş səviyyəsi, xarakteri, məşğulliyəti, məlumatlılıq dərəcəsi onun informasiyadan doğru-düzgün baş çıxarmasına, obyektiv nəticəyə gəlməsinə yardımçı olur.

Gerçəklik bundan ibarətdir ki, hazırkı dövrdə İNFORMASIYAnı sağlam məntiqlə təhlil etməyi, ona analistik təfəkkürlə, tənqidi mövqedən yanaşmayı bacaran şəxs İNFORMASIYAnın ağasına çevirilir. Ondan yetərincə faydalanan və qazanır. (Təbii ki, bu məqamda söhbət ancaq maddi qazancdan getmir...) İNFORMASIYAnı kortəbii qəbul edənlər isə onun quluna çevirilirlər. Bu qəbilədən olan adamlar aldıqları yanlış məlumatı araşdırmadan, bir az da üstünə qoyub ötürürler. Bu halda subyektiv mövqe obyektiv mövqe kimi təqdim olunur. YANLIŞ İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİN TARAZLIĞINI POZDUĞU KİMİ, YANLIŞ QAVRANAN İNFORMASIYA DA İNSANIN DAXİLİ TARAZLIĞINI POZUR. Yaşadığı, işlədiyi mikromühitdə düzgün mövqe seçməsinə, cəmiyyətlə harmoniyada yaşamasına mane olur.

ƏLAHƏZRƏT İNFORMASIYANIN MÖHÜRÜ

Biz İNFORMASIYAnın fetişləşdiyi zaman kəsiyində yaşayıraq. İndi İNFORMASIYA fəaliyyət və həyat anlamına gəlib çatıb, cəmiyyətin əsas tələbatına çevrilib. İNFORMASIYA daim hərə-

kətdədir, çox süretlə dəyişir, hər an təzələnir. Gelişmiş ilə gedisi bir göz qırpmında baş versə də, ictimai rəyə təsiri uzun müddət qalır. ƏLAHƏZRƏT İNFORMASIYA İCTİMAİ ŞÜURA ÖZ MÖHÜRÜNÜ VURUR.

Bu mekanda, yəni qlobal informasiya məkanında yeni ilə köhnənin, doğru ilə yalanın, faydalı ilə zərərlinin sərhədlərini müəyyənləşdirmək asan deyil. O ki qaldı çox ustalıqla tərtib olunmuş qərəzli məlumat! Təcavüzkar ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı yönəlmış informasiya mühəribəsi buna bariz sübutdur. Bizim torpaqlarımıza, milli mədəniyyətimizə, incəsənətimizə, mətbəximizə göz dikən və tez-tez Azərbaycan musiqisini, mahnılarımızı, ləziz yeməklərimizi və s. öz adına çıxan üzənənirəq qonşumuz bəzən həttə böyük sənətkarlarımıza da “özelliklər mək” iştahasından əl çəkə bilmir. Həmin qərəzli məlumatlar gec-tez təkzib olunsa da, o məlumatla tanış olmuş heç də bütün insanların beynində düzəliş aparmaq mümkün olmur. Artıq qatar getmiş olur. Bu, məsələnin GÖRÜNƏN TƏRƏFİDİR.

Məsələnin GÖRÜNMƏYƏN TƏRƏFI isə GƏLƏCƏYİMİZ OLAN UŞAQLARIN formallaşması prosesidir. Elektron informasiya vasitələrindən maksimum bəhrələnmək imkanı olan indiki uşaqların öz milli mənsubiyyətini, adət-ənənələrini bilən, soy-kökünə bağlı şəxsiyyət kimi yetişməsi düşündürücü problemidir. Cənki elektron informasiya məkanından hər cür məlumat, bilgi almaq imkanları və azadlığı olan müasir uşaqın seçim imkanları da genişdir. O seçimi isə öten dövrlərdə olduğu kimi yalnız ailə və məktəb tərbiyəsi deyil, həm də informasiya cəmiyyətinin özüllükleri müəyyənləşdirəcək. ƏLAHƏZRƏT İNFORMASIYA UŞAQLARIN FORMALAŞMASINA ÖZ MÖHÜRÜNÜ VURACAQ. Unutmayaq ki, virtual informasi-

ya məkanında İNSAN şurunun, təfəkkürünün manipulyasiya olunmaq imkanları daha genişdir. İNSAN zəkasının icad və ixtira etdiyi maddi-mənəvi nemətlər bolluğunda UŞAQ ZEHNİ düzgün orientasiya götürməkdə çətinlik çəkir.

İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının həyatımızın vacib faktoruna çevrilidiyi hazırkı dövrde informasiya cəmiyyətinə ineqrasiya mütləqdir. Və bu məqamda İNFORMASIYA-nın gərəkliliyi, informasiya mühitinin və vərdişlərinin zəruriliyi sübuta ehtiyacı olmayan AKSİOMdur. Paradoksal hal budur ki, İNFORMASIYA bəşər övladını həm cəzb edir, həm də özündən itələyir. Dolu kimi İNSANın başına yağan xəbərlər bəzən onu yorur. Vaxtaşırı insan beyni gərəksiz yükdən xilas olmaq isteyir. Danılmaz faktdır ki, ƏLAHƏZRƏT İNFORMASIYAnın qatı dumana büründüyü XXI əsrə İNSAN özünün yaratdığı ən müasir texnologiyaların kölgəsində qalır. İKT - informasiya kommunikasiya texnologiyaları həyatımıza və məişətimizə daha dərindən nüfuz etdikcə İNSAN amili tədricən arxa plana keçir. İNFORMASIYA cəmiyyətində insanın sosial maraqları mütləq qorunmalıdır. Bunun üçün ölkələrin qanunverici orqanları bir sırə qanunlar qəbul ediblər və zərurət yarandıqca yeniləri də qəbul olunur. Amma iş bununla bitmir.

Gələcəkdə necə olacaq və bu proses dünyani hara aparacaq, - bəlli deyil. Bəlli olan budur ki, şəxsiyyətlə informasiya arasındakı qarşılıqlı münasibətdə tədricən ikinci öne keçir və İNSAN “İnformasiya tərəfindən idarə olunmaqmı, informasiyanı idarə etməkmi?” suali qarşısında qalır.

“VƏTƏNPƏRVƏR” MÜHACİR

Həmi gileylenir ki, dünyanın mizan-tərəzisi pozulub. Əgər

hərəmiz bir yandan əyiriksə, bu dünya necə düzəlsin?...

Cəmiyyət şəxsiyyətin qabiliyyətini və enerjisini düzgün istiqamətləndirməyi bacarmaya, tənzimləməyəndə fəlakət baş verir. Heyatın keşməkəşləri qarşısında duruş getirə bilməyib dolaşığa düşən fərd cəmiyyət üçün təhlükəyə çevrilir. “VƏTƏNPƏRVƏR” MÜHACİR də belələrindən biriydi. Özünü siyasi baxışlarına görə təqib olunmuş kimi qələmə verirdi yad ölkədə. Əslində qurbətə üz tutmaqdə məqsədi şəxsi problemlərini həll etmək idi. Pul qazanmaq, sərvət sahibi olmaq, ağ günə çıxməq isteyirdi. Doğma yurdada gətirməyən bəxtini yad diyarda sınamağa qərarlıydı. Ailəsinin iqtisadi durumunu Vətənin siyasi imicinə zərbə vurmaq bahasına yaxşılaşdıracaqdı “VƏTƏNPƏRVƏR” MÜHACİR. Amma bunun fərqlində deyildi. Vətənə arxa çeviriyini dərk etmirdi. Özünü ölkədən gizli yolla qaçmağa vadar edilmiş vətənpərvər kimi göstərirdi. Şəxsi mənafeyi naminə Azərbaycanın demokratik imicinə zərbə vururdu.

Belələrinin sayı artıqca insan hüquqlarının və demokratiyanın keşiyində dayanan bəyənəlxalq qurumlara təqdim olunan hesabatlarda doğma ölkəyə qarşı əks arqumentə çevrilirdilər. Müstəqilliyimizi gözü götürməyənlər bu faktlardan geninə boluna istifadə edirdilər. Amma... “VƏTƏNPƏRVƏR” MÜHACİR hər yerdə ağızdolu-su Vətəninə, xalqına məhəbbətindən dəm vurur, millətinin “sərvətini dağdanları” lənətləyir, “neçə ki mənim kimi oğullar bu gündə yaşayır, bu ölkə düzələn deyil”, - deyirdi. Vətəninə, dövlətinə mənənə xəyanət etdiyini, gileyli olduğu durumu düzəltməyə yox, pisləşdirməyə xidmət etdiyini ya anlamır, ya da anlamaya istəmirdi...

QƏRİBƏ QANUNLAR

● Amerika Birləşmiş Ştatlarını cəfəng qanunların mərkəzi də adlandırırlar. Hətta burada “dumb laws”ın (axmaq qanunların) ləğv edilməsinə çalışan onlarla təşkilat fəaliyyət göstərir. Bu qəbildən ən sərt qanunlar Texas ştatında hökm sürür. Misal üçün, burada ayaq üstə üç qurtumdan artıq pivə içmək və mehmanxananın ikinci mərtəbəsindən öküzlərə gülə atmaq qanunla qadağandır. Və yaxud qatarlar dəmiryol xəttinin kəsişməsində rastlaşalar dayanaraq bir-birinə yol verməlidirlər.

● Ştatda ayaqyalın gəzmək üçün xüsusi icazə olmalıdır ki, buna görə də beş dollar ödəmək lazımdır.

● Cəfəng qanunlar sırasında ən maraqlı isə ABŞ-in hazırkı prezidenti Corc Buşun Texas ştatında qubernatorluğu zamanı tətbiq etdiyi qanundur. Qanuna görə cinayətkar 24 saat əvvəlcədən planları barədə cinayətinin qurbanını xəbərdar etməlidir. Bu azmiş kimi xəbərdarlıqda cinayətin hansı yolla törədiləcəyi ətraflı təsvir olunmalıdır. Bu qanunun pozulması məhkəmə tərəfindən ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərə alınır.

● Ayova ştatında hökm sürən qanun da öz orijinallığı ilə seçilir. Burada yanğınsöndürənlər təcili olaraq hadisə yerinə çıxmazdan əvvəl mütləq 15 dəqiqə təlim keçməlidirlər.

● Arkansas ştatında tətbiq olunan qanunu isə poz mamaq mümkünüsüzdür. Qanuna görə ştatda seckii günü və səslərin hesablanması vaxtı seckii məntəqələrinin qapı və pəncərələrinə 15 metr məsafədən az yaxınlaşmağa heç kimə icazə verilmir. Bu isə avtomatik olaraq ştatın seçicilərini cinayətkar edir.

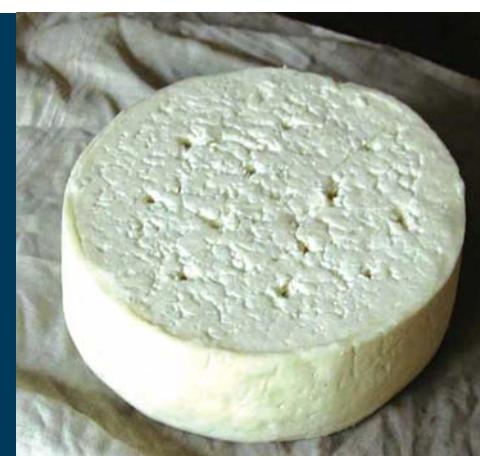
● Delaver ştatında qızıl diş protezini lombarda qoymağa qanun icazə vermir.

● Oklohoma ştatında isə şəhər merinin xüsusi icazəsi olmadan itlərin qrup şəklində şəxsi mülkiyyətə aid ərazilərdə toplaşması qanunla qadağandır.

● İtaliyanın Ferrara şəhərində pendir sexində çalışan hər bir işçi asanlıqla həbsxanaya düşə bilər. Səbəb isə italyanlar üçün “müqəddəs” olan pendirin hazırlanması zamanı işçinin təsadüfən yuxulamasının həbslə cəzalandırılmasıdır.

● Britaniyada qəbul olunmuş qanunlar nadir hallarda dəyəşdirilə və ya ləğv edilə bilər. Misal üçün, Londonda saat 21.00-dan sonra həyat yoldasını döyməyi qanun qadağan edir. Çünkü döyülen biçarə qadının qışqırıq səsləri şəhər sakınlarını narahat edə bilər.

● Londonun taksi sürücülərini “taksi” deyərək çağırmaq 100 dollarla cərimələnir. Elə həmin Britaniya qanunlarına görə kral və ya kraliça ilə intim əlaqədə olmaq cinayətdir və bunu törədən şəxs məsuliyyətə cəlb olunur.

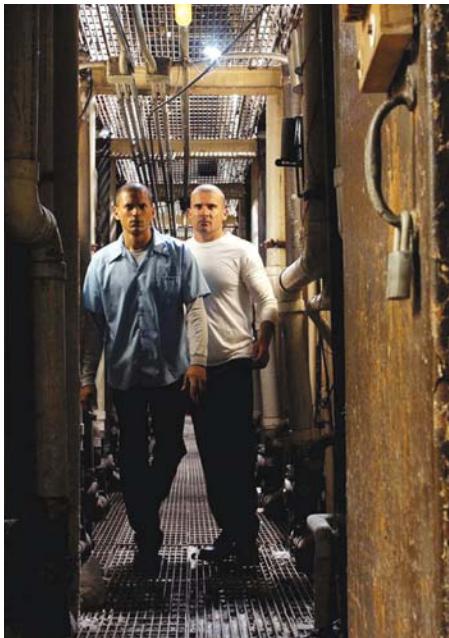
● Braziliya qanunları zahirən cəlbedici olma-yan qadınlara ictimai ictiməlik-lərə üst palta-şız görünməyi qadağan edir. Elə həmin qanuna görə günəş altındada qaralanların belinə təsadüfən çubuqsuz dondurma atmaq olmaz.

● Danimarkada həbsxanadan qaçmaq cinayət hesab olunmır, lakin qaçan şəxs yaxalandığı təqdirdə cəzasının yerdə qalan hissəsini çəkməlidir.

● Ölkədə hökm sürən digər qanuna əsasən hərəkətsiz avtomobil hərəkətdə olan avtomobildən fərqlənmək üçün işıqlarını gündüz vaxtı da yanğırmalıdır.

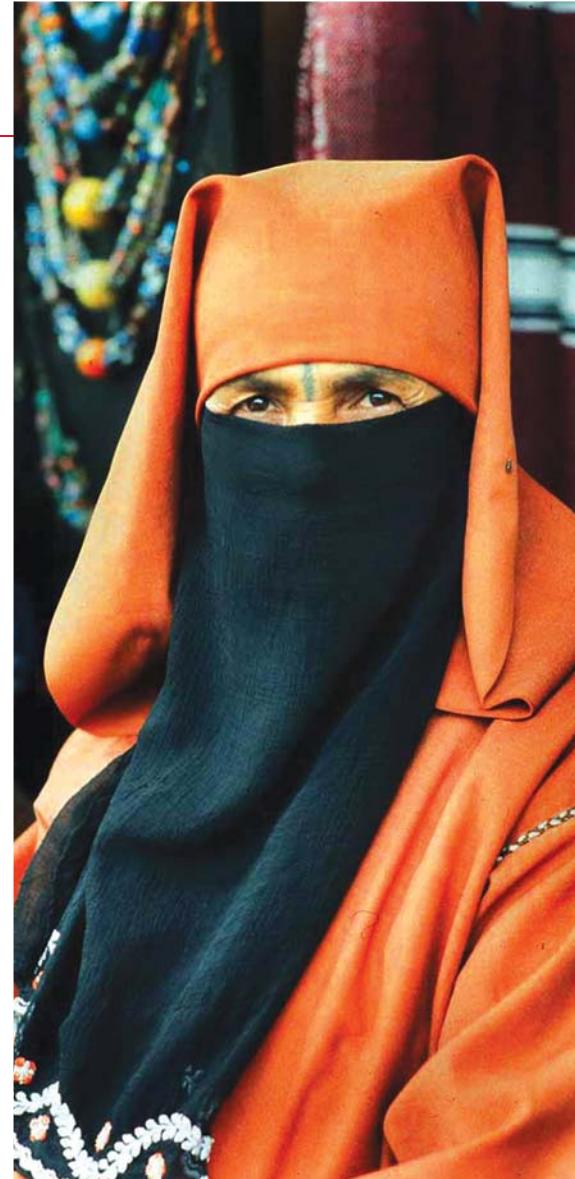
● Öz qəribəliyi ilə müasir qanunlar keçmişdə qəbul olunan qanunlardan heç də geridə qalmır. Avropanın tərəvəz mağazalarında satıcılar çox adı bir şey üstə və yaxud belə desək təbiətin səhvlərinə görə 1000 avro cərimələnə bilərlər. Satıcıların günahı isə qabığı tikanlı xiyar, ürək formasına bənzəməyən ciyələk və yaxud gödək bananlar satmaqdan ibarət ola bilər.

● Türkiye parlamenti restoran və barlarda sıqaret çəkməyi qadağan edib. Bu günlərdə qəbul olunan qanun 2009-cu ilin ortalarında qüvvəyə minəcək. Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən dəstəklənən qanun qapalı ictimai yerlərdə sıqaret çəkməyi qadağan edir. Yeni qanuna əsasən sıqaret çəkməyə icazə verən kafe və bar sahiblərini 4 300 avro məbləğində cərimə gözləyir. Nəzərə alsaq ki, bu ölkədə kütləvi şəkildə tütünbecərilir və qəlyan, sıqaret, nargilə (sulu qəlyan) həyat tərzinə çevrilib, vəziyyətin heç də asan olmadığını demək mümkündür. Hakim partyanın bəyanatına əsasən sıqaretdən əmələ gələn xəstəliklər nəticəsində 150 minə yaxın insan dünəyini dəyişib. Bundan əlavə aktiv sıqaretcənlərin 40% -i 15 yaşına çatmamış gənclərdir. Qeyd edək ki, Türkiye Çin, Hindistan, ABŞ və Braziliya ilə bərabər ən iri tütün ixracatçılarındandır.

● Ənənələrinə daim sadıqlik nümayiş etdirən yəhudilər üçün istirahət günləri müqəddəsdir. İsrail qanunlarına görə istirahət günləri bərkədən danışmağa və gur işıqlardan istifadə etməyə icazə verilmir.

● Efiopiyada çadralı qadılara küçədə tek ayaqla hoppanmaq qadağandır.

● Bəzən qəribə adlandırdığımız qanunlar insan həyatına son qoya bilər. Belə ki, Salvadorda içkili vəziyyətdə yaxalanan avtomobil sürücüsünə tətbiq edilən cəzalar içərisində hətta güllələnmə də nəzərdə tutulur.

● Rusyanın “İnzibati xətalar məcəlləsi”nə görə ev heyvanları və ev quşlarını yedizdirmək üçün mağazadan çörək və digər ərzaq malları almaq qadağandır.

Elə həmin məcəlləyə görə xarici vətəndaşlara onların öz əşyalarını satmaq xahişi ilə müraciət etməyə icazə verilmir.

Yurdumuza yaz gəlib

